provincie Drenthe

*Staten*stuk 2008-317

Europese Kaderrichtlijn water

Voorgestelde behandeling:
- Statencommissie Omgevingsbeleid op 2 april 2008
- provinciale staten op 23 april 2008

Voorgestelde status: **B-stuk**

Behandeld door de heer L.W. Schiltkamp, telefoonnummer (0592) 36 57 29, e-mail a.schiltkamp@drenthe.nl
Portefeuillehouder: mevrouw T. Klip-Martin

Inleiding

De Statencommissie Omgevingsbeleid is in haar vergadering van 17 januari 2007 en vervolgens in een informatieve bijeenkomt op 25 april 2007 uitvoerig geïnformeerd over de inhoud en het proces rond de Europese Kaderrichtlijn water (KRW). Op 5 december 2007 en 30 januari 2008 is een delegatie van de statencommissie geïnformeerd over de conceptresultaten van de doelen, maatregelen en kosten van de grond- en oppervlaktewaterlichamen. In de afgelopen maanden is er ambtelijk door de waterschappen (oppervlaktewateren) en provincies (grondwater) volop gewerkt aan het opstellen van zogenaamde regionale nota's. Voor Noord-Drenthe is een en ander verwerkt in de adviesnota Schoon en gezond water in Noord-Nederland (Rijn-Noord en Nedereems) en voor Zuid-Drenthe in de nota Naar waterkwaliteit met ster, bestuurlijke samenvatting Rijn-Oost. Deze laatste nota is op 18 januari 2008 gereedgekomen.
De regionale nota's zijn input voor de door het Rijk op te stellen stroomgebiedbeheersplannen in Nederland. Door middel van deze beleidsbrief wordt u geïnformeerd over de inhoud van de regionale nota's en wordt aan hen gevraagd hiermee in te stemmen. De doelen voor oppervlaktewateren en grondwateren dienen in het proces voor een nieuw omgevingsbeleid ingebracht te worden. De concrete doelformulering zal naar verwachting worden opgenomen in de provinciale omgevingsverordening. Daarnaast is het mogelijk in de structuurvisie voor het toekomstig omgevingsbeleid hogere doelen te formuleren.

<u>Notitie KRW in Drenthe</u>
Bij deze beleidsbrief treft u aan een notitie KRW in Drenthe. Deze notitie geeft een samenvattend overzicht van de doelen, maatregelen en kosten voor zowel de grondwater- als oppervlaktewaterlichamen in de provincie Drenthe, die zijn bepaald in het kader van de Europese KRW. Deze samenvattende notitie is gebaseerd op de conceptresultaten vanuit de gebiedsgroepen oppervlaktewater (getrokken door de waterschappen) en de gebiedsgroep grondwater (getrokken door de provincie). De resultaten vanuit de gebiedsgroepen zijn in twee regionale adviesnota's weergegeven. Deze adviesnota's worden voorgelegd aan de dagelijkse en algemeen besturen van provincies, waterschappen en gemeenten met het advies hiermee in te stemmen en hen uit te nodigen om indien gewenst kanttekeningen te plaatsten.
Volgens de landelijke planning zullen de provincies omstreeks maart-april 2008 om instemming worden gevraagd. De ontwerp-Stroomgebiedbeheersplannen zullen vanaf begin 2009 ter visie worden gelegd. Definitieve vaststelling vindt plaats bij de vaststelling van het nieuwe omgevingsbeleid in december 2009.

<u>Wat ligt nu voor en de relatie met het nieuwe omgevingsbeleid?</u>
Aan de hand van de voorliggende nota's wordt thans aan u gevraagd of u zich kunt vinden in de nota Schoon en gezond water in Noord-Nederland en Naar waterkwaliteit met ster, bestuurlijke samenvatting Rijn-Oost.
Over het algemeen is bij de afweging van doelen en maatregelen voor het verbeteren van oppervlaktewater en grondwater het huidig omgevingsbeleid van de provincie als uitgangspunt genomen. Dit betekent dat doelen en maatregelen voor de eerste planperiode (2009-2015) worden afgestemd met de huidige functies als wonen, landbouw, natuur en dergelijke. In enkele gevallen wordt bij de Drentse beken een hoger doel geformuleerd en worden derhalve meer maatregelen voorgesteld (bijvoorbeeld Wapserveensche Aa, Schoonebekerdiep, bovenlopen Noord-Drentse beken). Voor de tweede en volgende planperiode (2015-2021 en 2021-2027) worden de doelen en maatregelen opnieuw afgestemd met het dan vigerend omgevingsbeleid. De KRW geeft ons hiervoor de noodzakelijke flexibiliteit. Dit betekent concreet dat, indien wij hogere ambities en doelen willen nastreven voor onze beken, kanalen en meren dit in het proces dienen mee te nemen bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid. Bij dit nieuwe omgevingsbeleid dient dan ook nadrukkelijk gekeken te worden naar ontwikkelin-

gen op het vlak van klimaat en energie, recreatie, natuur, landschap, wonen, economie en de extra waterkwantiteitsopgave (WB21) en de relatie die deze ontwikkelingen hebben met de waterkwaliteitsdoelen van onze waterlichamen.

Proces tot nu toe

De KRW-materie is complex en moeilijk toegankelijk. Vele overheden en andere organisaties zijn reeds een ruim aantal jaren bezig om met elkaar hier helderheid in te krijgen. Door die grote hoeveelheid samenwerkingsverbanden wordt het aan de andere kant niet altijd even overzichtelijk. Drenthe ligt in drie deelstroomgebieden en voor elk van deze deelstroomgebieden zijn zogenaamde regionale bestuurlijke overleggen (RBO's) ingesteld. Daarnaast heeft elk deelstroomgebied een regionaal ambtelijk overleg (RAO) en een klankbordgroep. Elk waterschap heeft vervolgens in diverse gebiedsgroepen waarbij naast de overheden de maatschappelijke organisaties betrokken waren, aan de hand van een van tevoren afgesproken methode gesproken over de doelen, maatregelen en kosten voor de afzonderlijke waterlichamen. Door nu een samenvatting te maken van al deze regionale en gebiedseigen werkzaamheden, kan geconstateerd worden dat er qua proces en qua output vele overeenkomsten zijn. Omdat er een groot aantal gebiedsgroepen was en het proces om te komen tot doelen en maatregelen van onderop was geregisseerd, zien wij echter wel enige nuanceverschillen. Het verschil dat er lijkt te zijn dat in Noord-Drenthe een hogere ambitie van waterdoelen wordt nagestreefd dan in Zuid-Drenthe, heeft te maken met het feit dat bij het bepalen van de doelen het huidige omgevingsbeleid als uitgangspunt is gehanteerd, waarbij de Zuid-Drentse beken voor een groot deel door gebieden stromen met de functie landbouw.
De in de nota's voorgestelde maatregelen zullen - zo is globaal berekend - een extra tariefstijging van de waterschapslasten met zich meebrengen van minder dan een 0,5% tot circa 1% per jaar.

Kanttekeningen bij de regionale nota's

Bij de regionale nota's die nu voorliggen kunnen de volgende kanttekeningen geplaatst worden.
Om een goed eenduidig beeld voor geheel Drenthe te hebben, dienen de maatregelen en kosten die voor de Zuid-Drentse beken nu als WB21-maatregel zijn opgenomen, samengevoegd te worden met de KRW-maatregelen en kosten. Dit is conform hetgeen onder punt 2 op bladzijde 5 van de regionale nota van Rijn-Oost staat aangegeven. Cijfermatig is dit nog niet volledig doorgevoerd.
In de regionale nota's lijken de doelen en de daarbij behorende maatregelen bij de kanalen in Zuidwest-Drenthe (vispassages, waterschap Reest en Wieden) en bij het Noord-Willemskanaal (natuurvriendelijke oever, waterschap Hunze en Aa's/provincie Drenthe) niet kosteneffectief. Heroverweging van deze maatregelen is in onze ogen gewenst.
De kosten van de maatregelen zijn globaal in beeld gebracht. De financiering van de maatregelen is echter nog onduidelijk. Voor een belangrijk deel kan volgens de huidige regels een en ander gefinancierd worden via het provinciaal Meerjarenprogramma landelijke gebied (pMJP;. verdrogingsbestrijding en inrichting ecologische hoofdstructuur). Op dit moment wordt nog aan het financieringsvraagstuk gewerkt.

Advies

1. Kennisnemen van en instemmen met de inhoud van de regionale nota's Schoon en gezond water in Noord-Nederland (Rijn-Noord/Nedereems) en Naar waterkwaliteit met een ster, bestuurlijke samenvatting Rijn-Oost.
2. Instemmen met de ecologische doelen voor oppervlaktewaterlichamen en de daarbij behorende maatregelpakketten voor de periode 2009-2015.
3. Instemmen met de ecologische doelen voor oppervlaktewaterlichamen en de daarbij behorende maatregelpakketten voor de periode 2015-2027 met daarbij de kanttekening dat deze doelen bij de

opstelling van de tweede en derde generatie stroomgebiedbeheersplannen (2015 en 2021) opnieuw worden afgewogen tegen het dan vigerend provinciaal omgevingsbeleid.
4. Instemmen met de grondwaterdoelen, grondwatermaatregelen en grondwaterkosten.
5. Instemmen met de geraamde lastenontwikkeling bij de waterschappen voor burger, bedrijven en eigenaren van gronden.
6. Bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid nadrukkelijk te kijken naar ontwikkelingen op het vlak van klimaat en energie, recreatie, natuur, landschap, wonen, economie en de extra waterkwantiteitsopgave (WB21) en de relatie die deze ontwikkelingen hebben met de waterkwaliteitsdoelen van onze waterlichamen. De afweging van al dan niet hogere ambities en doelen van onze beken, kanalen en meren mee te nemen in het proces bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid.

Meetbaar/Beoogd beleidseffect

Provinciale staten bepalen de doelen en maatregelen van de wateren in Drenthe voor de periode 2009-2015 op basis van hetgeen door gebiedsgroepen is ingebracht. De afweging van al dan niet hogere ambities en doelen van onze beken, kanalen en meren wordt meegenomen in het proces bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid.

Argumenten

1. *Kennisnemen van de inhoud van de regionale nota's vergroot het inzicht in de verplichtingen en consequenties die de Europese KRW met zich meebrengen.*
   In de regionale nota's wordt een beeld geschetst van de huidige situatie van de waterkwaliteit van onze beken, meren en kanalen en van ons grondwater, waarbij in grote lijnen wordt aangegeven welke maatregelen er tot en met 2015 nog genomen gaan worden (voor een groot deel uitvoering huidig beleid) en welke maatregelen worden voorgesteld in de periode 2015-2027 om zo aan de KRW-verplichting te voldoen.

2. *Kennisnemen van het gevoerde gebiedsproces in 2007.*
   De doelen en maatregelen voor de grond- en oppervlaktewateren zijn door zogenaamde gebiedsgroepen in een bottom-upproces tot stand gekomen. In deze gebiedsgroepen waren vele en diverse overheidsinstanties en maatschappelijke organisaties betrokken. Hierbij is over het algemeen uitgegaan van het vigerende provinciale beleid en functies zoals deze in het provinciaal omgevingsplan zijn opgenomen. Bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid dient nadrukkelijk gekeken te worden naar ontwikkelingen op het vlak van klimaat en energie, recreatie, natuur, landschap, wonen, economie en de extra waterkwantiteitsopgave (WB21) en de relatie die deze ontwikkelingen hebben met de waterkwaliteitsdoelen van onze waterlichamen. De afweging van al dan niet hogere ambities en doelen van onze beken, kanalen en meren dient meegenomen te worden in het proces bij het opstellen van dit nieuwe omgevingsbeleid.

3. *De inhoud van de regionale nota's is de input voor de conceptstroomgebiedbeheersplannen van het Rijk.*
   Door middel van de regionale nota's wordt door het Rijk een landelijke nota c.q. stroomgebiedbeheersplan opgesteld dat een overall beeld geeft van de doelen en maatregelen voor heel Nederland. Dit conceptstroomgebiedbeheersplan dient eind 2008 gereed te zijn.

4. *Betrokkenheid en draagvlak bij provinciale staten*
   Om te komen tot het bepalen van doelen en maatregelen van de wateren in Drenthe in de periode tot en met 2015, is het noodzakelijk provinciale staten op dit moment de regionale nota's te laten vaststellen en dit vervolgens input te laten zijn voor het nog op te stellen nieuwe omgevingsbeleid. De afweging van al dan niet hogere ambities en doelen van onze beken, kanalen en meren dient meegenomen te worden in dit proces van het nieuwe omgevingsbeleid.

Uitvoering

Tijdsplanning
N.v.t.

Financiën
N.v.t.

Monitoring en evaluatie
N.v.t.

Extern betrokkenen
- Ministerie van Verkeer en Waterstaat
- Provincies Groningen, Fryslân, Overijssel en Gelderland
- Waterschappen Noorderzijlvest, Hunze en Aa's, Reest en Wieden en Velt en Vecht
- De twaalf Drentse gemeenten
- Maatschappelijke organisaties

Communicatie
N.v.t.

Bijlagen

1. Notitie KRW in Drenthe, een samenvattend overzicht van de resultaten van de KRW-analyse gebiedsgroepen.
2. Regionale nota Schoon en gezond water in Noord-Nederland (Rijn-Noord en Nedereems).
3. Regionale nota Naar waterkwaliteit met ster, bestuurlijke samenvatting Rijn-Oost.

Ter inzage in de leeskamer

N.v.t.

Assen, 4 maart 2008
Kenmerk: 10/5.3/2008002726

Gedeputeerde staten van Drenthe,

A.L. ter Beek, voorzitter
J.M. Imhof, secretaris

gm/coll.

*Ontwerp*besluit

2008-317-1

Provinciale staten van Drenthe;

gelezen het voorstel van gedeputeerde staten van Drenthe van 4 maart 2008, kenmerk 10/5.3/2008002726;

BESLUITEN:

I. kennis te nemen van en in te stemmen met de inhoud van de regionale nota's Schoon en gezond water in Noord-Nederland (Rijn-Noord/Nedereems) en Naar waterkwaliteit met een ster, bestuurlijke samenvatting Rijn-Oost;

II. in te stemmen met de ecologische doelen voor oppervlaktewaterlichamen en de daarbij behorende maatregelpakketten voor de periode 2009-2015;

III. in te stemmen met de ecologische doelen voor oppervlaktewaterlichamen en de daarbij behorende maatregelpakketten voor de periode 2015-2027 met daarbij de kanttekening dat deze doelen bij de opstelling van de tweede en derde generatie stroomgebiedbeheersplannen (2015 en 2021) opnieuw worden afgewogen tegen het dan vigerend provinciaal omgevingsbeleid;

IV. in te stemmen met de grondwaterdoelen, grondwatermaatregelen en grondwaterkosten;

V. in te stemmen met de geraamde lastenontwikkeling bij de waterschappen voor burger, bedrijven en eigenaren van gronden;

VI. bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid nadrukkelijk te kijken naar ontwikkelingen op het vlak van klimaat en energie, recreatie, natuur, landschap, wonen, economie en de extra waterkwantiteitsopgave (WB21) en de relatie die deze ontwikkelingen hebben met de waterkwaliteitsdoelen van onze waterlichamen. De afweging van al dan niet hogere ambities en doelen van onze beken, kanalen en meren mee te nemen in het proces bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid.

Assen, 23 april 2008

Provinciale staten voornoemd,

, griffier , voorzitter

gm/coll.

KADERRICHTLIJN WATER IN DRENTHE

SAMENVATTEND OVERZICHT

RESULTATEN KRW ANALYSE

VOOR DE WATERLICHAMEN IN DE PROVINCIE DRENTHE

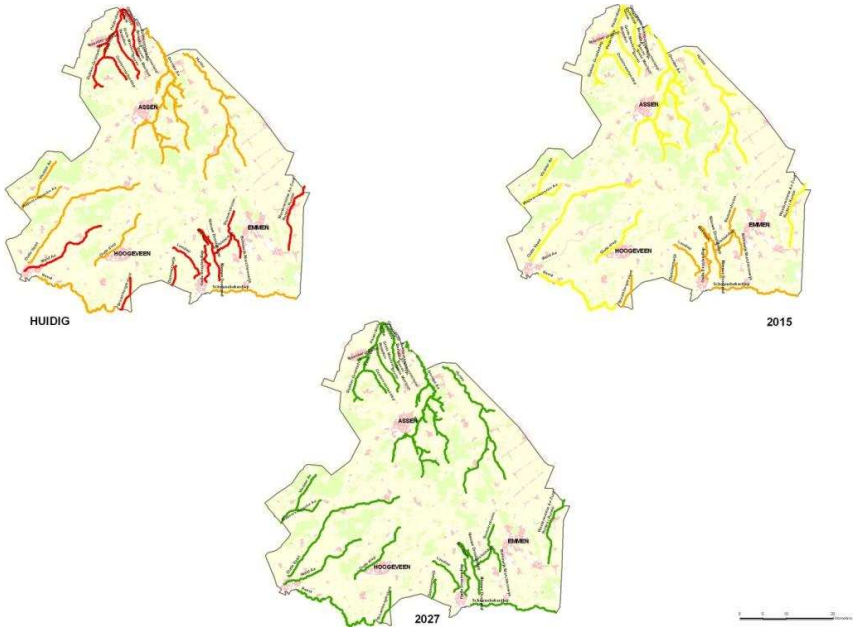

CONCEPT

(februari 2008)

Status: concept 20-02-2008

Inhoudsopgave

1. Inleiding 3

2. Opbouw nota 5

3. Huidige waterkwaliteit en KRW doelen 6
3.1 Oppervlaktewater 6
3.2 Grondwater 8

4. Maatregelen 10
4.1 Oppervlaktewater 10
4.2 Grondwater 14

5. Kosten 15
5.1 Oppervlaktewater 15
5.2 Grondwater 17

6 Conclusies en benodigde aanvullingen 18

1. Inleiding

Deze nota geeft een samenvattend overzicht van de doelen, maatregelen en kosten voor zowel de grondwater- als oppervlaktewaterlichamen in de provincie Drenthe, die zijn bepaald in het kader van de Europese Kaderrichtlijn Water. Deze samenvatting is gebaseerd op de resultaten vanuit de gebiedsgroepen oppervlaktewater (getrokken door de waterschappen) en de gebiedsgroep grondwater (getrokken door de provincie). De provincie Drenthe ligt in drie deelstroomgebieden: Rijn – Oost, Rijn – Noord en Nedereems. Omdat de resultaten vanuit de gebiedsgroepen in twee regionale adviesnota's zijn weergegeven (Rijn – Noord + Nedereems en Rijn – Oost) en derhalve de situatie weergeeft van de waterlichamen in de provincies Friesland, Groningen, Drenthe, Overijssel en Gelderland (deels) is in deze notitie aangegeven wat specifiek voor de Provincie Drenthe de resultaten zijn. De regionale adviesnota's betreffende de deelstroomgebieden zijn bestemd om:

- de doelen, maatregelen en kosten van de KRW voor te leggen ter voorbereiding van de bestuurlijke besluitvorming in de regio;
- verantwoording af te leggen van de overwegingen die hebben geleid tot het voorstel voor realistische doelen en haalbare maatregelen, waarbij gebruik gemaakt is van de ruimte die de Kaderrichtlijn Water biedt;
- inzicht te geven in het proces 2007-2009 dat leidt tot vaststellen van de doelen en maatregelen in de Rijks-, provinciale-, waterschaps- en gemeentelijke plannen. Deze plannen vormen samen de basis voor de Stroomgebiedbeheersplannen Rijn en Eems.

Van gebiedsproces naar Stroomgebiedbeheersplan
In het kader van de Kaderrichtlijn Water (KRW) hebben de gebiedspartners (provincies, waterschappen, gemeenten, regionale directies van RWS en LNV) een gezamenlijk pakket van doelen, maatregelen en kosten voor zowel de oppervlaktewateren als grondwater opgesteld. Het totale voorgestelde maatregelenpakket per waterlichaam is een gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle bij het gebiedsproces betrokken organisaties. Het is het resultaat van een gezamenlijke afweging van de noodzaak, wenselijkheid, haalbaarheid, betaalbaarheid van het maatregelpakket. Aan iedere partij wordt aan de hand van deze resultaten gevraagd in hoeverre deze afweging voldoende is en / of bijstelling van de doelen en het maatregelenpakket wenselijk c.q. noodzakelijk is. Elke overheid doet dat op basis van zijn eigen verantwoordelijkheid in deze (zie hierna).

Alle maatregelpakketten worden samengevoegd tot één samenhangend plan voor het stroomgebied van de Rijn en voor de Eems. In eerste instantie vindt een samenvoeging plaats op regionaal niveau ten behoeve van de Regionaal Bestuurlijk Overleggen en in tweede instantie op nationaal niveau ten behoeve van het stroomgebiedbeheersplan. Dit plan wordt door de Nederlandse regering aangeboden aan de Europese Commissie.

Verdeling van verantwoordelijkheden
Elke maatregel kent een verantwoordelijke partner; namelijk die partner die verantwoordelijk is voor het uitvoeren en financieren van de maatregel. Dit betekent concreet dat goedkeuring van maatregelen nodig is als volgt:

- maatregelen van waterschappen door het AB Waterschap;
- maatregelen van gemeenten door de Gemeenteraad;
- maatregelen van provincies door Provinciale Staten;
- maatregelen van RWS door de HID/Staatssecretaris.

Daarnaast heeft de provincie de verantwoordelijkheid om de ecologische doelen (GEP), en de daarmee behorende chemische kwaliteit vast te leggen in een provinciale verordening. De wijze van vastleggen ligt op dit moment nog niet vast. Hierover wordt op dit moment onderhandeld tussen de ministeries van VROM en V&W. De provinciale vastlegging zal conform het eindresultaat van deze onderhandeling gebeuren.

Samenvattend wordt aan Provinciale Staten van Drenthe gevraagd in te stemmen met:

- de voorgestelde ecologische doelen voor oppervlaktewaterlichamen;
- de grondwaterdoelen, grondwatermaatregelen en grondwaterkosten;
- in hoeverre de lastenontwikkeling voor burgers en bedrijven past binnen het provinciaal kader.

Planning KRW op hoofdlijnen

2008	Vanaf maart 2008 stellen de provincies, waterschappen, gemeenten en het rijk hun eigen waterplannen op. Dit doen zij onder andere op basis van de regionale nota's. Ieder op hun eigen manier, maar wel in overleg met elkaar. De vorm van samenwerking wordt overeengekomen in het Landelijk Bestuurlijk Overleg Water (LBOW). Een samenvatting van al deze doelen en maatregelen vormt de basis voor het concept-stroomgebiedbeheersplan (SGBP). Dit SGBP stelt het rijk, met medewerking van de regio, op in de tweede helft van 2008. De Wet op de Waterhuishouding en de Wet Milieubeheer vormen de basis waarop we in 2008 de ontwerpdoelen vastleggen.
2009	In 2009 zal de inspraak op de ontwerp regionale waterplannen, landelijke waternota en het Stroomgebiedbeheersplan plaatsvinden. In Drenthe zal het provinciale regionale waterplan ingebed zijn in het op te stellen nieuwe omgevingsbeleid (opvolger van POP II). In de planning van dit nieuwe plan voor het omgevingsbeleid is voorzien in vaststelling van het ontwerp in maart 2009. Daarna volgt de ter inzage en inspraaktermijn. In de tweede helft van 2009 zal het Rijk de Stroomgebiedbeheersplannen en een Nationaal Stroomgebiedbeheersplan vaststellen en indienen bij Brussel. Uiterlijk in december 2009 dienen de definitieve regionale plannen vastgesteld te worden en kan vervolgens gestart worden met de uitvoering van de maatregelen. Dat doen we nu natuurlijk ook al, maar vanaf dan met een onderbouwd en bindend plan (resultaatverplichtend).
2015	De KRW vereist dat in principe in 2015 een goede ecologische en chemische toestand van het oppervlaktewater en grondwater is bereikt. Als deze toestand vanwege disproportionele kosten niet kan worden gerealiseerd kan is uitstel tot uiterlijk 2027 (fasering) of aanpassing van de doelen (doelverlaging) mogelijk. In 2015 moet een tweede stroomgebiedbeheersplan worden vastgesteld. Dan kunnen de doelen en maatregelen, zoals nu worden opgenomen in het eerste stroomgebiedbeheersplan, worden heroverwogen en opnieuw worden vastgesteld. In 2021 wordt een derde plan opgesteld.

Fasering en motivering

Over het algemeen is bij de afweging van doelen en maatregelen voor het verbeteren van oppervlaktewater en grondwater het huidig omgevingsbeleid van de provincie is als uitgangspunt genomen. Dit betekent dat doelen en maatregelen voor de eerste planperiode (2009-2015) worden afgestemd met de huidige functies als wonen, landbouw, natuur en dergelijke. Voor de tweede en volgende planperiode (2015-2021 en 2021-2027) worden de doelen en maatregelen opnieuw afgestemd met het dan vigerend omgevingsbeleid. De KRW geeft ons hiervoor de noodzakelijke flexibiliteit. Dit betekent concreet dat indien wij hogere ambities en doelen willen nastreven van onze beken, kanalen en meren, dit in het proces dienen mee te nemen bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid. Bij dit nieuwe omgevingsbeleid dient dan ook nadrukkelijk gekeken te worden naar ontwikkelingen op het vlak van klimaat en energie, recreatie, natuur, landschap, wonen, economie en de extra waterkwantiteitsopgave (WB21) en de relatie die deze ontwikkelingen hebben met de waterkwaliteitsdoelen van onze waterlichamen.

Bovenstaande mogelijkheid tot uitstel c.q. fasering is voor bijna alle waterlichamen in Nederland aan de orde. Voor de waterlichamen is daarom naast het uiteindelijke doel, dat uiterlijk in 2027 moet zijn bereikt (een Goed Ecologisch Potentieel en een Goede Chemische Toestand), ook een beleidsdoel voor 2015 vastgesteld.

2. Opbouw nota

De notitie geeft een samenvatting van de regionale nota's en de achterliggende documenten over de KRW analyses voor de waterlichamen in Drenthe. Hierbij is de volgende indeling gebruikt:

1. **Huidige situatie en KRW doelen**
   Wat is de huidige situatie met betrekking tot de waterkwaliteit van onze beken, kanalen en meren en het grondwater en welke toestand is bereikt in 2015 en 2027?
2. **Maatregelen**
   Wat zijn de bestaande en voorgenomen maatregelen om de waterkwaliteit van onze oppervlaktewateren en het grondwater te verbeteren?
3. **Kosten**
   Wat zijn de kosten van de te nemen maatregelen en wat is het effect hiervan op de lastenontwikkeling voor de burger?

Vervolgens sluit de notitie af met een concluderende samenvatting.

3. Huidige waterkwaliteit en KRW doelen

3.1 Oppervlaktewater

In dit hoofdstuk wordt weergegeven wat de huidige toestand is ten aanzien van de ecologische – en chemische waterkwaliteit in de Drentse beken, kanalen en vaarten en meren. De gegevens zijn samengevat in tabellen 4.1 en 4.2.

Ecologische kwaliteit
Europees en landelijk is afgesproken dat de ecologische kwaliteit wordt bepaald op basis van biologische kwaliteitskenmerken zoals de begroeiing met waterplanten, het aantal waterorganismen, aanwezigheid van specifieke macrofauna, de aanwezige vissen. Daarnaast zijn de concentraties van stikstof en fosfaat voor wezenlijk belang voor een goede ecologische kwaliteit.

Beken
De meeste beken, voor zover als is aangegeven in de rapportages, voldoen niet aan de normen voor bovengenoemde biologische kenmerken en stofconcentraties. Voor vier van de elf Drentse beeksystemen is de huidige ecologische kwaliteit slecht. Voor de overige beken is huidige ecologische kwaliteit ontoereikend. Het biologisch functioneren wordt in hoofdlijnen beperkt door harde oevers, ontbreken van natuurlijk stromingsregime (geen natuurlijke inundatie en gereguleerde waterafvoer), immigratiebarrières zoals stuwen en sluizen, aantasting begroeiing door onderhoudsregime en kanalisatie.
De hoge concentraties fosfaat en/of stikstof worden met name veroorzaakt door uitspoeling van mest en in mindere mate door riooloverstorten en de lozing van effluent van rioolwaterzuiveringsinstallaties.

Kanalen en vaarten
Het ecologisch potentieel van de kanalen en vaarten is beperkt omdat deze zijn gegraven voor de aan- en afvoer van water. Daarnaast hebben deze kunstmatige waterlichamen vaak een functie voor de scheepvaart. De oevers zijn steil en vaak beschoeid. Er is een vast peil. Door scheepvaart ontstaat golfslag en een vertroebeling van het water. Er zijn weinig ondiepe zones. De ecologische kwaliteit van de vijf kanalensystemen is over het algemeen slecht te noemen.

Meren
In Drenthe zijn twee meren als waterlichaam aangewezen (Zuidlaardermeer en Leekstermeer). De ecologische waterkwaliteit van beide meren is thans slecht. Het ecologische functioneren van deze meren wordt in hoofdlijnen beperkt door vaste peilen en steile oevers. Ook het ontbreken van inundatiezones, die van nature aanwezig zijn bij meren is een belangrijke oorzaak hiervoor. De hoogte van de ecologische doelstelling wordt daarom vooral bepaald door de mate waarin een dynamisch peilbeheer kan worden ingesteld en de mate waarin inundatiezones gecreëerd kunnen worden.

Chemische kwaliteit
De chemische kwaliteit wordt met name bepaald met normen voor 33 groepsstoffen, dit zijn de zogenaamde prioritaire stoffen (o.a. PAK's, bestrijdingsmiddelen en zware metalen). Deze normen worden bepaald door de Europese Commissie en zijn nog niet definitief vastgesteld. Daarnaast wordt de chemische kwaliteit bepaald door zogenaamde Rijn-relevante stoffen en gebiedsgerichte normen. Deze worden op nationaal niveau bepaald en worden gebaseerd op de regionale situatie. Wat betreft deze laatste groep stoffen gaat het in hoofdzaak om de concentraties voor fosfaat, stikstof, chloride en chlorofyl en het doorzicht.

In bijna alle beeksystemen, kanalen en meren worden – in zoverre hierover is gerapporteerd – de normen voor fosfaat en/of stikstof overschreden. In vier van de elf beeksystemen is de chemische toestand relatief slecht. In één beek wordt de chemische kwaliteit als ontoereikend beoordeeld. In twee beken is de chemische kwaliteit matig. De chemische kwaliteit van de Wold Aa en de Oude Vaart is goed. Voor het

Schoonebekerdiep en het overige bekensysteem in het waterschap Velt en Vecht is op dit moment de chemische toestand (nog) niet in de beschikbare documenten weergegeven.

Van de kanalen en vaarten is de chemische kwaliteit in twee kanalen (Noord Willemskanaal en kanaal Hunze en Veenkoloniën) relatief slecht. Bij de kanalen hellend gestuwd (waterschap Noorderzijlvest) en Drentse kanalen (waterschap Reest en Wieden) zijn respectievelijk als ontoereikend en matig beoordeeld. Voor de kanalen (Waterschap Velt en vecht) zijn vooralsnog geen kwaliteitsgegevens bekend.

Voor het waterlichaam Zuidlaardermeer is de chemische kwaliteit slecht. Voor het Leekstermeer wordt de chemische kwaliteit als ontoereikend beoordeeld. Bij het Leekstermeer worden de normen voor zware metalen overschreden en zijn de concentraties voor fosfaat en stikstof ontoereikend. Voor het Zuidlaardermeer zijn voornamelijk de normen voor stikstof en fosfaat overschreden.

Tabel 4.1: Overzicht huidige situatie en doelen per oppervlaktewaterlichaam beken

	Schoonebekerdiep	Alle overige beken ws Velt en Vecht	Vledder Aa / Wapserveense Aa	Oude Vaart	Wold Aa	Reest	Oude Diep	Hunze	Drentsche Aa	Runde	Peizer en Eelderdiep (volledige beek)
Huidige kwaliteit											
Ecologisch											
Chemisch											
Kwaliteit in 2015											
Ecologisch											
Chemisch											
Kwaliteit in 2027											
Ecologisch											
Chemisch											
Legenda											
	Goed (GEP)										
	Matig										
	Ontoereikend										
	Slecht										
	Als geen kleur is aangegeven dan zijn in de concept-rapportages de doelen nog niet opgenomen.										

Tabel 4.2: Overzicht huidige situatie en doelen per oppervlaktewaterlichaam kanalen/vaarten en meren

	Noord Willemskanaal	Kanaal Hunze en Veenkoloniën	Kanalen ws Velt en Vecht	Kanalen Hellend gestuwd	Drentse Kanalen Reest en Wieden		Zuidlaardermeer	Leekstermeer	
Huidige kwaliteit									
Ecologisch									
Chemisch									
Kwaliteit in 2015									
Ecologisch									
Chemisch									
Kwaliteit in 2027									
Ecologisch									
Chemisch									
Legenda									
	Goed (GEP)								
	Matig								
	Ontoereikend								
	Slecht								

3.2 Grondwater

In dit hoofdstuk wordt weergegeven wat de huidige toestand is ten aanzien van de hoeveelheid en de kwaliteit van het grondwater in Drenthe. De gegevens zijn samengevat in tabel 4.3.

Bij het beschrijven van de huidige toestand wordt onderscheid gemaakt in:
- grote grondwaterlichamen (3 stuks);
- grondwaterwinningen voor menselijke consumptie;
  - 16 openbare drinkwatervoorziening;
  - 0 (geen) industriële onttrekkingen;
  - enkele tientallen kleine recreatieve onttrekkingen;
- grondwater in relatie met Natura2000-gebieden

Grote grondwaterlichamen
De provincie Drenthe ligt in drie deelstroomgebieden en kent even zoveel grote grondwaterlichamen gekarakteriseerd als zandgrondwaterlichamen zonder afdekkend pakket.

In de provincie Drenthe is geen sprake van uitputting van het grondwater. De onttrekkingen ten gevolge van menselijk ingrijpen worden ruimschoots aangevuld door neerslag en aanvoer van water.

In kwalitatieve zin zijn er wel enkele knelpunten. De uitkomsten van de nulmeting in 2006 laten zien dat er problemen liggen bij nitraat en bestrijdingsmiddelen. In ongeveer 20% van de meetpunten wordt een teveel aan nitraat waargenomen. De trendwaarnemingen laten zien dat het bovenste grondwater schoner wordt, maar dat als gevolg van het naijleffect nog een “nitraat-golf” verwacht wordt in het diepere grondwater. Bestrijdingsmiddelen komen in ruim 8% van de meetpunten voor met te hoge gehaltes.

Grondwaterwinningen voor menselijke consumptie
In Drenthe wordt op 16 locaties drinkwater gewonnen ten behoeve van de openbare drinkwatervoorziening. Zeven grondwaterwinningen zijn daarvan kwetsbaar voor de belasting met nitraat en bestrijdingsmiddelen vanwege het doorlatende zandpakket en het ontbreken van afdekkende lagen. Juist bij deze kwetsbare winningen worden in een aantal winputten overschrijdingen aangetroffen van de normen voor bestrijdingsmiddelen en in mindere mate nitraat. Naast genoemde diffuse belasting komen binnen de grondwaterbeschermingsgebieden puntbronnen voor die op termijn de kwaliteit van de grondwateronttrekking kunnen bedreigen.

Naast de openbare drinkwatervoorziening valt ook de industrie die water onttrekt voor menselijke consumptie onder de reikwijdte van de KRW. Landelijk is discussie gaande over welke typen industriële onttrekkingen het dan zou moeten gaan. Het voorlopige uitgangspunt is dat het gaat om de categorieën drinkwater, frisdrank en conserven. Deze categorieën komen niet voor in Drenthe. De verwachting is dat op termijn het aantal categorieën nog wel zal worden uitgebreid.
In Drenthe komt ook een handvol kleine onttrekkingen voor die grondwater onttrekken voor menselijke consumptie. Het gaat daarbij om recreatieterreinen. De verantwoordelijkheid daarvoor ligt in eerste instantie bij het ministerie van VROM.

Natura2000-gebieden
De KRW richt zich ook op gebieden waar het grondwater dusdanig laag staat dat de ecologie er schade van ondervindt. Daarbij wordt vooral gekeken naar de Vogel- en Habitatrichtlijngebieden i.c. Natura2000 gebieden. In Drenthe zijn 14 Natura2000 gebieden. Daarvan zijn er acht grondwaterafhankelijk. In een deel van de gebieden zijn de afgelopen jaren al maatregelen uitgevoerd om de verdroging te bestrijden maar de gewenste eindsituatie is daarmee nog niet bereikt. In deze gebieden is de grondwaterstand te laag om de gewenste Natura2000 doelen te kunnen realiseren. Het Natura2000 gebied de Drentsche Aa is tevens een gebied waar oppervlaktewaterwinning plaatsvindt ten behoeve van de drinkwaterwinning. Het dient daarbij dan tevens te voldoen aan de doelstellingen gerelateerd aan de drinkwatervoorziening.

Tabel 4.3 Overzicht huidige situatie en doelen grondwater

		Huidig	2015	2027
		Toestand		
Grote grondwaterlichamen	Kwantiteit			
	Kwaliteit			
Niet-kwetsbare grondwaterwinningen	Kwaliteit			
Kwetsbare grondwaterwinningen	Kwaliteit			
Natura2000	Kwantiteit			

Legenda:

	Goed
	Goed, maar wel met lokale overschrijdingen
	Slecht

4. Maatregelen

4.1 Oppervlaktewater

Uit de rapportages blijkt dat in de periode tot 2027 voor alle beken hoofdzakelijk inrichting- en beheermaatregelen worden ingezet. De rapportages laten zien dat voor de waterschappen Velt en Vecht en Reest en Wieden enkel deze twee maatregelen categorieën als KRW-maatregel worden gezien. In Noord-Drenthe worden nog maatregelen genoemd betreffende aanpassen van het zuiveringsrendement bij rioolwaterzuiveringsinstallaties (rwzi's), baggeren en akkerrandenbeheer.

Het blijkt dat voor een deel van de beeksystemen Hunze en Peizer- en Eelderdiep in het bestaand beleid al veel maatregelen worden getroffen. Voor de overige beken zijn in de rapportages in het kader van bestaand beleid een minder aantal maatregelen aangegeven. Voor deze beken worden voor de perioden 2009-2015 en 2015-2027 aanvullende maatregelen gepland. In de periode tot 2015 zijn dit vooral en wederom inrichtingsmaatregelen zoals herinrichtring van gebieden, aanleg natuurvriendelijke oevers en het vispasseerbaar maken van stuwen en overige kunstwerken. Overige maatregelen, zoals bronmaatregelen, immissiemaatregelen (afkoppelen, percelen aansluiten op riolering en aanleg IBA, aanpassen effluent rwzi en bufferstroken) worden voor een aantal beeksystemen gefaseerd ingezet in de periode tot 2027.

De totale kosten voor de periode tot 2027, inclusief bestaand beleid, bedragen voor het grondgebied van de provincie Drenthe € 232,6 miljoen. Uit de achterliggende documenten bij de regionale nota's blijkt dat het meeste geld wordt geïnvesteerd in de Hunze (69,8 miljoen), Eelder- en Peizerdiep (42,9 miljoen), Drentsche Aa (17,5 miljoen), Loodiep (17,3 miljoen) en het Leekstermeer (16 miljoen).

Voor de kanaalsystemen bedragen de totale kosten voor de periode tot 2027, inclusief bestaand beleid, € 25,6 miljoen. Uit de achterliggende documenten blijkt dat hiervan voor aanpassing van een rwzi in het gebied van Noorderzijlvest bijna € 6 miljoen is opgenomen. In het gebied van Reest en Wieden is circa € 4,3 miljoen opgenomen voor het vispasseerbaar maken van de in deze kanalen gelegen kunstwerken. Voor het in beheer bij de provincie Drenthe zijnde Noord-Willemskanaal is € 4,5 miljoen opgenomen voor het aanleggen van natuurvriendelijke oevers (25% van de totale lengte).

Voor de beide meren bedragen de totale kosten voor de periode tot 2027, inclusief bestaand beleid, € 19,3 miljoen. Voor het Zuidlaardermeer worden echter veel maatregelen en de daarbij horende kosten bij het bovenstroomse waterlichaam de Hunze ondergebracht. Deze hebben een positief ecologisch effect op het benedenstrooms gelegen Zuidlaardermeer.

Hieronder wordt de inzet van maatregelen/kosten meer gespecificeerd per waterlichaam en voor de perioden 2009-2015 en 2015-2027.

Noorderzijlvest	**2009-2015**	**2015-2027**	**totaal**
Beken - Eelder- en Peizer diep, excl. grondaank.	€ 23,5 miljoen	€ 19,4 miljoen	€ 42,9 miljoen
Kanalen	€ 8,1 miljoen	€ 1,9 miljoen	€ 10,0 miljoen
Meren	€ 16,0 miljoen	€ 0 miljoen	€ 16,0 miljoen
totaal	€ 47,6 miljoen	€ 21,3 miljoen	**€ 68,9 miljoen**
Hunze en Aa's	**2009-2015**	**2015-2027**	**totaal**
Beken - Drentsche Aa Excl. grondaankoop - Hunze - Runde	€ 11,1 miljoen € 30,5 miljoen € 6,0 miljoen	€ 6,4 miljoen € 39,3 miljoen € - miljoen	€ 17,5 miljoen € 69,8 miljoen € 6,0 miljoen
Kanalen - Noord-Willemskanaal - Overige kanalen	€ 3,8 miljoen € 0,1 miljoen	€ 3,8 miljoen € 0,4 miljoen	€ 7,6 miljoen € 0,5 miljoen
Meren Is opgenomen bij Hunze			
totaal	€ 51,5 miljoen	€ 49,9 miljoen	**€ 101,4 miljoen**
Reest en Wieden	**2009-2015**	**2015-2027**	**totaal**
Beken - Oude Diep - De Reest - Wold Aa - Oude Vaart - Vledder- en Wapserveensche A	€ 0,7 miljoen € 0,4 miljoen € 0,4 miljoen € 0 miljoen € 1,7 miljoen	€ 4,6 miljoen € 0,5 miljoen € 4,4 miljoen € 4,5 miljoen € 8,6 miljoen	€ 5,3 miljoen € 0,9 miljoen € 4,8 miljoen € 4,5 miljoen € 10,3 miljoen
Kanalen	€ 0,7 miljoen	€ 5,6 miljoen	€ 6,3 miljoen
totaal	€ 3,9 miljoen	€ 28,2 miljoen	**€ 32,1 miljoen**
Velt en Vecht	**2009-2015**	**2015-2027**	**totaal**
Beken - Holslootdiep - Sleenerstroom - Schoonebekerdiep - Oude Drostendiep - Dommerswijk - Bumawijk - Loodiep - Nieuwe Drostendiep			€ 0,68 miljoen € 0,66 miljoen € 1,50 miljoen € 0,37 miljoen € 0,29 miljoen € 0,54 miljoen € 17,35 miljoen € 7,6 miljoen
Kanalen			€ 1,17 miljoen
schatting	€ 11,8 miljoen	€ 18,4 miljoen	**€ 30,2 miljoen**
TOTAAL DRENTHE	€ 114,8 miljoen	€ 117,8 miljoen	**€ 232,6 miljoen**

N.B. *De bovenstaande bedragen zijn gebaseerd op de gebiedsrapportages. Op dit moment (20 februari 2008) wordt nog gewerkt aan een verbeterslag, zodat de bovenstaande bedragen nog niet definitief zijn. Het totaalbedrag zal echter niet veel gaan verschillen met het concept.*

Bestaand beleid
Over het algemeen is bij de afweging van doelen en maatregelen voor het verbeteren van oppervlaktewater en grondwater het huidig omgevingsbeleid van de provincie als uitgangspunt genomen. Dit betekent dat de nu gepresenteerde doelen en maatregelen voor de gehele planperiode (2009-2027) zijn afgestemd met de huidige functies als wonen, landbouw, natuur en dergelijke. In enkele gevallen wordt bij de Drentse beken een hoger doel geformuleerd en derhalve meer maatregelen voorgesteld (bijvoorbeeld Wapserveensche Aa, Schoonebekerdiep, bovenlopen Noord-Drentse beken). Voor de tweede en volgende planperiode (2015-2021 en 2021-2027) zullen de doelen en maatregelen opnieuw afgestemd worden met het dan vigerend omgevingsbeleid. De KRW geeft hiervoor de noodzakelijke flexibiliteit. Dit betekent concreet dat het nastreven van hogere ambities en doelen van onze beken, kanalen en meren, meegenomen dient te worden bij het opstellen van het nieuwe Drentse omgevingsbeleid.

Overzicht maatregelen in de beeksystemen (globaal)

- Eelder- en Peizerdiep
  - beekherstel in combinatie met WB21 maatregelen (vasthouden van water)
  - aanleg van vispassages
- Drentsche Aa
  - Hermeandering en inrichten beektrajecten
  - Saneren riooloverstort
- Hunze
  - beekherstel, hermeandering
  - aanleg van vispassages
  - aanpassingen rwzi Gieten
  - aanleg bufferstroken / akkerranden beheer
- Runde
  - Herprofilering beeksysteem
- Loodiep
  - beekherstel in combinatie met WB21 maatregelen (vasthouden van water)
  - aanleg van vispassages
- Schoonebekerdiep
  - Natuurvriendelijke oevers
  - Verbreden watersysteem, delen hermeanderen
  - aanleg vispassages
- Overige beken Velt en Vecht
  - Natuurvriendelijke oevers
  - Verbreden watersysteem
  - aanleg vispassages
- Oude Diep, De Reest, Wold Aa, Oude Vaart
  - Natuurvriendelijke oevers
  - Delen verbreden watersysteem
  - Hermeanderen (kleine trajecten)
  - aanleg vispassages
- Vledder en Wapserveensche Aa
  - Verplaatsen grondwateronttrekking Ter Wisscha
  - Natuurvriendelijk inrichten en hermeanderen
  - aanleg helofytenveld / stoppen inlaat water

overzicht maatregelen in de kanaalsystemen (globaal)

- Kanalen Noorderzijlvest
  - aanpassing rwzi
  - natuurvriendelijke oevers
  - baggeren
- Noord-Willemskanaal
  - natuurvriendelijke oevers (delen)
  - baggeren
- Kanalen Hunze en Aa's
  - natuurvriendelijke oevers (delen)
- Kanalen Velt en Vecht
  - natuurvriendelijke oevers (delen)
- Kanalen Reest en Wieden
  - natuurvriendelijke oevers (delen)
  - aanleg vispassages

Significante schade en onomkeerbaarheid

De richtlijnen van de KRW geven ruimte om bij het bepalen van de doelen (een Maximaal Ecologische potentieel: MEP) rekening te houden met situaties die onomkeerbaar zijn en dat bepaalde maatregelen kunnen leiden tot significante schade. In de gebiedsprocessen is dit verwerkt. Onomkeerbare ingrepen zijn hydromorfologische aanpassingen die in het verleden zijn uitgevoerd in en rondom de waterlichamen, én niet terug te draaien zijn zonder dat dit tot significante sociaal-economische of milieueffecten leidt. Daarnaast kan er sprake zijn van maatregelen met significante schade. Dit zijn maatregelen die zeer grote consequenties hebben voor aan het water verbonden functies, zoals de landbouw, scheepvaart en recreatie.

In alle rapportages is aangegeven welke maatregelen als onomkeerbaar en/of met significante schade worden beschouwd. In de rapportages van waterschappen is daarbij een korte toelichting gegeven. Hieruit blijkt dat als een maatregel leidt tot schade aan landbouw, scheepvaart en/of recreatie deze niet wordt opgenomen in het maatregelpakket vanwege significante schade. De huidige functies zoals deze thans in het provinciaal beleid (POPII) zijn weergegeven, zijn hierbij het uitgangspunt geweest.

In hoofdlijnen zijn bij het bepalen van de doelen de volgende maatregelen vanwege significante schade en/of onomkeerbaarheid niet meegenomen in de maatregelpakketten:

- verwijderen van kaden en dijken (veiligheid / bescherming achterliggende poldergebied
- tegen natuurlijk peilbeheer met name bij waterlichamen in gebied met landbouwfunctie
- verminderde afvoer door afgraven of mineralisatie veen
- beïnvloeding afvoerverdeling water door bemalen, bij extreme natte periode dient bemaling plaats te vinden;
- ingreep stuwen; verwijderen ervan zou peilbeheer onmogelijk maken
- in sommige oppervlaktewaterlichamen (beken) is de transformatie naar volledige beekvormende processen niet (meer) mogelijk;
- ook het inrichten van inundatiegebieden (oppervlak klein, gemiddeld of groot) leidt in sommigen gevallen tot significante schade.

4.2 Grondwater

Maatregelen spitsen zich toe op de grondwaterwinningen en op de Natura2000 gebieden. De inschatting is dat de toestand van de grote grondwaterlichamen, die al behoorlijk op orde zijn, voldoende worden ondersteund door generieke maatregelen gericht op nitraat en bestrijdingsmiddelen.

Bestaand beleid
Het bestaande grondwaterbeschermingsbeleid is de basis van het totale pakket aan grondwatermaatregelen gericht op het realiseren van de goede waterkwaliteit rondom de waterwinningen. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om het aanwijzen van het grondwaterbeschermingsgebied en bijbehorende regelgeving, de implementatie in het ruimtelijke beleid van de gemeente en het meten, registreren en handhaven.
Tussen Rijk en regio zijn in het kader van het Provinciaal Meerjaren Programma (PMJP) afspraken gemaakt over de aanpak van de verdroging uit de zogenaamde “TOP-lijst”. Voor het grootste deel gaat het daarbij om Natura2000 gebieden waar ook vanuit de KRW maatregelen noodzakelijk zijn. Het gaat daarbij in Drenthe om de volgende Natura2000 gebieden: Elperstroom, Bargerveen, Drentsche Aa, Fochteloërveen, Drents-Friese Wold en Dwingelderveld. Daarnaast wordt de verdroging ook aangepakt in de Reest en het Peizerdiep.

Aanvullend beleid voor de periode 2009 – 2015 en 2015 – 2027
Het aanvullende beleid richt zich op de kwetsbare winningen en op het voorkomen van belasting op termijn vanuit de in de grondwaterbeschermingsgebieden aanwezige puntbronnen. Ten behoeve van de meest kwetsbare winningen zijn er verschillende mogelijkheden overwogen om te komen tot een betere bescherming.
Onderscheiden zijn:

- aanvullende regionale regelgeving (bv. op gebied van mest en bestrijdingsmiddelen);
- functieverandering rondom de waterwinning;
- verplaatsen van waterwinning naar minder kwetsbare locaties;
- aanvullende maatregelen per winning (maatwerk).

In lijn met landelijke ontwikkelingen is het voorstel om met behulp van locatiespecifieke maatregelen (maatwerk) te komen tot een betere bescherming van de kwetsbare winningen. De maatregelen lopen uiteen van voorlichting en aanvullende monitoring tot lokale stimuleringsmaatregelen. Maatregelen worden uitgewerkt in een nader op te stellen gebiedsdossier per kwetsbare grondwaterwinning. Het uitwerken van de gebiedsdossiers kan als in te stellen instrument beschouwd worden als een KRW-maatregel. Maatregelen zijn niet gekoppeld aan het tijdvak tot 2015 maar lopen ook daarna door.

Aanvullende regelgeving wordt niet haalbaar geacht. Functieverandering kan alleen op de lange termijn en zal meeliften met lopende ontwikkelingen (inspelen op ruimtelijke veranderingsprocessen). Het verplaatsen van een winning kost veel geld.

Binnen de grondwaterbeschermingsgebieden ligt een groot aantal puntbronnen, dat binnen het bestaande bodemsaneringsbeleid onvoldoende aandacht heeft gekregen. Nader onderzoek zal dan moeten uitwijzen of er daadwerkelijk sprake is van een verontreiniging. De trits “inventarisatie, nader onderzoek en daar waar nodig saneren dan wel beheersen” wordt beschouwd als een - in het kader van de KRW - in te zetten instrument. Afhankelijk van het beschikbaar komen van aanvullende middelen worden de maatregelen uitgevoerd voor 2015, dan wel worden ze gefaseerd.

Voor de Natura2000 gebieden zullen ook na 2015 maatregelen moeten worden uitgevoerd gericht op het realiseren van de instandhoudingsdoelen dan wel de meer ambitieuze ontwikkeldoelen. Nadere concretisering daarvan vindt plaats in het beheersplan Natura2000.

5. Kosten

5.1 Oppervlaktewater

De maatregelen in het oppervlaktewater worden vooral genomen door de waterschappen, maar ook gemeenten, provincies en andere partijen dragen hierin bij. Sommige maatregelen vergen niet alleen een investering in bijvoorbeeld infrastructuur, maar brengen ook (extra) jaarlijkse kosten met zich mee. Al deze kosten zijn zo goed mogelijk in beeld gebracht. Bij projecten uit het huidig beleid is gebruik gemaakt van de beschikbare begrotingen. De kosten van nieuwe activiteiten zijn op basis van eenheidsprijzen (bijvoorbeeld kosten per meter oever) geschat. Daarbij heeft iedere waterbeheerder zijn eigen prijzen gehanteerd. Die verschillen soms tussen de waterbeheerders. In de adviesnota's zijn de verschillen gehandhaafd, om goed aan te blijven sluiten bij de begrotingen van de waterbeheerders en andere partijen.

De kosten zijn in hoofdstuk 4 bij het benoemen van de maatregelen per waterschap weergegeven.

In de concept rapportages zijn (nog) niet de sociaal-maatschappelijke baten van de voorgestelde en de te nemen maatregelen aangegeven. Het gaat hierbij niet om de ecologische baten (die zijn verwoord in het ecologisch doel) maar om de baten voor onder andere landschap, recreatie en economie.

Baten
De baten van watermaatregelen zijn velerlei. Deels zijn ze in geld uit te drukken, zoals bijvoorbeeld de waardestijging van huizen aan helder en schoon water. Andere baten, met name de niet-materiële, zijn in ieder geval niet direct in monetaire termen te vatten. Wat is het ons waard dat we allemaal van onze meren, kanalen en beken kunnen genieten, terwijl we zwemmen, vissen, wandelen, fietsen of varen? Genieten van helder of in ieder geval minder troebel water met vele soorten waterplanten en vissen en van gevarieerde bloemrijke oevers. In de praktijk blijken pogingen om die baten op geld te zetten, vooral een hoop discussie op te leveren. Het Landbouw Economisch Instituut (LEI) heeft in een proefproject een aantal posten genoemd waar de KRW-maatregelen daadwerkelijk geld opleveren. De belangrijkste posten zijn:

- De waardevermeerdering van huizen aan het water (eenmalige baat)
- Natuurbaten (de niet-gebruikswaarde van de natuur)
- Hogere opbrengsten in de recreatiesector (jaarlijks terugkerende baat)
- Hogere opbrengsten in de sportvisserij (mits goede inrichting)
- Uitgespaarde beheerskosten in natuurgebieden

De verkennende MKBA laat zien dat er baten zijn van de KRW-maatregelen, maar dat de hoogte ervan erg onzeker is. De batenposten voor het Friese merengebied kwamen uit op enkele tientallen miljoenen per vijftig jaar voor een beperkt maatregelenpakket, tot enkele honderden miljoenen per vijftig jaar voor een uitgebreid pakket. Het uitgebreide pakket is door het MNP opgesteld met als doel om zoveel mogelijk meekoppeling te zoeken met andere beleidsvelden. Dit pakket bevat ingrijpende maatregelen als natuurlijk peilbeheer op de boezem. Een grote batenpost bij dit pakket zijn de lagere beheerskosten in natuurgebieden.

Faseren
Volgens de KRW moeten de doelen in 2015 gerealiseerd zijn. Fasering is echter mogelijk als de realisatie in 2015 tot disproportionele kosten leidt. De doelen moeten dan volgens de KRW uiterlijk in 2027 gerealiseerd zijn. Het Rijk adviseert de deelstroomgebieden te faseren tot uiterlijk 2027. Faseren is zinvol:

- vanuit oogpunt van kostenbesparing voor burgers en bedrijven. Fasering leidt tot spreiding van kosten. De lastenontwikkeling voor de burgers en bedrijven dient niet te groot te worden;

- vanuit technische en praktische overwegingen. Het uitvoeren van projecten kost tijd en menskracht. Dit is een belangrijke reden om projecten in de tijd te spreiden;
- vanuit uitvoeringsefficiencyoverwegingen. Fasering vergroot de baten en mogelijkheden tot koppeling met ruimtelijke ontwikkelingen in stad en land, doordat efficiënter gewerkt kan worden. Door te faseren kunnen we aansluiten op inrichtingsmaatregelen ten behoeve van het waterkwantiteitsbeleid, van WB21 en van de provinciale ILG uitvoeringsprogramma's (onder meer realisatie van de ecologische hoofdstructuur);
- fasering biedt voorts meer kansen voor ontwikkeling van innovaties, onder meer in de vorm van pilots, in de periode 2009 tot en met 2015 en het toepassen van succesvolle innovaties in de daaropvolgende beheerperiodes 2015-2021 en 2021-2027. Daardoor kunnen de doelen beter bereikt worden en de kosten verder beperkt.

Gevolgen voor de lastenontwikkeling waterschappen
De waterschappen zijn de partijen die een groot deel van de kosten voor hun rekening nemen. Via de waterschapsheffing worden die kosten direct bij de ingelanden in rekening gebracht. Daarom hebben de Noord-Drentse waterschappen de gevolgen van de plannen voor de waterschapslasten in beeld gebracht, ten opzichte van het ijkjaar 2009.
De extra tariefstijging ten gevolge de KRW zal voor alle waterschappen van minder dan een 0,5 % tot ongeveer 1 % per jaar bedragen. Hierbij is geen rekening gehouden met andere ontwikkelingen als inflatie, extra kosten WB21 en een andere lastenverdeling tussen burgers, eigenaren van gebouwen en eigenaren van gronden.
De stijging van de lasten hangt sterk af van het tijdstip waarop projecten worden uitgevoerd, en dus investeringen worden gedaan. Dit leidt ertoe dat de tariefstijging over de jaren en tussen de waterschappen verschilt.

Bijdragen provincies en andere financiers aan watermaatregelen
De waterschappen doen een voorstel voor bijdragen van de provincies, gemeenten, terreinbeheerders en andere partijen aan de maatregelen. Daarbij gaat het onder andere om hermeandering, de aanleg van natuurvriendelijke oevers en vispassages. Deels passen die maatregelen binnen de doelen van het Investeringsprogramma Landelijk Gebied (ILG), bijvoorbeeld als het gaat om de inrichting van de Ecologische Hoofdstructuur. Voor het overgrote deels vallen ze echter buiten het programma. Het is van belang om vast te stellen in hoeverre KRW/WB21- maatregelen met ILG-gelden gefinancierd kunnen worden, ook in het licht van de gelden voor synergie tussen waterkwantiteit en kwaliteit, die in het regeerakkoord zijn opgenomen. De voorgestelde cofinanciering is gebaseerd op de huidige praktijk. In Drenthe zijn afspraken gemaakt over de verdeling van de kosten over waterschappen, provincie, terreinbeheerders en anderen. In de praktijk wordt per project gekeken hoe het gefinancierd kan worden. In dit licht moeten de cijfers ook worden gezien: een voorstel, gebaseerd op de huidige praktijk.
Op dit moment is daarom niet aan te geven in hoeverre de claim vanuit de KRW-maatregelen daadwerkelijk kan worden gedekt uit het ILG en andere bronnen. Dat kan pas als per concreet project is gekeken wat de mogelijkheden zijn. Dit wordt op dit moment nader uitgewerkt.

5.2 Grondwater

De kosten voor grondwater zijn in onderstaand tabel aangegeven.

Bestaand beleid:	
• Natura2000:	€ 24.592.000
Aanvullende maatregelen 2009 – 2015:	
• stimuleringsmaatregelen	€ 200.000 – 400.000/jr;
• aanpak puntbronnen	€ 980.000
Aanvullend beleid voor de periode 2015 – 2027	
• Natura2000	PM
• stimuleringsmaatregelen	€ 200.000 – 400.000/jr;

Achtergrond en dekking van de kosten voor grondwatermaatregelen

De financiering van de kosten voor aanvullende stimuleringsmaatregelen rondom kwetsbare winningen is nog in discussie. Er zijn verschillende mogelijkheden, waaronder:

- inzet vanuit verbrede grondwaterheffing (wijziging nodig van de Waterwet io);
- inzet provinciale middelen;
- financiering vanuit de waterbedrijven (op basis van Drinkwaterwet io).

Afhankelijk van de uitkomst van de landelijke discussie kan het RBO en Stuurgroep 2000+ een financieringsvoorstel formuleren en opdracht geven het voorstel verder uit te werken. De rol van de drinkwaterbedrijven bij de uitvering wordt nader per provincie met de betrokken drinkwaterbedrijven afgesproken en vastgelegd. De als trekker genoemde overheden zijn het eerste aanspreekpunt voor de grondwatermaatregelen. Inmiddels zijn de meeste provincies gestart met een risico analyse van puntbronnen in grondwaterbeschermingsgebieden. Voorlopig is een bedrag geraamd voor deze eerste fase van het onderzoek. Of nader onderzoek en sanering nodig is hangt uiteraard af van de eerste bevindingen. De bedragen voor het vervolgonderzoek en de eventuele sanering zijn op basis van vuistregels ingeschat (meestal wordt een half procent van de onderzochte locaties daadwerkelijk gesaneerd). Ook al zijn de ramingen onzeker, de verwachting is dat met name voor het vervolg aanvullende middelen noodzakelijk zijn. Voorgesteld wordt om – op basis van de nadere risicoanalyse (waarmee inzicht ontstaat in de mate waarin puntverontreinigingen een risico vormen voor de grondwaterkwaliteit) extra budget bij VROM te vragen voor bodemsanering in grondwaterbeschermingsgebieden. Dit onderwerp is als speerpunt in het VROM-beleid opgenomen (decembernota 2006). Bovendien is cofinanciering in grondwaterbeschermingsgebieden vaak niet mogelijk, omdat er nauwelijks mee te liften is met ruimtelijke ontwikkelingen en bovendien vaak geen fondsen beschikbaar zijn (zoals ISV en de bedrijvenregeling). Zonder extra middelen moet de oplossing worden gezocht in herprioritering binnen bestaande bodemsaneringsprogramma, in combinatie met fasering. De kosten voor het herstel of behoud van natuurgebieden zijn overgenomen uit de meerjarenafspraak tussen rijk en provincies over de aanpak van de TOP lijst verdroogde Natura-2000 gebieden (ILG 2007-2013). Daarmee leidt de KRW niet tot verzwaringen ten opzichte van bestaande, door Europees beleid ingegeven, regionale inspanningen op het gebied van verdroging. Bovenop het ILG-budget is co-financiering nodig. Afhankelijk van het soort maatregelen kunnen ook andere partijen, zoals gemeente, waterbedrijf en terreinbeheerder meebetalen.
Financiering zal per project nader uitgewerkt worden. De benodigde maatregelen zijn nog niet voldoende helder; een en ander wordt niet opgenomen in de Stroomgebiedbeheersplannen.

6 Conclusies en benodigde aanvullingen

Inleiding
In deze nota is een samenvatting gegeven van de KRW doelen, maatregelen en kosten voor de waterlichamen (zowel oppervlaktewater als grondwater) in de provincie Drenthe. Naar aanleiding hiervan kunnen conclusies worden getrokken. De belangrijkste ambtelijke conclusies over de wijze waarop op hoofdlijnen uitvoering is gegeven aan de KRW staan hieronder.

Voldoen aan de intenties van de KRW
De KRW heeft veel losgemaakt. Er is nog veel discussie over doelen en maatregelen en de bijbehorende verplichtingen. Maar in hoofdlijnen kan worden geconcludeerd dat door alle betrokkenen met inzet en ambitie invulling wordt gegeven aan de KRW. Het gaat hierbij om de hoofdlijnen van de KRW:

1. het daadwerkelijk realiseren van een goede ecologische en chemische toestand van grond- en oppervlaktewater;
2. het opstellen van concrete maatregelenprogramma's waarbij afwegingen expliciet en transparant worden en verantwoordelijkheden helder zijn vastgelegd.

Grote stap op weg naar verbetering
Het planvormingproces van de KRW loopt al een aantal jaar en de resultaten in de vorm van doelen en maatregelen zijn in concept beschikbaar. Op basis hiervan kan in het algemeen worden geconcludeerd dat grote stappen worden gezet om de doelen van de KRW te realiseren. De concept rapportages die nu beschikbaar zijn, geven aan dat de KRW heeft geleid, en gaat leiden, tot een aanscherping en uitbreiding van de aanpak van de waterkwaliteit. Weliswaar wordt niet overeenkomstig de eisen van de KRW (zoals deze in 2000 is vastgesteld) in 2015 voor alle wateren een goede toestand bereikt, maar bij een aantal wateren worden wel grote vorderingen gemaakt. Bij een aantal van deze waterlichamen was deze vordering ook gemaakt, daar zij reeds in bestaand beleid en bestaande plannen waren verwoord. De goede weg is ingeslagen. De komende jaren moet blijken hoe effectief de maatregelen zijn.

Waterkwaliteitsbeheer wordt inzichtelijk en toetsbaar
Ook is het planproces, en de daarbij behorende afweging, in het waterkwaliteitsbeheer aanzienlijk veranderd. In gebiedsprocessen hebben alle bij het water betrokken partijen kunnen meewerken en de resultaten hiervan worden nu expliciet vastgelegd in plannen. Het waterkwaliteitsbeheer is hierdoor inzichtelijk geworden. Het is voor iedereen, voor burgers en overheden, helder welke maatregelen worden genomen, wie hiervoor verantwoordelijk is, welke doel wordt nagestreefd en wat de kosten zijn. Toch moet ook geconcludeerd worden, nu alles overzichtelijk is weergegeven, nog niet alles zo helder is als wel gedacht wordt. De doelbeschrijving is niet concreet en helder en tussen de waterlichamen zeker niet vergelijkbaar. Ook de achterliggende motivatie waarom maatregelen "afvallen" omdat ze leiden tot significante schade of niet haalbaar en betaalbaar zijn is niet erg duidelijk, waardoor discussie omtrent deze aspecten zeer goed mogelijk is.

Ambitieniveaus
De huidige ecologische waterkwaliteit van de Drentse beken, kanalen en meren wordt op basis van de KRW systematiek als ontoereikend tot slecht beoordeeld. Ook de kwaliteit van de grondwaterlichamen wordt matig tot slecht beoordeeld. Alleen de kwaliteit van niet-kwetsbare grondwaterwinningen wordt goed beoordeeld.
In 2015 is de ecologische waterkwaliteit verbeterd (variëren van matig tot ontoereikend) maar geen van de beken, kanalen of meren heeft dan een goede toestand bereikt. In 2027 voldoen wel alle beken en alle kanalen/vaarten aan de door de regio zelf benoemde doelen en normen.

In 2015 hebben de grote grondwaterlichamen en de niet kwetsbare winningen een goede kwalitatieve toestand en kwantitatieve toestand, met lokaal enkele overschrijdingen. Bij een aantal kwetsbare winningen zullen ook in 2015 de normen voor nitraat en bestrijdingsmiddelen in enkele putten worden overschreden. In 2015 zijn de risico's voor het beïnvloeden van de grondwaterkwaliteit vanuit puntbronnen in beeld gebracht en zijn de meest risicovolle locaties gesaneerd.
In 2015 zullen de korte termijn doelen van de natura2000 zijn gerealiseerd, namelijk het instandhouden van de huidige natuurdoelen. Voor het realiseren van de ontwikkelopgave is nog een fors hogere inspanning noodzakelijk, welke uiteindelijk in de afzonderlijke beheerplannen van de Natura2000 gebieden worden geformuleerd.

Over het algemeen is bij de afweging van doelen en maatregelen voor het verbeteren van oppervlaktewater en grondwater het huidig omgevingsbeleid van de provincie is als uitgangspunt genomen. Dit betekent dat doelen en maatregelen voor de eerste planperiode (2009-2015) worden afgestemd met de huidige functies als wonen, landbouw, natuur en dergelijke. In enkele gevallen wordt bij de Drentse beken een hoger doel geformuleerd en derhalve meer maatregelen voorgesteld (bijvoorbeeld Wapserveensche Aa, Schoonebekerdiep, bovenlopen Noord-Drentse beken). Voor de tweede en volgende planperiode (2015-2021 en 2021-2027) worden de doelen en maatregelen opnieuw afgestemd met het dan vigerend omgevingsbeleid. De KRW geeft ons hiervoor de noodzakelijke flexibiliteit. Dit betekent concreet dat indien wij hogere ambities en doelen willen nastreven van onze beken, kanalen en meren, dit in het proces dienen mee te nemen bij het opstellen van het nieuwe omgevingsbeleid. Bij dit nieuwe omgevingsbeleid dient dan ook nadrukkelijk gekeken te worden naar ontwikkelingen op het vlak van klimaat en energie, recreatie, natuur, landschap, wonen, economie en de extra waterkwantiteitsopgave (WB21) en de relatie die deze ontwikkelingen hebben met de waterkwaliteitsdoelen van onze waterlichamen.

Bij vaststellen doelen is rekening gehouden met significante schade en onomkeerbaarheid
In de gebiedsprocessen zijn door de waterschappen in overleg met betrokken partijen de doelen vastgesteld. Hierbij is rekening gehouden dat in een aantal waterlichamen het niet mogelijk is om huidige inrichting en/of het waterbeheer aan te passen. In het algemeen kan worden geconcludeerd dat de voorgenomen maatregelen (voor het allergrootste deel zijn dit inrichtingsmaatregelen) alleen een direct lokaal effect hebben op lokale inrichting. Ingrepen die effect hebben op een groter gebied en een groot aantal belangen raken, zoals het aanpassen van het peilbeheer, verwijderen of aanpassen van infrastructuur (dijken en stuwen) en het aanleggen van inundatiegebieden zijn niet of beperkt opgenomen.

KRW maatregelen vooral aanvulling op bestaand beleid
Het maatregelenprogramma is in hoofdzaak het intensiveren en aanvullen van het bestaand beleid. Dit beleid bestaat vooral uit inrichtingsmaatregelen zoals natuurvriendelijke oevers, beekherstel, hermeanderen en hydrologische aanpassingen. Hiermee wordt de ecologische kwaliteit van de waterlichamen sterk verbeterd, maar dit is nog niet voldoende om aan de doelen te voldoen. In het kader van de KRW wordt dit bestaand beleid aangevuld met soortgelijke maatregelen in de periode 2009 – 2027).

Verschillen in ecologische toestand niet te bepalen
De inzet voor de beken verschilt sterk, maar op basis van de rapportages is niet te bepalen of dit ook leidt tot verschillen in ecologische toestand. Hiervoor zijn de doelen voor de waterlichamen nog onvoldoende uitgewerkt in zogenaamde maatlatten.

Generieke maatregelen
Uit de conceptrapportages blijkt dat door hoge concentraties fosfor en/of stikstof en bestrijdingsmiddelen veel wateren niet voldoen aan de normen. Het aanscherpen van het generieke beleid voor mest en bestrijdingsmiddelen is de meest effectieve maatregel in vergelijking met lokale en specifieke maatregelen die waterschappen kunnen nemen in. Voor het halen van de doelen is het

daarom noodzakelijk dat het generiek beleid wordt aangepast. Als de huidige belasting met nutriënten en bestrijdingsmiddelen blijft bestaan is het effect van lokale maatregelen beperkt.
Ook kan in algemeen worden geconstateerd dat door alléén inrichtingsmaatregelen een goede ecologische toestand vaak niet kan worden bereikt. Om goed ecologisch effect te hebben is het ook nodig te zorgen dat de met chemische stoffen en nutriënten is teruggedrongen.

Rapportage verplichtingen KRW
De Europese Commissie stelt een groot aantal eisen aan de rapportages. Voor een deel zijn deze administratief van aard. Maar een aantal is beleidsmatig en inhoudelijk van groot belang. Het betreft in hoofdzaak de volgende punten:

- Bepalen doelen: Voor alle waterlichamen moet een meetbare en toetsbare normen worden vastgesteld.
- Motiveren afvallen maatregelen: bij vaststellen van de normen mag rekening worden gehouden significante schade en onomkeerbaarheid. Als dit aan de orde is dan moet dit worden gemotiveerd en onderbouwd.
- Motiveren fasering tot 2027: vanwege disproportionele kosten mag het doelbereik met stappen van 6 worden opgeschort. Dit moet worden gemotiveerd.
- Meetbaar en toetsbaar aangeven beleidsdoel 2015: de norm moet inzichtelijk en meetbaar worden opgesteld met behulp van maatlatten. Voor 2015 moet ook een streepje op de maatlat worden gezet.
- Kosten en financiering aangeven: voor de regionale en landelijke besluitvorming is het van belang dat de totale kosten worden aangeven (investering, grondverwerving, jaarlijkse personeel en beheerkosten) en hoe deze kosten worden gefinancierd.

Geconcludeerd kan worden dat ten aanzien van bovenstaande 5 punten voor de drie deelstroomgebieden nog veel (schrijf)werk verricht moet worden om hier op een voldoende wijze invulling aan te geven.

GRONINGEN DRENTHE leeft met water
www.groningenleeftmetwater.nl www.drentheleeftmetwater.nl

FRYSLÂN LEEFT MET WATER

Adviesnota KRW/WB21 | 2007

Schoon en gezond water

in Noord-Nederland

Implementatie Europese Kaderrichtlijn Water in de gebieden Nedereems, Rijn-Noord en Eems-Dollard.

RBO Rijn-Noord/Stuurgroep Water 2000+

Inhoudsopgave

1. Waarom de Nota Schoon en gezond water 5
   - 1.1 Inleiding 5
   - 1.2 Status Nota Schoon en gezond water. 5
   - 1.3 Doel 5
   - 1.4 Wat wordt verwacht van de bestuurders van Noord-Nederland? 6
   - 1.5 Gebiedsdocumenten; gezamenlijke producten van overheden en belangenorganisaties 7
   - 1.6 Leeswijzer 8

2. Karakterisering waterlichamen, indeling en status 9
   - 2.1 Oppervlaktewater 9
   - 2.2 Grondwater 10

3. Oppervlaktewater binnendijks 11
   - 3.1 Inleiding 11
   - 3.2 Onze ambitie: we doen wat we opschrijven 12
   - 3.3 De bestuurlijke ruimte bij de totstandkoming en vaststelling van de ecologische doelen 14
   - 3.4 Chemische normen 20
   - 3.5 Waarin verschillen de KRW-doelen van ons huidige beleid? 20
   - 3.6 Beschermde gebieden 20

4. Maatregelen waterschappen 22
   - 4.1 Wat wordt er toegevoegd aan het huidige oppervlaktewaterkwaliteitsbeleid van de waterschappen? 22
   - 4.2 Bestuurlijke ruimte bij de fasering van de oppervlaktewater maatregelen 24
   - 4.3 Grondwater 24

5. Maatregelen gemeenten 25
   - 5.1 Gemeenten en water 25
   - 5.2 Welke maatregelen nemen de gemeenten voor de realisatie van de KRW oppervlaktewaterdoelen? 26
   - 5.3 Welke activiteiten ontplooien de gemeenten voor de KRW rond de bescherming van grondwater? 27

6. Grondwater 29
   - 6.1 Inleiding 29
   - 6.2 Doelen en maatregelen voor grondwaterlichamen 29
   - 6.3 Maatregelen bij onttrekkingen voor menselijke consumptie 30
   - 6.4 Maatregelen in Natura 2000-gebieden 31

7. Waddenzee en Eems-Dollard 33
   - 7.1 Probleemstelling 33
   - 7.2 Welke doelen streven wij na voor Waddenzee en Eems-Dollard? 33

7.3 Bestuurlijke afwegingen bij de doelen 34
7.4 De voorgestelde maatregelen op hoofdlijnen 35
7.5 Afwenteling chemische stoffen 36
7.6 Afstemming 37

8. Kosten, baten en gevolgen voor de lastenontwikkeling. 38
8.1 Baten 38
8.2 De kosten van maatregelen in oppervlaktewater 39
8.3 Faseren 43
8.4 Gevolgen voor de lastenontwikkeling waterschappen 43
8.5 Bijdragen provincies en andere financiers aan watermaatregelen 44
8.6 Grondwater 44
8.7 Achtergrond en dekking van de kosten voor grondwatermaatregelen 46
8.8 Waddenzee en Eems-Dollard 46

9. Hoe verder met de KRW in 2007- 2009? 47

10 Bijlagen 49
Bijlage 1 Hoofdpunten uit de kaderrichtlijnwater 49
Bijlage 2 Kenmerken doelen en maatregelen per watertype. 52
Bijlage 3 De afleiding van de ecologische doelen volgens de KRW systematiek 55
Bijlage 4 Voorbeeld maatlat voor het rapporteren van het KRW-doel (GEP) voor veranderde en kunstmatige wateren 57
Bijlage 5 Inrichtings en Beheersmaatregelen 58
Bijlage 6 Maatregelenbijlage 60
Bijlage 7 Kaarten 61
Nedereems:
Kaart 1 Waterlichamen oppervlaktewater 61
Kaart 2 Watertypen oppervlaktewaterlichamen 62
Kaart 3 Waterlichamen grondwater 63
Kaart 4 Beschermde gebieden Waterlichamen voor onttrekking voor menselijke consumptie 64
Kaart 5 Beschermde gebieden Natura 2000 gebieden 65
Kaart 6 Netwerkbrede afweging Rijkswaterstaat 66
Rijn-Noord:
Kaart 7 Waterlichamen oppervlaktewater 67
Kaart 8 Watertypen oppervlaktewaterlichamen 68
Kaart 9 Waterlichamen grondwater 69
Kaart 10 Beschermde gebieden Waterlichamen voor onttrekking voor menselijke consumptie 70
Kaart 11 Schelpdierwateren 71
Kaart 12 Beschermde gebieden Natura 2000 gebieden 72
Bijlage 8 Voorlopige maatregelen RWS tot 2015 73

1 | Waarom de Nota Schoon en gezond water?

1.1 | INLEIDING

Wie kent niet het beeld van de stinkende kanalen in Noord-Nederland van de jaren 50 en 60? Gelukkig is dat verleden tijd. Rijk, provincie, waterschappen en gemeenten werken in Noord-Nederland al decennia lang samen aan het tot stand brengen van schoon en gezond grond- en oppervlaktewater. De chemische waterkwaliteit is inmiddels een stuk verbeterd. In de grotere oppervlaktewaterlichamen, waar de Kaderrichtlijn Water (KRW) zich op richt, is er over het algemeen echter weinig ruimte voor oever- en waterplanten. De vis- en plantensamenstelling is er eenzijdig en meer bijzondere soorten als de waterviolier, krabbescheer en rivierprik komen er nog weinig voor. Dit heeft te maken met de barrières voor vis in het water, de steile oevers die beschermd zijn met een harde beschoeiing en een beperkt natuurvriendelijk beheer. Daarnaast zien we dat de waterkwaliteitsplannen in de afgelopen decennia een enigzins vrijblijvend karakter hadden. Daar willen we nu verandering in brengen: we gaan uitvoeren wat we ons voornemen, maar wel met beide benen op de grond en met een flinke dosis noordelijke nuchterheid!

De Europese Commissie onderkende in de jaren '90 dat de de waterkwaliteit in Europa onvoldoende verbeterde. De aanpak verschilde nogal per land en er werd vaak afgewenteld. Zo werd er vanuit Frankrijk en België geloosd op de Rijn, Maas en Schelde die vervolgens in Nederland uitkomen. De KRW richt zich op het handhaven en verbeteren van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater in Europa. De richtlijn geeft aan dat ecologische en chemische doelen en maatregelen om schoon, gezond water te bereiken in 2009 door de verantwoordelijke bestuurders vastgesteld moeten zijn en beschreven voor Brussel in een stroomgebied- beheersplan 2009-2015. De maatregelen moeten in 2015 gerealiseerd zijn.

1.2 | STATUS NOTA SCHOON EN GEZOND WATER.

De Stuurgroep Water 2000+ en het RBO Rijn-Noord bieden de bestuurders van Noord-Nederland voorliggend advies aan. Het is een voorstel op hoofdlijnen van doelen, maatregelen en kosten van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), die wij gezamenlijk willen uitvoeren in Noord-Nederland.
De nota is gebaseerd op circa 60 gebiedsdocumenten:

- 56 zijn onder leiding van de waterschappen voor het oppervlaktewater binnendijks opgesteld;
- 2 voor Waddenzee en Eems, opgesteld onder leiding van Rijkswaterstaat;
- 2 voor grondwater, opgesteld onder leiding van de provincies.

De nota geeft een op de besturen gerichte samenvatting van de voorstellen in deze documenten. De verdere stappen welke nodig zijn om van voorliggende adviesnota te komen tot een Beslisnota Water Nedereems en Rijn-Noord, tot een intentieovereenkomst vindt u in hoofdstuk 9.

1.3 | DOEL

De nota is bestemd om:

- de doelen, maatregelen en kosten van de KRW voor te leggen ter voorbereiding van de bestuurlijke besluitvorming in de regio;

- verantwoording af te leggen van de overwegingen die hebben geleid tot het voorstel voor realistische doelen en haalbare maatregelen, waarbij we gebruik maken van de ruimte die de KRW biedt;
- inzicht te geven in het proces 2007-2009 dat leidt tot vaststellen van de doelen en maatregelen in de Rijks-, provinciale-, waterschaps- en gemeentelijke plannen. Deze plannen vormen samen de basis voor de Stroomgebiedbeheersplannen Rijn en Eems.

Een Stroomgebiedbeheersplan karakteriseert het gebied en de daar voorkomende problemen, beschrijft de doelen voor dat gebied, de maatregelen en de tijd om die doelen te bereiken. Noord-Nederland behoort tot de stroomgebieden van de Rijn en de Eems. Noord-Nederland is verder verdeeld in drie KRW-deelstroomgebieden:

Rijn-Noord: Provincie Fryslân en delen van de provincies Groningen, Drenthe en de Waddenzee (inclusief zeehavens en waddenkust), exclusief Texel.
Nedereems: Het noordoostelijk deel van de provincies Groningen en Drenthe.
Eems-Dollard: Het Nederlandse en Duitse estuarium van de Eems inclusief de Dollard.

Het Rijk heeft het voortouw bij het opstellen van de Stroomgebiedbeheersplannen. De KRW geeft aan wat er minimaal in gerapporteerd moet worden.

1.4 | WAT WORDT VERWACHT VAN DE BESTUURDERS VAN NOORD-NEDERLAND?

De KRW is een gezamenlijke opgave, die vraagt om een gezamenlijke aanpak. Aan de implementatie van de KRW werken we dan ook sinds 2000 samen. Tegen zo laag mogelijke lasten voor de burgers van Noord-Nederland kunnen wij dan de gewenste waterkwaliteit realiseren. Zowel het halen van de doelen als het realiseren van de daarvoor benodigde maatregelen is alleen mogelijk als er goede samenwerking is binnen Noord-Nederland en met het Rijk. Want er is een sterke samenhang tussen verschillende regionale maatregelen en tussen regionale en generieke maatregelen.

Boven ieder hoofdstuk vindt u de beslispunten, waarover wij een uitspraak van u verwachten.
Op grond van uw reacties wordt de adviesnota aangepast en vervolgens hernoemd tot Beslisnota, conform de aanpak geschetst in hoofdstuk 9. De status van deze Beslisnota is een intentie-overeenkomst die een basis vormt voor de op te stellen waterhuishoudings-, waterbeheer- en gemeentelijke plannen.

Aan de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe vragen wij in te stemmen met de voorlopige indeling en status van de waterlichamen (hoofdstuk 2), met de voorgestelde ecologische doelen (hoofdstuk 3), de grondwaterdoelen en grondwatermaatregelen (hoofdstuk 6), de grondwaterkosten en in hoeverre de lastenontwikkeling voor burgers en bedrijven past binnen het provinciaal kader (hoofdstuk 8).

Aan de algemene besturen van Wetterskip Fryslân, Waterschap Hunze en Aa's, en Waterschap Noorderzijlvest vragen wij in te stemmen met de voorgestelde maatregelen in uw waterschap, en de gevolgen voor de kosten en waterschapslasten (hoofdstuk 4 en hoofdstuk 8).
Aan de gemeenteraden van Noord-Nederland wordt gevraagd in te stemmen met de geschetste aanpak in hoofdstuk 5 en kennis te nemen van de voorgestelde maatregelen. De kosten voor maatregelen door

de gemeenten voor de KRW zijn nog niet in beeld en worden pas later ter besluitvorming aangeboden. De gemeenten hebben een belangrijke rol bij de totstandkoming van de KRW-maatregelen van andere partijen via hun rol in de ruimtelijke ordening, rol als vergunningverlener en hun directe contacten met de burger.

Werken aan water vergt een gezamenlijke inzet van overheden en particulieren, ondanks de verschillende hoeveelheid werk voor iedere organisatie. Vooral het uitvoeren van inrichtingsmaatregelen vraagt om een goede afstemming en een slimme aanpak om zoveel mogelijk verschillende doelen te bereiken. Wij denken hierbij aan koppelingen met infrastructuur, recreatie, natuur, landbouw en woningbouw. Wij hechten aan de medewerking van de bestuurders van organisaties die vertegenwoordigd waren in de gebiedsgroepen.

1.5 | GEBIEDSDOCUMENTEN; GEZAMENLIJKE PRODUCTEN VAN OVERHEDEN EN BELANGENORGANISATIES

Publieke participatie van maatschappelijke belangengroeperingen is nodig om de verschillende belangen in beeld te krijgen, om inzicht te krijgen in de haalbaarheid van de doelstellingen en om draagvlak te krijgen voor de maatregelen die straks nodig zijn om de doelen te halen.

Voor de gebiedsgerichte uitwerking van de KRW zijn in 2006 circa 20 gebiedsgroepen opgericht. Dit zijn overleggroepen die bestaan uit bestuurders en ambtenaren van gemeenten, waterschappen, provincies en vertegenwoordigers van belangenorganisaties. In Noord-Nederland namen circa 800 personen deel. In de gebiedsgroepen is in brede zin gekeken naar maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren. Ook is de relatie tussen het effect van de maatregelen en de KRW-doelen besproken. Dat heeft geleid tot voorstellen voor doelen en daaraan gekoppelde maatregelenpakketten.

Noord-Nederland binnendijks

De gebiedsgroepen zijn opgericht onder regie van de drie waterschappen. Zij zijn een keer of vijf of in sommige gevallen minder (afhankelijk van de problematiek) bij elkaar gekomen. De resultaten van die bijeenkomsten staan in 56 concept gebiedsdocumenten met per waterschap een algemene toelichting: 15 gebiedsdocumenten van Waterschap Noorderzijlvest, 24 gebiedsdocumenten van Wetterskip Fryslân en 17 gebiedsdocumenten van Waterschap Hunze en Aa's. Kort gezegd is het resultaat, dat de gebiedsgroepen voorstellen om veel inrichtingsmaatregelen te nemen, zoals aanleg van natuurvriendelijke oevers, uitbreiding van wateroppervlak en vispassages. De rapportages zijn te vinden via de volgende websites: www.fryslanleeftmetwater.nl (dit najaar), www.groningenleeftmetwater.nl, www.drentheleeftmetwater.nl,.

Waddenzee en Eems-Dollard

Voor de Waddenzee en de Eems-Dollard zijn onder regie van het Regionaal College Waddengebied (RCW) twee gebiedsgroepen opgericht. Ze zijn inmiddels elk vier keer bij elkaar gekomen. In 2007 zijn vijf themagroepen (visserij, natuur, chemie, recreatie & toerisme en havens & vaargeulen) in het leven geroepen, die alle tweemaal bijeen zijn geweest. Binnen de thema's zijn maatregelen inhoudelijk verder uitgewerkt. Samen met de gebiedsgroepen heeft Rijkswaterstaat Noord-Nederland een samenhangend maatregelenpakket opgesteld dat op landelijk niveau wordt afgewogen. De rapportages van de

gebiedsgroepen en de achtergronddocumenten vindt u vanaf begin november via de website www.Waddenzee.nl.

Op de afstemming met Duitsland wordt verder ingegaan in hoofdstuk 7.

Grondwater
De uitwerking van de grondwaterdoelen en maatregelen heeft plaatsgevonden in nauwe samenwerking met de deelstroomgebieden Rijn-Noord, Nedereems en Rijn-Oost. De provincies hebben dit traject vorm gegeven. De werkzaamheden zijn begeleid door een werkgroep met daarin de provincies en de waterleidingbedrijven. Daarnaast is een aantal gebiedsbijeenkomsten georganiseerd met deskundigen en/of belangengroepen. De resultaten van de afzonderlijke bijeenkomsten zijn gepresenteerd in een bijeenkomst met de gemeenten in Nedereems.

1.6 | LEESWIJZER

In deze Nota vindt u in hoofdstuk 1 wat van de noordelijke bestuurders verwacht wordt; het instemmen met de ambities, doelen en maatregelen voor de Kaderrichtlijn Water. Voor het gemak van waterschaps- en gemeentebestuurders zijn de maatregelen, die zij voor de KRW moeten nemen, samengevat in respectievelijk hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5.

Verdere informatie is als volgt ingedeeld:
- De karakterisering van de KRW-waterlichamen in hoofdstuk 2;
- De KRW-doelen en maatregelen voor oppervlaktewater van meren, kanalen en beken in hoofdstuk 3;
- De KRW-doelen en maatregelen voor grondwater in hoofdstuk 6;
- De KRW-doelen en maatregelen voor Waddenzee en Eems-Dollard in hoofdstuk 7;
- Een overzicht van de baten, kosten en lasten in hoofdstuk 8.

Tot slot wordt de plek van deze nota in het verdere KRW-proces beschreven in hoofdstuk 9.

2 | Karakterisering waterlichamen, indeling en status

Wij vragen aan de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met onderstaande statusaanduidingen van de waterlichamen voor de binnendijkse wateren en grondwater.

Om doelen en maatregelen op te stellen zijn lidstaten volgens de KRW verplicht om waterlichamen aan te wijzen. In Noord-Nederland zijn de waterlichamen grotendeels bepaald bij het maken van de Artikel 5-rapportage 'Karakterisering Deelstroomgebieden Nedereems en Rijn-Noord' (maart 2005). De waterlichamen worden definitief vastgesteld bij de vaststelling van het stroomgebiedbeheersplan. Voor een overzicht van de waterlichamen verwijzen we naar de kaarten in bijlage 7.

2.1 | OPPERVLAKTEWATER

Waterlichamen zijn grotere beken en kanalen (achterland minimaal 1000 ha) en meren (> 50 ha) die overeenkomstige hydromorfologische eigenschappen hebben. De doelen en maatregelen in de volgende hoofdstukken worden vooral voor de grotere wateren in deze eenheden beschreven, zoals kanalen, beken en grotere meren, en niet voor alle inliggende sloten en meertjes.

Het uitgangspunt van de KRW is dat voor ieder waterlichaam het doel zo dicht mogelijk bij een natuurlijke toestand ligt. Veel wateren zijn echter verregaand aangepast aan menselijk gebruik, of door de mens aangelegd. Elk waterlichaam krijgt een status toebedeeld, waarbij de keus bestaat uit:

- natuurlijk;
- sterk veranderd;
- kunstmatig.

Voor sterk veranderde en kunstmatige wateren hoeven de doelen niet gericht te zijn op het bereiken van een natuurlijke toestand. Ze mogen aangepast worden tot realistische doelen, passend bij onze sterk door de mens beïnvloede wateren.

Beken zijn 'sterk veranderd', want alle beken in Noord-Nederland zijn sterk gereguleerd door middel van stuwen en genormaliseerd (rechtgetrokken). Hier en daar wordt de normalisatie ongedaan gemaakt, maar de stroomsnelheid is in vergelijking met de natuurlijke situatie gering, onder meer omdat altijd enige regulatie blijft bestaan. De meren in Noord-Nederland zijn ook 'sterk veranderd' omdat de waterstand op een vast peil wordt gehandhaafd. Ook is er vaak een harde oeverbeschoeiing aangelegd. Al die maatregelen hebben ertoe geleid dat de 'goede toestand' naar verwachting niet meer haalbaar is. Terugdraaien of volledig mitigeren van de ingrepen leidt in onze volledig gereguleerde watersystemen tot grote schade aan de gebruikers van het water.

De kanalen zijn aangelegd en daarmee 'kunstmatig'.

Natuurlijk

In Noord-Nederland is alleen de Waddenzee incl. de Waddenkust als 'natuurlijk' aangemerkt. De zeehavens zijn hiervan uitgesloten. Hierop wordt in hoofdstuk 7 nader ingegaan.

Sterk Veranderd
Drentsche Aa, Hunze / Drentsch Diep, Mussel Aa / Pagediep, Runde Ruiten Aa / Westerwoldse Aa (zuid), Westerwoldse Aa (noord), Zuidlaardermeer, Schildmeer, Lauwers, Paterswoldsemeer, Lauwersmeer, Leekstermeer, Tjonger, Linde Koningsdiep, Eelderdiep en Peizerdiep, Meren Friese boezem, Laagveenplassen Fryslân, Dwarsdiep, Reitdiep Noord, Reitdiep Zuid, Eems-Dollard, Zeehavens Waddenzee.

Kunstmatig
Kanalen Hunze / Veenkolonien, Kanalen Westerwolde, Kanalen Fivelingo / Damsterdiep, Boezemsysteem Duurswold, Boezemsysteem Oldambt, Boezemsysteem Eemskanaal/Winschoterdiep, Boezemsysteem Noord-Willemskanaal, Hondshalstermeer, grote diepe kanalen Groningen, gebufferde kanalen Groningen, Compagnonsvaarten, grote ondiepe kanalen Friese boezem, grote diepe kanalen Friese boezem, Laagveenvaarten en kanalen Friese boezem.

Bij de de KRW-doelen in Noord-Nederland wordt uitgegaan van deze karakterisering.
Het verschil tussen 'sterk veranderd' en 'kunstmatig' zit vooral in de sterkere onderbouwing die nodig is bij 'sterk veranderd'. Die onderbouwing moet duidelijk maken waarom het behalen van de natuurlijke situatie al dan niet mogelijk is.

2.2 | GRONDWATER

Rijn-Noord omvat vier grondwaterlichamen en Nedereems twee:

Rijn-Noord	zand zonder deklaag (zuid-oost); zand met deklaag (zuid-west); zout grondwaterlichaam (kust); Waddeneilanden.
Nedereems	zand zonder deklaag (zuid); zout grondwaterlichaam (kust).

3 | Oppervlaktewater binnendijks

Wij vragen aan de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met de ambities en doelen voor onze binnendijkse oppervlaktewateren. De bestuurlijke ruimte bij het vaststellen van de KRW-doelen zit in de invulling van de begrippen 'significante schade' en 'kosteneffectiviteit'.

3.1 | INLEIDING

De KRW biedt regionale bestuurders de ruimte om zelf ecologische doelen te formuleren omdat in onze sterk veranderende en kunstmatige wateren een natuurlijke toestand niet meer haalbaar is. Deze doelen moeten per waterlichaam worden uitgedrukt in gewenste waterplanten, vissen, waterinsecten en algen (zie figuur 1). Ze zijn volgens Europese spelregels opgesteld in de gebiedsgroepen. De KRW geeft chemische normen voor een aantal gevaarlijke, giftige stoffen voor mens en dier, de zogenaamde prioritaire stoffen en Rijn-relevante stoffen (zie figuur 1).

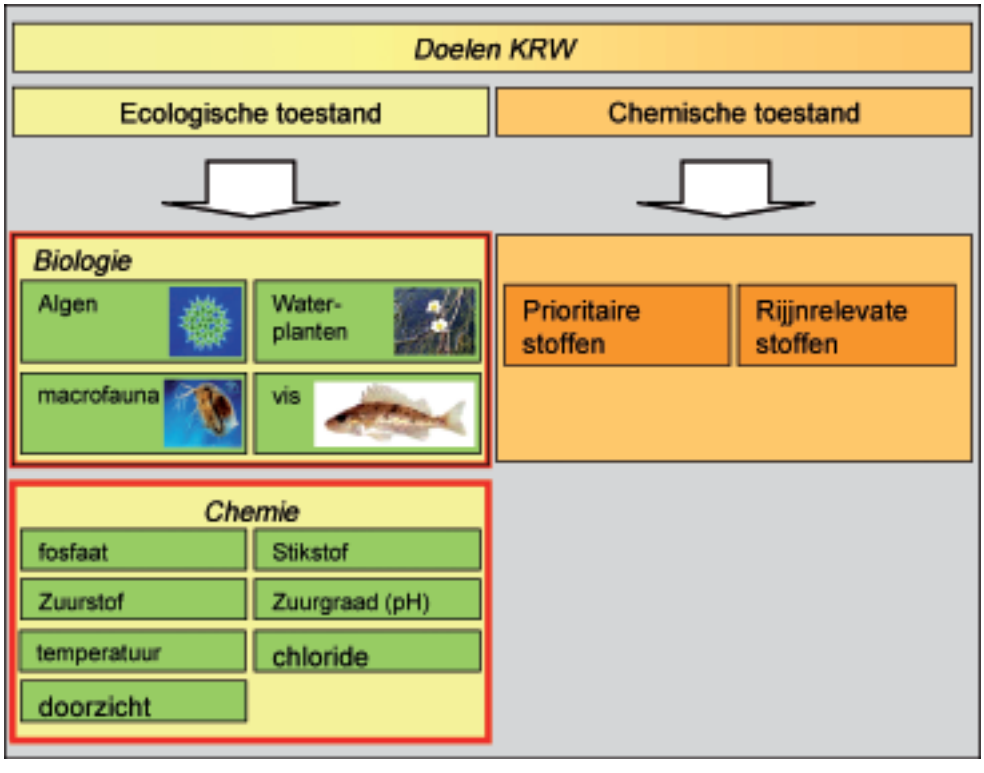

Figuur 1 Doelen KRW. Doelen waarover regionale overheden beslissen zijn rood omkaderd.

Is het oppervlaktewater niet al schoon genoeg?

Het verbeteren van de waterkwaliteit is natuurlijk niet nieuw. We zijn al een heel eind op de goede weg. Problemen die in het verleden regelmatig voorkwamen in Noord-Nederland, zoals stinkende kanalen bedekt met schuim, bestaan niet meer. Maar giftige stoffen zijn nog niet overal genoeg

teruggedrongen. Ook uit metingen van de ecologische kwaliteit blijkt dat verbetering nog steeds nodig is. Er zijn nog veel plekken met troebel water en weinig water- en oeverplanten en/of een onevenwichtige visstand. Een kenmerkende soort als de paling komt bijvoorbeeld veel te weinig voor. De oorzaken voor een geringe ecologische kwaliteit zijn:

- de inrichting (onnatuurlijk, met steile oevers en barrières voor visoptrek);
- het beheer (vaak intensief maaien, weinig variatie in waterstanden);
- en - in mindere mate - de meststoffen in sloten, beken, kanalen en meren.

3.2 | ONZE AMBITIE: WE DOEN WAT WE OPSCHRIJVEN

Onze ambitie

De volgende figuur geeft in hoofdlijnen aan welke ambities mogelijk zijn en waar de gebiedsgroepen uitgekomen zijn met het KRW-doel:

- Op deze figuur ziet u een kanaal, beek , meer of stedelijk water;
- Bovenaan staat de huidige situatie. Daarin is het water troebel, de passeerbaarheid voor vis matig, is er een harde beschoeiing, en zijn er weinig waterplanten. Wel wordt er al een minder intensief maaibeleid gevoerd.
- Op de tweede regel wordt zonder grondaankoop een natuurvriendelijke oever ingericht en wordt een stuw passeerbaar gemaakt. De waterkwaliteit verbetert, er ontstaat een gevarieerde oeverbegroeiing en er komen meer vissoorten voor.

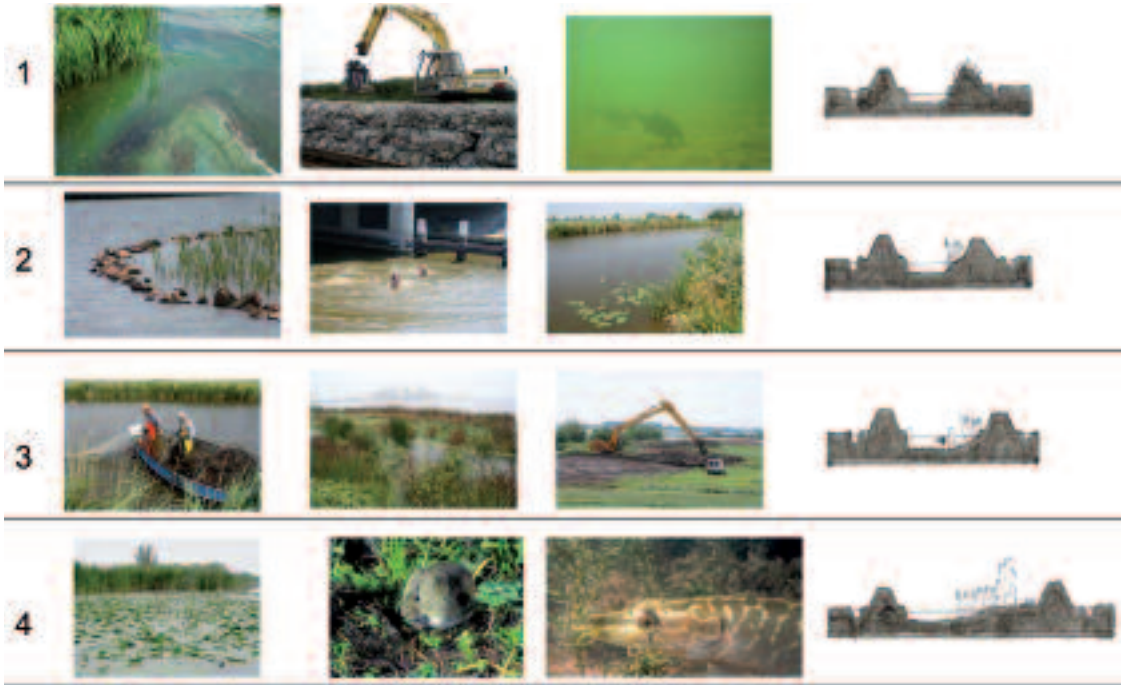

Figuur 2 Schematisch overzicht van mogelijke ambities

- Op de derde regel worden maatregelen uitgevoerd die grond kosten. De RWZI wordt verbeterd. Ook wordt er een akkerrandenbeheer doorgevoerd. De waterkwaliteit verbetert aanmerkelijk, het doorzicht wordt beter, het landschap wordt gevarieerder. Geen probleem om hierin te zwemmen. Het Rijk ziet graag dat Nederland op dit ambitieniveau inzet.
- In de onderste figuurtjes ziet u het maximale pakket. Naast bovengenoemde maatregelen worden vele afkoppelingsprojecten uitgevoerd, hermeandering, veel en brede natuurvriendelijke oevers et cetera. De waterkwaliteit is heel goed en het landschap is erg gevarieerd.

In de gebiedsdocumenten wordt bij sommige waterlichamen ingezet op het in stand houden van de huidige situatie, bijvoorbeeld bij kanalen met een harde beschoeiing en zeer intensief scheepvaartverkeer. In andere waterlichamen zien we een einddoel voor ogen dat bij het derde en soms bij het vierde figuurtje uitkomt, bijvoorbeeld bij beken en enkele meren binnen de ecologische hoofdstructuur. Op hoofdlijnen komt het volgende beeld naar voren:

- Bij kanalen is de inrichting van de oevers waar mogelijk aangepast, natuurvriendelijker gemaakt, en zijn er paaiplaatsen voor vis aangelegd;
- Meren zijn helderder dan nu, hebben aan de randen meer water- en oeverplanten, en een gevarieerde visstand met minder brasem;
- Beken stromen en zijn vooral in de bovenlopen beschaduwd; zij hebben waar mogelijk ruimte voor natuurlijk aangroeien en afkalven van oevers, zonder barrières voor de trek van vissen en andere waterdieren;
- In alle wateren blijven de concentraties giftige stoffen onder de norm, overmatige algenbloei komt niet meer voor en vissterfte als gevolg van waterkwaliteitsproblemen treedt niet meer op.

Dit is de ambitie waar we op uit komen als we de gebiedsdocumenten volgen. Het is een reële ambitie, gebaseerd op concrete doelen en uitvoerbare maatregelen; zie voor de bestuurlijke ruimte Hoofdstuk 3.3.

Een overzicht van de kenmerken, doelen en maatregelen van beken, meren en kanalen vindt u in bijlage 2.

We doen wat we opschrijven

Een verschil met vroeger is, dat wij onze ambitie moeten realiseren zoals wij die opgeschreven hebben. Dit is anders dan in het verleden waarin ook waterplannen gemaakt werden maar de realisering soms afhankelijk was van de beschikbaarheid van geld. Brussel zal er op toezien dat wij ook werkelijk doen wat we opgeschreven hebben. Een overzicht van de maatregelen die nodig zijn in de periodes 2009-2015 en 2015-2027 staat in een maatregelenbijlage op Internet (www.groningenleeftmetwater.nl; www.fryslanleeftmetwater.nl; www.drentheleeftmetwater.nl). Dit wordt onderdeel van het stroomgebiedbeheersplan voor Brussel. Een goede blijvende samenwerking tussen ons allen is nu extra belangrijk, ook al omdat de samenhang tussen de verschillende regionale maatregelen en tussen regionale en generieke maatregelen, door de KRW-werkprocessen nog groter geworden is dan voorheen.

Figuur 3 laat zien hoe de waterkwaliteit van de KRW waterlichamen naar verwachting zal verbeteren in de drie waterschapsgebieden. Nu valt nog zo'n driekwart van de wateren in de categorie ontoereikend. In 2015 zal de kwaliteit verbeterd zijn naar matig tot goed en in 2027, als alle maatregelen hun beslag hebben gekregen, verwachten we dat alle wateren "goed" scoren.

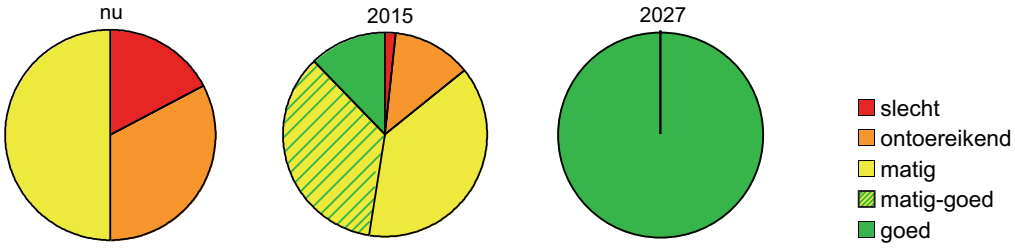

Figuur 3: Verwachte realisatie KRW-doelen

3.3 | DE BESTUURLIJKE RUIMTE BIJ DE TOTSTANDKOMING EN VASTSTELLING VAN DE ECOLOGISCHE DOELEN

Wie stelt de doelen vast?

De provincies stellen in Noord-Nederland formeel de ecologische KRW-doelen vast voor de sterk veranderde en kunstmatige oppervlaktewaterlichamen. Dit gebeurt in de provinciale waterplannen en milieuverordeningen. Door de sterke samenhang tussen doelen en maatregelen is een goede afstemming met waterschappen en gemeenten noodzakelijk. Dat is dan ook bij het opstellen van de doelen en maatregelen gebeurd. Een eventuele aanpassing van de doelen kan in 2015 en 2021 in Brussel aangekaart worden. Een en ander moet in dat geval goed gemotiveerd en voorzien van een alternatievenonderzoek aan Brussel voorgelegd worden.

Hoe zijn de ecologische doelen tot stand gekomen?

De Europese kaderrichtlijn kent spelregels voor het opstellen van de doelen en de maatregelen. Deze gelden voor alle landen van de Europese Unie. Het uitgangspunt van de KRW is dat voor ieder waterlichaam het doel zo dicht mogelijk bij een natuurlijke toestand ligt. Veel wateren zijn echter vergaand aangepast aan menselijk gebruik, of door de mens aangelegd. Daar is het vaak niet mogelijk om een natuurlijke toestand te bereiken zonder de gebruiksfunctie aan te tasten. Deze waterlichamen krijgen de status 'sterk veranderd' of 'kunstmatig'. Voor die wateren biedt de KRW een pragmatische methode om een afweging te maken tussen het streven naar een zo goed mogelijke waterkwaliteit en de maatschappelijke functies. Deze methode is bij al onze binnendijkse oppervlaktewateren toegepast. Kortweg bestaat de aanpak uit drie stappen:

1. In de eerste stap wordt per kanaal, beek en meer een inventarisatie gemaakt van alle mogelijke maatregelen om de kwaliteit van onze kanalen, beken en meren te verbeteren. Deze maatregelen verschillen vanzelfsprekend per water.
2. Vervolgens wordt in de tweede stap gekeken of, en zo ja, welke maatregelen leiden tot 'significante schade' aan maatschappelijke functies (en milieu in brede zin). Dit is uitgewerkt en onderbouwd door de waterschappen en besproken in de gebiedsgroepen en. Maatregelen waarbij significante

schade optreedt zijn afgevallen. Ook maatregelen die maar een geringe bijdrage leveren (effectiviteit) zijn afgevallen.
Het KRW-doel is de waterkwaliteit die gehaald kan worden als alle overgebleven maatregelen worden uitgevoerd. Het is een praktisch en haalbaar doel. Deskundigen van de waterbeheerders hebben de verwachte verbetering als gevolg van de maatregelen in beeld gebracht, aangegeven op de KRW maatlat; een voorbeeld daarvan vindt u in bijlage 4.

3. In stap 3 bepalen de besturen welk deel van de maatregelen haalbaar en betaalbaar zijn in de periode tot 2015 (beleidsdoel 2015), en welk deel in de periode tot 2027 wordt uitgevoerd.

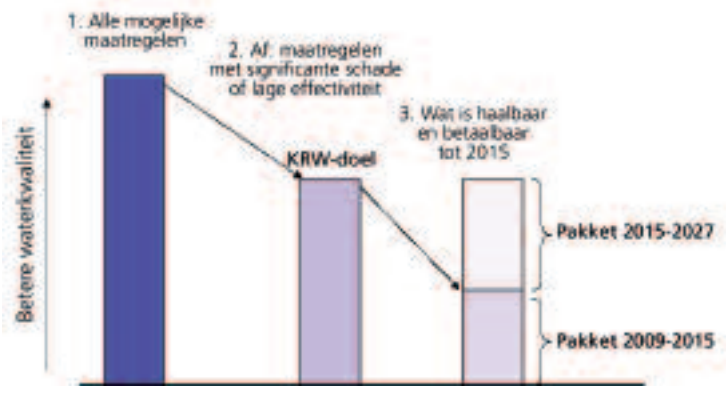

In dit hoofdstuk doen wij een voorstel voor de waterkwaliteitsdoelen en voor de afwegingen rond significante schade en lage effectiviteit. Ook doen wij een voorstel voor het maatregelenprogramma tot 2015. In hoofdstuk 8 gaan we in op wat tot 2015 haalbaar en betaalbaar is.

In de RBO-vergaderingen waarin dit document is opgesteld en vastgesteld is, is aandacht besteed aan het vaststellen van een zorgvuldige ambitie omdat de KRW een resultaatverplichting in zich heeft. Bij het opstellen van een maatregelenpakket is het aantrekkelijk om ideeën over complexe projecten met meerdere doelen (waterberging, waterkwaliteit, recreatie en landschappelijke inpassing) mee te nemen. Dit is in het gebiedsproces veelal uitgewerkt in voorstellen voor onderzoeksmaatregelen. De waterbestuurders zijn echter van mening dat deze projectontwikkeling (ambitie!) zeker plaats moet vinden maar deze vooralsnog niet in de KRW opgenomen moet worden. Wij kunnen hiermee aan opvolgers in de periode 2015-2027 een soms onmogelijke opgave meegeven waarbij ook richting Brussel een ingewikkeld traject van doelverlaging afgelegd moet worden. Wij kiezen in die situatie ervoor in een later stadium (Stroomgebiedbeheerplan 2015 en 2021) eventueel de doelen te verhogen.

Wat verstaan wij onder significante schade?

De KRW laat de invulling van het begrip significante schade over aan de verantwoordelijke bestuurders. Hierbij is vanwege de regionale verschillen in watersystemen en sociaal-economische omstandigheden maatwerk nodig. Onze hierbij gehanteerde argumentatie moet wel in 2009 naar Brussel gerapporteerd worden. Hieronder geven wij weer hoe in Noord-Nederland is omgegaan met het begrip 'significante schade'. Significante schade treedt op als een maatregel:

- meer schade veroorzaakt dan de normale variatie van jaar tot jaar voor een gebruiksfunctie of;
- de gebruiksfunctie in haar voortbestaan bedreigt.

Voorbeeld: Kanalen met lintbebouwing in Noord-Nederland
De (grote) kanalen in Noord-Nederland hebben nu een relatief matige ecologische waterkwaliteit. Deze ecologische situatie zou verbeterd kunnen worden door bijvoorbeeld het aanleggen van, over bepaalde lengten, natuurvriendelijke oevers op plaatsen waar nu vooral harde beschoeiingen voorkomen. Langs het kanaal liggen echter veel wegen en bebouwing. Dit zou betekenen dat het aanleggen van natuurvriendelijke oevers ook een verplaatsing van woningen en wegen ten gevolge heeft met aanzienlijke investeringen. We zijn het met elkaar eens dat dit teveel schade geeft en niet reëel is.
Of een maatregel tot significante schade leidt hangt vooral af van de omvang waarin de maatregel uitgevoerd wordt. Een maatregel kan in het ene gebied leiden tot significante schade en in het andere gebied niet. Vooraf aan de gebiedsprocessen hebben de gezamenlijke Provincies in Noord-Nederland de volgende richtsnoer meegegeven aan de waterschappen.

Er is sprake van significante schade als:
- Op korte of langere termijn de veiligheid, de bereikbaarheid en de leefbaarheid afnemen.
- onmogelijk wordt of disproportionele kosten veroorzaakt.
- Waardevolle landschappen (o.a. Belverdere gebieden) verloren gaan.
- Waterafvoerende functie afneemt.
- Waterkerende functie afneemt.
- De mogelijkheden voor de beroepsvaart wordt beperkt (bijvoorbeeld doordat eisen die aan een vaarwegklasse worden gesteld, niet meer worden gehaald). Wel kunnen aan de beroepsvaart voorwaarden worden gesteld, zoals; geen ongezuiverde lozingen, vaarsnelheid, vaardiepte, breedte vaartuigen, emissies scheepshuid en uitlaatgassen.
- Areaal recreatievaart aanmerkelijk afneemt. Wel kunnen aan de recreatie dezelfde voorwaarden worden gesteld als de hierboven genoemde beroepsvaart.
- Areaal landbouwfunctie per sector aanmerkelijk afneemt.
- Omzet landbouwfunctie per sector aanmerkelijk daalt ten opzichte van 2008-2009.
- Areaal drinkwatervoorziening aanmerkelijk wijzigt.
- Kosten voor energievoorziening en drinkwatervoorziening disproportioneel stijgen.
- Bij negatieve effecten op de gezondheid van de mens.
- Als meer dan 5% van kwalificerende soorten in de zin van de Vogel- en Habitatrichtlijn verdwijnen.

Potentieel significante schade treedt op als er sprake is van:
- Verlies van (landbouw)grond, bijvoorbeeld door hermeandering, aanleg van inundatiezo-nes, natuurvriendelijke oevers.
- Verandering van vaardiepte of doorvaarthoogte (in wateren met een scheepvaartfunctie) zoals dynamisch peilbeheer.
- Opbrengstderving voor de landbouw. Hierbij kan gedacht worden aan de reductie van bodembelastende meststoffen, verandering van de mestgift, gebruik van bestrijdingsmiddelen, peilaanpassing, bufferstroken, natuurvriendelijke oevers, functie verandering van landbouwgronden naar natuur, vasthouden water bovenstrooms in haarvaten, stuwen verwijderen en natuurlijker peilbeheer.

Er treedt geen significante schade op als gevolg van:
- Alle emissiebeperkende maatregelen die geen directe gevolgen hebben voor de rentabiliteit van landbouw- of andere bedrijven (zowel brongericht als end of pipe).
- Inrichtings- en beheersmaatregelen binnen het watersysteem die geen beperkingen opleggen aan scheepvaart of recreatie.

In de gebiedsgroepen is eveneens aandacht geweest voor het onderwerp significante schade. Feitelijk is het volgende gebeurd: In de gebiedsgroepen van alle waterschappen is de richtsnoer van de provincies behandeld. Soms in beperkte mate, soms is vrijwel de gehele gebiedsgroepbijeenkomst besteed aan bovengenoemd rijtje met maatregelen die significante schade opleveren. In de zomerperiode hebben de waterschappen de waterlichaamrapporten opgesteld en, gehoord de gebiedsgroepen, de maatregelen met significante schade beschreven. Hierbij zijn vrijwel geen rekenkundige onderbouwingen aan toegevoegd. Wel is op basis van expert-judgementkennis zo goed mogelijk een inschatting gemaakt van de schade die zou optreden bij het doorvoeren van een dergelijke maatregel. Vervolgens is in de afsluitende gebiedsgroep de rapportage behandeld en is soms stil gestaan bij het onderwerp significante schade, al naar gelang van de belangstelling van de deelnemers.
Welke maatregelen zijn onder andere besproken in het kader van significante schade? De volgende voorbeelden noemen wij: mestvrije zones in combinatie met onderhoudspaden van het waterschap, dynamisch peilbeheer en de mogelijkheden van groen-blauwe diensten, teeltverandering, maatregelen in gebieden met hoge nutrient-achtergrondwaarden.
De afweging is gemaakt op grond van de lokale omstandigheden. Voor de details verwijzen wij u naar de factsheets en gebiedsdocumenten.
Critici zijn van mening dat het onderwerp significante schade onvoldoende aan de orde is geweest in de gebiedsgroepen en eveneens onvoldoende onderbouwd in de rapporten. Wij vinden dat het onderwerp voldoende aan de orde is geweest in de gebiedsgroepen. Op grond van de uitkomsten van die discussies is een verdedigbare onderbouwing van de keuzes voor significante schade gemaakt.

Advies significante schade
Wij stellen vast, op grond van de gebiedsdocumenten, dat bij de volgende maatregelen sprake is van significante schade:
- **Instellen flexibel peil in de boezemwateren;**
  Oeverplanten en vissen kunnen zich beter ontwikkelen bij een peil dat zomers laag is en 's winters hoog. Provincie en Wetterskip Fryslân hebben de milieueffecten, kosten en baten van een natuurlijke peilbeheer onderzocht. Bij een flexibel peil lijden vooral de recreatie- en beroepsscheepvaart schade: het water wordt te ondiep of de bruggen te laag. Dit leidt tot een aanmerkelijke daling van de omzet. Dit geldt voor alle boezemwateren binnen het beheergebied van Wetterskip Fryslân.
- **Instellen flexibel peil in polderwateren;**
  Een flexibel peilbeheer in polders met een agrarische functie leidt vrijwel altijd tot significante schade. De omzet van de landbouw daalt aanzienlijk.
- Vermindering scheepvaartbewegingen van beroeps en recreatievaart;
  Waterplanten hebben helder water nodig. Schepen zorgen voor het opwervelen van slib en maken zo het water troebel. Vermindering van de scheepvaart zorgt dan ook voor helderder water. Dit leidt echter vrijwel altijd tot significante schade voor beroeps- en recreatievaart. De recreatievaart en de omzet van de beroepsvaart nemen aanmerkelijk af.

- **Stopzetten van inlaten gebiedsvreemd water;**
  Het IJsselmeerwater bevat lagere concentraties stikstof en fosfaat dan het Friese boezemwater. Het inlaten van IJsselmeerwater voor het handhaven van de gewenste peilen leidt dan ook tot een verlaging van voedingstoffen en vermindert problemen zoals blauwalgenbloei. Door meer door te spoelen kan de waterkwaliteit in de boezem op dit punt worden verbeterd. In veengebieden kan het sulfaat uit het IJsselmeerwater echter leiden tot extra veenafbraak en meer nalevering van fosfaat vanuit de waterbodem. Vermindering van waterinlaat kan leiden tot significante schade aan de landbouw als de peilen niet gehandhaafd kunnen worden. Wetterskip Fryslân stelt dan ook voor de doorspoeling op het bestaande niveau te houden.
  Bij Gaarkeuken komt water vanuit Fryslân in de boezem van het waterschap Noorderzijlvest. Het merendeel van dit water wordt gebruikt voor het beheersgebied van Waterschap Hunze en Aa's. Het belast daar het relatief schone gebiedseigen water. Dat is een vorm van afwenteling.
  Het eventueel stopzetten van inlaatwater voor het beheersgebied van Hunze en Aa's leidt tot significante schade aan functies als landbouw en scheepvaart. Vermindering van de inlaat van gebiedsvreemd water en het meer vasthouden van gebiedseigen water is een optie.
- **Stopzetten van het doorspoelen van zwak brakke wateren met zoet water;**
  In de noordelijke kleigebieden is het water door zoute kwel zwak brak. Dit is een waardevol watertype met een karakteristieke levensgemeenschap. Deze wateren worden doorgespoeld met zoet water om de zoutgehalten binnen landbouwkundig aanvaardbare grenzen te houden. Dat leidt echter tot het verdwijnen van kenmerkende dieren en planten. Voor het behalen van de ecologische doelstelling voor de zwak brakke wateren zou doorspoelen met zoet water zoveel mogelijk beperkt moeten worden. Volledig stoppen van het doorspoelen heeft echter significante schade voor de landbouw tot gevolg. De omzet daalt aanmerkelijk. Minder doorspoelen zal een verschuiving van de gradiënt te zien geven en kan mogelijk leiden tot een betere ecologische toestand.

Voor de Waddenzee en de Eems-Dollard zijn eveneens maatregelen met significante schade geformuleerd. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen maatregelen die mogelijk en maatregelen die zeker tot significante schade leiden. Het bestuurlijke gesprek hierover vindt in het najaar van 2007 in de gebiedsgroepen plaats. Hieronder staan de maatregelen waarvan ingeschat wordt dat deze zeker tot significante schade leiden:

Waddenzee
- realiseren gedempt tij Lauwersmeer en verondieping buitenzijde dijk;
- realisatie kwelders Vliehors door aanleg slufters;
- 500 meter beschermende zone rondom zeegrasveld, vanaf 1% bedekkingsgraad;
- instellen zeereservaten;

Eems-Dollard
- fysieke barrières wegnemen voor herstel natuurlijk estuarium Westerwoldse Aa;
- gebruik van schepen met minder diepgang om effect van baggeren te verminderen;
- kanaal voor scheepvaart langs de Eems om effect van baggeren te verminderen;
- 500 meter beschermende zone rondom zeegrasvelden vanaf 1% bedekkingsgraad om situatie zeegras en kwelders te verbeteren;

Voor het nader verkennen van potentiële locaties voor een zoet-zoutovergang wordt voorgesteld aan te sluiten bij de tekst uit de PKB-Waddenzee over dit onderwerp, inclusief de randvoorwaarden. Op pag. 11 van deel 4 van de PKB, Derde Nota Waddenzee, onder 3.1 staat 'Het kabinet streeft naar herstel van natuurlijke zoet-zoutovergangen, met onder meer het doel om voor zowel het stroom gebied van de Eems als voor het stroomgebied van de Rijn, aanvullend op de bestaande natuurlijke zoet-zoutovergangen, één natuurlijke zoet-zoutovergang in het waddengebied te realiseren. Realisering hiervan kan alleen geschieden indien de plannen ook en voldoende worden gesteund door de regionale land- en tuinbouworganisaties.'

De volgende potentiële maatregelen vragen nog om een nadere bestuurlijke dialoog:
- Gecontroleerde zoutinvloeden door stuifdijken aan te passen, gevolgd door actief beheer van stuifdijken en het zoete achterland (zoals kwelders);
- Zoet-zoutgradiënt Lauwersmeer door middel van een nieuw gemaal;

Wat verstaan wij onder maatregelen met lage effectiviteit?
De KRW laat de invulling van het begrip lage effectiviteit over aan de verantwoordelijke bestuurders. Of een maatregel weinig effectief is en dus een geringe bijdrage levert aan de doelen, hangt sterk af van de huidige toestand van het waterlichaam en van de hoogte van de kosten ten opzichte van de baten (gering effect en relatief duur). Vaak hebben maatregelen in het ene waterlichaam een hoge effectiviteit en in het andere een lage. Op de effectiviteit van brongerichte maatregelen door gemeenten wordt ingegaan in hoofdstuk 5.2.

3.4 | CHEMISCHE NORMEN

Voor een aantal giftige stoffen als gewasbeschermingsmiddelen en zware metalen (prioritaire stoffen) geeft de KRW voorlopige KRW-normen / doelen. Deze normen moeten gehaald worden in 2015 en gelden voor alle wateren in Nederland. Daarnaast zijn er normen voor Rijn-relevante stoffen (eveneens veelal giftige stoffen). Recente metingen laten zien dat in Noord-Nederland de normen voor enkele stoffen worden overschreden. Voorgesteld wordt het huidige generieke en regionale emissiebeleid, inclusief het regionale Friese actieprogramma diffuse bronnen, te continueren en, zonodig, de handhaving te intensiveren. Aanvullende brongerichte regionale KRW-maatregelen lijken niet nodig. De KRW geeft aan dat bij het opstellen van de ecologische doelen andere chemische stoffen, zoals bijvoorbeeld fosfaat en stikstof, niet beperkend mogen zijn voor het bereiken van die doelen. Als zij in te hoge concentraties aanwezig zijn, moeten er maatregelen genomen worden. Hieraan is dan ook aandacht geschonken bij het uitwerken van de maatregelen; zie hoofdstuk 4.1.

3.5 | WAARIN VERSCHILLEN DE KRW-DOELEN VAN ONS HUIDIGE BELEID?

Om de KRW-doelen te bereiken is het in de eerste plaats nodig ons huidige beleid te continueren:

- Het huidige waterkwaliteitsbeleid van de waterschappen trekken wij door tot 2015;
- Het generieke landelijke beleid wordt uitgevoerd. Over het generieke mestbeleid is landelijk (Decembernota 2006) aangegeven dat aanvullende landbouwmaatregelen nu nog disproportioneel worden geacht en dat innovatie nodig is om die te kunnen vervangen door kosteneffectieve maatregelen. Op grond van ervaringen met pilots, gericht op het kosteneffectief halen van de doelen in de periode tussen 2015 en 2027, worden voor 2015 beslissingen genomen over deze innovatieve maatregelen in de landbouwgronden. De pilots zullen naar verwachting ook in onze regio plaats vinden. LTO en de Unie van Waterschappen hebben op een rij gezet welke mogelijkheden er per sector zijn om op bedrijfsniveau te werken aan verbetering van de waterkwaliteit. De bevindingen van dit project zijn opgenomen in het rapport 'Groslijst maatregelen KRW'.
- Het generieke landelijke en Europese brongerichte beleid voor het terugdringen van giftige stoffen als gewasbeschermingsmiddelen en zware metalen moet voortgezet worden. Ook het terugdringen van de lozingen van vuilwater door de recreatiescheepvaart is bestaand landelijk beleid.

Aanvullend is het nodig:

- Delen van het huidige waterschapsbeleid, die te maken hebben met inrichting en beheer, te intensiveren in de periodes 2009-2015 en 2015-2027. Het gaat hierbij onder meer om de aanleg van natuurvriendelijke oevers, hermeandering van beken, een betere passeerbaarheid van stuwen en sluizen voor vissen, een natuurvriendelijker beheer van oeverplanten en een vergroting van delen van de boezem. Aanvullend op het generieke mestbeleid worden ook mestvrije zones voorgesteld. Op deze maatregelen wordt ingegaan in hoofdstuk 4.

Zie voor de rol van de gemeenten hoofdstuk 5.

3.6 | Beschermde gebieden

In de KRW wordt aangegeven dat wanneer een gebied onder verschillende Europese richtlijnen valt de strengste doelstelling geldt. Relevant voor het oppervlaktewater zijn de Drinkwaterrichtlijn, de Zwemwaterrichtlijn, de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn.

Vogel- en Habitatrichtlijn
Natura 2000-gebieden zijn gebieden die aangewezen zijn op grond van de Europese Vogelrichtlijn en/of de Europese Habitatrichtlijn. De doelen voor de Natura 2000-gebieden worden omstreeks 2010 vastgelegd in de Beheersplannen Natura 2000. We kunnen daarop niet goed vooruitlopen omdat de doelen van de Natura 2000-gebieden nog niet allemaal vastgesteld zijn en daarnaast een meer gedetailleerdere uitwerking vereisen dan de KRW-doelen. Wel is helder dat de voorgestelde KRW-doelen en maatregelen bijdragen aan de Natura 2000-doelen.

We zullen waar mogelijk in het Stroomgebiedbeheersplan ingaan op de watercondities en de maatregelen voor Natura 2000. Een goede afstemming kan echter pas bij het opstellen van de Beheersplannen. Dat kan eventueel tot aanpassingen van de KRW-doelen en maatregelen leiden, die in het volgende Stroomgebiedbeheerplan worden meegenomen. Het opstellen van deze Beheersplannen Natura 2000 gebeurt overigens in nauw overleg met de regio. De aanpak rond grondwater in Natura 2000 gebieden vindt u in hoofdstuk 6.

Zwemwaterrichtlijn
De zwemwaterrichtlijn stelt dat voor iedere zwemwaterlocatie een zwemwaterprofiel moet worden opgesteld, waarin ondermeer de mogelijke vervuilingsbronnen en benodigde maatregelen beschreven worden. In Noord-Nederland zijn procedureafspraken gemaakt over het opstellen van de zwemwaterprofielen. Verwacht wordt dat de zwemwaterprofielen niet leiden tot aanpassing van de KRW-doelen.

Drinkwaterrichtlijn
De drinkwaterrichtlijn stelt normen voor het drinkwater. Drinkwaterontrekking uit oppervlaktewater beperkt zich in Noord-Nederland tot de Drentse Aa. De KRW spreekt in artikel 7 over de zuivering tot drinkwater middels een 'eenvoudige zuivering'. Als deze KRW-systematiek gevolgd wordt, treedt overschrijding op van de drinkwaternorm in de Drentse Aa voor een aantal gewasbeschermings-middelen. Het betreft een vijftal middelen die de laatste paar jaar bij het innamepunt voor drinkwater in de Drentsche Aa, in gehaltes van twee tot driemaal de drinkwaternorm worden aangetroffen. Deze gehaltes lijken niet verder af te nemen. Een eenvoudige zuivering verwijdert geen gewasbeschermings-middelen. Om de gewenste situatie conform de KRW te bereiken moet de grondstof dan ook geen gewasbeschermingsmiddelen bevatten boven de drinkwaternorm van 0,1 µg/l. De KRW-normen voor prioritaire stoffen en overige relevante stoffen, waar gewasbeschermingsmiddelen toe behoren, zijn op dit moment nog in discussie op Europees niveau. De Vewin stelt voor om de normen aan te scherpen rond innamepunten voor drinkwater en stelt voor dat de lijst van overige relevante stoffen ook de probleemstoffen voor drinkwaterbereiding omvat. Afhankelijk van de uitkomsten van die discussie zullen wel of geen aanvullende maatregelen moeten worden getroffen.

De aanpak rond de drinkwaterrichtlijn voor grondwater vindt u in hoofdstuk 6.

4 Maatregelen waterschappen

Wij vragen de algemene besturen van Wetterskip Fryslân, Waterschap Hunze en Aa's, en Waterschap Noorderzijlvest om in te stemmen met de typen en hoeveelheid KRW-maatregelen die in hoofdstuk 4 (oppervlaktewater) en hoofdstuk 6 (grondwater) voorgesteld worden voor uw waterschap. De kosten en baten van deze maatregelen vindt u in hoofdstuk 8.

4.1 | WAT WORDT ER TOEGEVOEGD AAN HET HUIDIGE OPPERVLAKTEWATER-KWALITEITSBELEID VAN DE WATERSCHAPPEN?

Wat voegt de KRW toe?

De waterschappen hebben de afgelopen jaren heel erg veel gedaan om verontreinigingen terug te dringen. Door brongerichte maatregelen is de waterkwaliteit verbeterd. Nu komt de nadruk meer te liggen op inrichtings- en beheersmaatregelen. De KRW-maatregelenpakketten zijn te realiseren door:

- Het huidige waterkwaliteitsbeleid van de waterschappen uit te voeren en door te trekken tot 2015;
- Bij een beperkt aantal waterzuiveringsinstallaties aanvullende maatregelen te nemen;
- Een aantal inrichtings- en beheersmaatregelen uit het huidige beleid te intensiveren in de periodes 2009-2015 en 2015-2027;
- Het is mogelijk dat de beheersplannen Natura 2000 nog enkele aanvullingen opleveren op de KRW-maatregelen voor het oppervlaktewater. Deze beheerplannen worden voor 2010 in overleg met de regio opgesteld. Zie hiervoor Hoofdstuk 3.6.

Een overzicht van alle voorgestelde maatregelenpakketten per waterlichaam vindt u in de maatregelenbijlage op internet (hoofdstuk 1).

In de gebiedsgroepen is in brede zin gekeken naar maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren. Ook is de relatie tussen het effect van de maatregelen en de KRW-doelen besproken. Dat heeft geleid tot voorstellen voor doelen en daaraan gekoppelde maatregelenpakketten.

Inrichtings- en beheersmaatregelen die veelvuldig voorgesteld worden zijn:

- De aanleg van natuurvriendelijke oevers;
  Deze maatregel is opgenomen bij alle waterschappen voor vrijwel alle kanalen, beken en meren. In het beheersgebied van Wetterskip Fryslân zijn ook maatregelen buiten de waterlichamen, in de polders gepland. Hierdoor vermindert de afstroming van meststoffen en ontstaat ruimte voor oeverplanten en paaiplaatsen voor vissen.
- Uitbreiding van migratiemogelijkheden voor vis;
  Deze maatregel draagt bij aan een gewenste visstand en is bij alle waterschappen veelvuldig toegepast bij kanalen en beken. Het gaat daarbij om het aanbrengen van vispassages bij stuwen en gemalen of het weghalen van stuwen en gemalen.
- Een ecologisch beheer van oever- en waterplanten;
  In alle beheergebieden van de waterschappen wordt dit bij veel kanalen en beken toegepast. Hierdoor kunnen water- en oeverplanten zich beter ontwikkelen.
- Hermeandering van beken;
  Dit zorgt voor herstel van het beekecosysteem. Hierdoor ontstaan meer mogelijkheden voor vissen, water- en oeverplanten.

- Mestvrije zones (gebied Noorderzijlvest);
  Grondgebruikers kunnen op vrijwillige basis akkerranden ontwikkelen. Aansluitend op de geldende teelt-, spuit- en mestvrije zones, wordt een strook van circa 5 meter langs hoofdwatergangen aangehouden. Die strook wordt niet bemest en bespoten. Hierdoor stromen minder meststoffen en bestrijdingsmiddelen naar de watergang.

Veel van deze maatregelen hebben een positief effect op de stikstof- en fosfaatgehaltes in het water (zie kader). Overige inrichtings- en beheersmaatregelen vindt u in bijlage 5.

Fosfaat en stikstof
Watersystemen kunnen veel nutriënten (de belangrijkste zijn de meststoffen fosfaat en stikstof) opnemen zonder dat het de kwaliteit aantast. Bij een te hoge belasting wordt het water echter troebel, waardoor de leefbaarheid voor de gewenste algensoorten, waterplanten, vissen en kleine waterdiertjes sterk afneemt. De belasting is de afgelopen jaren al sterk teruggedrongen. De KRW geeft aan dat bij het opstellen van de ecologische doelen fosfaat en stikstof niet beperkend mogen zijn voor het bereiken van die doelen. Vooral in het gebied van Noorderzijlvest ligt, net als in de rest van Nederland, het resterende deel van het stikstof- en fosfaatprobleem vooral bij de landbouwgronden.
Het mestbeleid is dan ook recent aangescherpt. In de Decembernota 2006 staat aangegeven dat aanvullende landbouwmaatregelen hierop nu nog als disproportioneel worden gezien. Er is innovatie nodig om tot kosteneffectieve maatregelen te komen. Op dit gebied gaan allerlei pilots lopen.
Het is de bedoeling dat op grond van de pilots voor 2015 keuzes worden gemaakt. De pilots zullen naar verwachting ook in onze regio plaatsvinden. Het generieke beleid gericht op waterzuiverings-installaties door de waterschappen en de basisinspanning door gemeenten wordt niet geintensiveerd.

In Noord-Nederland kunnen in de meeste waterlichamen fosfaat en stikstof in de buurt van de gewenste KRW-niveaus komen door het generieke beleid uit te voeren en door het nemen van effectgerichte maatregelen. Voorbeelden hiervan zijn uitbreiding van natuurvriendelijke oevers, uitbreiding van boezemlanden en uitbreiding van waterberging in de polders. Zo wordt de omslag van troebel naar helder water bereikt. Waar de fosfaat- en stikstofgehaltes uiteindelijk nog niet in de buurt komen van de gewenste KRW-niveaus wordt het instellen van mestvrije zones voorgesteld. Dit leidt tot een verdere reductie van stikstof en fosfaat. Waterschap Noorderzijlvest stelt dit veelvuldig voor in zijn beheergebied. Dat hangt onder meer samen met het feit dat dit waterschap met relatief hoge stikstof- en fosfaatgehaltes te kampen heeft. Waterschap Hunze en Aa's en Wetterskip Fryslân stellen deze maatregel beperkt voor.

In het noorden van Noord-Nederland komen door brakke kwel van nature hogere nutriëntengehalten voor. Dit vraagstuk van de nutriënten kan in een pilot nader uitgewerkt worden.

Koppeling met WB21
Veel van de voorgestelde maatregelen overlappen met WB21-maatregelen. De gemeenten onderzoeken welke maatregelen van de stedelijke wateropgave (afkoppelen en saneren van overstorten) ook ten goede komen aan de verbetering van de waterkwaliteit De waterschappen verhogen kades en vergroten de waterberging om te beschermen tegen hoog water. Door bij de aanleg van kades de oevers

natuurvriendelijk af te werken, ontstaat ruimte voor oever- en waterplanten en paaiplaatsen voor vis. Bij de vergroting van de boezem ontstaan meer boezemlanden met allerlei oeverplanten. Vergroting van de boezem leidt evenals vergroting van de waterberging in de polders tot meer doorzicht in het water, wat uiteindelijk leidt tot meer waterplanten en een gevarieerde visstand in de boezemwateren. Ook het verwijderen van bagger en voedselrijk slib om de wateren op diepte te houden, werkt mee aan kwaliteitsverbetering. Het integreren van WB21-maatregelen met KRW-maatregelen leidt kortom tot kwalitatief betere oplossingen tegen lagere maatschappelijke kosten. Dit wordt de komende jaren verder geoptimaliseerd.

Koppeling en afstemming met andere activiteiten in Noord-Nederland
Werken aan water vraagt om een gezamenlijke inzet in Noord-Nederland. Vooral het nemen en uitvoeren van inrichtingsmaatregelen vergt goede afstemming en een slimme aanpak om zoveel mogelijk verschillende doelen te bereiken en kosten te besparen. Denk hierbij aan koppelingen met infrastructuur, recreatie, natuur, landbouw en woningbouw. Een concreet voorbeeld hiervan is de koppeling van KRW-maatregelen met maatregelen uit de provinciale meerjarenprogramma's Landelijk Gebied (ILG 2007-2013), zoals hermeandering van beken en inrichting en beheer van natuurvriendelijke oevers. Ook dit wordt de komende jaren verder geoptimaliseerd.
Daar waar het nu bekend is dat er maatregelen voor zowel KRW- als WB21-doelen worden geprogrammeerd, zijn deze cijfermatig in de tabellen in hoofdstuk 8 en in de samenvattende maatregelenbijlage opgenomen.

4.2 | BESTUURLIJKE RUIMTE BIJ DE FASERING VAN DE OPPERVLAKTEWATER MAATREGELEN

Volgens de KRW moeten de doelen en maatregelen in 2015 gerealiseerd zijn. Fasering tot uiterlijk 2027 is mogelijk; hierop wordt ingegaan in hoofdstuk 8.2. Belangrijke aspecten hierbij zijn de lasten voor burgers, personele capaciteit bij waterschappen en beheerslasten van de nieuwe inrichting. De meeste beken, kanalen en meren bereiken pas na 2015 de concept KRW-doelen (zie figuur 3 in hoofdstuk 3). Per waterschap zijn de investeringskosten en lastenontwikkeling weergegeven; deze vindt u in hoofdstuk 8.

4.3 | GRONDWATER

In Noord-Nederland is een aantal Natura 2000-gebieden waar maatregelen nodig zijn voor het verbeteren van de grondwaterstand. Vooruitlopend op de Natura 2000-beheersplannen, wordt voorgesteld de verdroging van de Natura 2000-gebieden uit te voeren volgens de vastgestelde provinciale meerjarenprogramma's Landelijk Gebied (ILG 2007-2013). Hierop wordt nader ingegaan in hoofdstuk 6 Grondwater en hoofdstuk 8 Kosten. De waterschappen, als beheerder van het ondiepe grondwater, vervullen daarbij een belangrijke rol. In het stedelijke gebied is de gemeente per 1 januari 2008 bevoegd gezag voor het ondiepe grondwater (kwaliteit en kwantiteit).

5 Maatregelen gemeenten

Advies aan de gemeenteraden: instemmen met het bestuurlijke besluitvormingstraject zoals voorgesteld in hoofdstuk 5.

5.1 | GEMEENTEN EN WATER

De gemeenten hebben de afgelopen jaren veel gedaan aan de verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater. Gemeenten hebben de zorgplicht voor een doelmatige inzameling en transport van riool- en regenwater. De gemeentelijke rioolstelsels zijn aangepast waardoor de vuiluitworp via overstorten is gehalveerd, de zogenaamde basisinspanning.
In eerste instantie hebben gemeenten vooral de bergingscapaciteit van de rioolstelsels vergroot (bergbezinkriolen, bergbezinkbassins) om de vuiluitworp te reduceren. In een later stadium is door veel gemeenten in overleg met de waterschappen gekozen voor afkoppelen als een goedkoper alternatief voor de aanleg en exploitatie van bergbezinkbassins. Het afkoppelen van hemelwater van de riolering wordt als een duurzame oplossing beschouwd omdat dit water daarbij terecht komt daar waar het hoort, namelijk in het watersysteem. Hierdoor wordt er minder schoon regenwater naar de zuivering (RZWI) gebracht waardoor deze minder belast wordt en bij uitbreidingen van het stedelijk gebied de RWZI ook minder snel aangepast hoeft te worden.
Een groot deel van de gemeenten in Noord Nederland heeft de basisinspanning gerealiseerd. In 2010 voldoen nagenoeg alle gemeenten aan de basisinspanning (bron: enquête gemeentelijke KRW-maatregelen Rijn Noord Nedereems maart 2007). Ieder nieuw bestemmingsplan wordt gebaseerd op het principe van waterneutraal bouwen. Dit betekent onder meer dat er voldoende ruimte voor waterberging in een nieuwe woonwijk of bedrijventerrein wordt gerealiseerd.

Het gebruik van chemische middelen onkruidbestrijding door gemeenten is de afgelopen jaren sterk afgenomen. Een aantal gemeenten past zelfs in het geheel geen chemische onkruidbestrijding meer toe. Ook het gebruik van duurzame niet-uitloogbare materialen in woningen wordt door gemeenten gestimuleerd en in sommige bestemmingsplannen dwingend voorgeschreven.

De komende jaren zullen de gemeenten er een schepje boven op moeten doen. Zij zullen maatregelen moeten nemen om het rioolstelsel aan het veranderende klimaat aan te passen, de gemeenten krijgen de zorg voor het grondwater binnen de bebouwde kom en gemeenten zullen watergangen in het stedelijk gebied moeten gaan baggeren. Kortom, water zal voor gemeenten de komende jaren hoog op de agenda staan.

5.2 | Welke maatregelen nemen de gemeenten voor de realisatie van de KRW oppervlaktewaterdoelen?

De zorgplicht van de gemeenten voor de milieuverantwoorde afvoer van riool- en regenwater is een flinke opgave, zeker in het licht van de verwachte toename van de hoeveelheid regenwater als gevolg van klimaatverandering. Een belangrijke maatregel die een gemeente kan nemen, is het afkoppelen van verhard oppervlak van de riolering. Met deze gemeentelijke maatregelen snijdt het mes aan twee kanten: de vuiluitworp uit het rioolstelsel neemt hierdoor af en de riolen lopen minder snel over. Om de basisinspanning te realiseren hebben de gemeenten in Noord-Nederland veel geïnvesteerd. Bij voltooiing in 2010 hebben de gemeenten de vuilemissie uit rioolstelsels met 50% gereduceerd ten opzichte van 1985, in kwetsbare gebieden zelfs met 90%.

De stedelijke wateropgave (beperken wateroverlast) is voor veel gemeenten nog niet uitgewerkt. De verwachting is dat de ontwikkeling van het neerslagpatroon in Nederland ertoe zal leiden dat er nog een aanzienlijke investering gedaan moet worden in afkoppelprojecten. Daarbij is maatwerk noodzakelijk, omdat de problemen van plaats tot plaats verschillen, en ook de uitvoering het beste tegelijk met andere projecten kan plaatsvinden, zoals bij voorbeeld groot onderhoud aan het riool.

In de gebiedsgroepen is de vraag gesteld of er extra rioleringsmaatregelen genomen moeten worden onder de vlag van de KRW. Overstorten lozen meestal niet direct op een KRW-waterlichaam, maar op kleinere, toevoerende wateren. Ook is de bijdrage van overstorten aan de totale stofbelasting niet groot. Daar tegenover staat dat het saneren van overstorten in ieder geval leidt tot een lokale verbetering van de waterkwaliteit. Ook het effect van afkoppelen op de waterkwaliteit is indirect. Het leidt tot minder overstortingen en draagt bij aan beter werkende rioolwaterzuiveringen. Het belangrijkste argument om de maatregelen niet onder de KRW te brengen is de geringe kosteneffectiviteit. De belangrijkste reden om een deel van de rioleringsmaatregelen wél in het stroomgebiedbeheersplan op te nemen is de KRW-eis dat de waterkwaliteit niet verder achteruit mag gaan (het 'stand-still'-principe). Daarnaast is naar voren gebracht dat de stedelijke wateropgave naar verwachting veel meer maatregelen vergt dan de KRW, en dat een evenwichtige spreiding van de KRW-inspanning over alle betrokken partijen tot meer draagvlak leidt. De oproep van de waterschappen was dan ook om een deel van de rioleringsmaatregelen aan te merken als KRW-maatregel en op te nemen in het stroomgebiedbeheersplan. De uitwerking daarvan verschilde per waterschap.

Een aantal gemeentebestuurders heeft in de gebiedsgroepen aangegeven een beperkte afkoppel-opgave als KRW-maatregel acceptabel te vinden, mits die past binnen de inspanning die men toch

al doet. Veel andere bestuurders staan echter op het standpunt dat ze pas een beslissing kunnen nemen over een dergelijke verplichting als de stedelijke wateropgave in beeld is.

Deze overwegingen leiden tot het volgende voorstel van de stuurgroep Water 2000+ en het RBO Rijn-Noord:

- Overstorten worden alleen gesaneerd als daartoe een noodzaak blijkt te bestaan vanuit de regionale of lokale omstandigheden. Ter illustratie: Wetterskip Fryslân gaat ervan uit dat erin de komende twintig jaar nog 40 van de 900 overstorten moeten worden gesaneerd. Dit zijn KRW-maatregelen.
- De gemeenten brengen, in samenwerking met de waterschappen, vóór het einde van 2008 de stedelijke kwantitatieve wateropgave in beeld, en bepalen per gemeente de optimale combinatie van maatregelen.
- De maatregel afkoppelen van verhard oppervlak wordt wel meegenomen in het KRW-maatregelenpakket als dat past binnen de stedelijke kwantitatieve wateropgave voor gemeenten.
- Pas als de stedelijke kwantitatieve wateropgave bekend is bepaalt de gemeenteraad in 2008 welk deel van de afkoppelmaatregelen men wil opnemen in het stroomgebiedbeheerplan. Dit omvat tenminste het deel dat nodig is om de huidige vuiluitworp te handhaven. Hierover neemt de gemeenteraad voor het einde van 2008 een raadsbesluit.
- Er worden in deze adviesnota geen algemeen geldende doelen vastgelegd over de omvang van de maatregelen.
- De mogelijkheid wordt uitdrukkelijk open gelaten dat waterschappen en gemeenten niet overal in Noord-Nederland tot dezelfde conclusie komen ten aanzien van de omvang van de uit te voeren maatregelen.

In de maatregelenbijlage op internet vindt u een overzicht van de maatregelen per waterlichaam. Omdat de maatregelen per gemeente zullen verschillen, geven we in deze adviesnota geen raming van kosten van afkoppelmaatregelen. In hoofdstuk 8, waar de kosten en baten van de KRW-maatregelen worden besproken, wordt aan de hand van de schatting van Wetterskip Fryslân geïllustreerd hoe de voorgestelde maatregelen qua kosten zouden kunnen uitwerken.
Gemeenten spelen een belangrijke rol bij de totstandkoming van de KRW-maatregelen. Als primaire beheerder van de ruimte zorgen zij voor de ruimtelijke inpassing van KRW-maatregelen die andere partijen gaan nemen, zoals bij voorbeeld hermeandering van beken. Een belangrijk instrument daarbij is het bestemmingsplan. Zij verlenen de benodigde vergunningen en brengen in de rol van eerste overheidslaag naar de burger in hun communicatie de KRW voor het voetlicht. Zij nemen ook het belang van de oppervlaktewaterbescherming mee in de watertoets. Dit zijn allemaal activiteiten die passen in het huidige gemeentelijke beleid.

5.3 | WELKE ACTIVITEITEN ONTPLOOIEN DE GEMEENTEN VOOR DE KRW ROND DE BESCHERMING VAN GRONDWATER?

De gemeente krijgt de zorg voor grondwater binnen de bebouwde kom. De KRW richt zich ook op de bescherming van het grondwater. In Noord-Nederland betreft het ondermeer de bescherming van drinkwaterwinningen. In hoofdstuk 6 wordt uitgebreid ingegaan op grondwater en vindt u de onderbouwing van de hieronder genoemde activiteiten van de gemeenten, die nodig zijn om de KRW-doelstellingen rond grondwater te realiseren.

Rondom drinkwaterwinningen is continuering en aanscherping van bestaand grondwaterbeschermingsbeleid noodzakelijk om ook in de toekomst schoon drinkwater te kunnen garanderen. De gemeenten dragen daarin bij door:

- een goede implementatie van de grondwaterbescherming in het bestemmingsplan;
- het goed vervullen van de gemeentelijke rol als vergunningverlener en handhaver (gemeente is bevoegd gezag voor de milieuvergunningen van bepaalde inrichtingen rondom winningen);
- het meenemen van het belang van de grondwaterbescherming in de watertoets;
- bij ruimtelijke ontwikkelingen de functies af te stemmen op het drinkwaterbelang.

Daarnaast wordt kritisch bekeken of bestrijdingsmiddelengebruik op verharding rond kwetsbare winningen kunnen worden teruggedrongen door het gebruik van alternatieve middelen. Dit is in lijn met landelijke ontwikkelingen ten opzichte van het gebruik van bestrijdingsmiddelen.

De gemeenten die bevoegd gezag zijn op het gebied van bodemsanering wordt gevraagd om het bodemsaneringsprogramma te herprioriteren. Daarbij gaat het om het uiteindelijk saneren dan wel beheersen van bestaande bodemsaneringlocaties zodanig dat de grondwaterwinning voldoende is beschermd. Zie voor de kosten hoofdstuk 8.

6 Grondwater

Wij vragen aan de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met de in hoofdstuk 6 geschetste aanpak om het grondwater tegen verontreiniging en uitputting te beschermen. De bijbehorende kosten en baten vindt u in hoofdstuk 8.

6.1 | INLEIDING

Grondwater is belangrijk voor de mens en de natuur. Voor de mens als bron voor drinkwater, voor de natuur als voeding voor planten. Ook Europa erkent het belang van grondwater. De bescherming ervan heeft dan ook een plek gekregen in de KRW en de daaruit volgende Grondwaterrichtlijn. Deze richtlijnen hebben onder andere als doel het grondwater tegen verontreiniging en uitputting te beschermen. Grondwater beschermen is niet nieuw. De KRW kent een grote overlap met nationaal en ander Europees beleid. De KRW stelt dat de strengste doelstelling geldt wanneer een gebied onder verschillende Europese richtlijnen valt. Relevant voor het grondwater zijn daarbij de Drinkwaterrichtlijn, de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (Natura 2000 gebieden).

6.2 | DOELEN EN MAATREGELEN VOOR GRONDWATERLICHAMEN

De milieudoelstelling die gehanteerd wordt voor de grondwaterlichamen is de Goede Grondwater Toestand. Deze is opgebouwd uit de goede chemische toestand (normen) en de goede kwantitatieve toestand (grondwatervoorraad, verdroging).

Goede Chemische Toestand

Naast de door Europa vastgestelde normen voor bestrijdingsmiddelen en nitraat moeten de lidstaten voor andere risicovolle stoffen normen vast leggen (zogenaamde drempelwaarden). Dat traject wordt in Nederland naar verwachting eind 2007 / begin 2008 afgerond. De normen kunnen daarbij per regio verschillen. Aangezien het landelijke traject om te komen tot drempelwaarden nog niet is afgerond wordt voorlopig uitgegaan van regionaal afgeleide concept toetswaarden (lit: Grondwaterkwaliteit Noordoost Nederland, Haskoning, dec 2006).

De KRW vraagt speciale aandacht voor de kwaliteit van het grondwater rondom de grondwaterwinningen voor menselijke consumptie. Doel daarbij is dat de zuiveringslasten op termijn zullen dalen. Vervuiling van grondwater moet daartoe worden voorkomen.

De kwaliteit van het grondwater wordt getoetst op dieptes van 15 en 25 m beneden maaiveld. Uit de analyses van de afgelopen jaren blijkt dat de grondwaterkwaliteit in Rijn-Noord en Nedereems in het algemeen redelijk op orde is. Wel worden lokaal normen voor nitraat en bestrijdingsmiddelen overschreden.

Wij gaan ervan uit dat generieke maatregelen voldoende zijn om de toestand van de grote grondwaterlichamen op orde te houden. Op de drinkwaterwingebieden wordt ingegaan in hoofdstuk 6.3.

Goede Kwantitatieve Toestand

De grondwatervoorraden zijn kwantitatief in orde in Noord Nederland. De onttrekkingen zijn in evenwicht met de aanvullingen (Karakterisering 2004). De goede kwantitatieve toestand van het grondwaterlichaam heeft ook betrekking op de beïnvloeding van terrestrische (verdroging) en

aquatische ecosystemen (oppervlaktewater). De beoordeling van de beïnvloeding van terrestrische natuur beperkt zich tot de grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden (verdroging); hierop wordt ingegaan in hoofdstuk 6.4.

6.3 | MAATREGELEN BIJ ONTTREKKINGEN VOOR MENSELIJKE CONSUMPTIE

Schoon drinkwater is van groot belang voor de volksgezondheid en vraagt om extra aandacht en waakzaamheid. Grondwater zit diep in de ondergrond en als het eenmaal verontreinigd is, is het moeilijk schoon te maken. Wat we nu in het diepere grondwater aantreffen, is de weerslag van activiteiten van tientallen jaren terug. Maatregelen hebben daarom vaak een preventief karakter; we kunnen voorkomen dat nieuwe verontreinigingen de bodem in zakken. Ook kunnen we grote verontreinigingen opruimen voordat ze zich (verder) verspreiden. Aandachtspunt is dat verontreinigingen zich rondom winningen sneller verspreiden, omdat ze door het oppompen van het water sneller naar beneden zakken. Natuurlijk zijn er daarbij verschillen tussen winningen. Ze zijn niet allemaal even kwetsbaar en ook de mate van belasting aan maaiveld verschilt. Extra aandacht gaat vooral naar de kwetsbare winningen met relatief veel belastende activiteiten aan maaiveld. De onttrekkingen voor de openbare drinkwatervoorziening in Rijn-Noord en Nedereems zijn weergegeven op de kaarten in bijlage 7; het gaat om respectievelijk 13 en 7 grondwaterwinningen.

Europa heeft het in de richtlijn over winningen 'ten behoeve van menselijke consumptie'. Dat zijn niet alleen onttrekkingen voor de openbare drinkwatervoorziening waarvoor we van oudsher een regionaal beschermingsbeleid hebben. Het gaat ook om kleine particuliere onttrekkingen, bijvoorbeeld op recreatieterreinen en om bepaalde industriële toepassingen. Landelijk is nog discussie over de industriële toepassingen. Drie categorieën; bier, frisdrank en conserven, zijn daarbij in beeld. Deze komen echter in Rijn-Noord en Nedereems niet voor. Zowel in Rijn-Noord als in Nedereems is nog een beperkt aantal kleine particuliere onttrekkingen. Voor deze onttrekkingen gaan we er vanuit dat de manier waarop het Rijk omgaat met deze particuliere winningen 'KRW-proof' is. De inventarisatie van deze onttrekkingen komt voor rekening van het Rijk. Het Rijk controleert de kwaliteit en bij gebleken problemen wordt de winning doorgaans stopgezet. Leidingwater vormt in dat geval een goed alternatief.
Rondom drinkwaterwinningen bevinden zich al jaren 'grondwaterbeschermingsgebieden' waarbinnen bepaalde risicovolle activiteiten verboden zijn. Het huidige grondwaterbeschermingsbeleid biedt dan ook een belangrijke basis voor het realiseren van de gewenste toestand rondom waterwinningen.

Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn:
- de verankering van het grondwaterbeschermingsbeleid in de ruimtelijke plannen van de gemeente;
- het afstemmen van ruimtelijke functies op de waterwinfunctie;
- het opnemen van het belang van de grondwaterwinning in de watertoets.

Op een aantal punten zal dit beleid worden aangescherpt en verder ontwikkeld. Richtinggevend hierbij is het VROM-project "Vernieuwen grondwaterbeschermingsbeleid" waarbinnen een aantal acties ter intensivering en verhoging van de effectiviteit van het bestaande beleid in uitvoering zijn. Aansluitend verzwaart de nieuwe Drinkwaterwet het drinkwaterbelang in afwegingen door het duurzaam veiligstellen van de drinkwatervoorziening als dwingende reden van groot openbaar belang te kwalificeren.

Dit zijn overigens wijzigingen die ook zonder de komst van de KRW zouden zijn voorgesteld.

Aanvullend op het hiervoor geschetste huidige beleid, stellen we voor om gebiedsgericht te kijken wat nodig is om de toestand in de meest kwetsbare winningen te verbeteren. Dit sluit aan bij voorstellen die het Rijk doet om voor kwetsbare winningen 'gebiedsdossiers' op te stellen. De meest kwetsbare winningen zijn samen met de waterleidingbedrijven in beeld gebracht. Welke maatregelen effectief zijn, hangt sterk af van het grondgebruik in de omgeving en de kwetsbaarheid van de winning. Maatregelen kunnen variëren van het inzetten van extra voorlichting tot het stimuleren van het gebruik van andere middelen. Ook gemeenten spelen hierbij een belangrijke rol, zie hoofdstuk 5.3.

Naast de 'diffuse verontreinigingen', zoals hiervoor bedoeld, bevinden zich ook puntverontreinigingen in de bodem. Dit zijn bijvoorbeeld verontreinigingen die een bedrijf heeft achtergelaten. Vanuit zo'n plek kunnen stoffen 'lekken' en over langere tijd in de winning terecht komen. Om te bepalen of bijvoorbeeld een oud metaalconstructiebedrijf een verontreiniging achtergelaten heeft, is onderzoek noodzakelijk binnen de directe invloedsfeer van de winningen. De meest risicovolle locaties moeten vervolgens worden gesaneerd. Tot nu toe hebben deze puntbronnen geen prioriteit in het bodemsaneringsbeleid. We stellen daarom voor om bij het actualiseren van het bodemsaneringsbeleid prioriteit te geven aan het in beeld brengen van de risico's van puntverontreinigingen binnen grondwaterbeschermingsgebieden. Vervolgens krijgen de puntbronnen een plaats binnen het geactualiseerde bodemsaneringsprogramma.

In hoofdstuk 8 vindt u een overzicht van de hiervoor genoemde grondwatermaatregelen en de daarbij behorende kosten.

6.4 | MAATREGELEN IN NATURA 2000-GEBIEDEN

In grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden die zijn verdroogd moeten anti-verdrogingsmaatregelen genomen worden om de natuurkwaliteit te waarborgen. In Rijn-Noord en Nedereems zijn totaal 19 binnendijkse Natura 2000-gebieden, waarvan 12 grondwaterafhankelijk. Alle 12 grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden zijn in meer of mindere mate verdroogd. De uitwerking van de doelen voor deze Natura 2000-gebieden wordt pas omstreeks 2010 vastgelegd in de Beheersplannen Natura 2000. Binnen het bestaande beleid wordt echter nu al veel gedaan om de verdroging van de ecologische hoofdstructuur en Natura 2000 gebieden tegen te gaan. Dit uit zich in afspraken tussen het Rijk en de provincies in de meerjarenprogramma´s landelijk gebied (ILG 2007-2013), waarbij TOP-lijsten gehanteerd worden (dit zijn gebieden waar de verdroging met voorrang wordt bestreden). Landelijk wordt dan ook voorgesteld hierbij aan te sluiten; de nationale decembernota KRW/WB21 (2006) geeft in de periode tot 2015 zowel aan deze TOP-lijsten prioriteit als aan de verdrogingsaanpak van de Alde Feanen, de Oudegaasterbrekken/Fluessen, het Wynjeterperschar en de Duinen van Schiermonnikoog, die als ecologisch urgent aangemerkt zijn. Het beschikbare budget stelt grenzen aan zowel de plekken als de te nemen maatregelen.

Wij sluiten aan bij de provinciale meerjarenprogramma's landelijk gebied (ILG 2007-2013).
De benodigde maatregelen voor Natura 2000 gebieden worden waar mogelijk opgenomen in de

Stroomgebiedbeheersplannen, en worden in detail uitgewerkt in de Beheersplannen Natura 2000.

Bij de concrete uitwerking van de afzonderlijke maatregelen is een inhoudelijke inbreng van de waterbeheerder (het GGOR-traject zal een belangrijke bouwsteen zijn) en de terreinbeheerder van groot belang. Naast ingrepen in de waterhuishouding (verhoging peil, dempen en/of verleggen waterlopen, beekherstel) is lokaal ook grondaankoop nodig om de gewenste situatie te bereiken. Er zijn geen maatregelen opgenomen ten aanzien van de aanwezige grondwaterwinningen.

Ook na 2015 zullen nog forse inspanningen nodig zijn om de verdroging van de Natura 2000-gebieden op te lossen; hierover zullen in de volgende meerjarenprogramma's Landelijk Gebied afspraken gemaakt worden. In hoofdstuk 8 vindt u een grove schatting van de kosten.

7 Waddenzee en Eems-Dollard

7.1 | PROBLEEMSTELLING

Inleiding

Het waddengebied is een dynamisch natuurgebied waarin zich verschillende economische activiteiten ontwikkeld hebben, die het gebied mede hebben gemaakt tot wat het nu is. Het is een gebied dat vraagt om een duurzaam sociaal-economisch ontwikkelingsperspectief, dat de grenzen van het ecosysteem niet overschrijdt en dat ruimte biedt aan toerisme, visserij, havens en landbouw.

Een aantal fundamentele natuurlijke processen in het waddengebied verloopt niet (meer) zoals dat in een natuurlijk watersysteem hoort. Dit heeft in toenemende mate consequenties voor de natuurwaarden. Voorbeelden van 'verstoorde' natuurlijke processen en milieus zijn: veroudering en verstarring van duin- en kweldergebieden, het nagenoeg ontbreken van substraten als schelpenbanken en zeegrasvelden in de Waddenzee, het achterwege blijven van grootschalige verjongingsprocessen en de nivellering of juist verscherping van geleidelijke overgangen van zand naar klei, van zout naar zoet, van droog naar nat, van kalkrijk naar kalkarm, van voedselrijk naar voedselarm, van kaal naar begroeid. Ook de verandering van de waterkwaliteit van de Noordzee en Waddenzee kan als een grootschalige verstoring worden gezien. Deze verstoringen worden vaak veroorzaakt door de mens.

Ecologische opgave op grond van de KRW

- Schoon water. In de Waddenzee vormt het overmatige voorkomen van plaagalg (phaecystis) een probleem. De Eems-Dollard kent dit probleem overigens niet, maar dat is het gevolg van een ander probleem, het verminderde doorzicht. Een verdere afname van nutriëntenaanvoer is nodig.
- Herstel dynamiek. De overgang land-water aan de kustlijn van Groningen en Friesland is onnatuurlijk. Vanuit dit oogpunt is verbetering van de kwaliteit van de kwelders aan deze kustlijn wenselijk. Daarnaast zijn er onvoldoende overgangen tussen zoet en zout water. De kwaliteit van de kwelders is matig door verruiging, zowel aan de vastelandskust als bij de eilanden;
- Habitats herstellen. Er is onvoldoende zeegras in de Waddenzee en het areaal mosselbanken is ontoereikend;
- Verbeteren vispasseerbaarheid. In de Eems-Dollard zijn onvoldoende soorten en aantallen vissen.

Chemische opgave op grond van de KRW

Voor de chemie zijn in het Waddengebied twee beleidskaders van belang; de KRW en de PKB-Waddenzee.

- Voor de KRW beperken de probleemstoffen zich op dit moment tot stikstof-totaal, tributyltin en PAK's. PCB's zijn niet toetsbaar, echter overschrijding van de norm is niet uit te sluiten.
- Volgens de PKB Waddenzee voldoen tributyltin en trifenyltin niet aan de norm (MTR), metalen, PAK's, PCB's en bestrijdingsmiddelen niet aan de streefwaarde en de nutriënten (stikstof en fosfaat) niet aan de waterkwaliteitsdoelstellingen.

7.2 | WELKE DOELEN STREVEN WIJ NA VOOR WADDENZEE EN EEMS-DOLLARD?

Waddenzee

De Waddenzee heeft voorlopig de status van 'natuurlijk water'. Dit betekent dat volgens de systematiek van de KRW voldaan moet worden aan de goede ecologische toestand (GET). In een later politiek

besluit zijn de zes zeehavens (Den Helder, Oudeschild, Den Oever, Terschelling, Harlingen en Lauwersoog) tot aparte waterlichamen benoemd en hebben alle de status sterk veranderd gekregen. Daarnaast zijn de vaste land kwelders uit het waterlichaam gehaald. Op dit moment wordt samen met betrokken actoren onderzocht wat de consequenties zijn van de aparte status van de zes zeehavens en of deze wel voldoende tegemoet komt aan de politieke bedoelingen van deze aparte status.

Voor het bepalen van het ecologische doel voor de Waddenzee is in eerste instantie uitgegaan van de ecologische situatie van een onbedijkte Waddenzee. Om tot realistische doelen te komen heeft Rijkswaterstaat een voorstel in behandeling gebracht dat aangepast is op de huidige situatie met de bedijking langs de vastelandskust en de Afsluitdijk.

Samengevat gelden voor de Waddenzee de volgende werkdoelen:
- beperken plaagalg: afname nutriënten;
- verbeteren kwaliteit kwelders;
- meer zeegras;
- meer mosselbanken.

Eems-Dollard
In de Eems-Dollard zijn nu twee waterlichamen, namelijk het overgangswater vanaf Emden tot en met de Eemshaven en het kustwater. In overleg met Duitsland is besloten om de beide kustwaterlichamen samen te voegen. Hiervoor gelden de volgende voorlopige KRW-doelen:
- afname nutriënten
- verbeteren kwaliteit kwelders
- meer zeegras
- grotere aantallen vissen
- meer vissoorten.

Voor de Waddenkust geldt het volgende werkdoel:
- beperken plaagalg: afname nutriënten.

7.3 | BESTUURLIJKE AFWEGINGEN BIJ DE DOELEN

De Waddenzee is op dit moment ingedeeld als 'natuurlijk water'. De zes havens zijn aparte, relatief kleine waterlichamen met de status 'sterk veranderd'. De kwelders aan de vaste wal zijn geen onderdeel van het waterlichaam. In gesprekken met de gebiedsgroep is gebleken dat er maatschappelijk draagvlak is voor het opnemen van de kwelders in het waterlichaam Waddenzee. Men heeft oog voor het bezwaar dat de havens relatief kleine waterlichamen zijn en dat die (chemische) monitoringsverplichtingen geven. Nagegaan wordt hoe aanpassing van de indeling in waterlichamen deze nadelen kan wegnemen.

Net als bij het binnenwater zit de bestuurlijke ruimte bij het vaststellen van de KRW-doelen in het begrip significante schade. In hoofdstuk 3.3 hebben we daar aandacht aan besteed.

7.4 | DE VOORGESTELDE MAATREGELEN OP HOOFDLIJNEN

In samenspraak met de gebiedsgroepen Eems-Dollard en Waddenzee is een maatregelenpakket samengesteld om te voldoen aan de KRW. Het maatregelenpakket bestaat uit maatregelen die goed scoren op de doelen van de KRW en/of uit maatregelen die bijdragen aan het verbeteren van de waterecologie en berust op de volgende pijlers:

- herstel van de dynamiek voor zover dit bijdraagt aan de KRW-doelen, zoals herstel zoet-zoutovergangen vaste land en dynamisch duinbeheer op de eilanden indien daar draagvlak voor is;
- herstel van habitats, zoals het verbeteren van de kwaliteit van het kwelderareaal van de vastelandskust en het herstelprogramma "biobouwers" ten behoeve van de ontwikkeling van zeegras en mosselbanken (voor zover dit past binnen de doelstellingen van de PKB-Waddenzee);
- herstel van niet natuurlijke gebieden, zoals kustverdediging op Rottum en de afvalberg van Brunnermond;
- verbeteren van de vispasseerbaarheid;
- helder water maatregelen, met name beperken van vertroebeling door bodemberoering;
- verminderen van milieubelasting door schepen (tributyltin, afval, vuilwater);
- kans op calamiteiten verkleinen en gevolgen zoveel mogelijk beperken;
- gedragsverandering en educatie.

Het pakket is door Rijkswaterstaat Noord-Nederland voor financiering ingediend in de netwerkbrede afweging van Rijkswaterstaat, zie kaart in bijlage 7. Deze afweging richt zich op knelpunten zoals die ook in Noord-Nederland aanwezig zijn. De maatregelen zijn in deze netwerkbrede afweging van Rijkswaterstaat afgewogen aan de hand van criteria als uitvoerbaarheid voor 2015, samenhang en synergie, significante schade aan functies, maatwerk en draagvlak. Tevens is een belangrijk criterium of maatregelen een relevante bijdrage leveren aan het halen van de KRW-doelen. Daarbij worden maatregelen voor de Waddenzee afgewogen tegen vergelijkbare maatregelen voor bijvoorbeeld de Westerschelde. Daarnaast zijn alle maatregelen in het basispakket opgenomen die reeds in het bestaande Herstel- en Inrichtingsprogramma van Rijkswaterstaat staan tot en met 2010. Daarna zal dit programma onderdeel vormen van het KRW-maatregelpakket. Ook het bestaande saneringsprogramma waterbodems is inherent onderdeel van het basispakket.
De maatregelen voor de Waddenzee die op basis van deze afweging zijn opgenomen in het basispakket, zijn in bijlage 8 opgenomen. Het gaat om maatregelen zoals een herstelprogramma voor ondergedoken riffen en mosselbanken, vergroten van de vispasseerbaarheid, onderzoek naar de slibhuishouding in de Waddenzee en Eems-Dollard en verkenning naar de kwelderafslag in de Eems-Dollard. Deze maatregelen kunnen ten dele als cofinanciering dienen voor maatregelen die uit het Waddenfonds worden gefinancierd. Voor het budget Rijkswaterstaat wordt verwezen naar hoofdstuk 8.

Behalve dit basispakket is er aanvullende financiering beschikbaar voor regionale kwaliteits-maatregelen waar ook grote projecten, zoals het Volkerrak-Zoommeer en de Randmeren uit gefinancierd gaan worden. Dit betreft maatregelen die niet KRW-proof zijn, maar wel een grote bijdrage leveren aan o.a. Natura2000-doelen en groot draagvlak in de omgeving hebben. Voor de Waddenzee houdt dit in dat maatregelen zoals het opruimen van de griesberg van Brunnermond in de Eems-Dollard en Fishing for Litter (vuilvisproject) hier mogelijk uit gefinancierd kunnen worden.

Bij deze maatregelen kan ten dele cofinanciering plaatsvinden van maatregelen die uit het Waddenfonds worden gefinancierd. De maatregelen voor de periode na 2015 zullen met name gefinancierd worden uit dit aanvullende pakket. Over dit aanvullende pakket zal eind 2007 duidelijkheid ontstaan.

7.5 | AFWENTELING CHEMISCHE STOFFEN

Op 14 september 2007 is bij Rijkswaterstaat Noord-Nederland met ondersteuning van de Waterdienst een werksessie afwenteling georganiseerd. Aanleiding was de afspraak om het onderwerp afwenteling in het deelstroomgebied Rijn-Noord en de Eems-Dollard te bespreken.
Vertegenwoordigd waren de betrokken waterschappen en Rijkswaterstaat diensten.

Doel van de bijeenkomst was drieledig:

1. Bovenstroomse waterkwaliteitsbeheerders duidelijk maken wat de (mogelijke) probleemstoffen in het waddengebied zijn voor KRW en Vierde Nota Waterhuishouding, het aandeel per aanvoerroute en de gewenste reductie.
2. Probleemstoffen van de bovenstroomse beheerders in beeld brengen.
3. Uitwisseling van informatie over huidige en toekomstige maatregelen ten aanzien van probleemstoffen voor de KRW. Eventueel gezamenlijk agenderen van probleemstoffen.

Resultaten
De probleemstoffen, op basis van de voorlopige EU-normering en nationale toetsing voor de Kaderrichtlijn Water, beperken zich voor het Waddengebied tot stikstof-totaal, tributyltin en PAK's. PCB's zijn niet toetsbaar, echter overschrijding van de norm is niet uit te sluiten.

De aanvoerroute- en bronnenanalyse laat zien dat vanuit Het Kanaal en de stroomgebieden van de Rijn, Maas en Schelde, via de kustzone en het IJsselmeer, de grootste vracht van stoffen getransporteerd wordt naar het Waddengebied. De belangrijkste achterliggende bronnen zijn atmosferische depositie, scheepvaart, RWZI's, verkeer en landbouwgronden. De bijdrage vanuit de provinciale zoetwaterspuien (2%) naar het Waddengebied is relatief gering.

Reductie van de vracht van tributyltin, PAK's en stikstof kan alleen worden bereikt met landelijke (bij voorbeeld mestbeleid) en Europese maatregelen (bij voorbeeld terugdringen atmosferische depositie). Reductie van de vrachten van deze probleemstoffen vanuit de provinciale zoetwaterspuien is niet kosteneffectief. Bovenstroomse maatregelen voor reductie van stikstof zijn alleen kosteneffectief als daarmee regionale binnendijkse problemen worden opgelost. Op dit moment is niet goed in te schatten welke vrachtreductie behaald wordt met het huidige beleid, aangevuld met de beoogde landelijke en regionale KRW-maatregelen.

Het gesprek over afwenteling in het Eems-Dollardgebied zal begin 2008 samen met Duitse partners worden opgepakt.

Een deel van de probleemstoffen binnen de KRW zijn dat ook op grond van de Vierde Nota Waterhuishouding. Maatregelen op basis van de KRW komen daardoor ook direct ten goede aan de doelstellingen van de Vierde Nota Waterhuishouding. Zie voor een uitgebreidere beschrijving van het onderwerp afwenteling en probleemstoffen www.waddenzee.nl (vanaf begin november).

7.6 | AFSTEMMING

Afstemming plannen voor het waddengebied
In de komende jaren verschijnen er allerlei beleidslijnen en beheerplannen voor het waddengebied. Deze plannen hebben in ieder geval één gemeenschappelijk kenmerk: verbetering van de ecologische en economische kwaliteit van het waddengebied. Het gaat met name om de stroomgebiedbeheersplannen voor de KRW, de beheersplannen Natura 2000-gebieden, de voordracht voor plaatsing op de Werelderfgoedlijst, het convenant vaarrecreatie en het Beheer- en Ontwikkelingsplan waddengebied. Deze beleidslijnen hebben ieder hun eigen tijdslijn en scope. Waar wenselijk is er afstemming en samenwerking om de onderlinge relaties en overlap goed in beeld te hebben en de stakeholders eenduidig te informeren.

Afstemming met Duitsland
Het Eems-Dollardgebied is een gebied waar mede vanwege het ontbreken van een overeengekomen grens, intensief wordt samengewerkt met Duitsland, in het bijzonder met de deelstaat Niedersachsen. Naar verwachting zullen Nederland en Niedersachsen begin 2008 een gemeenschappelijk maatregelenprogramma voor de Eems-Dollard opstellen.

8 Kosten, baten en gevolgen voor de lastenontwikkeling

Wij vragen de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met de in hoofdstuk 8 geschetste kosten voor het grondwater.

Wij vragen de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met de in hoofdstuk 8 voorgestelde fasering in de uitvoering van de KRW maatregelen voor het oppervlaktewater en de daarbij behorende lastenstijging voor de burger. Provinciale staten geven de kaders aan voor de lastenstijgingen voor de burgers ten gevolge van de KRW. De bestuurlijke ruimte hierbij zit bij de KRW in de invulling van het begrip disproportionele kosten. Op grond van de invulling hiervan is in hoofdstuk 8 is een fasering voorgesteld in het uitvoeren van de maatregelen die nodig zijn om de KRW doelen te bereiken.

Wij vragen de algemene besturen van waterschappen om in te stemmen met de in hoofdstuk 8 voorgestelde fasering in de uitvoering van de maatregelen en de daarbij behorende lastenstijging voor de burger. De waterschappen zijn verantwoordelijk voor het uitvoeren van de voor de verschillende waterschappen voorgestelde KRW maatregelen. De uitvoering mag daarbij niet leiden tot een onaanvaardbare lastenstijging voor de burger.

De kosten voor maatregelen door de gemeenten voor de KRW zijn nog niet in beeld en worden pas later ter besluitvorming aangeboden aan de Gemeenten.

8.1 | BATEN

De baten van watermaatregelen zijn velerlei. Deels zijn ze in geld uit te drukken, zoals bijvoorbeeld de waardestijging van huizen aan helder en schoon water. Andere baten, met name de niet-materiële, zijn in ieder geval niet direct in monetaire termen te vatten. Wat is het ons waard dat we allemaal van onze meren, kanalen en beken kunnen genieten, terwijl we zwemmen, vissen, wandelen, fietsen of varen? Genieten van helder of in ieder geval minder troebel water met vele soorten waterplanten en vissen en van gevarieerde bloemrijke oevers. In de praktijk blijken pogingen om die baten op geld te zetten, vooral een hoop discussie op te leveren.
Het Landbouw Economisch Instituut (LEI) heeft in een proefproject een aantal posten genoemd waar de KRW-maatregelen daadwerkelijk geld opleveren. De belangrijkste posten zijn:

- De waardevermeerdering van huizen aan het water (eenmalige baat)
- natuurbaten (de niet-gebruikswaarde van de natuur)
- Hogere opbrengsten in de recreatiesector (jaarlijks terugkerende baat)
- Hogere opbrengsten in de sportvisserij (mits goede inrichting)
- Uitgespaarde beheerskosten in natuurgebieden

De verkennende MKBA laat zien dat er baten zijn van de KRW-maatregelen, maar dat de hoogte ervan erg onzeker is. De batenposten voor het Friese merengebied kwamen uit op enkele tientallen miljoenen per vijftig jaar voor een beperkt maatregelenpakket, tot enkele honderden miljoenen per vijftig jaar voor een uitgebreid pakket. Het uitgebreide pakket is door het MNP opgesteld met als doel om zoveel mogelijk meekoppeling te zoeken met andere beleidsvelden. Dit pakket bevat ingrijpende maatregelen als natuurlijk peilbeheer op de boezem. Een grote batenpost bij dit pakket zijn de lagere beheerskosten in natuurgebieden.

8.2 | DE KOSTEN VAN MAATREGELEN IN OPPERVLAKTEWATER

In de onderstaande tabellen staat een samenvatting van de kosten voor de maatregelen in oppervlaktewater. Die worden vooral genomen door de waterschappen, maar ook gemeenten, provincies en andere partijen dragen bij. Sommige maatregelen vergen niet alleen een investering in bijvoorbeeld infrastructuur, maar brengen ook (extra) jaarlijkse kosten met zich mee. Al deze kosten zijn zo goed mogelijk in beeld gebracht. Bij projecten uit het huidig beleid is gebruik gemaakt van de beschikbare begrotingen. De kosten van nieuwe activiteiten zijn op basis van eenheidsprijzen (bijvoorbeeld kosten per meter oever) geschat. Daarbij heeft iedere waterbeheerder zijn eigen prijzen gehanteerd.
Die verschillen soms tussen de waterbeheerders. In deze adviesnota zijn de verschillen gehandhaafd, om goed aan te blijven sluiten bij de begrotingen van de waterbeheerders en andere partijen.
De gemeentelijke maatregelen worden de komende tijd nader in beeld gebracht. Daarom zijn de kosten in veel gevallen alleen als een p.m-post opgenomen. In Fryslân is in de gebiedsgroepen voorgesteld om een beperkte hoeveelheid rioleringsmaatregelen als KRW-maatregel op te voeren. In het algemeen hebben de deelnemers van de gebiedsgroepen hiermee ingestemd, onder de voorwaarden die in hoofdstuk 5 staan.
In tabel 8.1 is als indicatie een kostenschatting gemaakt van de beperkte inspanning op rioleringsgebied. De bedragen die bij Hunze en Aa's worden genoemd, zijn bestemd voor het saneren van enkele overstorten waarvan bekend is dat ze problemen veroorzaken.
Wetterskip Fryslân heeft becijferd welke investeringen gemoeid zijn met de uitvoering van het bestaande beleid ten aanzien van lozingen door de recreatievaart. Op dit moment is nog niet aan te geven of die investeringen ook worden gerealiseerd.

Om de cijfers goed op waarde te kunnen schatten is het van groot belang om te weten welk deel al is opgenomen in het huidige beleid, al dan niet reeds gedekt in begrotingen, en welk deel echt nieuw is als gevolg van de KRW. Dit is in de tabellen in dit hoofdstuk gedaan voor de maatregelen in de periode 2009-2015.
De drie waterschappen doen een voorstel voor bijdragen van provincies, gemeenten en derde partijen aan de financiering van de maatregelen. Daarbij zijn er kleine verschillen in de aannames die de waterschappen hanteren. Noorderzijlvest heeft bij de schatting van de verdeling van de kosten wat meer aangenomen dat het waterschap de volledige kosten zal dragen. De andere twee waterschappen zijn uitgegaan van ervaringscijfers over cofinanciering en subsidiëring van projecten.
Op dit moment is nog niet aan te geven in hoeverre die bijdragen gedekt zijn in de begrotingen van meefinancierende partijen. In paragraaf 8.5 gaan we hier nader op in.

Kosten van maatregelen in Fryslân
Uit de tabel blijkt dat het overgrote deel van de maatregelen al deel uitmaakt van het huidige beleid. De nadruk ligt op inrichting van oevers en kaden.
Als indicatie voor de maatregelen die gemeenten kunnen nemen zijn de kosten voor een beperkte inspanning voor het afkoppelen van verhard oppervlak en het saneren van overstorten in de tabel opgenomen. Zoals aangegeven in hoofdstuk 5.2 is dit geen vaste taakstelling, en zijn de bedragen alleen bedoeld als indicatie. Per gemeente zal bezien worden welke maatregelen in het stroomgebiedbeheerplan kunnen worden opgenomen.

Tabel 8.1 Kosten van de waterkwaliteitsmaatregelen in het beheergebied van Wetterskip Fryslân

maatregel	Kosten in miljoen euro			Kostenverdeling periode 2010–2015 (huidig beleid + beleidsdoelstelling)				
	Periode 2010-2015		GEP (2) 2016-2027	water-schap	gemeente	provincie ILG	land-bouw	derden, particulieren, bedrijfsleven
	huidig beleid 2010-2015	beleidsdoel-stelling 2010-2015						
Rioleringsmaatregelen								
Overstorten (1)	9,4		9,4	2,3	7,1			
Afkoppelen (1)	27,6		55,2	1,2	26,4			
Lozingen buitengebied	14,1		0	3,1	11			
RWZI								
Rwzi's	60		96	57				3
Inrichtingmaatregelen								
Natuurvriendelijke oevers boezem	56,5	16,8	146,7	68,3		5		
Natuurvriendelijke oevers polders	18		32	10,8		7,2		
aanleg boezemlanden	7		23,6	1,1		5,9		
aanleg vispassages	0,2	4,3	9	2,25		2,25		
beekherstel	14		2,5	2	2	9,5		0,5
Beheersmaatregelen								
landbouw	pm		pm					
peilbeheer	pm		pm					
visstandbeheer	pm		pm					
gedifferentieerd onderhoud	30		60	30				
baggeren onderhoud	11,1		22,2	11,1				
doorspoelen	pm		pm					
Overige maatregelen								
Recreatievaart	86,4		0				86,4	
diffuse bronnen	pm		pm					
waterbodemsanering	10,5		21	2,6	1,6	5,8		0,5
Totaal	344,8	21,1	477,6	191,75	48,1	35,65	0	90,4

(1) de gemeentelijke maatregelen worden per individuele gemeente verder uitgewerkt. Bedragen zijn alleen een indicatie.
(2) De maatregelen in de kolom GEP omvatten zowel maatregelen die vallen onder doorgetrokken huidig beleid, als extra KRW-maatregelen

Kosten maatregelen in het beheersgebied van Waterschap Noorderzijlvest
In de volgende tabel zijn de kosten voor de maatregelen in het beheergebied van Waterschap Noorderzijlvest.
De bijdragen van ander partijen zijn nog niet bekend per maatregel, wel over het totale bedrag.

Tabel 8.2 Kosten van de waterkwaliteitsmaatregelen in het beheergebied van Waterschap Noorderzijlvest

maatregel	Kosten in miljoen euro			Kostenverdeling periode 2010–2015 (huidig beleid + beleidsdoelstelling)				
	Periode 2010-2015		GEP (2) 2016-2027	waterschap	gemeente	provincie ILG	landbouw	derden, particulieren, bedrijfsleven
	huidig beleid 2010-2015	beleidsdoelstelling 2010-2015						
Rioleringsmaatregelen								
aanpakken overstorten gemengde stelsels door afkoppelen	pm	pm	pm					
opheffen ongezuiverde lozingen	pm	pm	pm					
RWZI's								
optimaliseren proces RWZI	34,9	7,1						
inrichtingsmaatregelen								
aanleggen natuurvriendelijke oevers		4,1	3,8					
integrale inrichtingsprojecten	14,9	5,0	8,1					
verhogen drainagebasis								
Vispasseerbaar maken kunstwerken - vislift / vissluis	2,1	0,1						
Beheersmaatregelen								
aanpassen streefpeil			0,0					
invoeren flexibel peilbeheer			pm					
invoeren natuurvriendelijk onderhoud		1,3	2,4					
invoeren/wijzigen doorspoelen	0,3							
visstandsbeheer		0,1						
vasthouden water in haarvaten		0,8						
Overige maatregelen								
bufferstroken, spuitvrije zones, akkerrandenbeheer		13,5	13,5					
saneren diffuse bronnen binnenvaart		0,0						
verminderen nutriëntenemissie landbouwgronden	pm	pm	0,8					
uitvoeren onderzoek	0,0	0,3	0,2					
Totaal	**52,7**	**32,2**	**28,8**	**63,5**	**0,4**	**6,5**	**13,5**	**0,6**

(1) De kostenverdeling is in het beheersgebied van Noorderzijlvest nog niet per maatregel uitgewerkt, wel voor het totale pakket

Kosten van maatregelen in het beheersgebied van Waterschap Hunze en Aa's

Waterschap Hunze en Aa's zet in op inrichting- en beheermaatregelen. De bedragen die zijn opgenomen voor het saneren van overstorten zijn bestemd voor het aanpakken van enkele specifieke locaties in het Zuidlaardermeergebied.

tabel 8.3 Kosten van de waterkwaliteitsmaatregelen in het beheergebied van Waterschap Hunze en Aa's

maatregel	Kosten in miljoen euro			Kostenverdeling periode 2010-2015 (huidig beleid + beleidsdoelstelling)				
	Periode 2010-2015		GEP (2) 2016-2027	water-schap	gemeente	provincie ILG	land-bouw	derden, particulieren, bedrijfsleven
	huidig beleid 2010-2015	beleidsdoel-stelling 2010-2015						
Rioleringsmaatregelen								
afkoppelen	pm	pm	pm	pm	pm	pm	pm	
overstorten saneren	2,5	0,2		0,6	2,2			
opheffen ongezuiverde lozingen	p.m.				pm			
RWZI's								
RWZI	20,0			20,0				
uitbreiden RWZI met vierde trap: zandfilter		2,0	3,4	2,0				
inrichtingsmaatregelen								
Hermeanderen / beekherstel	33,3		18,1	8,5			24,8	
vistrappen	1,0		0,0	0,3		0,1	0,7	
natuurvriendelijke oevers	4,7	0,1	28,5	3,3		1,5	0,0	
integrale projecten	38,0		31,0	7,8			30,2	
Beheersmaatregelen								
baggeren	7,2		53,8 (1)	2,3	2,3	2,5		
randenbeheer	0,5		0,6	0,5				
actief biologisch beheer			0,3					
Overig								
stimulering precisiebemesting	0,1			0,1				
Totaal	**107,2**	**2,3**	**135,7**	**45,3**	**4,5**	**4,1**	**55,6**	

(1) Het bedrag voor baggeren in de periode 2015-2027 omvat zowel regulier onderhoudsbaggeren als sanering van vervuilde waterbodems

8.3 | FASEREN

Volgens de KRW moeten de doelen in 2015 gerealiseerd zijn. Fasering is echter mogelijk als de realisatie in 2015 tot disproportionele kosten leidt. De doelen moeten dan volgens de KRW uiterlijk in 2027 gerealiseerd zijn. Wij stellen voor te faseren tot 2021 en 2027. Faseren is zinvol:

- vanuit oogpunt van kostenbesparing voor burgers en bedrijven. Fasering leidt tot spreiding van kosten. We willen niet dat de lastenontwikkeling voor de burgers en bedrijven te groot wordt (zie hoofdstuk 8.4.)
- vanuit technische en praktische overwegingen. Het uitvoeren van projecten kost tijd en menskracht. Dit is een belangrijke reden om projecten in de tijd te spreiden.
- vanuit uitvoeringsefficiencyoverwegingen. Fasering vergroot de baten en meekoppelings-mogelijkheden met ruimtelijke ontwikkelingen in stad en land, doordat efficiënter gewerkt kan worden. Door te faseren kunnen we aansluiten op inrichtingsmaatregelen ten behoeve van het waterkwantiteitsbeleid, van WB21 en van de provinciale ILG uitvoeringsprogramma's (onder meer realisatie van de ecologische hoofdstructuur).
- fasering biedt voorts meer kansen voor ontwikkeling van innovaties, onder meer in de vorm van pilots, in de periode 2009 tot en met 2015 en het toepassen van succesvolle innovaties in de daaropvolgende beheerperiodes 2015-2021 en 2021-2027. Daardoor kunnen de doelen beter bereikt worden en de kosten verder beperkt.

8.4 | GEVOLGEN VOOR DE LASTENONTWIKKELING WATERSCHAPPEN

De waterschappen zijn de partijen die een groot deel van de kosten voor hun rekening nemen. Via de waterschapsheffing worden die kosten direct bij de ingelanden in rekening gebracht. Daarom hebben de waterschappen de gevolgen van de plannen voor de waterschapslasten in beeld gebracht, ten opzichte van het ijkjaar 2009. De ontwikkeling van de waterschapslasten als gevolg van de KRW-maatregelen zien er als volgt uit:

Tabel 8.4 Geschatte stijging van de watersysteemheffing van de waterschapslasten als gevolg van KRW-maatregelen

jaar	Ws Noorderzijlvest	Ws Hunze en Aa's	Ws Fryslân
2010	< 0,5 %	<0,5%	<0,5%
2011	0,5 %	<0,5%	<0,5 %
2012	0,5 %	<0,5%	<0,5
2013	0,5 %	<0,5%	< 0,5%
2014	0,5-1%	<0,5%	<0,5
2015	0,5 %	<0,5%	<0,5
Totale stijging t.o.v. ijkjaar 2009			
2010-2015	2,5-3 %	3 %	2%
2010-2027	4,5-5%	19%	4-5 %

De stijging van de lasten hangt sterk af van het tijdstip waarop projecten worden uitgevoerd, en dus investeringen worden gedaan. Dit leidt ertoe dat de lastenstijging over de jaren en tussen de waterschappen verschilt.

Bovengenoemde lastenstijgingen geven alleen dat deel dat het gevolg is van extra KRW-maatregelen. Andere bronnen, zoals inflatie en uitgaven op andere terreinen zijn niet meegenomen.

8.5 | BIJDRAGEN PROVINCIES EN ANDERE FINANCIERS AAN WATERMAATREGELEN

De waterschappen doen een concreet voorstel voor bijdragen van de provincies, gemeenten, terreinbeheerders en andere partijen aan de maatregelen. Daarbij gaat het onder andere om hermeandering, de aanleg van natuurvriendelijke oevers en vispassages. Deels passen die maatregelen binnen de doelen van het Investeringsprogramma Landelijk Gebied (ILG), bijvoorbeeld als het gaat om de inrichting van de Ecologische Hoofdstructuur. Deels vallen ze buiten het programma. Het is van belang om vast te stellen in hoeverre KRW/WB21-maatregelen met ILG-gelden gefinancierd kunnen worden, ook in het licht van de gelden voor synergie tussen waterkwantiteit en kwaliteit, die in het regeerakkoord zijn opgenomen.
De voorgestelde cofinanciering is gebaseerd op de huidige praktijk. In Groningen en Drenthe zijn afspraken gemaakt over de verdeling van de kosten over waterschappen, provincie, terreinbeheerders en anderen. In de praktijk wordt per project gekeken hoe het gefinancierd kan worden. In dit licht moeten de cijfers ook worden gezien: een voorstel, gebaseerd op de huidige praktijk.
Op dit moment is daarom niet aan te geven in hoeverre de claim vanuit de KRW-maatregelen daadwerkelijk kan worden gedekt uit het ILG en andere bronnen. Dat kan pas als per concreet project is gekeken wat de mogelijkheden zijn. Dit wordt de komende maanden nader uitgewerkt, en zal bij de Beslisnota KRW, die naar verwachting in maart 2008 zal verschijnen, aan u worden voorgelegd.

8.6 | GRONDWATER

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de grondwatermaatregelen die van belang zijn om de goede grondwatertoestand van de KRW te realiseren. Zij worden voor 2015 gerealiseerd.

De aanvullende kosten boven op het huidige beleid zijn een voorlopige inschatting.

Maatregelen bestaand beleid	Nedereems (€)	Rijn-Noord (€)	Trekker
Aanwijzen grondwaterbeschermingsgebied (GWB) openbare drinkwatervoorziening	0	0	provincie
Weren ongewenste functies en activiteiten in GWB	0	0	provincie
Aanwijzen verbodszone diepe boringen	0	0	provincie
Implementatie grondwaterbescherming in (voorschriften) bestemmingsplannen	0	0	gemeente
Belang grondwaterbescherming mee-nemen in watertoets	0	0	gemeente
Ruimtelijke functies afstemmen op waterwinfuncties, met name bij kwetsbare winningen	0	0	gemeente
Registratie en controle particuliere onttrekkingen (recreatie)			VROM
Anti verdrogingsmaatregelen in Natura2000 gebieden met sense of urgency (excl grondaankoop)	0	14.300.000	provincie
Anti verdrogingsmaatregelen in Natura2000 gebieden zonder sense of urgency (excl grondaankoop)	6.300.000	39.075.500	provincie
Aanvullende maatregelen Risicoanalyse puntbronnen in GWB (historisch onderzoek)	392.500	72.505	Provincie/gemeente
Aanvullende aandacht GWB: meten, registratie, voorlichting, handhaving	Nvt (*)	Nvt (*)	provincie
Aanvullende stimuleringsmaatregelen bij kwetsbare winningen uiteenlopend van aanvullende voorlichting tot inzetten middelen gericht op vermindering gebruik mest en bestrijdingsmiddelen *	30.000 - 60.000 (laag ingeschat, in discussie)	7.000 - 15.000 (laag ingeschat, in discussie)	provincie/ waterleiding-bedrijf
Terugdringen bestrijdingsmiddelen op verhardingen door inzet alternatieven (vanuit KRW vooral rondom kwetsbare winningen)	0	0	gemeente (op basis van aangescherpt landelijk beleid)
Herprioriteren bodemsaneringsbeleid	1.047.236	324.822	Provincie/gemeente

(*) Aanvullende kosten meten, registratie, voorlichting en handhaving maken onderdeel uit van pakket aan stimuleringsmaatregelen.

8.7 | ACHTERGROND EN DEKKING VAN DE KOSTEN VOOR GRONDWATERMAATREGELEN

De financiering van de kosten voor aanvullende stimuleringsmaatregelen rondom kwetsbare winningen is nog in discussie. Er zijn verschillende mogelijkheden, waaronder:
- inzet vanuit verbrede grondwaterheffing (wijziging nodig van de Waterwet io);
- inzet provinciale middelen;
- financiering vanuit de waterbedrijven (op basis van Drinkwaterwet io).

Afhankelijk van de uitkomst van de landelijke discussie kan het RBO en Stuurgroep 2000+ een financieringsvoorstel formuleren en opdracht geven het voorstel verder uit te werken. De rol van de drinkwaterbedrijven bij de uitvering wordt nader per provincie met de betrokken drinkwaterbedrijven afgesproken en vastgelegd. De als trekker genoemde overheden zijn het eerste aanspreekpunt voor de grondwatermaatregelen.

Inmiddels zijn de meeste provincies gestart met een risico analyse van puntbronnen in grondwaterbeschermingsgebieden. Voorlopig is een bedrag geraamd voor deze eerste fase van het onderzoek. Of nader onderzoek en sanering nodig is hangt uiteraard af van de eerste bevindingen. De bedragen voor het vervolgonderzoek en de eventuele sanering zijn op basis van vuistregels ingeschat (meestal wordt een half procent van de onderzochte locaties daadwerkelijk gesaneerd). Ook al zijn de ramingen onzeker, de verwachting is dat met name voor het vervolg aanvullende middelen noodzakelijk zijn. Voorgesteld wordt om – op basis van de nadere risicoanalyse (waarmee inzicht ontstaat in de mate waarin puntverontreinigingen een risico vormen voor de grondwaterkwaliteit) extra budget bij VROM te vragen voor bodemsanering in grondwaterbeschermingsgebieden. Dit onderwerp is als speerpunt in het VROM-beleid opgenomen (decembernota 2006). Bovendien is cofinanciering in grondwaterbeschermingsgebieden vaak niet mogelijk, omdat er nauwelijks mee te liften is met ruimtelijke ontwikkelingen en bovendien vaak geen fondsen beschikbaar zijn (zoals ISV en de bedrijvenregeling). Zonder extra middelen moet de oplossing worden gezocht in herprioritering binnen bestaande bodemsaneringsprogramma, in combinatie met fasering.

De kosten voor het herstel of behoud van natuurgebieden zijn overgenomen uit de meerjarenafspraak tussen Rijk en provincies over de aanpak van de TOP lijst verdroogde Natura-2000 gebieden (ILG 2007-2013). Daarmee leidt de KRW niet tot verzwaringen ten opzichte van bestaande, door Europees beleid ingegeven, regionale inspanningen op het gebied van verdroging. Bovenop het ILG-budget is co-financiering nodig. Afhankelijk van het soort maatregelen kunnen ook andere partijen, zoals gemeente, waterbedrijf en terreinbeheerder meebetalen. Financiering zal per project nader uitgewerkt worden. De benodigde maatregelen zijn nog niet voldoende helder; een en ander wordt niet opgenomen in de Stroomgebiedbeheersplannen.

8.8 | WADDENZEE EN EEMS-DOLLARD

De kosten van de Kaderrichtlijn Water maatregelen van Rijkswaterstaat Noord-Nederland voor de Waddenzee en Eems-Dollard zijn begroot op 10 tot 20 miljoen euro die grotendeels voor de periode 2010-2015 zijn bestemd. Het totale basispakket van RWS van ca. 500 miljoen euro is op 15 oktober met de staatssecretaris besproken. Dit pakket is voorlopig positief beoordeeld.

9 Hoe verder met de KRW in 2007- 2009?

2007 - UITWERKING VAN VOORKEURSDOELSTELLINGEN, MAATREGELEN EN KOSTEN OP WATERLICHAAMNIVEAU

- Voorstellen van maatregelen voor verbetering van de waterkwaliteit schrijft de Stuurgroep Water 2000+ en het RBO Rijn-Noord op in de Adviesnota Nedereems, Rijn-Noord en Waddenzee/Eems-Dollard 2007 op, die in november uit komt. Wij (Stuurgroep/RBO Rijn-Noord) bieden de Adviesnota aan GS'en, DB's en Colleges aan, met het verzoek om de nota in november en december 2007 te behandelen in de dagelijkse en algemene besturen. Het betreft overigens geen officiële inspraakprocedure. Wij verwerken de reacties waarna een tweede behandeling begin 2008 zal plaatsvinden in de algemene en dagelijkse besturen.
- Het Rijk brengt verslag uit van de landelijke voortgang en ambitie aan de Tweede Kamer in het Voortgangsbericht KRW/WB21 2007. De Tweede Kamer is zeer gespitst op dit dossier vanwege de eventuele lastenverhoging en het Europese karakter ervan.

2008 - VASTSTELLEN VAN DE REGIONALE AMBITIE

- Aan de hand van de reacties van de (algemene) besturen past de Stuurgroep Water 2000+/RBO Rijn-Noord de Adviesnota aan, en hernoemt deze tot de Beslisnota Water Nedereems en Rijn-Noord. De Stuurgroep/RBO streven in de Beslisnota naar een pakket doelen en maatregelen waarover bestuurlijke overeenstemming bestaat. De Stuurgroep/RBO gaan ervan uit dat de dagelijkse besturen van provincies en waterschappen, met instemming van de algemene besturen, de Beslisnota in het voorjaar van 2008 vaststellen. De gemeentenraden worden eveneens gevraagd in te stemmen met de Beslisnota. De status van de Beslisnota is een intentieovereenkomst die een basis is voor de op te stellen waterhuishoudings-, waterbeheer- en gemeentelijke waterplannen. Omdat de stedelijke wateropgave medio 2008 bekend zal zijn wordt een beslismoment voor opname van maatregelen in de KRW eind 2008 ingepland.

Opstellen van regionale plannen en de concept stroomgebiedbeheerplannen

- Vanaf maart 2008 stellen de provincies, waterschappen, gemeenten en het rijk hun eigen waterplannen op. Dit doen zij onder andere op basis van de Beslisnota. Ieder op hun eigen manier, maar wel in overleg met elkaar. De vorm van samenwerking wordt overeengekomen in het Landelijk Bestuurlijk Overleg Water (LBOW). Een samenvatting van al deze doelen en maatregelen vormt de basis voor het concept-stroomgebiedbeheerplan (SGBP). Dit SGBP stelt het rijk, met medewerking van de regio, op in de tweede helft van 2008. De Wet op de Waterhuishouding en de Wet Milieubeheer vormen de basis waarop we in 2008 de doelen vastleggen.

2009 - INSPRAAK OP -ONTWERP- REGIONALE WATERPLANNEN, LANDELIJKE WATERNOTA EN STROOMGEBIEDBEHEERPLAN

- De Stuurgroep Water 2000+ en het RBO Rijn-Noord streven er naar alle opgestelde waterplannen en het SGBP allemaal tegelijk in de inspraak te brengen in de periode december 2008-februari 2009.

Vaststelling regionale plannen en Stroomgebiedbeheersplannen

- Provincies, waterschappen en gemeenten stellen hun eigen waterplannen vast;
- In de tweede helft van 2009 zal het Rijk de SGBP's en een Nationaal SGBP vaststellen (juli 2009)

en indienen bij Brussel. Vervolgens gaan waterschappen, gemeenten, provincies hun plannen vaststellen (augustus-september 2009) en starten met de uitvoering van de maatregelen. Dat doen we nu ook, maar vanaf dan met een onderbouwd en bindend plan.

2015 - 2015 (MET UITLOOP NAAR 2027)

- De goede ecologische en chemische toestand van het oppervlakte- en grondwater is bereikt.

*) in de brochure 'Werken aan schoon! water' - de Europese Kaderrichtlijn Water in Nedereems en Rijn Noord - treft u op pagina 11 een gedetailleerd overzicht aan waarin staat wie er op welk moment verantwoordelijk is voor welke actie. De brochure is op te vragen door een mail te sturen aan info@groningenleeftmetwater.nl of info@drentheleeftmetwater.nl.

B1 Hoofdpunten uit de kaderrichtlijn water

De Europese Commissie onderkende in de jaren 90 dat de waterkwaliteit in Europa niet snel genoeg verbeterde. Grote verschillen in aanpak tussen de landen waren aan de orde en er werd afgewenteld. Zo werd er vanuit Frankrijk en Belgie flink wat geloosd op de Rijn en Schelde, die vervolgens in Nederland uitkomen. De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW, 2000) richt zich op het handhaven en verbeteren van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater in Europa.

Chemische, ecologische en kwantiteitsdoelen
In de KRW is sprake van verschillende soorten doelen. De ecologische doelen gelden voor de oppervlaktewaterlichamen: In Noord Nederland binnendijks zijn dit beken, meren en kanalen. De chemische doelen gelden voor alle oppervlaktewateren en richten zich alleen op de prioritaire stoffen; dat zijn gevaarlijke stoffen zoals zware metalen en bestrijdingsmiddelen. Op alle grond-waterlichamen zijn zowel chemische als kwantitatieve doelen van toepassing.

Geen achteruitgang (Stand still beginsel)
De KRW stelt dat de ecologische en chemische toestand van grond- en oppervlaktewaterlichamen niet achteruit mogen gaan. Afwijkingen zijn toegelaten onder voorwaarden:
- Tijdelijke Achteruitgang door overmacht
- Het afwijken bij bepaalde fysieke projecten die van hoger openbaar belang zijn.
- Er is geen sprake van afwenteling van problemen naar andere waterlichamen.

Stedelijk gebied
In het stedelijk gebied is bij de KRW geen ecologische opgave, wanneer er geen oppervlaktewaterlichamen zijn. In het stedelijk gebied gelden wel de chemische doelen. In het stedelijk gebied kunnen maatregelen nodig zijn voor het halen van de doelen in oppervlaktewaterlichamen buiten het stedelijk gebied. Dit wordt per gemeente inzichtelijk gemaakt.

Ecologische doelen
De KRW geeft aan dat de EU lidstaten de ecologische doelen zelf opstellen en wettelijk vastleggen, en schrijft alleen een methode voor. Dit maatwerk is nodig vanwege de regionale verschillen in watersystemen, maar ook vanwege verschillen in sociaal-economische omstandigheden. De KRW vereist dat de wijze waarop de doelen en maatregelen tot stand komen, transparant is. De opstelling van de doelen en maatregelen gebeurt volgens een afgesproken stramien, de Praagse methode. Voor een beschrijving van deze methode; zie bijlage 2. De waterschappen hebben te samen met de gebiedsgroepen deze exercitie uitgevoerd en vastgelegd in gedetailleerde rapportages die nodig zijn als basismateriaal voor het Stroomgebiedbeheersplan.

Chemische doelen oppervlaktewater (normen)
Voor de prioritaire stoffen zijn voorlopige KRW normen beschikbaar. Deze normen zijn in juli 2006 bij de Europese Commissie ingediend en volgens planning zullen ze in 2009 in de EU-lidstaten van kracht worden. De goede chemische toestand is bereikt als uiteindelijk aan alle normen wordt voldaan. Een en ander is in onze aanpak meegenomen.

Chemische doelen grondwater
De normen zijn anders dan de oppervlaktewaternormen. Voor nitraat en bestrijdingsmiddelen staan normen in de in 2007 vastgestelde Grondwaterrichtlijn. De chemische doelen voor overige stoffen ('drempelwaarden') moeten nog worden afgeleid door Rijk en provincies, conform de Grondwaterrichtlijn. Daarover is nog geen duidelijkheid. Bij het afleiden van doelen worden relaties gelegd met grondwater als bron voor menselijke consumptie (waaronder drinkwater), grondwater-afhankelijke natuur en het oppervlaktewater.

Fasering en resultaatverplichting
De KRW doelen moeten in 2015 gehaald worden. Brussel staat toe dat deze datum bijgesteld wordt tot uiterlijk 2027, in geval realisatie in 2015 leidt tot disproportionele kosten. In 2006 (Decembernota 2006) is in Nederland afgesproken dat uitgegaan wordt van het gefaseerd uitvoeren van maatregelen. Er wordt dan ook onderscheid gemaakt tussen de drie planperiodes die de KRW kent (2009 – 2015, 2015 – 2021 en 2021 – 2027). De maatregelen die vervolgens opgevoerd worden tot 2015 (beleidsdoel 2015) zijn resultaatsverplichtingen.

Vaststelling en bijstelling van de ecologische doelen door de provincies
De provincies stellen in Noord Nederland de ecologische KRW doelen voor het oppervlaktewater vast, uitgezonderd Waddenzee en IJsselmeer. Voor die wateren stelt het RIjk de doelen vast. De KRW doelen kunnen op basis van nieuwe inzichten in 2021 of 2027 worden bijgesteld, dan kan ook over een eventuele verlaging van de doelen worden gesproken. Een en ander moet dan wel met een uitgebreide onderbouwing aan Brussel worden gemeld.

Vaststelling van de grondwaterdoelen door de provincies
Er is nog geen helderheid is over de grondwaterdoelen, e.e.a. wordt vastgelegd in een algemene maatregel van bestuur en mogelijk in de PMV.

Stroomgebiedsbeheerplan
De richtlijn geeft aan dat de ecologische en chemische doelen en maatregelen om schoon, gezond water te bereiken in 2009 door de verantwoordelijke bestuurders vastgesteld moeten zijn en gerapporteerd aan Brussel in een stroomgebiedbeheersplan (SGBP). De maatregelen moeten binnen de in het stroomgebiedsbeheersplan afgesproken termijn gerealiseerd zijn.
Een Stroomgebiedsbeheerplan karakteriseert het gebied en de daar voorkomende problemen, beschrijft de doelen voor het gebied en de maatregelen in tijd om deze doelen te bereiken. Voor Noord Nederland zijn de stroomgebieden de Rijn en Eems. Noord Nederland is weer verdeeld in drie KRW-deelstroomgebieden:

- Rijn Noord: Provincie Fryslan en delen van de provincies Groningen, Drenthe en de Waddenzee, exclusief Texel.
- Nedereems: het noordoostelijk deel van de provincies Groningen en Drenthe.
- Het internationale deelstroomgebied Eems-Dollard: Het Nederlandse en Duitse estuarium van de Eems inclusief de Dollard.

Het Rijk heeft het voortouw bij het opstellen van de stroomgebiedsbeheerplannen. De KRW geeft aan wat er minimaal gerapporteerd moet worden in de stroomgebiedsbeheerplannen en dat is heel wat! Er is een conceptinhoudsopgave die een beeld geeft, van wat door ons verzameld en aan Brussel gerapporteerd gaat worden.

B2 Kenmerken doelen en maatregelen per watertype

Hieronder volgt een overzicht van de belangRijkste kenmerken, doelen en mogelijke maatregelen voor het belangRijkste KRW-oppervlaktewater in Rijn-Noord en Nedereems en Eems-Dollard. We hebben de volgende onderverdeling gemaakt:

- Kanalen
- Meren
- Beken/rivieren
- Brakwater
- Waddenzee

Kanalen

Prinses Margrietkanaal, Van Starkenborghkanaal, Eemskanaal, Winschoterdiep

Kenmerken nu

- Beperkte tot intensieve (beroeps)scheepvaartfunctie
- Kanalen zijn gegraven voor de aan- en afvoer van water
- De oevers zijn steil en vaak beschoeid
- Vast peil
- Door scheepvaart ontstaat golfslag en een vertroebeling van het water
- Er zijn weinig ondiepe zones

Ecologische doelen

- Minder algen
- Waar mogelijk natuurvriendelijke oevers, waardoor oeverplanten en waterplanten toenemen
- Dit leidt tot een gevarieerdere visgemeenschap

Maatregelen

- Vermindering van golfslag door scheepvaart bij de aanleg van natuurvriendelijke oevers geschiedt door een vooroeververdediging
- Variatie in waterpeil in is niet mogelijk
- Gedifferentieerd en minder intensief beheer
- Vermindering van nutriënten

Toelichting

Op dit moment zijn de bestaande functies van grote scheepvaartkanalen bepalend voor de inrichting. Herinrichting van de oevers, eventueel achter een vooroeververdediging, draagt beperkt bij aan de ecologische doelstelling en worden alleen op kansrijke locaties voorgesteld. De gebruiksfuncties lijden significante schade als er minder gevaren gaat worden of het peilbeheer aangepast wordt; het water blijft daardoor troebel. De kosten worden vooral bepaald door de herinrichting van de oevers.

Meren

Friese meren, Schildmeer, Leekstermeer

Ecologische doelen
- Minder algen
- Brede soortenrijke zone met oeverplanten
- Gevarieerde begroeiing met drijfbladplanten, ondergedoken waterplanten en open water
- Soortenrijke visgemeenschap

Belangrijkste kenmerken
- Stilstaand, niet al te diep water
- Windwerking en verlanding

Maatregelen
- Fluctuatie van waterpeil is niet mogelijk
- Inrichting van natuurvriendelijke oevers
- Aanleg van inundatiezones
- Vermindering van belasting met nutriënten door aanpak RWZI's en belasting uit polders

Toelichting
De belangrijkste hydrologische knelpunten bij meren hangen samen met het vaste peil en de steile oevers. Hierdoor ontbreken natuurlijke inundatiezones die ecologisch van groot belang zijn voor bijvoorbeeld vissen. De hoogte van het ecologische doel wordt daarom vooral bepaald door de mogelijkheden voor flexibel peilbeheer en het creëren van inundatiezones. In de Friese meren die deel uitmaken van een boezemsysteem is flexibel peilbeheer niet mogelijk. Het peil van de hele boezem moet dan worden aangepast.
In de huidige situatie bestaat er bij meren een relatief groot verschil in nutriëntenbelasting. Dit verschil en de mate waarin de belasting kan worden teruggedrongen, zijn van invloed op het bepalen van de ecologische doelen voor de verschillende meren. Het bestaande beleid voor nutriënten is soms voldoende. De extra kosten voor de meren worden vooral bepaald door de aanleg van inundatiezones of peilbeheer. Hierbij is overlap aanwezig met de WB21 maatregelen om wateroverlast te voorkomen.

Beken
Drentse Aa, Westerwoldse Aa, Ruiten Aa, Peizer Diep, Tjonger

Belangrijkste kenmerken in de toekomst
- Zuurstofrijk, stromend water
- Meandering
- Erosie en sedimentatie
- Beschaduwing

Ecologische doelen
- Minder algen
- Soortenrijke zone met oeverplanten
- Gevarieerde begroeiing met drijfbladplanten, ondergedoken waterplanten en open water
- Soortenrijke visgemeenschap
- Dwarsprofiel stromend water

Maatregelen
- (Her)meandering/ veranderingen van de vorm van de waterbodem en oevers
- Inrichting van natuurvriendelijke oevers
- Vrije migratie voor vis (visstuwen of verwijderen stuwen)
- Continuïteit in waterafvoer en daarmee stroming
- Gedifferentieerd en geëxtensiveerd beheer

Toelichting
De ecologische kwaliteit van beken wordt vooral beïnvloed door rationalisering van aan- en afvoer van water voor waterbeheer in stedelijke en landbouwgebieden. Beken zijn hiervoor meestal genormaliseerd en gekanaliseerd, worden intensief onderhouden en kennen een sterk gestuurd peilbeheer met stuwen. In droge perioden wordt vaak ook extra water aangevoerd.

De hoogte van het ecologische doel hangt vooral af van haalbaarheid van hermeandering. Afhankelijk van de functie leidt hermeandering tot zichtbare schade. Het bestaande ruimtelijke ordeningsbeleid speelt hierbij een belangrijke rol, zoals de ligging van de Ecologische Hoofdstructuur. De EHS stelt immers ook bepaalde eisen aan de inrichting. Natuurvriendelijke oevers en/of inundatiezones vormen een goed alternatief voor gebieden waar hermeandering tot schade leidt. Voor nutriënten is het bestaande beleid meestal voldoende om het ecologische doel te halen.

Extra kosten voor maatregelen in beken worden vooral bepaald door de mate van hermeandering.

Brakwater
Belangrijkste kenmerken nu
- Hoog en wisselend zoutgehalte
- Zeer variabel in vorm en afmetingen
- Verbindingsweg tussen zee en zoet water

Doelen
- Meer karakteristieke internationaal zeldzame brakwatersoorten

Maatregelen
- Vispassages
- Onderzoek naar mogelijkheden voor verzilting
- Natuurvriendelijke oevers

Toelichting
Brakke wateren voldoen niet aan de KRW. De twee belangrijkste oorzaken zijn de beperkte migratiemogelijkheden voor vissen en andere organismen, en het onnatuurlijke zoutregime. Dit laatste komt door het doorspoelen van de watergangen met zoet water voor de landbouwgronden.
De vismigratie kan door allerlei inrichtingsmaatregelen en door een aangepast beheer van zeesluizen worden verbeterd. Het laten verbrakken van het water, dus vermindering van de doorspoeling met zoet water, heeft belangrijke schade voor de landbouw tot gevolg .

B3 De afleiding van de ecologische doelen volgens de KRW-systematiek

In deze Bijlage vindt u een toelichting op het bepalen van de ecologische doelen voor sterk veranderde en kunstmatige waterlichamen. In onderstaand schema zijn de stappen ten opzichte van elkaar weergegeven. Vervolgens volgt per stap een toelichting.

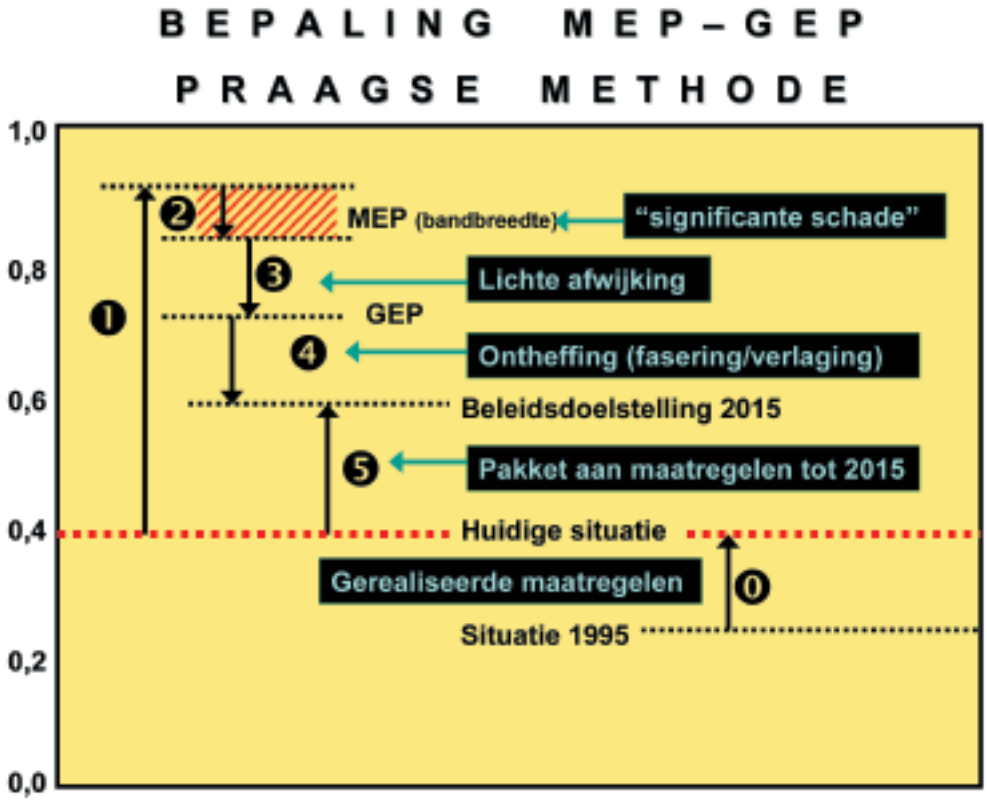

Huidige situatie
De huidige ecologische toestand van een oppervlaktewaterlichaam wordt berekend aan de hand van de monitoringsgegevens van de waterschappen. Het gaat hierbij om de toestand van de parameters fytoplankton, macrofauna, vegetatie en vissen. Per waterlichaam wordt per parameter de ecologische toestand weergegeven op een schaal van 0 tot 1.

Herstel- en inrichtingsprojecten - verbeteringen aan bijvoorbeeld rioolwaterzuiveringsinstallaties en emissiereductie uit de landbouwgronden - hebben bijgedragen aan verbetering van de ecologische toestand. In veel gevallen is het zinvol aan te geven in hoeverre de ecologische toestand is verbeterd. Dit illustreert de samenhang tussen de huidige toestand, het goed ecologisch potentieel en de toestand in 2015 (beleidsdoelstelling).

1 Bij de bepaling van het Goed Ecologisch Potentieel (GEP) moet in eerste instantie worden aangegeven welke maatregelen realistisch zijn om de ecologische toestand van oppervlaktewaterlichamen te verbeteren. In principe worden kosten en (omliggende) functies in deze fase nog niet bekeken. Uitvoering van alle mogelijke realistische maatregelen leiden tot het Maximaal Ecologisch Potentieel (MEP).

2 Een aantal van de onder ❶ gedefinieerde maatregelen zal misschien leiden tot aanzienlijke schade aan andere functies die naast of op het waterlichaam aanwezig / van belang zijn. Bijvoorbeeld schade voor de landbouw, scheepvaart en schade aan voorzieningen in het stedelijke gebied. Deze maatregelen kunnen weggelaten worden met de onderbouwing dat het om 'significante' schade gaat. Daardoor daalt de ecologisch te bereiken toestand. Een dergelijke ecologische toestand wordt wel de onderkant van de bandbreedte van het Maximaal Ecologisch Potentieel genoemd.
In de uiteindelijke rapportage zullen stap 1 en 2 als één stap worden beschreven.

3 Het Goed Ecologisch Potentieel (de ecologische doelstelling) mag volgens de kaderrichtlijn slechts licht afwijken van het Maximaal Ecologisch Potentieel. Dit betekent in de praktijk dat maatregelen met een gering effect op de ecologie van de oppervlaktewaterlichamen niet uitgevoerd hoeven te worden om de ecologische doelstelling (het GEP) te halen. In Nederland is 'een lichte afwijking' gedefinieerd als maximaal 25% lager dan de ecologische toestand behorend bij het MEP.

4 Het Goed Ecologisch Potentieel (GEP) is volgens de KWR in 2015 bereikt. Als dit vanwege onder andere buiten proportionele lastenverhoging voor burgers niet mogelijk blijkt, kan ontheffing worden aangevraagd. De ecologische doelstelling wordt in dat geval niet gehaald. Alleen de beleidsdoelstelling voor 2015 wordt dan geformuleerd. Ontheffing betekent in eerste instantie een verschuiving van de termijn voor het halen van de doelstelling naar 2021 of 2027. Dus geen verlaging van de ecologische doelstelling (GEP). Mocht het ecologisch doel dan nóg niet worden gehaald, dan kan doelverlaging (derogatie) worden aangevraagd.

5 Na het doorlopen van de stappen ❶ t/m ❹ blijft het maatregelenpakket over. Dit moet tot 2015 uitgevoerd worden om de ecologische toestand zoals geformuleerd in de beleidsdoelstelling te kunnen halen. Binnen dit maatregelenpakket is onderscheid tussen de maatregelen binnen het huidige beleid en de zogenaamde KRW-maatregelen. De kosten die vallen binnen het huidige beleid zijn opgenomen in de (meerjaren)begrotingen van de verschillende (overheids)organisaties, de KRW-maatregelen brengen extra kosten met zich mee.

B4 Tabel rapportage GEP

Voorbeeld maatlat voor het rapporteren van GEP (KRW doel) en beleidsdoelstelling 2015.

		Fyto-plankton	Macrofyten: abundantie		Macrofyten: soortensamen-stelling	Macrofauna	Vissen		
EKR	Maatlat	chlorofyl	submers	oeverpl.*	waterplanten	aantal positief dominante + kenmerkende taxa	brasem en karper	plantmin-nende vis	zuurstof-tolerante vis
		(ug/l)	(bed.)	(bed.)	score (%)		(aandeel)	(aandeel)	(aandeel)
1	MEP	9,4	65	80	42 (60%)	60	10	80	20
	goed								
0,6		30	50	60	14 (20%)	51	25	50	10
	matig								
0,4		60	25	40	7 (10%)	25	50	25	5
	ontoereikend								
0,2		120	5	20	4 (5%)	12	75	10	2
	slecht								
0		240	0	0	0 (0%)	0	100	0	0

Blauw: GEP, Rood: Beleidsdoelstelling 2015

Bron: Handreiking voor het opstellen van maatlatten voor Rijn-West, DHV, 2006. Default Maatlat voor kanaaltype E (schepen/dag; breedte < 10m; natuurvriendelijke oevers >15%)

B5 Inrichtings- en Beheersmaatregelen

1. INRICHTINGSMAATREGELEN:

Uitbreiding van natuurvriendelijke oevers geeft ruimte aan oeverplanten, creëert paaiplaatsen voor vissen en vermindert het meststoffen gehalte in het water. Dit laatste voorkomt overvloedige algengroei en geeft ruimte aan waterplanten/macrofauna.

Uitbreiding boezemlanden. Honderd jaar geleden kende Friesland ca. 100.000 ha boezemland. In deze boezemlanden vond sedimentatie van slib plaats met het hieraan gebonden fosfaat. Dit geeft een beter doorzicht en daardoor meer waterplanten. Het geeft paai- en opgroeiplaatsen voor vis.

Uitbreiding van waterberging in polders die water uitslaan op kanalen en meren. De fosfaat en stikstof belasting van kanalen en meren vindt voor een belangrijk deel plaats via het uitgeslagen polderwater. Verruiming van hoofdwatergangen geeft mogelijkheden voor uitbreiding van waterplanten en oever-planten. Zo worden meer voedingsstoffen uit het water opgenomen. Het gevolg is ook minder fosfaat en stikstofbelasting in de kanalen en meren; dit schept meer mogelijkheden voor de gewenste water-planten, vis en macrofauna

Bufferzones langs kanalen en meren/bredere mestvrije zones
Op vrijwillige basis kunnen grondeigenaren deelnemen aan het ontwikkelen van akkerrandenbeheer. Hierbij worden aansluitend op de thans geldende, teelt, spuit- en mestvrije zones, een strook van ca 5 m langs hoofdwatergangen aangehouden. Daarbij zal deze strook niet worden bemest en bespoten. Hiermee wordt de levering van meststoffen en bestrijdingsmiddelen naar de watergang verminderd. Bufferstroken worden in eerste instantie aangelegd langs de waterlichamen in de gebiedsdocumenten en langs de hoofdwatergangen in beheer en onderhoud bij het waterschap.

Meandering beken
Meanderen van beken geeft verschillen in stroomsterkte en zuurstof. Het geeft variatie in erosie en sedimentatieprocessen. Dit alles zorgt ervoor dat er soortenrijke oevers en voor de beek karakteristieke planten en dieren er een plek vinden.

2. ONDERHOUD EN BEHEER MAATREGELEN ECOLOGIE MEREN EN KANALEN

Uitbreiding of instelling Gedifferentieerd onderhoud
Alle waterschappen stellen voor het onderhoud van de watergangen meer natuurvriendelijk in te richten.

Uitbreiding Visstandbeheer. Visstandbeheer betreft het wegvangen van vis. Hierdoor wervelt het bodemslib met daarin meststoffen minder op. Dit leidt tot meer doorzicht en waterplanten (met name brasem wegvangen). Deze maatregel wordt voorgesteld als pilot bij wetterskip Fryslan.

Uitbreiding flexibel peilbeheer. Een peilbeheer dat zomers lage waterpeilen toestaat en 's winters hoge peilen geeft meer mogelijkheden voor goed ontwikkelde oevervegetaties en vis en geeft mogelijkheden voor overstromingsvlakten, waarop slib/meststoffen kunnen bezinken. Dit laatste geeft meer doorzicht, wat goed is voor de ontwikkeling van waterplanten, vis en macrofauna.

Uitbreiding verwijdering voedselrijk bodemslib, Verwijdering van voedselrijk bodemslib geeft meer doorzicht in het water, doordat de nalevering van meststoffen afneemt. Dit werkt positief uit op waterplanten, vis en macrofauna,

Afstemming gemaalbediening op vistrek

B6 Internetadressen

De maatregelenbijlage wordt gepubliceerd op internet:

www.fryslanleeftmetwater.nl

www.groningenleeftmetwater.nl

www.drentheleeftmetwater.nl

B7 Kaarten

KAART 1 NEDEREEMS: WATERLICHAMEN OPPERVLAKTEWATER

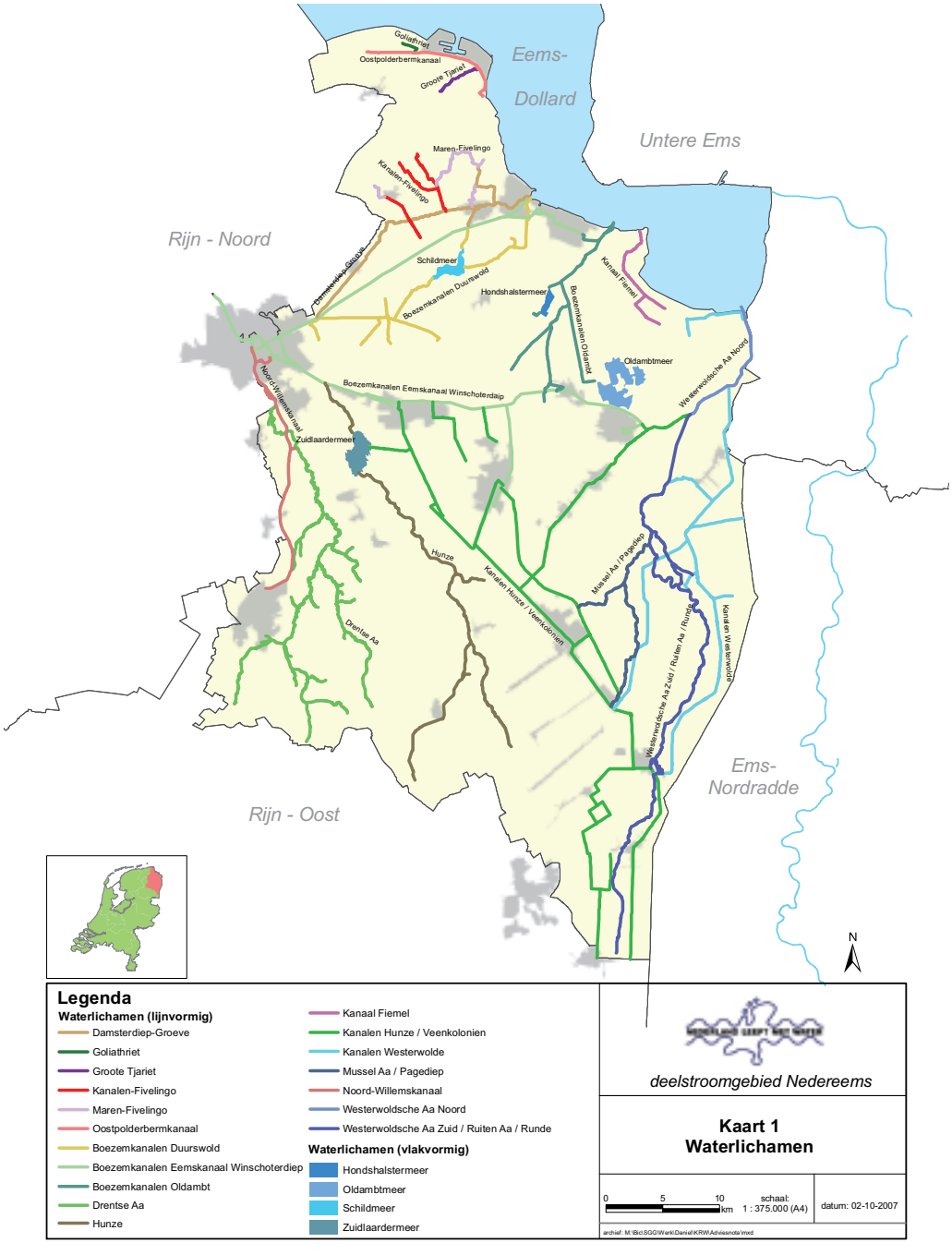

KAART 2 NEDEREEMS: WATERTYPEN OPPERVLAKTEWATERLICHAMEN

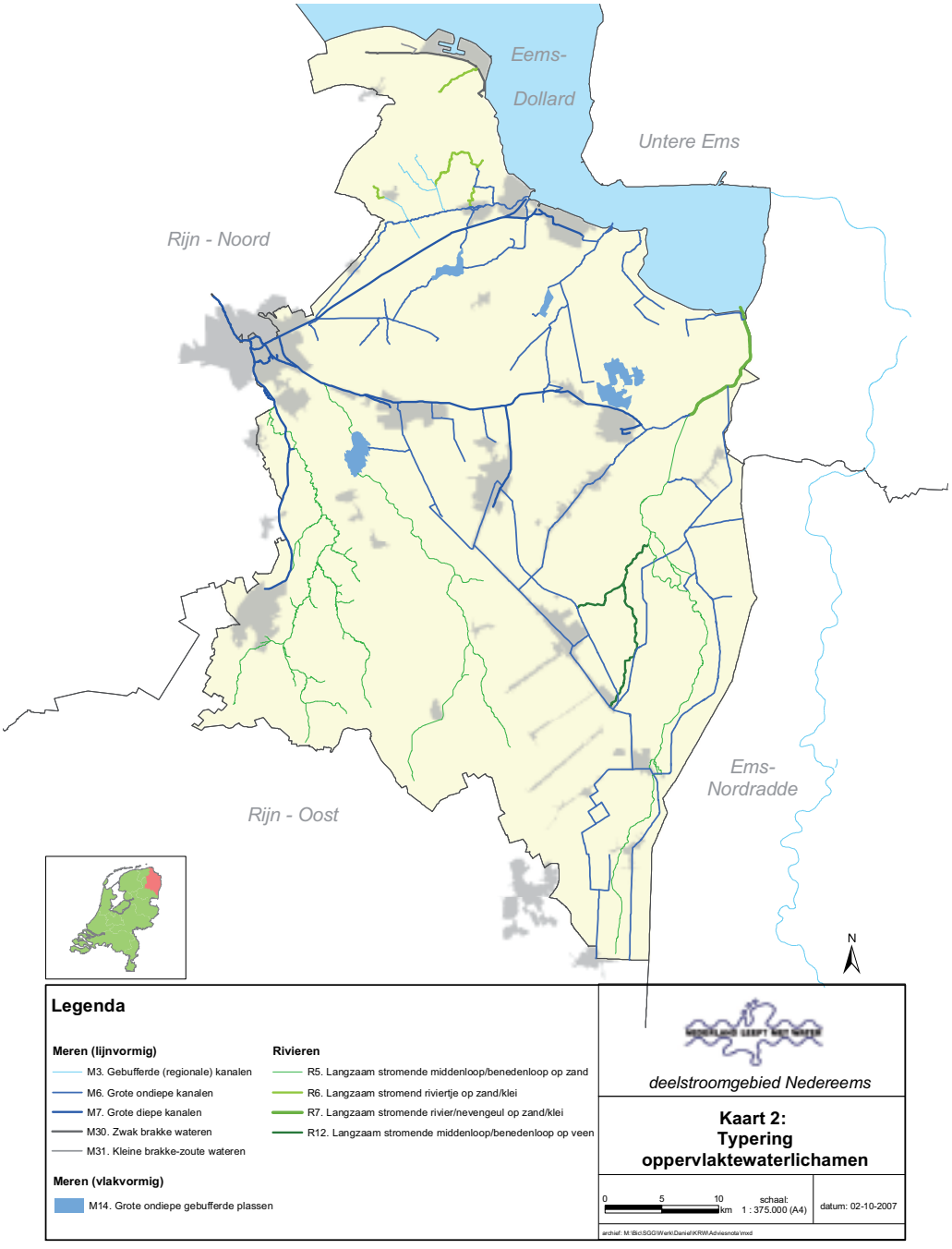

KAART 3 NEDEREEMS: WATERLICHAMEN GRONDWATER

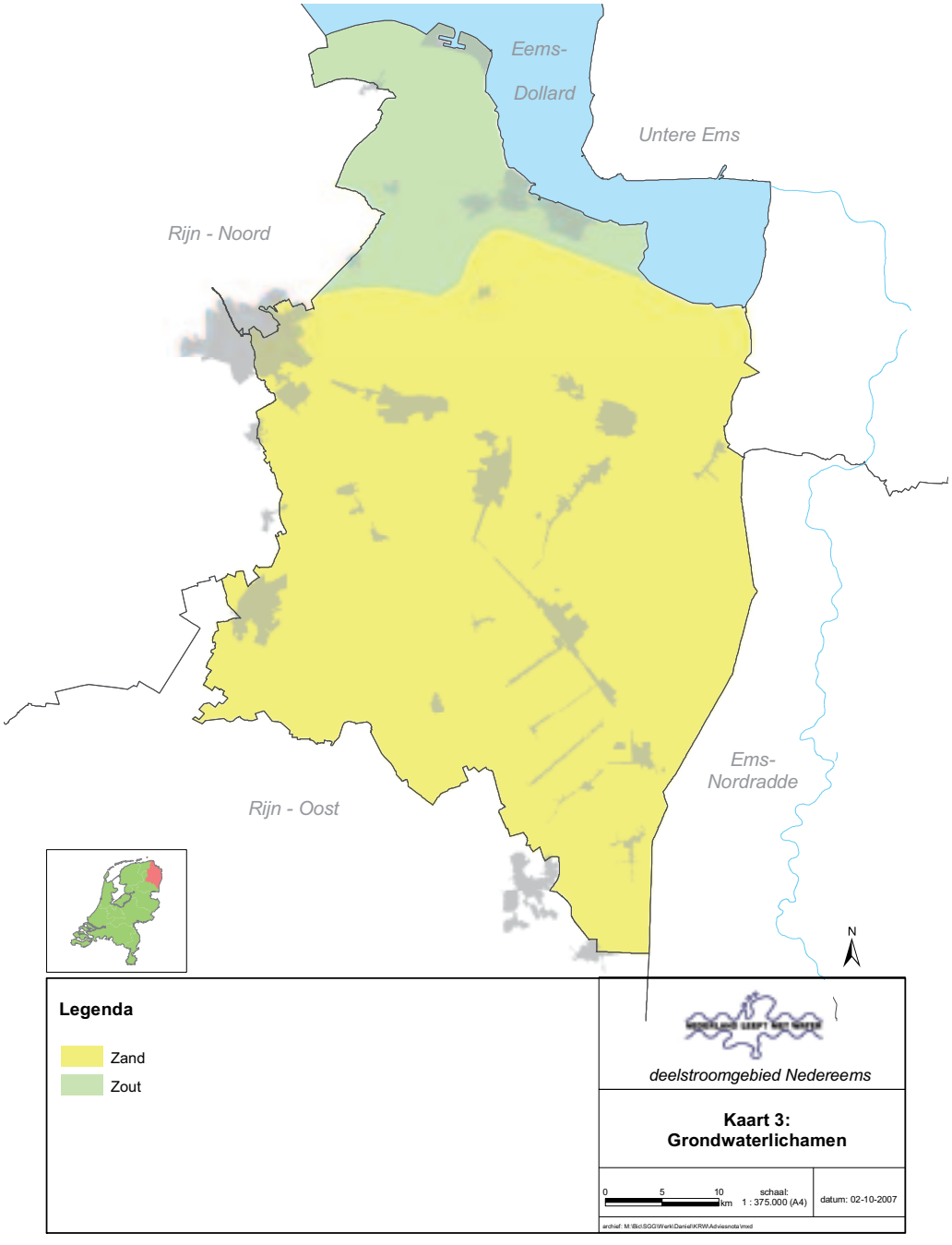

KAART 4 NEDEREEMS: BESCHERMDE GEBIEDEN WATERLICHAMEN VOOR ONTTREKKING VOOR MENSELIJKE CONSUMPTIE

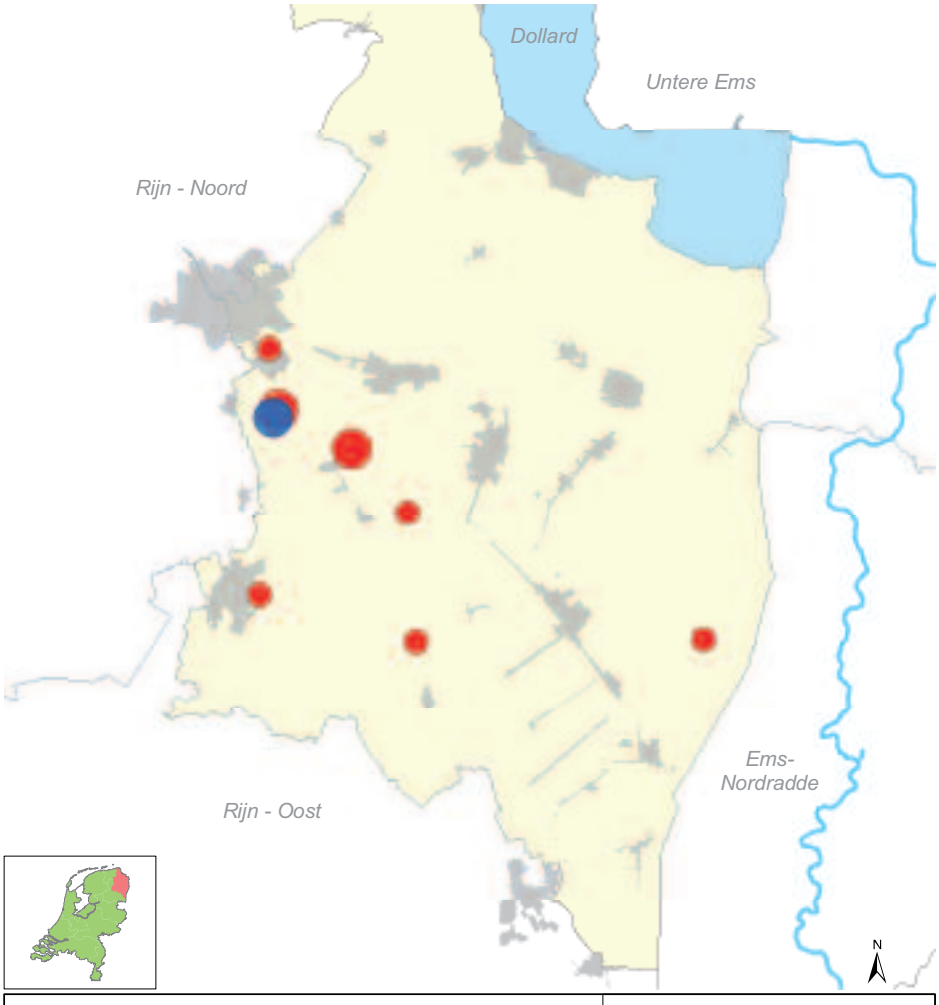

Legenda

- Innamepunt oppervlaktewater voor drinkwater
- Grondwaterontrekking voor drinkwater (excl. kleine onttr. bij campings)

Hoeveelheid (m3/jr)

- 1 - 500.000
- 500.001 - 5.000.000
- > 5.000.000

deelstroomgebied Nedereems

Kaart 4
Waterlichamen met ontrekking voor menselijke consumptie

0 5 10 km schaal: 1 : 375.000 (A4)

datum: 02-10-2007

archief: M:\Bid.SGO\Werk\Daniel\KRW\Adviesnota\mxd

KAART 5 NEDEREEMS: BESCHERMDE GEBIEDEN NATURA 2000 GEBIEDEN

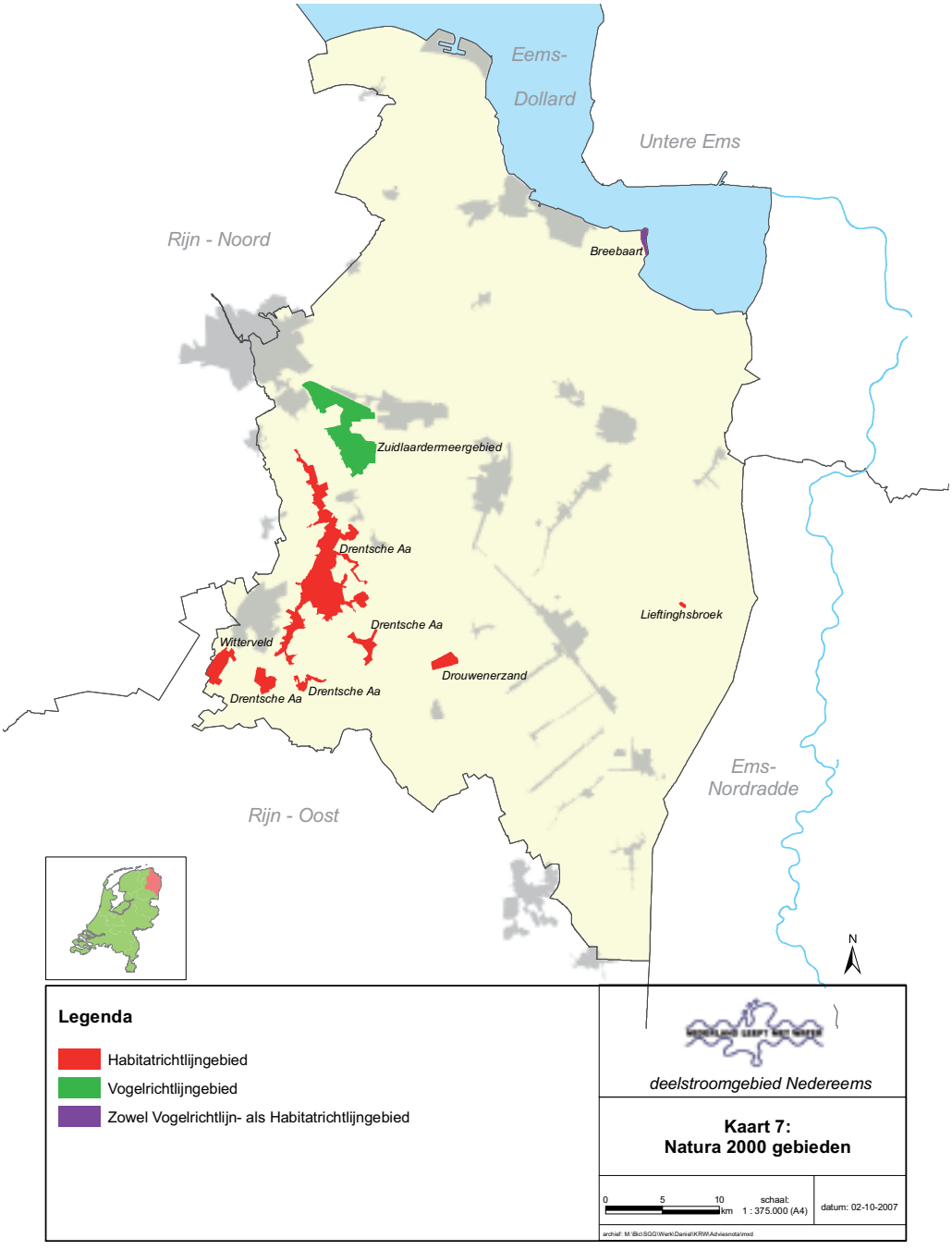

KAART 6 NETWERKBREDE AFWEGING RIJKSWATERSTAAT

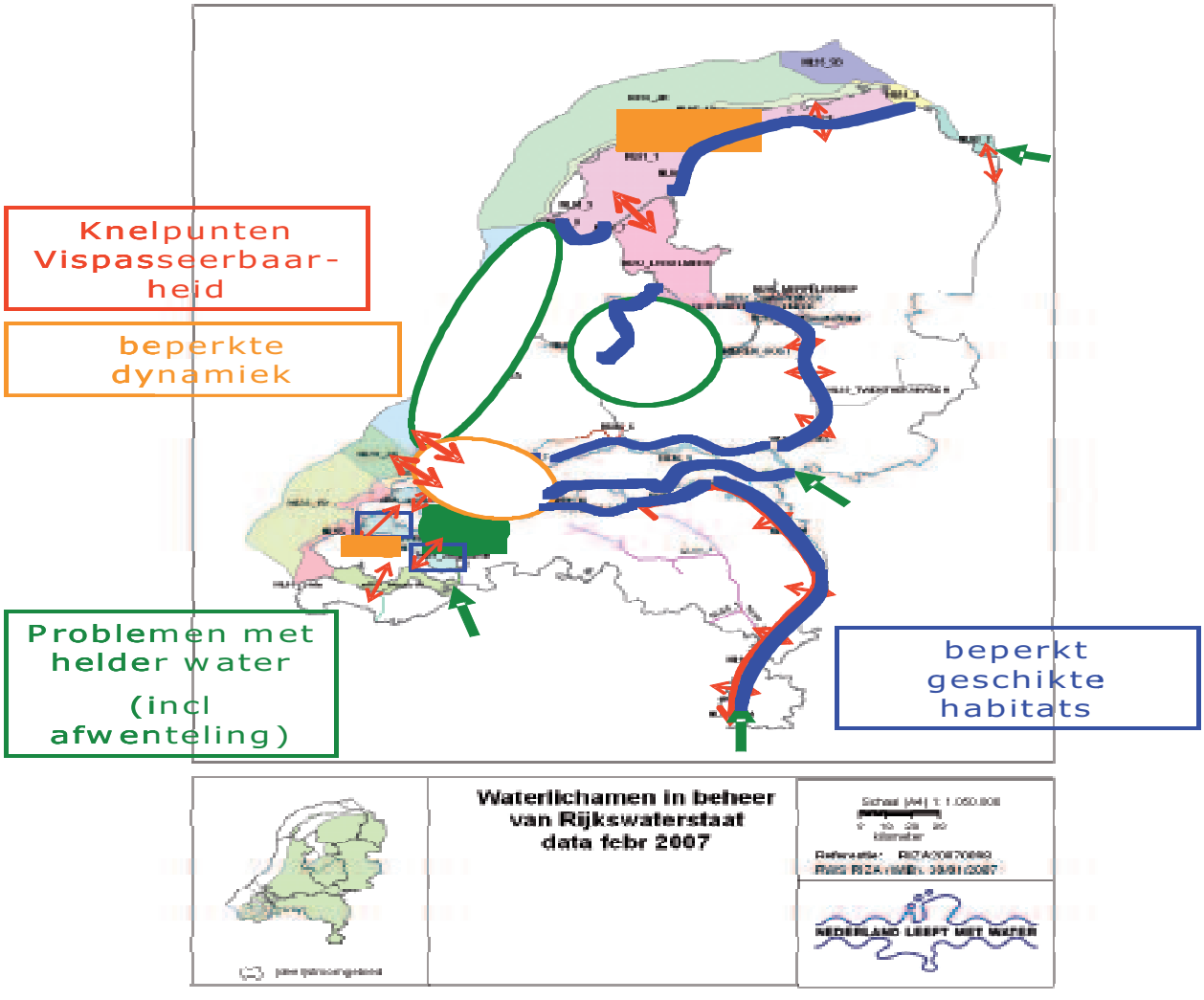

KAART 7 RIJN-NOORD: WATERLICHAMEN OPPERVLAKTEWATER

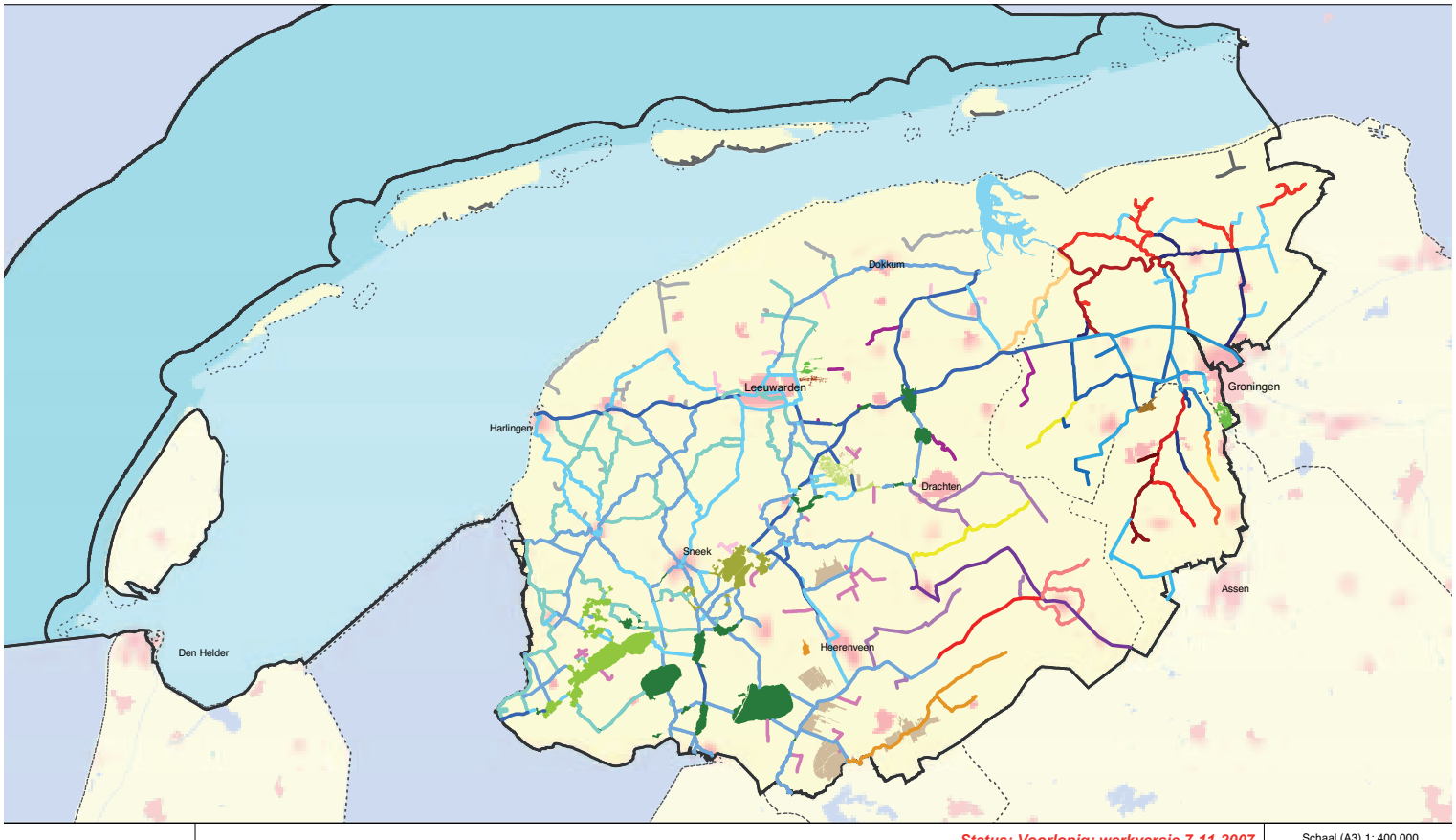

deelstroomgebied Rijn-Noord

Wetterskip Fryslân

Friese Boezem
- Friese boezem - regionale kanalen zonder scheepvaart
- Friese boezem - regionale kanalen met scheepvaart
- Friese boezem - grote ondiepe kanalen
- Friese boezem - grote diepe kanalen

Overige kanalen
- Fries kleigebied - zoete polderkanalen
- Midden Friesland - polderveenvaarten
- Noordwestelijke Wouden - regionale zandkanalen
- Zuidoost Friesland - vaarten met recreatievaart
- Zuidoost Friesland - vaarten zonder recreatievaart

Beken
- Koningsdiep
- Lauwers
- Linde en Noordwoldervaart
- Tjonger (bovenloop)
- Tjonger (middenloop)

Zwak Brakke wateren
- Polder eilanden - zwak brakke sloten
- Fries kleigebied - zwak brakke polderkanalen

Laagveenplassen
- Laagveenplassen Friesland

Meren in Poldergebied
- Lauwersmeer
- Nannewijd
- Groene Ster

Friese Boezem
- Alde Feanen
- Fluessen e.o.
- Groote Wielen
- Sneekermeergebied e.o.
- Friese boezem - overige meren

Waterschap Noorderzijlvest
- Waterlichamen NZV

Rivieren
- Dwarsdiep
- Eekhoornseloop-Boven
- Eekhoornseloop-beneden
- Grote Masloot-boven
- Maren-Hunsingo
- Oostervoortsediep
- Peizerdiep
- Reitdiep-Kommerzijlsterrijte
- Slokker-Grootediep
- Steenbergerloop

Brakke wateren
- Noordpolder, M30
- Mamewaard

Overige kanalen
- Kanalen-Hunsingo
- Wolvetocht
- Kolonievaart-Zesde Wijk
- Leeksterhoofddiep-Jonkervaart
- Grote kanalen-Westerkwartier
- Omgelegde Eelderdiep
- Niekerkerdiep
- Haspelwijk-Zandwijk
- Kleine kanalen-Westerkwartier
- Nuismer Schipsloot
- Gouw
- Grote Masloot-beneden
- Boterdiep-Winsumerdiep
- Lauwersmeer, M30
- Leekstermeer, M14
- Paterwoldsemeer, M27

Kustwateren
- K2. Beschut polyhalien kustwater
- K3. Euhalien kustwater

Status: Voorlopig; werkversie 7-11-2007

Schaal (A3) 1: 400.000

0 5 10 15 kilometer

Kaderrichtlijn Water Rijn-Noord, karakterisering deelstroomgebied, 7 november 2007

KAART 8 RIJN-NOORD: WATERTYPEN OPPERVLAKTEWATERLICHAMEN

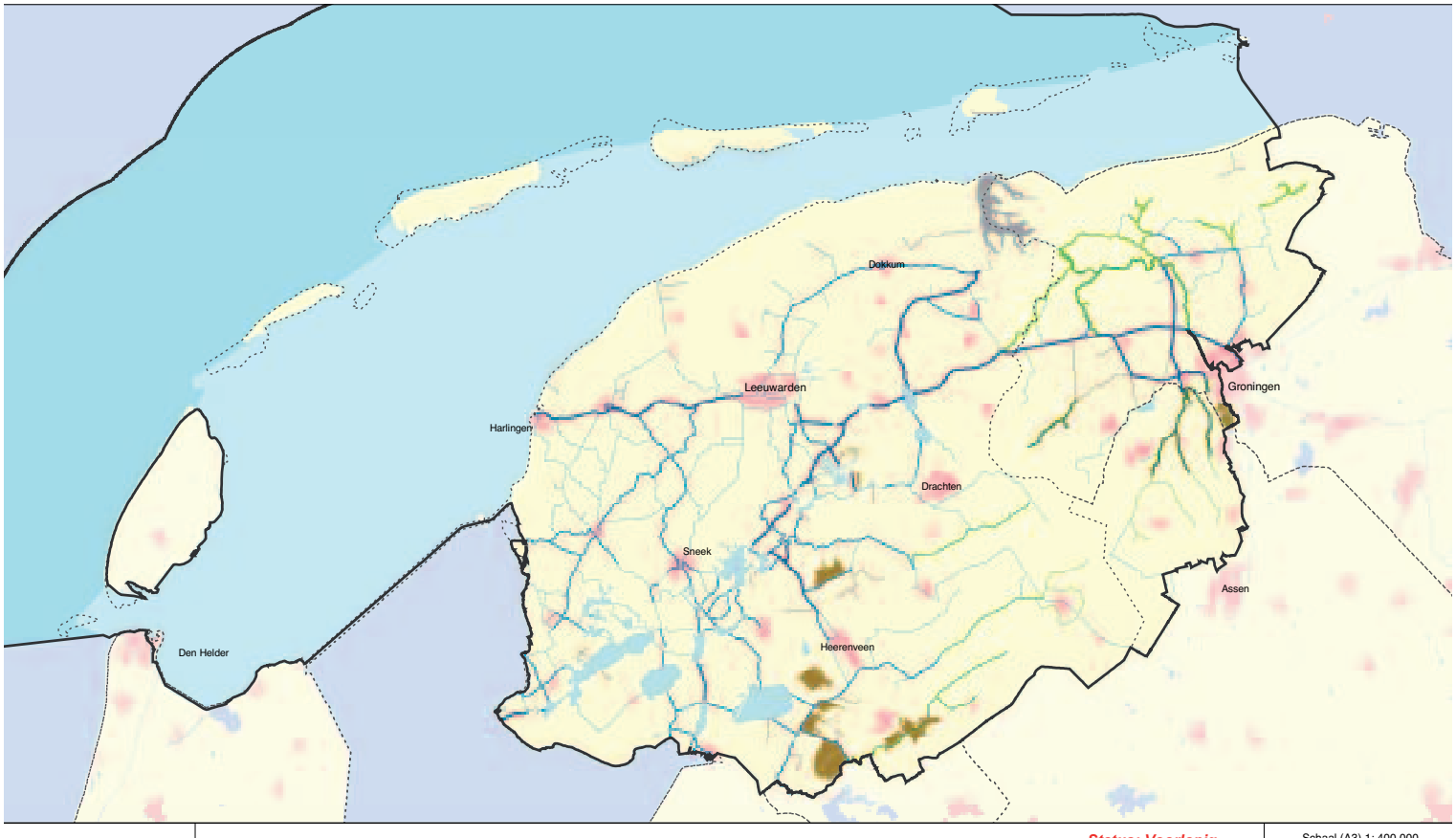

deelstroomgebied Rijn-Noord

Meren (vlakvormig)
- M14. Grote ondiepe gebufferde plassen
- M27. Matig grote ondiepe laagveenplassen
- M30. Zwak brakke wateren

Kustwateren
- K2. Beschut polyhalien kustwater
- K3. Euhalien kustwater

Meren (lijnvormig)
- M1. Gebufferde sloten (overgangssloten, sloten in riviergebied)
- M3. Gebufferde (regionale) kanalen
- M6. Grote ondiepe kanalen
- M7. Grote diepe kanalen
- M8. Gebufferde laagveensloten
- M10. Laagveenvaarten en -kanalen
- M30. Zwak brakke wateren
- M31. Kleine brakke-zoute wateren

Rivieren
- R4. Permanente langzaamlopende bovenloop op zand
- R5. Lanzaam stromende middenloop/benedenloop op zand
- R6. Langzaam stromend riviertje op zand/klei
- R7. Langzaam stromende rivier/nevengeul op zand/klei
- R12. Langzaam stromende middenloop/benedenloop op veenbodem

Status: Voorlopig
Werkversie 7-11-2007

Schaal (A3) 1: 400.000

0 5 10 15
kilometer

Kaderrichtlijn Water Rijn-Noord, karakterisering deelstroomgebied, 11 november 2007

KAART 9 RIJN-NOORD: WATERLICHAMEN GRONDWATER

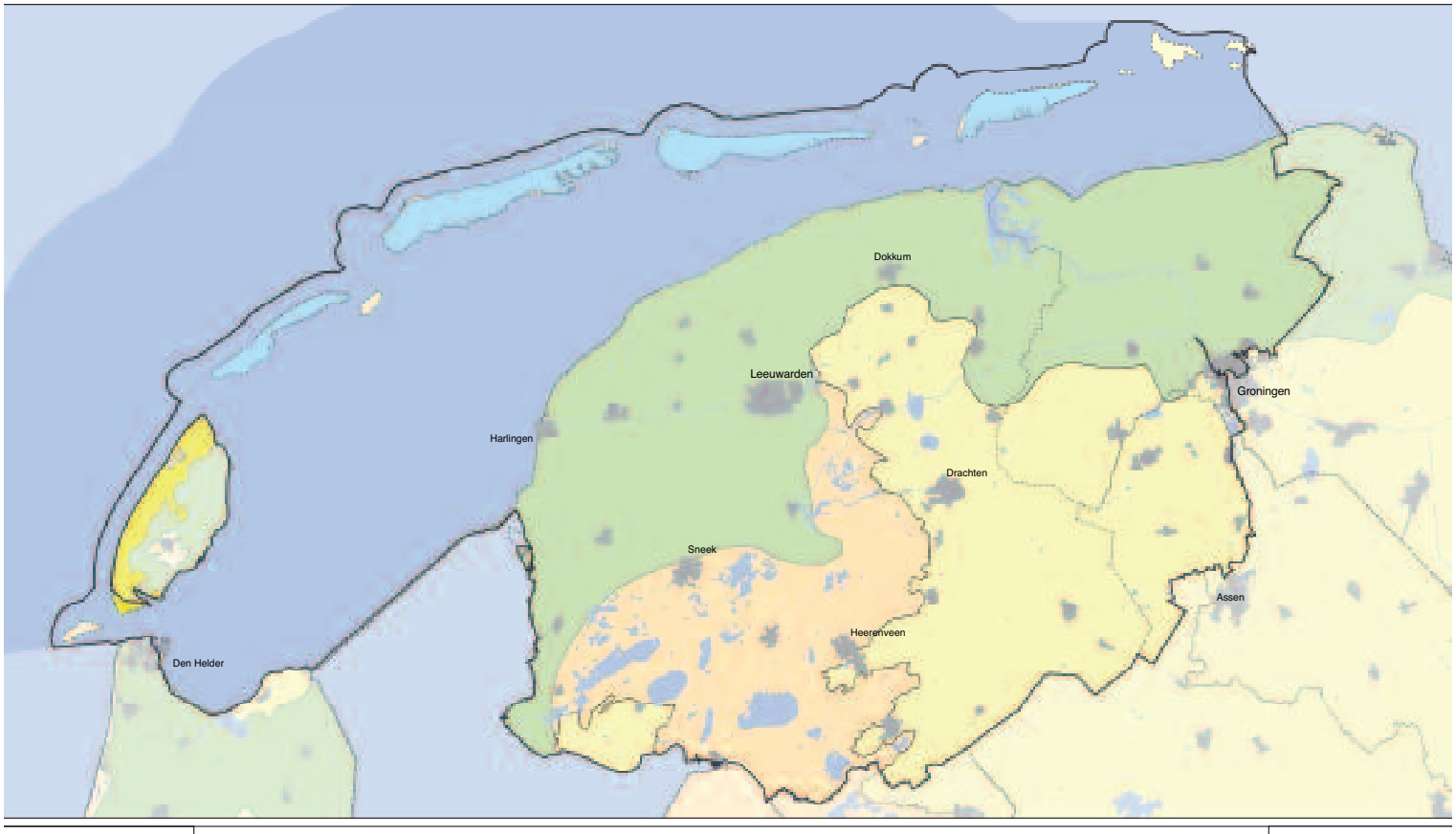

deelstroomgebied Rijn-Noord

- Zand+deklaag
- Zout
- Duin
- Wadden
- Zand

Schaal (A3) 1: 400.000

0 5 10 15
kilometer

Kaderrichtlijn Water Rijn-Noord, karakterisering deelstroomgebied, 7 november 2007

KAART 10 RIJN-NOORD: BESCHERMDE GEBIEDEN WATERLICHAMEN VOOR ONTTREKKING VOOR MENSELIJKE CONSUMPTIE

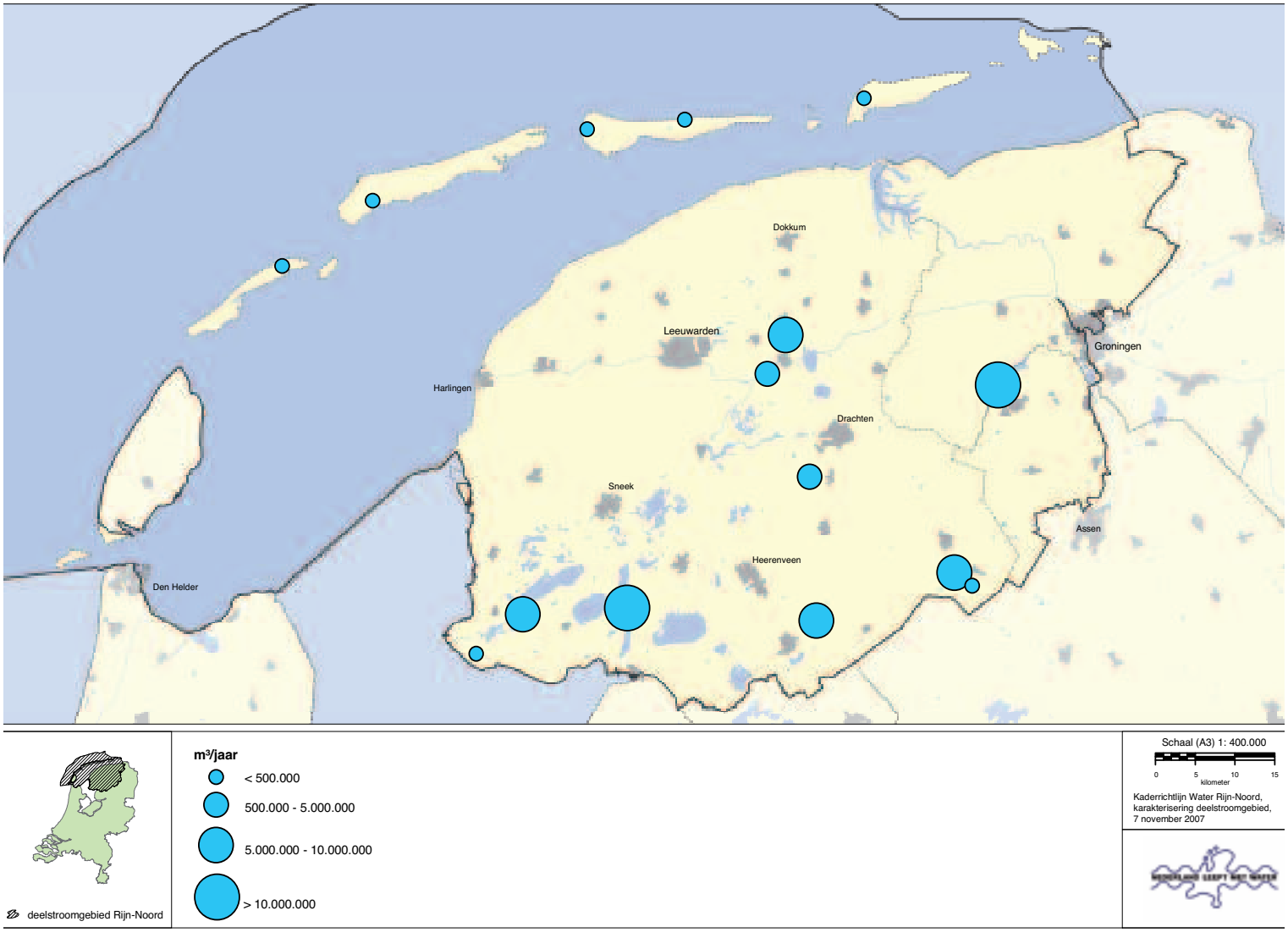

KAART 11 RIJN-NOORD: SCHELPDIERWATEREN

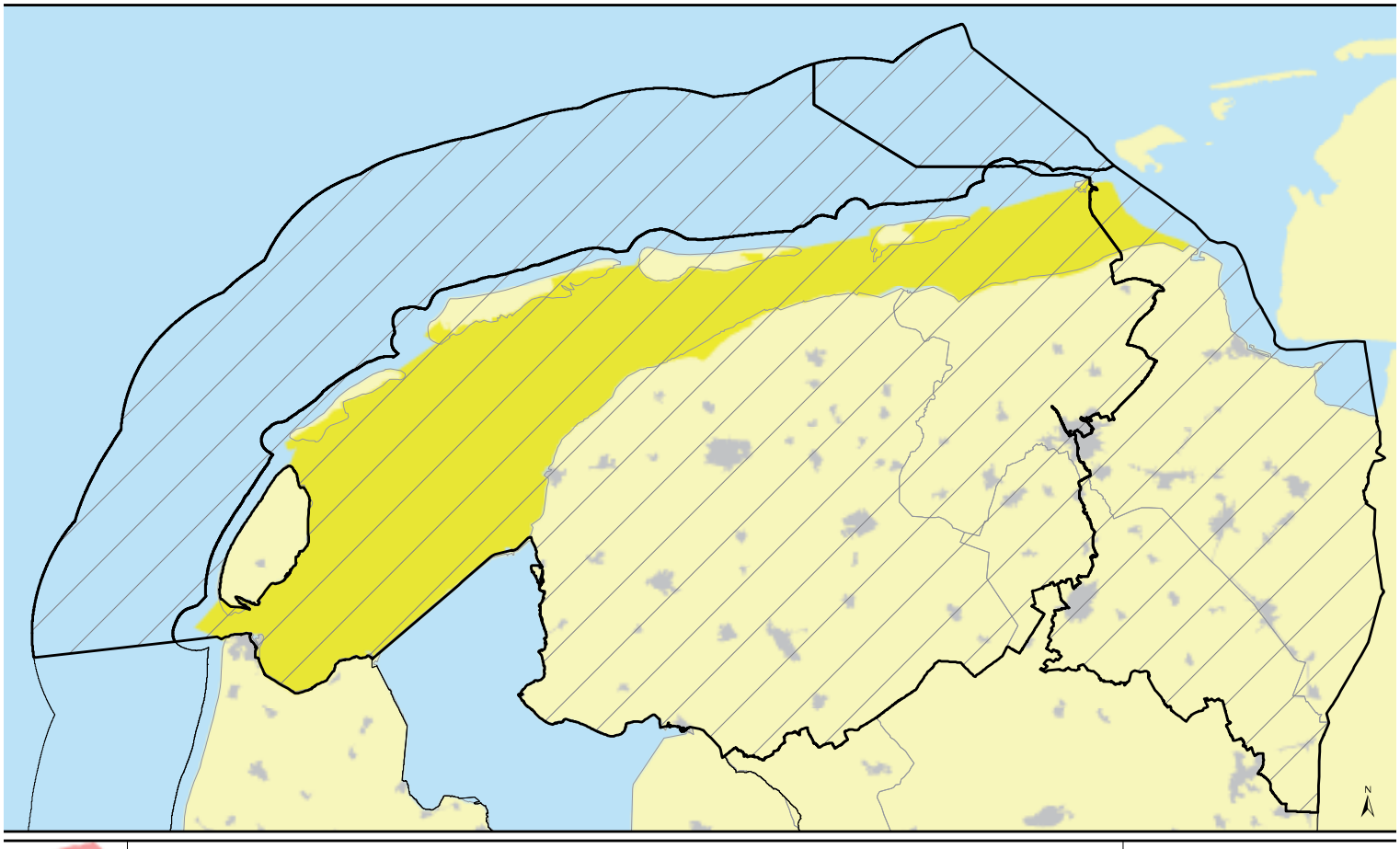

Legenda

Scheldierwateren conform richtlijn 79/929/EEG

Deelstroomgebieden Rijn-Noord en Eems

Schaal: 1:700.000 (A4)

0 5 10 20 Kilometer

deelstroomgebieden Rijn-Noord en Eems

KAART 12 RIJN-NOORD: BESCHERMDE GEBIEDEN NATURA 2000 GEBIEDEN

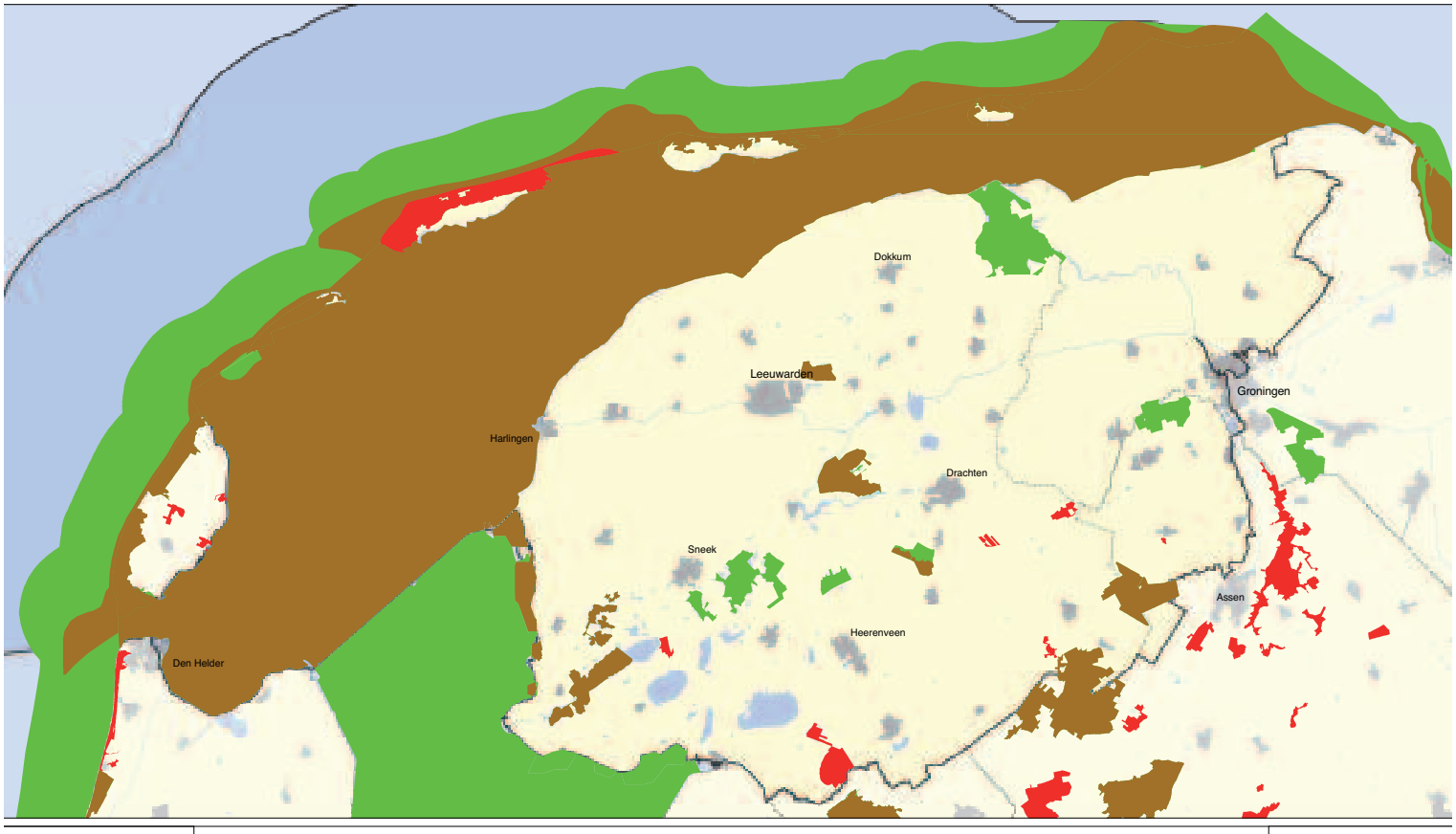

deelstroomgebied Rijn-Noord

Legend

- Vogelrichtlijngebied
- Habtitatrichtlijngebied
- Beide

Schaal (A3) 1: 400.000

0 5 10 15
kilometer

Kaderrichtlijn Water Rijn-Noord, karakterisering deelstroomgebied, 7 november 2007

B8 Voorlopige maatregelen RWS tot 2015

KRW-maatregelen RWS Noord-Nederland tot 2015 :
- Verspreiden zeegras zaad dat beter is aangepast op de Hond / Paap (uitbreiden genetische diversiteit)
- Herstelprogramma ondergedoken riffen/mosselbanken/zeegras
- Verbetering vismigratiemogelijkheden bij voorkeur door spui aanpassen in de Waddenzee
- Verbetering vismigratiemogelijkheden bij voorkeur door spui aanpassen in de Eems-Dollard
- Vispassages Waddenkust
- Verkenning afslag kwelders Eems-Dollard
- Noorderslenk op Ameland
- Verdere verkweldering Noord-Friesland Buitendijks (Bildtpollen)
- Zoetwater uitstroom Noord Friesland buitendijks
- Natuurontwikkeling Ameland
- Actief dynamische zeereep
- Versterken handhavingspakket zoals TBT verbod, aanpak vervuiling beroeps- en recreatievaart, onderwaterborstelbanen voor verwijdering aangroei
- Opruimen griesberg van Brunnermond in de Eems-Dollard
- Gecontroleerde zoutinvloeden door stuifdijken aan te passen gevolgd door actief beheer van stuifdijken en het zoete achterland (zoals kwelders). RWS betaalt mee als het gaat lopen in de periode 2009-2015.
- Verkenning naar potentiële locaties zoet-zout overgangen (Afsluitdijk, Balgzandkanaal, Westerwoldse Aa, Lauwersmeer).
- Natuurontwikkeling Eems (verkenning)

KRW onderzoeken RWS Noord-Nederland tot 2015
- Onderzoek slibhuishouding en optimaliseren bagger / stortbeleid Waddenzee

KRW maatregelen agenderen bij derden vanuit belang KRW:
- Verkenning mogelijkheden verbieden visserij met wekkerkettingen vanuit belang Kaderrichtlijn Water
- Verkenning mogelijkheden saneren mechanische pierenwinning: uitkopen (kosteneffectiviteit uitkopen beoordelen vanuit belang Kaderrichtlijn Water)
- Verbeteren kwelderkwaliteit

KRW maatregelen RWS Landelijk:
- Screen vergunningen jachthavens
- Versneld uitfaseren van tweetaktmotoren via inruil acties
- Introductie van biobrandstoffen
- eigen vloot milieukeur en voorzieningen (coating, vuilwater, schroefas)
- Ongezuiverde lozingen huishoudelijk afvalwater eigen werken
- Geen gebruik herbiciden, tenzij veiligheid in geding is
- Wegmeubilair, rekening houden met CIW rapport afstromend wegwater
- Contractbepalingen niet uitlogende materialen
- RWS gebruikt afbreekbare smeermiddelen en vervangt zinkanodes door aluminiumanodes
- RWS gaat na of er (nu nog onbekende) nieuwe bronnen van prioritaire en prioritair gevaarlijke stoffen zijn.

MEMO

Aan : voorzitter en leden van Provinciale Staten van Drenthe
Van : gedeputeerde mevrouw T. Klip-Martin
Datum : 16 april 2008
Onderwerp : Behandeling Europese Kaderrichtlijn Water in Provinciale Staten op 23 april 2008.

Bij de behandeling van het onderwerp “Europese Kaderrichtlijn Water” in de statencommissie voor het Omgevingsbeleid op 2 april jl. heb ik aangegeven dat de regionale nota’s van de zogenaamde deelstroomgebieden de laatste maanden nog vaak gewijzigd zijn. Ik heb u toen toegezegd dat de essentiële wijzigingen aan u zouden worden opgestuurd. Zowel voor de regionale nota Rijn-Oost (Zuid-Drenthe) als voor de regionale nota Rijn-Noord/Nedereems (Noord-Drenthe) zijn er geen wijzigingen doorgevoerd ten aanzien van de voorgenomen maatregelen en de hoogte van de daaraan gerelateerde doelen. Wel zijn vele tekstaanpassingen aan de orde geweest. De meest essentiële aanvullingen en wijzigingen zijn te vinden in de regionale nota voor de deelstroomgebieden Rijn-Noord / Nedereems en betreffen het hoofdstuk ten aanzien van de financiering van de maatregelen. Ik heb u daar reeds in een memo voorafgaand aan de behandeling van dit onderwerp in de Statencommissie Omgevingsbeleid over geïnformeerd.

Ter informatie doe ik u hierbij de gehele aangepaste regionale nota “Schoon en Gezond Water in Noord-Nederland” (Rijn-Noord / Nedereems) toekomen, waarbij ik u vooral op hoofdstuk 8 wil attenderen, dat uitgebreid ingaat op de kosten en de financiering van de maatregelen.

“Synergiegelden”
In hoofdstuk 8 van bovengenoemde nota wordt bij additionele middelen ook gesproken over zogenaamde synergiegelden. Het Rijk heeft onlangs een subsidieregeling opgesteld die uitgaat van een rijksbijdrage in de maatregelen die zowel bijdragen aan de doelstellingen van de Kaderrichtlijn Water (KRW), Waterbeheer 21^{e} Eeuw (WB21) en andere rijksdoelen. Voor geheel Nederland is hiervoor tot het jaar 2015 € 115 miljoen beschikbaar, waarbij het subsidiepercentage maximaal 30% bedraagt. Dit bedrag is vervolgens door het Rijk verdeeld over de deelstroomgebieden. Aan de regionaal bestuurlijk overleggen (RBO’s) is gevraagd voor 1 mei een maatregelenpakket in te dienen dat voor subsidie in aanmerking komt. Op dit moment kan ik u melden dat de concept-lijst een behoorlijk aantal projecten vermeldt dat de komende jaren binnen de Provincie Drenthe wordt uitgevoerd. Zoals het er nu naar uitziet zal van de € 115 miljoen subsidiegeld circa € 10 miljoen richting “Drentse projecten” gaan. Projecten die ingediend worden betreffen beekherstel in combinatie met waterberging in het gebied van het Eelder- en Peizerdiep, de Drentsche Aa, de Hunze/Zuidlaardermeer, de Vledder Aa, de Reest, het Schoonebekerdiep en de koppeling tussen de Drentse Runde en de Ruiten Aa in Groningen.

Proces tot eind 2009
In mijn memo die ik voorafgaand aan de behandeling van dit onderwerp in de vergadering van 2 april jl. aan de voorzitter en leden van de Statencommissie voor het Omgevingsbeleid heb gestuurd, ben ik tevens ingegaan op wat nu voorligt in relatie tot hetgeen volgend jaar in het nieuwe omgevingsbeleid wordt vastgelegd. Voor alle duidelijkheid denk ik dat ik er goed aan doe dit in onderstaand overzicht nogmaals te verduidelijken.

- **april 2008**: vaststellen van maatregelpakketten en doelen waterkwaliteit waterlichamen door Provinciale Staten van Drenthe.
  In het proces van de Kaderrichtlijn Water is afgesproken dat uitgaande van de huidige situatie gekeken wordt naar de mogelijk te nemen effectieve maatregelen om zo de waterkwaliteit te verbeteren. Deze mogelijke maatregelen bepalen vervolgens het uiteindelijke doel. De methode wordt in KRW-termen ook wel de “Praagse methode” genoemd. Bij de doelbepaling is de huidige functie-indeling van POP II gehanteerd.
  De maatregelen en doelen zijn input voor het op te stellen stroomgebiedbeheersplan van het Rijk.

- **oktober 2008**: vaststellen door Provinciale Staten van Drenthe van doelen waterkwaliteit (beschrijving en normen) per waterlichaam..
  Deze beschrijving en de normering c.q. concretisering van de doelen per waterlichaam zijn input voor het nieuwe omgevingsbeleid Drenthe. Deze doelen kunnen in het licht van dit nieuwe omgevingsbeleid als concept-doelen worden gelezen.

- **22 december 2008**: het ontwerp stroomgebiedbeheersplan (van het Rijk) gaat 6 maanden de inspraak in.

- **maart 2009**: het ontwerp omgevingsbeleid van Drenthe wordt vastgesteld door Provinciale Staten van Drenthe en gaat de inspraak in.
  In dit plan is tevens opgenomen het zogenaamde ontwerp Regionale Waterplan met daarin o.a. de doelen van de waterlichamen, aangevuld met mogelijke nieuwe / hogere ambities op basis van een nog dit jaar uit te voeren maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA).

- **december 2009**: definitieve vaststelling omgevingsbeleid Drenthe door Provinciale Staten.

- **22 december 2009**: het definitief stroomgebiedbeheersplan wordt vastgesteld (door het Rijk)

Schoon en gezond water in Noord-Nederland

Beslisnota KRW/WB21

Implementatie Europese Kaderrichtlijn Water in de gebieden Nedereems, Rijn-Noord en Eems-Dollard.

INHOUDSOPGAVE

1. Waarom de Nota Schoon en gezond water 4
1.1. Inleiding 4
1.2. Status Nota Schoon en gezond water. 4
1.3. Doel 5
1.4. Wat wordt verwacht van de bestuurders van Noord-Nederland? 6
1.5. Gebiedsdocumenten; gezamenlijke producten van overheden en belangenorganisaties 6
1.6. Hoe verder met de KRW in 2008-2009? 7
1.7. Leeswijzer 8
2. Karakterisering waterlichamen, indeling en status 9
2.1 Oppervlaktewater 9
2.2 Grondwater 10
3. Doelen Oppervlaktewater 11
3.1 Inleiding 11
3.2. De bestuurlijke ruimte bij de totstandkoming en vaststelling van de ecologische doelen 12
3.3. Afweging significante schade en doelen in het beheersgebied van Wetterskip Fryslân 15
3.4. Doelen in de beheersgebieden van de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest 17
3.5. Doelen in het beheersgebied van Rijkswaterstaat: Eems-Dollard en de Waddenzee 18
3.7. Verwachte realisatie KRW-doelen 19
3.8. Chemische normen 20
3.9. Wat is huidig beleid en wat is aanvullend voor de KRW? 20
3.10 Beschermde gebieden 20
4. Maatregelen waterschappen 23
4.1. Wat wordt er toegevoegd aan het huidige oppervlaktewaterkwaliteitsbeleid van de waterschappen? 23
4.2. Maatregelenpakketten 23
4.2. Bestuurlijke ruimte bij de fasering van de oppervlaktewater maatregelen 25
4.3. Grondwater 26
5. Maatregelen gemeenten 27
5.1. Gemeenten en water 27
5.2. Welke maatregelen nemen de gemeenten voor de realisatie van de KRW oppervlaktewaterdoelen? 27
5.3. Welke activiteiten ontplooien de gemeenten voor de KRW rond de bescherming van grondwater? 29
6. Grondwater 30
6.1. Inleiding 30
6.2 Doelen en maatregelen voor grondwaterlichamen 30
6.3. Doelen en maatregelen bij onttrekkingen voor menselijke consumptie 31
6.4. Maatregelen in Natura 2000-gebieden 33

7. Waddenzee en Eems-Dollard 34
7.1. Probleemstelling 34
7.2. Welke doelen streven wij na voor Waddenzee en Eems-Dollard? 34
7.3. Bestuurlijke afwegingen bij de doelen 36
7.4. De voorgestelde maatregelen op hoofdlijnen 36
7.5. Afwenteling chemische stoffen 37
7.6. Afstemming 38
Afstemming plannen voor het waddengebied 38
Afstemming met Duitsland 38
8. Kosten, baten en gevolgen voor de lastenontwikkeling 39
8.1. Inleiding 39
8.2. Baten 40
8.3. De financiële spelregels 40
8.4. De kosten van maatregelen in oppervlaktewater 42
8.5. Faseren 47
8.6. Gevolgen voor de lastenontwikkeling waterschappen 48
8.7. Grondwater 49
8.8. Waddenzee en Eems-Dollard 51
9. Van planvorming naar uitvoering 52
10. Bijlagen 53
Bijlage 1 Hoofdpunten uit de kaderrichtlijnwater 53
Bijlage 2 Kenmerken doelen en maatregelen per watertype. 55
Bijlage 3 De afleiding van de ecologische doelen volgens de KRW systematiek 58
Bijlage 5 Inrichtings- en Beheersmaatregelen 63
Bijlage 6 Tabellen (wordt gepubliceerd op Internet, en door individuele dagelijkse besturen meegestuurd naar algemene besturen) 64
Bijlage 7 Kaarten (in gedrukte versie, zie adviesnota) 64
Kaart 1 Waterlichamen oppervlaktewater 64
Kaart 2 Watertypen oppervlaktewaterlichamen 64
Kaart 3 Waterlichamen grondwater 64
Kaart 4 Beschermde gebieden Waterlichamen voor onttrekking voor menselijke consumptie 64
Kaart 5 Beschermde gebieden Natura 2000 gebieden 64
Kaart 6 Netwerkbrede afweging Rijkswaterstaat 64
Bijlage 8 Voorlopige maatregelen RWS tot 2015 65

1. Waarom de Nota Schoon en gezond water

1.1. Inleiding

Wie kent niet het beeld van de stinkende kanalen in Noord-Nederland van de jaren 50 en 60? Gelukkig is dat verleden tijd. Rijk, provincie, waterschappen en gemeenten werken in Noord-Nederland al decennia lang samen aan het tot stand brengen van schoon en gezond grond- en oppervlaktewater. De chemische waterkwaliteit is inmiddels een stuk verbeterd. In de grotere oppervlaktewaterlichamen, waar de Kaderrichtlijn Water (KRW, 2000) zich op richt, is er over het algemeen echter weinig ruimte voor oever- en waterplanten. De vis- en plantensamenstelling is er eenzijdig en meer bijzondere soorten als de waterviolier, krabbenscheer en rivierprik komen er nog weinig voor. Dit heeft te maken met de barrières voor vis in het water, de steile oevers die beschermd zijn met een harde beschoeiing en een beperkt natuurvriendelijk beheer. Daarnaast zien we dat de waterkwaliteitsplannen in de afgelopen decennia een enigszins vrijblijvend karakter hadden. Daar willen we nu verandering in brengen: we gaan uitvoeren wat we ons voornemen, maar wel met beide benen op de grond en met een flinke dosis noordelijke nuchterheid!

De Europese Commissie onderkende in de jaren '90 dat de waterkwaliteit in Europa onvoldoende verbeterde. De aanpak verschilde nogal per land en er werd vaak afgewenteld. Zo werd er vanuit Frankrijk en België geloosd op de Rijn, Maas en Schelde die vervolgens in Nederland uitkomen. De KRW richt zich op het handhaven en verbeteren van de kwaliteit van grond- en oppervlaktewater in Europa. De richtlijn geeft aan dat ecologische en chemische doelen en maatregelen om schoon, gezond water te bereiken in 2009 door de verantwoordelijke bestuurders vastgesteld moeten zijn en beschreven voor Brussel in een stroomgebied- beheersplan 2009-2015. De maatregelen moeten in 2015 gerealiseerd zijn.

1.2. Status Nota Schoon en gezond water.

De Beslisnota Schoon en gezond water Nedereems en Rijn-Noord geeft de hoofdlijnen van doelen, maatregelen en kosten van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW) weer, die wij gezamenlijk willen uitvoeren in Noord-Nederland.

De Beslisnota is het eindproduct van een lang proces. De afgelopen jaren zijn er in Noord-Nederland een groot aantal KRW-gebiedsgroepen bezig geweest met discussies over waterkwaliteitsdoelen en mogelijke maatregelen om die te bereiken. In oktober 2007 heeft de Stuurgroep/RBO het advies van de gebiedsgroepen samengevat in de Adviesnota 'Schoon en gezond water Nedereems en Rijn-Noord, en aangeboden aan de besturen van provincies, waterschappen en gemeenten in de deelstroomgebieden Rijn-Noord en Nedereems. Het RBO vroeg de besturen in te stemmen met de algemene lijn van de nota, en commentaar op specifieke onderdelen, afhankelijk van hun bevoegdheden.

Verwerken bestuurlijke reacties
Vrijwel alle besturen van provincies, waterschappen e gemeenten hebben de Adviesnota besproken, meestal ook in de algemene besturen, en een reactie aan het RBO gestuurd. In grote lijnen kon men zich vinden in de ambities en de maatregelen uit de nota. Daarnaast hebben veel besturen opmerkingen geplaatst bij de nota. Op basis hiervan is de nota aangepast. Het resultaat ligt voor u in de vorm van de Beslisnota
Ook een aantal maatschappelijke organisaties heeft een reactie gestuurd. Die worden via het RBO onder de aandacht van de betrokken overheden gebracht.

De Stuurgroep/RBO streven in de Beslisnota naar een pakket doelen en maatregelen waarover bestuurlijke overeenstemming bestaat. De Stuurgroep/RBO gaan ervan uit dat de dagelijkse besturen van provincies en waterschappen, met instemming van de algemene besturen, de Beslisnota in het voorjaar van 2008 vaststellen. De gemeenteraden worden eveneens gevraagd in te stemmen met de Beslisnota.
De status van de Beslisnota is een intentieovereenkomst die een basis is voor de op te stellen waterhuishoudings-, waterbeheer- en gemeentelijke plannen. Omdat de stedelijke wateropgave medio 2008 bekend zal zijn wordt een beslismoment voor opname van maatregelen in de KRW eind 2008 ingepland.

De nota is gebaseerd op een groot aantal gebiedsdocumenten, waarin per waterlichaam doelen, maatregelen en kosten zijn beschreven, inclusief de overwegingen rond hun totstandkoming. Deze overwegingen zijn bijzonder belangrijk, omdat de KRW eisen stelt aan de manier waarop doelen en maatregelen worden afgeleid.
De documenten voor het oppervlaktewater binnendijks zijn onder leiding van de waterschappen opgesteld, die voor de Waddenzee en Eems onder leiding van Rijkswaterstaat en die voor grondwater onder leiding van de provincies.

1.3. Doel

De nota is bestemd om:
- de hoofdlijnen van doelen, maatregelen en kosten van de KRW vast te leggen ter voorbereiding van de bestuurlijke besluitvorming in de regio; zij zijn de basis voor de op te stellen waterhuishoudings-, waterbeheer- en gemeentelijke plannen.
- verantwoording af te leggen van de overwegingen die hebben geleid tot de pakketten van realistische doelen en haalbare maatregelen, waarbij we gebruik maken van de ruimte die de KRW biedt;
- inzicht te geven in het proces 2007-2009 dat leidt tot vaststellen van de doelen en maatregelen in de Rijks-, provinciale-, waterschaps- en gemeentelijke plannen. Deze plannen vormen samen de basis voor de stroomgebiedbeheerplannen Rijn en Eems.

Een Stroomgebiedbeheerplan karakteriseert het gebied en de daar voorkomende problemen, beschrijft de doelen voor dat gebied, de maatregelen en de tijd om die doelen te bereiken. Noord-Nederland behoort tot de stroomgebieden van de Rijn en de Eems. Noord-Nederland is verder verdeeld in drie KRW-deelstroomgebieden:

Rijn-Noord:	Provincie Fryslân en delen van de provincies Groningen, Drenthe en de Waddenzee (inclusief zeehavens en waddenkust), exclusief Texel.
Nedereems:	Het noordoostelijk deel van de provincies Groningen en Drenthe.
Eems-Dollard:	Het Nederlandse en Duitse estuarium van de Eems inclusief de Dollard.

Het Rijk heeft het voortouw bij het opstellen van de stroomgebiedbeheerplannen. De KRW geeft aan wat er minimaal in gerapporteerd moet worden.

1.4. Wat wordt verwacht van de bestuurders van Noord-Nederland?

Wij vragen aan Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe, de algemene besturen van Wetterskip Fryslân, Waterschap Hunze en Aa's, en Waterschap Noorderzijlvest en aan de gemeenteraden van de gemeenten in Noord-Nederland of u de Beslisnota Schoon en gezond water kunt onderschrijven. De status van deze Beslisnota is een intentie-overeenkomst die een basis vormt voor de op te stellen waterhuishoudings-, waterbeheer- en gemeentelijke plannen.

Autonome besluitvorming, gezamenlijke verantwoordelijkheid
De KRW is een gezamenlijke opgave, die vraagt om een gezamenlijke aanpak. Aan de implementatie van de KRW werken we dan ook sinds 2000 samen. Tegen zo laag mogelijke lasten voor de burgers van Noord-Nederland kunnen wij dan de gewenste waterkwaliteit realiseren. Zowel het halen van de doelen als het realiseren van de daarvoor benodigde maatregelen is alleen mogelijk als er goede samenwerking is binnen Noord-Nederland en met het Rijk. Want er is een sterke samenhang tussen verschillende regionale maatregelen en tussen regionale en generieke maatregelen.

Instemmen met de Beslisnota betekent niet dat u instemt met *alle* in de nota opgenomen doelen en maatregelen. Ieder betrokken bestuur beslist alleen over datgene waarvoor hij bevoegd is. Verschillen in lokale omstandigheden kunnen er ook toe leiden dat maatregelen die in het ene gebied nodig zijn, niet in het andere worden genomen, of dat doelen anders worden gesteld. De beslisnota geeft een samenvatting op hoofdlijnen van doelen, maatregelen en kosten. De bestuursvoorstellen en bijlagedocumenten, die door ieder individueel dagelijks bestuur bij de nota worden gevoegd, beschrijven in detail de te nemen besluiten van ieder algemeen bestuur. De beslisnota en onderliggende documenten dienen als bouwstenen voor de waterhuishoudingsplannen, waterbeheerplannen en gemeentelijke plannen, en voor de nationale Stroomgebiedbeheerplannen. Bovendien vraagt de KRW om per waterlichaam lijsten van doelen en maatregelen op te stellen. De achterliggende documenten worden daarvoor gebruikt.

Maatregelen gemeenten
De maatregelen door de gemeenten voor de KRW zijn nog niet in beeld en worden pas later ter besluitvorming aangeboden. De gemeenten hebben een belangrijke rol bij de totstandkoming van de KRW-maatregelen van andere partijen ondermeer door hun rol in de ruimtelijke ordening, rol als vergunningverlener en hun directe contacten met de burger.

Werken aan water vergt een gezamenlijke inzet van overheden en particulieren, ondanks de verschillende hoeveelheid werk voor iedere organisatie. Vooral het uitvoeren van inrichtingsmaatregelen vraagt om een goede afstemming en een slimme aanpak om zoveel mogelijk verschillende doelen te bereiken. Wij denken hierbij aan koppelingen met infrastructuur, recreatie, natuur, landbouw en woningbouw. Wij hechten aan de medewerking van de bestuurders van organisaties die vertegenwoordigd waren in de gebiedsgroepen.

1.5. Gebiedsdocumenten; gezamenlijke producten van overheden en belangenorganisaties

Publieke participatie van maatschappelijke belangengroeperingen is nodig om de verschillende belangen in beeld te krijgen, om inzicht te krijgen in de haalbaarheid van de doelstellingen en om draagvlak te krijgen voor de maatregelen die straks nodig zijn om de doelen te halen.

Voor de gebiedsgerichte uitwerking van de KRW zijn in 2006 circa 20 gebiedsgroepen opgericht. Dit zijn overleggroepen die bestaan uit bestuurders en ambtenaren van gemeenten, waterschappen, provincies en vertegenwoordigers van belangenorganisaties. In Noord-Nederland nemen circa 800 personen deel. In de gebiedsgroepen is in brede zin gekeken naar maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren. Ook is de relatie tussen het effect van de maatregelen en de KRW-doelen besproken. Dat heeft geleid tot voorstellen voor doelen en daaraan gekoppelde maatregelenpakketten.

Noord-Nederland binnendijks
De gebiedsgroepen zijn opgericht onder regie van de drie waterschappen. Zij zijn een keer of vijf of in sommige gevallen minder (afhankelijk van de problematiek) bij elkaar gekomen. De resultaten van die bijeenkomsten staan in 56 concept gebiedsdocumenten met per waterschap een algemene toelichting: 15 gebiedsdocumenten van Waterschap Noorderzijlvest, zes gebiedsdocumenten met 24 waterlichamen van Wetterskip Fryslân en 17 gebiedsdocumenten van Waterschap Hunze en Aa's. *Kort gezegd is het resultaat, dat de gebiedsgroepen voorstellen om veel inrichtingsmaatregelen te nemen, zoals aanleg van natuurvriendelijke oevers, uitbreiding van wateroppervlak en vispassages.* De rapportages zijn te vinden via de volgende websites: *www.fryslanleeftmetwater.nl* (dit najaar), *www.groningenleeftmetwater.nl*, *www.drentheleeftmetwater.nl*,.

Waddenzee en Eems-Dollard
Voor de Waddenzee en de Eems-Dollard zijn onder regie van het Regionaal College Waddengebied (RCW) twee gebiedsgroepen opgericht. Ze zijn inmiddels elk vijf keer bij elkaar gekomen. In 2007 zijn vijf themagroepen (visserij, natuur, chemie, recreatie & toerisme en havens & vaargeulen) in het leven geroepen, die alle tweemaal bijeen zijn geweest. Binnen de thema's zijn maatregelen inhoudelijk verder uitgewerkt. Samen met de gebiedsgroepen heeft Rijkswaterstaat Noord-Nederland een samenhangend maatregelenpakket opgesteld dat op landelijk niveau wordt afgewogen. De nieuwsbrieven van de gebiedsgroepen vindt u vanaf begin november via de website www.Waddenzee.nl. De achtergronddocumenten zijn bij de projectleiders op te vragen. De brondocumenten, waarin per waterlichaam de bijdrage aan het concept beheerplan staat beschreven, worden in maart op deze website geplaatst.

Op de afstemming met Duitsland wordt verder ingegaan in hoofdstuk 7.

Grondwater
De uitwerking van de grondwaterdoelen en maatregelen heeft plaatsgevonden in nauwe samenwerking met de deelstroomgebieden Rijn-Noord, Nedereems en Rijn-Oost. De provincies hebben dit traject vorm gegeven. De werkzaamheden zijn begeleid door een werkgroep met daarin de provincies en de waterleidingbedrijven. Daarnaast is een aantal gebiedsbijeenkomsten georganiseerd met deskundigen en/of belangengroepen. De resultaten van de afzonderlijke bijeenkomsten zijn gepresenteerd in een bijeenkomst met de gemeenten in Nedereems.

1.6. Hoe verder met de KRW in 2008-2009?

2008 Opstellen van regionale plannen en de concept stroomgebiedbeheerplannen
Vanaf begin 2008 stellen de provincies, waterschappen, en het rijk hun eigen waterplannen op. Gemeenten bereiden een raadsbesluit voor. Alle partijen doen dit onder andere op basis van de Beslisnota. Ieder op hun eigen manier, maar wel in overleg met elkaar. De vorm van samenwerking wordt overeengekomen in het Landelijk Bestuurlijk Overleg Water (LBOW). Het concept-stroomgebiedbeheerplan (SGBP) is een samenvatting van al deze doelen en maatregelen. Dit SGBP stelt het rijk, met medewerking van de regio, op in de tweede helft van

2008. De Wet op de Waterhuishouding en de Wet Milieubeheer vormen de basis waarop we in 2008 de doelen vastleggen.

2009 Inspraak op -ontwerp- regionale waterplannen, landelijke waternota en Stroomgebiedbeheerplan
De Stuurgroep Water 2000+ en het RBO Rijn-Noord streven er naar alle opgestelde waterplannen en het SGBP allemaal tegelijk in de inspraak te brengen in de periode december 2008-februari 2009.

2009 Vaststelling regionale plannen en Stroomgebiedbeheerplannen
Provincies, waterschappen en gemeenten stellen hun eigen waterplannen vast;
In de tweede helft van 2009 zal het Rijk de SGBP's en een Nationaal SGBP vaststellen (juli 2009) en indienen bij Brussel. Vervolgens gaan waterschappen, gemeenten, provincies hun plannen vaststellen (augustus-september 2009) en starten met de uitvoering van de maatregelen. Dat doen we nu ook, maar vanaf dan met een onderbouwd en bindend plan.

2015 (met uitloop naar 2027)
De goede ecologische en chemische toestand van het oppervlakte- en grondwater is bereikt.

*) in de brochure 'Werken aan schoon! water ' - de Europese Kaderrichtlijn Water in Nedereems en Rijn Noord - treft u op pagina 11 een gedetailleerd overzicht aan waarin staat wie er op welk moment verantwoordelijk is voor welke actie. De brochure is op te vragen door een mail te sturen aan info@groningenleeftmetwater.nl of info@drentheleeftmetwater.nl.

1.7. Leeswijzer

In deze Nota vindt u in hoofdstuk 1 wat van de noordelijke bestuurders verwacht wordt; het instemmen met de Beslisnota. Voor het gemak van waterschaps- en gemeentebestuurders zijn de maatregelen, die zij voor de KRW moeten nemen, samengevat in respectievelijk hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5.

Verdere informatie is als volgt ingedeeld:
- De karakterisering van de KRW-waterlichamen in hoofdstuk 2;
- De KRW-doelen en maatregelen voor oppervlaktewater in hoofdstuk 3;
- De KRW-doelen en maatregelen voor grondwater in hoofdstuk 6;
- De KRW-doelen en maatregelen voor Waddenzee en Eems-Dollard in hoofdstuk 7;
- Een overzicht van de baten, kosten en lasten in hoofdstuk 8.

De beslisnota geeft een overzicht van de doelen, maatregelen en kosten voor de KRW in Noord-Nederland, en bevat dus elementen die onder de bevoegdheid vallen van een groot aantal overheden. Dat betekent ook dat instemmen met de beslisnota *niet* inhoudt dat overheden treden in elkaars bevoegdheden. Iedere partij heeft de verantwoordelijkheid om die elementen waarover haar bestuur beslist, separaat aan haar bestuur voor te leggen. Hiertoe is in ieder geval door Wetterskip Fryslân een aparte bijlage gemaakt, die aan het bestuur zal worden voorgelegd.

2. Karakterisering waterlichamen, indeling en status

Wij vragen aan de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met onderstaande statusaanduidingen van de waterlichamen voor de binnendijkse wateren en grondwater.

Om doelen en maatregelen op te stellen zijn lidstaten volgens de KRW verplicht om waterlichamen aan te wijzen. In Noord-Nederland zijn de waterlichamen grotendeels bepaald bij het maken van de Artikel 5-rapportage 'Karakterisering Deelstroomgebieden Nedereems en Rijn-Noord' (maart 2005). De waterlichamen worden definitief vastgesteld bij de vaststelling van het stroomgebiedbeheerplan. Voor een overzicht van de waterlichamen verwijzen we naar de kaarten in bijlage 7.

2.1 Oppervlaktewater

De KRW heeft betrekking op alle oppervlaktewateren. De waterkwaliteitsdoelen en bijbehorende maatregelen stellen we op voor de grotere waterlichamen. Dit zijn kanalen en beken die minimaal 1000 ha afwateren, en meren (> 50 ha), die overeenkomstige hydromorfologische eigenschappen hebben.

Het uitgangspunt van de KRW is dat voor ieder waterlichaam het doel zo dicht mogelijk bij een natuurlijke toestand ligt. Veel wateren zijn echter verregaand aangepast aan menselijk gebruik, of door de mens aangelegd. Elk waterlichaam krijgt een status toebedeeld, waarbij de keus bestaat uit:

- natuurlijk;
- sterk veranderd;
- kunstmatig.

Voor sterk veranderde en kunstmatige wateren hoeven de doelen niet gericht te zijn op het bereiken van een natuurlijke toestand. Ze mogen aangepast worden tot realistische doelen, passend bij onze sterk door de mens beïnvloede wateren. Hiervoor gelden wel spelregels (zie par. 3.2).

Alle beken in Noord-Nederland zijn 'sterk veranderd', omdat ze sterk gereguleerd zijn door middel van stuwen en genormaliseerd (rechtgetrokken). Hier en daar wordt de normalisatie ongedaan gemaakt, maar de stroomsnelheid is in vergelijking met de natuurlijke situatie gering, onder meer omdat altijd enige regulatie blijft bestaan. De meren in Noord-Nederland zijn ook 'sterk veranderd' omdat de waterstand op een vast peil wordt gehandhaafd. Ook is over het algemeen een harde oeverbeschoeiing aangelegd. De kanalen zijn meestal aangelegd en daarmee 'kunstmatig'.

Natuurlijk	Sterk Veranderd	Kunstmatig
In Noord-Nederland zijn alleen de Waddenzee incl. de Waddenkust en Eems-Dollardkust als 'natuurlijk' aangemerkt. De zeehavens zijn hiervan uitgesloten. Een nieuw voorstel voor begrenzing van de zeehavens staat in hoofdstuk 7.	Drentsche Aa, Hunze / Drentsch Diep, Mussel Aa / Pagediep, Runde Ruiten Aa / Westerwoldse Aa (zuid), Westerwoldse Aa (noord), Zuidlaardermeer, Schildmeer, Lauwers, Paterswoldse-meer, Lauwersmeer, Leekstermeer, Tjonger, Linde Koningsdiep, Eelderdiep en Peizerdiep, Meren Friese boezem, Laagveenplassen Fryslân, Dwarsdiep, Reitdiep Noord, Reitdiep Zuid, Eems-Dollard, Zeehavens Waddenzee (zie ook hoofdstuk 7)	Kanalen Hunze / Veenkolonien, Kana Westerwolde, Kanalen Fivelingo / Damsterdiep, Boezemsysteem Duurswold, Boezemsysteem Oldambt Boezemsysteem Eemskanaal / Winschoterdiep, Boezemsysteem Noo Willemskanaal, Hondshalstermeer, gr diepe kanalen Groningen, gebufferde kanalen Groningen, Compagnons-vaarten, grote ondiepe kanalen Friese boezem, grote diepe kanalen Friese boezem, Laagveenvaarten en kanale Friese boezem

Bij de KRW-doelen in Noord-Nederland is uitgegaan van deze karakterisering.
Het verschil tussen ‘sterk veranderd’ en ‘kunstmatig’ zit vooral in de sterkere onderbouwing die nodig is bij ‘sterk veranderd’. Die onderbouwing moet duidelijk maken waarom het behalen van de natuurlijke situatie niet mogelijk is.
De komende tijd vindt een laatste toets van de status plaats, op grond van de meest recente gegevens. Provinciale staten stellen de status van de waterlichamen in 2009 definitief vast bij de herziening of vaststelling van de Provinciale Waterhuishoudings- en Omgevingsplannen.

2.2 Grondwater

Rijn-Noord omvat vier grondwaterlichamen en Nedereems twee:

Rijn-Noord	zand zonder deklaag (zuidoost); zand met deklaag (zuidwest); zout grondwaterlichaam (kust); Waddeneilanden.
Nedereems	zand zonder deklaag (zuid); zout grondwaterlichaam (kust).

3. Doelen Oppervlaktewater

Wij vragen aan de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met de ambities en doelen voor onze binnendijkse oppervlaktewateren. De bestuurlijke ruimte bij het vaststellen van de KRW-doelen zit in de invulling van de begrippen ‘significante schade’ en ‘effectiviteit’.

3.1 Inleiding

De KRW biedt regionale bestuurders de ruimte om zelf ecologische doelen te formuleren voor onze sterk veranderde en kunstmatige wateren, waar een natuurlijke toestand niet meer haalbaar is. Deze doelen moeten per waterlichaam worden uitgedrukt in gewenste waterplanten, vissen, waterinsecten en algen, en de bijbehorende fysisch-chemische waarden (zie figuur 1). Ze zijn volgens Europese spelregels opgesteld in de gebiedsgroepen. De KRW geeft chemische normen voor een aantal gevaarlijke, giftige stoffen voor mens en dier, de zogenaamde prioritaire stoffen en overige relevante stoffen (zie figuur 1).

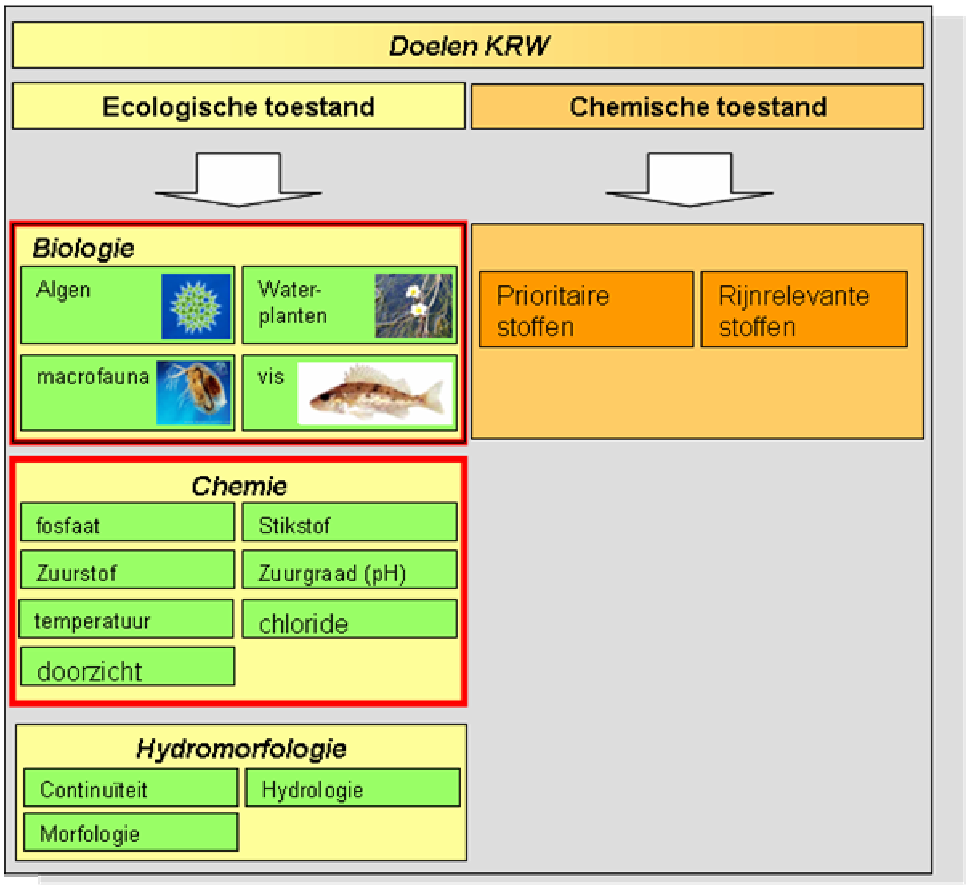

Figuur 1. **Doelen KRW**
Doelen waarover regionale overheden beslissen zijn rood omkaderd

Is het oppervlaktewater niet al schoon genoeg?
Het verbeteren van de waterkwaliteit is natuurlijk niet nieuw. We zijn al een heel eind op de goede weg. Problemen die in het verleden regelmatig voorkwamen in Noord-Nederland, zoals stinkende kanalen bedekt met schuim, bestaan niet meer. Maar giftige stoffen zijn nog niet overal genoeg teruggedrongen. Ook uit metingen van de ecologische kwaliteit blijkt dat verbetering nog steeds nodig is. Er zijn nog veel plekken met troebel water en weinig water- en oeverplanten en/of een onevenwichtige visstand, met teveel bodemwoelende brasem. De oorzaken voor een geringe ecologische kwaliteit zijn:

- de inrichting (onnatuurlijk, met steile oevers en barrières voor visoptrek);
- het beheer (vaak intensief maaien, weinig variatie in waterstanden);
- en - in mindere mate - de meststoffen in sloten, beken, kanalen en meren.

We doen wat we opschrijven
Een verschil met vroeger is, dat wij onze maatregelen moeten uitvoeren zoals wij die gepland hebben. Dit is anders dan in het verleden waarin nogal wat waterplannen gemaakt werden maar de realisering soms afhankelijk was van de beschikbaarheid van geld en menskracht. Brussel zal er op toezien dat wij ook werkelijk doen wat we opgeschreven hebben. Een overzicht van de maatregelen die nodig zijn in de periodes 2009-2015 en 2015-2027 staat in bijlage 6. Dit wordt onderdeel van het stroomgebiedbeheerplan voor Brussel. Een goede blijvende samenwerking tussen ons allen is nu extra belangrijk, ook al omdat de samenhang tussen de verschillende regionale maatregelen en tussen regionale en generieke maatregelen, door de KRW-werkprocessen nog groter geworden is dan voorheen.

3.2. De bestuurlijke ruimte bij de totstandkoming en vaststelling van de ecologische doelen

Wie stelt de doelen vast?
De provincies stellen in Noord-Nederland formeel de ecologische KRW-doelen vast voor de sterk veranderde en kunstmatige oppervlaktewaterlichamen. Dit gebeurt in de provinciale waterplannen. Door de sterke samenhang tussen doelen en maatregelen is een goede afstemming met waterschappen en gemeenten noodzakelijk. Dat is dan ook bij het opstellen van de doelen en maatregelen gebeurd in de KRW-gebiedsgroepen. Een eventuele aanpassing van de doelen kan in 2015 en 2021 in Brussel aangekaart worden. Een en ander moet in dat geval goed gemotiveerd en voorzien van een alternatievenonderzoek aan Brussel voorgelegd worden.

Advies ecologische doelen uit de KRW-gebiedsgroepen
De Europese kaderrichtlijn kent spelregels voor het opstellen van de doelen en de maatregelen. Deze gelden voor alle landen van de Europese Unie. We hebben ervoor gekozen om de discussie over doelen en maatregelen te voeren in gebiedsgroepen, waar overheden en belangengroepen met elkaar hebben gesproken onder leiding van de waterschappen. Een belangrijke reden voor deze aanpak is de nauwe koppeling tussen de hoogte van het doel en de haalbaarheid van de maatregelen.

Spelregels afleiden doelen
Het uitgangspunt van de KRW is dat voor ieder waterlichaam het doel zo dicht mogelijk bij een natuurlijke toestand ligt. Veel wateren zijn echter vergaand aangepast aan menselijk gebruik, of door de mens aangelegd. Daar is het vaak niet mogelijk om een natuurlijke toestand te bereiken zonder de gebruiksfunctie aan te tasten. Deze waterlichamen krijgen de status ‘sterk veranderd’ of ‘kunstmatig’. Voor die wateren biedt de KRW een pragmatische methode om een afweging te maken tussen het streven naar een zo goed mogelijke waterkwaliteit en de maatschappelijke

functies. Deze methode is bij al onze binnendijkse oppervlaktewateren toegepast. Kortweg bestaat de aanpak uit drie stappen:

1. In de eerste stap wordt per kanaal, beek en meer een inventarisatie gemaakt van alle mogelijke maatregelen om de kwaliteit van onze kanalen, beken en meren te verbeteren. Deze maatregelen verschillen vanzelfsprekend per water.

2. Vervolgens wordt in de tweede stap gekeken of, en zo ja, welke beheers- en inrichtingsmaatregelen leiden tot **'significante schade'** aan maatschappelijke functies (en milieu in brede zin). Dit is uitgewerkt en onderbouwd door de waterschappen en besproken in de gebiedsgroepen. Beheers- en inrichtingsmaatregelen waarbij significante schade optreedt zijn afgevallen. Ook maatregelen die samen maar een geringe bijdrage leveren (**effectiviteit**) zijn afgevallen Het effectiviteitsvraagstuk speelde een belangrijke rol bij de gemeentelijke brongerichte maatregelen (zie ook par. 5.2).

   Het **KRW-doel** is de waterkwaliteit die gehaald kan worden als alle overgebleven maatregelen worden uitgevoerd. Het is een praktisch en haalbaar doel. Deskundigen van de waterbeheerders hebben de verwachte verbetering als gevolg van de maatregelen in beeld gebracht, aangegeven op de KRW maatlat; een voorbeeld daarvan vindt u in bijlage 4.

3. In stap 3 bepalen de besturen welk deel van de maatregelen **haalbaar** en **betaalbaar** zijn in de periode tot 2015 (beleidsdoel 2015), en welk deel in de periode tot 2027 wordt uitgevoerd.

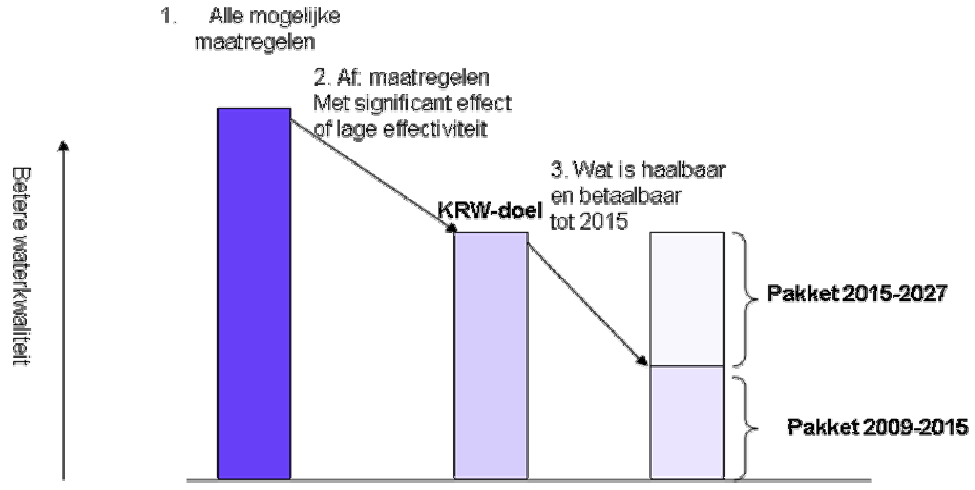

Figuur 4. Het afleiden van de ecologische doelen en faseren van de maatregelen

In dit hoofdstuk doen wij een voorstel voor de waterkwaliteitsdoelen en voor de afwegingen rond significante schade en lage effectiviteit. Ook doen wij een voorstel voor het maatregelenprogramma tot 2015. In hoofdstuk 8 gaan we in op wat tot 2015 haalbaar en betaalbaar is. In de praktijk zijn de doelen in natuurgebieden (EHS) ambitieuzer dan daarbuiten, omdat er minder snel sprake is van significante schade aan gebruiksfuncties.

In de RBO-vergaderingen waarin dit document is opgesteld en vastgesteld, is aandacht besteed aan het vaststellen van een zorgvuldige ambitie omdat de KRW een resultaatverplichting in zich

heeft. Bij het opstellen van een maatregelenpakket is het aantrekkelijk om ideeën over complexe projecten met meerdere doelen (waterberging, waterkwaliteit, recreatie en landschappelijke inpassing) mee te nemen. De waterbestuurders zijn echter van mening dat deze projectontwikkeling (ambitie!) zeker plaats moet vinden maar deze niet in de KRW-doelen opgenomen moet worden zolang de uitvoerbaarheid onzeker is. Wij kunnen hiermee aan opvolgers in de periode 2015-2027 een soms onmogelijke opgave meegeven waarbij ook richting Brussel een ingewikkeld traject van doelverlaging afgelegd moet worden. Wij kiezen in die situatie ervoor in een later stadium bij het opstellen van het Stroomgebiedbeheerplan (2015 en 2021) eventueel de doelen te verhogen.

Algemene lijn significante schade

De KRW laat de invulling van het begrip significante schade over aan de verantwoordelijke bestuurders. Hierbij is vanwege de regionale verschillen in watersystemen en sociaal-economische omstandigheden maatwerk nodig. Onze hierbij gehanteerde argumentatie moet wel in 2009 naar Brussel gerapporteerd worden. Vooraf aan de gebiedsprocessen hebben de gezamenlijke Provincies in Noord-Nederland de volgende richtsnoer meegegeven aan de waterschappen

Er is sprake van significante schade als:

- Op korte of langere termijn de veiligheid, de bereikbaarheid en de leefbaarheid afnemen.
- Door maatregelen op korte of langere termijn het bereiken van de doelstellingen van de KRW onmogelijk wordt of disproportionele kosten veroorzaakt.
- Waardevolle landschappen (o.a. Belverdere gebieden) verloren gaan.
- Waterafvoerende functie afneemt.
- Waterkerende functie afneemt.
- De mogelijkheden voor de beroepsvaart wordt beperkt (bijvoorbeeld doordat eisen die aan een vaarwegklasse worden gesteld, niet meer worden gehaald). Wel kunnen aan de beroepsvaart voorwaarden worden gesteld, zoals; geen ongezuiverde lozingen, vaarsnelheid, vaardiepte, breedte vaartuigen, emissies scheepshuid en uitlaatgassen.
- Areaal recreatievaart aanmerkelijk afneemt. Wel kunnen aan de recreatie dezelfde voorwaarden worden gesteld als de hierboven genoemde beroepsvaart.
- Areaal landbouwfunctie per sector aanmerkelijk afneemt.
- Omzet landbouwfunctie per sector aanmerkelijk daalt ten opzichte van 2008-2009.
- Areaal drinkwatervoorziening aanmerkelijk wijzigt.
- Kosten voor energievoorziening en drinkwatervoorziening disproportioneel stijgen.
- Bij negatieve effecten op de gezondheid van de mens.
- Als meer dan 5% van kwalificerende soorten in de zin van de Vogel- en Habitatrichtlijn verdwijnen.

Potentieel significante schade treedt op als er sprake is van:

1. Verlies van (landbouw)grond, bijvoorbeeld door hermeandering, aanleg van inundatiezones, natuurvriendelijke oevers.
2. Verandering van vaardiepte of doorvaarthoogte (in wateren met een scheepvaartfunctie) zoals dynamisch peilbeheer.
3. Opbrengstderving voor de landbouw. Hierbij kan gedacht worden aan, peilaanpassing, bufferstroken, natuurvriendelijke oevers, functie verandering van landbouwgronden naar natuur, vasthouden water bovenstrooms in haarvaten, stuwen verwijderen en natuurlijker peilbeheer.

Er treedt geen significante schade op als gevolg van:

- Emissiebeperkende maatregelen die geen directe gevolgen hebben voor de rentabiliteit van landbouw- of andere bedrijven (zowel brongericht als end of pipe).
- Inrichtings- en beheersmaatregelen binnen het watersysteem die geen beperkingen opleggen aan scheepvaart of recreatie.

3.3. Afweging significante schade en doelen in het beheersgebied van Wetterskip Fryslân

Afweging significante schade bij Wetterskip Fryslân

De Friese gebiedsgroepen hebben een groslijst maatregelen besproken op hun haalbaarheid, effectiviteit, en mogelijke significante schade. Per waterlichaam is bepaald welke maatregelen afvallen, en welke voor uitvoering in aanmerking komen. Die afweging is verantwoord in de gebiedendocumenten. Hieronder staat een drietal voorbeelden van de wijze waarop de afweging van significante schade heeft plaatsgevonden.

Natuurlijker seizoensgebonden peilbeheer in de Friese boezem

Een natuurlijker peilbeheer stimuleert de ontwikkeling van de oevervegetatie. Dit heeft ook een positief effect op de visstand en vermindert de kans op algenbloeien. De provincie Fryslân heeft voor de Friese boezem voor deze ingrijpende maatregel een maatschappelijke kosten-batenanalyse (MKBA) laten uitvoeren. Het blijkt dat vooral de beroeps- en recreatiescheepvaart significante schade lijdt. Daarom is voorgesteld om een natuurlijker peilbeheer in de boezem voorlopig niet verder mee te nemen als mogelijke KRW-maatregel. Wel zal in de periode tot 2015 worden onderzocht of in bepaalde delen van de boezem, vooral de Natura-2000 gebieden, luwe zones kunnen worden gecreëerd of zodanig kunnen worden geïsoleerd dat een natuurlijker peil mogelijk wordt.

Minder doorspoelen verzilte landbouwgebieden

De zwak brakke wateren (300-3000mg/Cl) in Noord-Friesland worden doorgespoeld met boezemwater om het zoutgehalte op een aanvaardbaar niveau voor de landbouw te houden.. Minder doorspoelen zou in dit geval een belangrijke KRW-maatregel kunnen zijn om een betere ecologische kwaliteit te realiseren. Indien minder wordt doorgespoeld kan significante schade voor de landbouw optreden. Gelet op de huidige landbouwkundige functie van het gebied en de beperkte winst voor de natuur wordt voorgesteld het huidige doorspoelregime te handhaven en zonodig aan te passen aan bodemdaling en zeespiegelstijging .

Vergaande uitbreiding waterberging in deelsystemen

Een uitbreiding van de waterberging in deelsystemen kan tot een belangrijke verbetering van de waterkwaliteit leiden in polders mits de hoofdwatergangen - en wellicht nog een deel van de schouwwatergangen - op de juiste wijze worden ingericht. Daardoor neemt het zelfreinigend vermogen toe en zal de belasting met fosfaat en stikstof van de Friese boezem via het uitgeslagen polderwater afnemen, waardoor ook daar de waterkwaliteit zal verbeteren. Ruimere watergangen betekent een verlies aan landbouwareaal. Wij stellen voor om aan te sluiten bij doelstelling van het bestaande WB21-beleid en geen extra ha's te claimen als aanvullende KRW-maatregel. Vanuit WB21 is de inzet dat de waterbergende oppervlakte wordt vergroot van 2 naar 3%. Het verlies aan landbouwareaal is daarmee ca. 1650 ha in het beheergebied van Wetterskip Fryslân. Wij zijn van mening dat een aanvullende ruimteclaim vanuit de KRW leidt tot significante schade bij de functie landbouw.

KRW-doelen in Fryslân
In het beheergebied van Wetterskip Fryslân liggen 24 waterlichamen. Hieronder beschrijven we voor vier groepen waterlichamen in algemene bewoordingen welke ecologische kwaliteitsverbetering wordt verwacht, als de voorgestelde KRW-maatregelen worden uitgevoerd.

In de bijlage van Wetterskip Fryslân is een uitgebreidere beschrijving van de maatregelen en een indicatie van de waterkwaliteitsverbetering opgenomen. Deze uitgebreide beschrijving leggen wij ter besluitvorming voor aan de besturen van Provincie en Wetterskip Fryslân.

Meren
Voor de boezemmeren werken we aan een lagere belasting van fosfaat en stikstof, uitbreiding van boezemlanden, meer natuurvriendelijke oevers en de aanleg van vispassages. Hierdoor neemt naar verwachting het doorzicht van het water toe, zijn er minder problemen met algenbloeien, neemt de bedekking met waterplanten toe en is de visstand iets gevarieerder. Door de invloed van wind maar ook door recreatie- en beroepsvaart en het vaste boezempeil is het echter niet mogelijk de doelstelling van een natuurlijk ondiep meer te realiseren. Geschat wordt dat met de voorgestelde KRW-maatregelen de bedekking met waterplanten gaat toenemen tot maximaal 5% van de totale meeroppervlakte. Dit houdt tevens in dat de visstand niet drastisch zal veranderen. We verwachten minder problemen met algenbloei op zwemwaterlocaties.

Kanalen
Bij kanalen wordt onderscheid gemaakt tussen kanalen met en zonder scheepvaart. Voor de kanalen met scheepvaart is de ambitie beperkt. De kwaliteitsverbetering is in dit geval gezocht in een verbetering van de kwaliteit van de oevers, waar ook de visstand enigszins van kan profiteren. In kanalen zonder scheepvaart is de ambitie hoger. Hier zijn meer mogelijkheden voor drijvende en ondergedoken waterplanten als het doorzicht nog verder toeneemt. Hierdoor kan hier ook een andere visstand worden verwacht doordat het aandeel plantminnende vis zal toenemen.

Laagveenplassen
Hoewel voor de laagveenplassen een verdere kwaliteitsverbetering wordt nagestreefd en de ambitie hoog is, zijn in de periode tot 2015 weinig concrete nieuwe KRW-maatregelen voorgesteld. De reden hiervan is dat de afgelopen decennia in deze natuurgebieden al talrijke maatregelen uitgevoerd zijn of nog in uitvoering zijn. De kwaliteit is de afgelopen jaren met wisselend succes verbeterd,en verder herstel kost tijd. Naar verwachting zullen waterplanten zich verder ontwikkelen en zal ook het aandeel plantminnende vis toenemen. Het uiteindelijke doel is om in de laagveenplassen het verlandingsproces weer op gang te brengen.

Beken
Voor de beken gelden verschillende ambities. Voor het Koningsdiep en de Linde zijn meer mogelijkheden aanwezig voor ecologisch herstel dan voor de Tjonger en de Lauwers. De Lauwers blijft deel uitmaken van de boezem. De kanalisatie van en de wateraanvoer naar de Tjonger kan niet worden opgeheven zonder significante schade aan o.a de scheepvaart. De kwaliteitsverbetering is gezocht in de aanleg van natuurvriendelijke oevers die voor een belangrijk deel al zijn aangelegd. Voor de bovenloop van de Tjonger zijn er meer mogelijkheden voor een herstel van natuurlijk meanderende beekjes.
Voor het Koningsdiep en de Linde is de ambitie groter. Grote delen kunnen straks weer vrij meanderen, er komt meer ruimte voor inundatiezones en barrières worden opgeheven. Hierdoor zal de stroming in de beken toenemen en kan de typerende flora en fauna va een langzaam stromende laaglandbeek zich gedeeltelijk herstellen.

3.4. Doelen in de beheersgebieden van de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest

Afweging significante schade bij de waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest

Vermindering scheepvaartbewegingen van beroeps en recreatievaart
Waterplanten hebben helder water nodig. Schepen zorgen voor het opwervelen van slib en maken zo het water troebel. Vermindering van de scheepvaart zorgt dan ook voor helderder water. Dit leidt echter vrijwel altijd tot significante schade voor beroeps- en recreatievaart. De recreatievaart en de omzet van de beroepsvaart nemen aanmerkelijk af.

Volledig stopzetten zoetwaterplan Noorderzijlvest
In de noordelijke kleigebieden is het water door zoute kwel brak. Dit is een waardevol watertype met een karakteristieke levensgemeenschap. Deze wateren worden doorgespoeld met zoet water om de zoutgehalten binnen landbouwkundig aanvaardbare grenzen te houden. Dat leidt echter tot het verdwijnen van kenmerkende dieren en planten. Voor het behalen van de ecologische doelstelling voor de zwak brakke wateren zou doorspoelen met zoet water zoveel mogelijk beperkt moeten worden. Volledig stoppen van het doorspoelen heeft echter significante schade voor de bestaande landbouw tot gevolg. De omzet daalt aanmerkelijk. Minder doorspoelen zal een verschuiving van de gradiënt te zien geven en kan mogelijk leiden tot een betere ecologische toestand.

Gedempt tij Lauwersmeer (waterschap Noorderzijlvest)
De ecologische kwaliteit van het Lauwersmeer zou verhoogd kunnen worden door het realiseren van een gedempt tij in het Lauwersmeer. Dit is recentelijk bestuurlijk afgekaart als niet-haalbaar en betaalbaar.

Volledig natuurlijke inrichting beken buiten EHS
De inrichting van beeksystemen buiten de EHS op een volledig natuurlijk wijze zou leiden tot een onaanvaardbaar verlies aan landbouwareaal. Daarom is voorgesteld een kleine zone langs de beek in te richten om dit te mitigeren.

Weghalen dijken,gemalen
Het verwijderen van dijken leidt tot een onaanvaardbaar verlies aan veiligheid en behoeft geen nadere discussie. Het weghalen van gemalen en stuwen leidt in de regel tot grote schade en is daarom vaak niet acceptabel. Een aantal stuwen kunnen we wel verwijderen. Veelal moeten de mogelijkheden nader onderzocht worden

KRW-doelen

Beken
Voor de beeksystemen wordt gestreefd naar meer stromingsprocessen, meandering en vrije migratiemogelijkheden voor vissen. Het huidige provinciale en waterschapsbeleid voor onder anderen de Drentsche Aa, Hunze, Ruiten Aa, Westerwoldse Aa, Dwarsdiep en Eelder- en Peizerdiep past binnen deze lijn. Voor Mussel Aa/Pagediep is het huidig beleid niet gericht op beekherstel, maar ontstaan wellicht mogelijkheden door koppeling met de doelstellingen vanuit Waterbeheer 21e eeuw (WB21). Voor de Drentsche Aa is met name de afstemming met Natura-2000-doelen van belang aangezien dit gebied onder de Vogel- en Habitatrichtlijn valt.

KRW-doel Meren
Voor de meersystemen wordt gestreefd naar helder, plantenrijk water, waarbij de oevers fungeren als paai- en opgroeiplaats voor vissen en als natuurlijke slibvang. Voor de ontwikkeling van de oevers is een meer natuurlijk peilbeheer wenselijk. Binnen het huidige beleid voldoet alleen het Oldambtmeer aan deze randvoorwaarden. Het huidige beleid sluit in de meeste gevallen aan bij de bovenstaande doelstelling. Het Leekstermeer en Zuidlaardermeer zijn Natura 2000-gebieden, zodat daar afstemming nodig is. Voor het Leekstermeer wordt in de huidige herinrichting rekening gehouden met de Natura 2000-doelen. Het Paterswoldsemeer is een belangrijk recreatiegebied. De maatregelen zijn vooral gericht op zwemwaterkwaliteit en minder op oeverinrichting.

KRW-doel Kanalen
Voor de kanaalsystemen wordt gestreefd naar een meer natuurvriendelijke inrichting (natuurvriendelijke kanalen), om zodoende het GEP te bereiken. Voor de grotere scheepvaartkanalen (Eemskanaal, van Starkenborghkanaal) is de huidige gebruiksfunctie en inrichting leidend. Het huidige beleid voor het werken aan vrije migratiemogelijkheden voor vissen wordt voortgezet.

3.5. Doelen in het beheersgebied van Rijkswaterstaat: Eems-Dollard en de Waddenzee

Voor de Waddenzee en de Eems-Dollard zijn eveneens maatregelen met significante schade c.q. disproportionele kosten geformuleerd. Voor het natuurlijk waterlichaam Waddenzee geldt dat het niet nemen van deze maatregelen niet mag leiden tot het aanpassen van het ecologisch doel (de goede ecologische toestand (GET)) niet mag leiden tot het aanpassen van het ecologisch doel (de goede ecologische toestand (GET)).. In dat geval moet sprake zijn van disproportionele kosten en er moet een traject ingezet worden voor doelverlaging of statusverandering van het waterlichaam

Hieronder staan de maatregelen waarvan ingeschat wordt dat deze zeker tot *significante schade c.q.* disproportionele kosten leiden:

Waddenzee
- realiseren gedempt tij Lauwersmeer en verondieping buitenzijde dijk
- grootschalige zoet-zout gradiënt ter plaatse van de Afsluitdijk
- realisatie kwelders Vliehors door aanleg slufters
- 500 meter beschermende zone rondom zeegrasveld, vanaf 1% bedekkingsgraad
- instellen zeereservaten.

Eems-Dollard
- fysieke barrières wegnemen voor herstel natuurlijk estuarium Westerwoldse Aa;
- gebruik van schepen met minder diepgang om effect van baggeren te verminderen;
- kanaal voor scheepvaart langs de Eems om effect van baggeren te verminderen;
- 500 meter beschermende zone rondom zeegrasvelden vanaf 1% bedekkingsgraad om situatie zeegras en kwelders te verbeteren.

Voor het nader verkennen van potentiële locaties voor een zoet-zoutovergang wordt voorgesteld aan te sluiten bij de tekst uit de PKB-Waddenzee over dit onderwerp, inclusief de randvoorwaarden. Op pag. 11 van deel 4 van de PKB, Derde Nota Waddenzee, onder 3.1 staat 'Het kabinet streeft naar herstel van natuurlijke zoet-zoutovergangen, met onder meer het doel om voor zowel het stroomgebied van de Eems als voor het stroomgebied van de Rijn, aanvullend op de

bestaande natuurlijke zoet-zoutovergangen, één natuurlijke zoet-zoutovergang in het wadden-gebied te realiseren. Realisering hiervan kan alleen geschieden indien de plannen ook voldoende worden gesteund door de regionale land- en tuinbouworganisaties.'

De volgende potentiële maatregelen vragen nog om een nadere bestuurlijke dialoog:

- Gecontroleerde zoutinvloeden door stuifdijken aan te passen, gevolgd door actief beheer van stuifdijken en het achterland (zoals kwelders). De gemeenten Terschelling en Vlieland hebben hun kritische standpunt t.a.v. deze maatregel in een reactie op de adviesnota kenbaar gemaakt. Deze maatregel is een middel om de kwaliteit van de eilandkwelders niet verder achteruit te laten gaan. Om de dialoog breed te houden wordt de maatregel geherformuleerd tot: “Verkennen mogelijkheden om verdere achteruitgang van de kwaliteit van de eilandkwelders tegen te gaan en het opzetten van experimenten, waarbij rekening gehouden wordt met de wensen van de eilandgemeenten”.
- Zoet-zoutgradiënt Lauwersmeer door middel van een nieuw gemaal. De Provincie Fryslân wijst erop dat andere besluitvormingstrajecten, zoals Watervisie Lauwersmeer en de beleidsuitspraak in de Nota Waddenzee leidend moeten zijn. Rijkswaterstaat onderschrijft deze lijn. De maatregel staat opgenomen in de lijst maatregelen voor 2015-2021 die in de volgende planperiode netwerkbreed worden afgewogen voor financiering. Op dit moment is de effectiviteit van deze maatregel ten aanzien van de doelen van de Kaderrichtlijn Water en de proportionaliteit van de kosten nog niet helder genoeg. De overheden in het Bestuurlijk Overleg Watervisie Lauwersmeer zijn van mening dat voor 2015 met de realisatie van het gemaal dient te worden gestart.

3.7. Verwachte realisatie KRW-doelen

Figuur 3 laat zien hoe de waterkwaliteit van de KRW waterlichamen naar verwachting zal verbeteren in de drie waterschapsgebieden. Nu valt nog zo’n driekwart van de wateren in de categorie matig tot ontoereikend. In 2015 zal de kwaliteit verbeterd zijn naar matig tot goed en in 2027, als alle maatregelen hun beslag hebben gekregen, verwachten we dat alle wateren voldoen aan het KRW-doel.

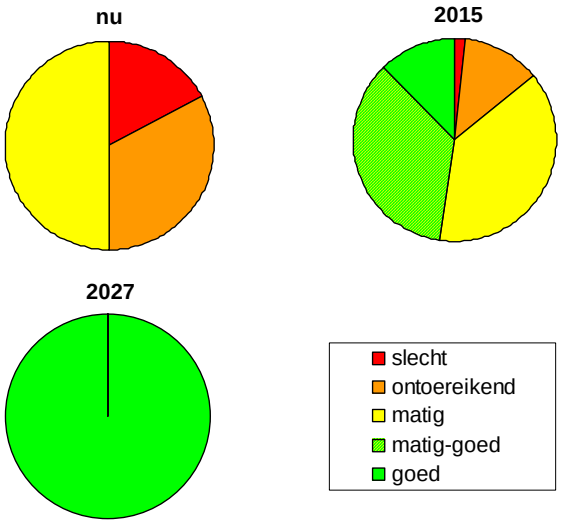

Figuur 3. Realisatie KRW-doelen

3.8. Chemische normen

Voor een aantal giftige stoffen als gewasbeschermingsmiddelen en zware metalen (prioritaire stoffen) stelt de Europese Commissie voorlopige KRW-normen / doelen. Deze normen gelden voor alle wateren in Europa. Daarnaast zijn er normen voor overige relevante stoffen (eveneens veelal giftige stoffen), die door het Rijk worden vastgesteld. Recente metingen laten zien dat in Noord-Nederland de normen voor enkele stoffen worden overschreden. We stellen voor om het huidige generieke en regionale emissiebeleid, inclusief het regionale Friese actieprogramma diffuse bronnen, te continueren en, zonodig, de handhaving te intensiveren. Aanvullende brongerichte regionale KRW-maatregelen lijken niet nodig.

De KRW geeft aan dat bij het opstellen van de ecologische doelen andere chemische stoffen, zoals bijvoorbeeld fosfaat en stikstof, niet beperkend mogen zijn voor het bereiken van die doelen. Als zij in te hoge concentraties aanwezig zijn, moeten er maatregelen genomen worden. Hieraan is dan ook aandacht geschonken bij het uitwerken van de maatregelen; zie hoofdstuk 4.1.

3.9. Wat is huidig beleid en wat is aanvullend voor de KRW?

Om de KRW-doelen te bereiken is het in de eerste plaats nodig ons huidige beleid te continueren:

- Het huidige waterkwaliteitsbeleid van de waterschappen trekken wij door tot 2015;
- Het generieke landelijke beleid wordt uitgevoerd. Over het generieke mestbeleid is landelijk (Decembernota 2006) aangegeven dat aanvullende landbouwmaatregelen nu nog disproportioneel worden geacht en dat innovatie nodig is om die te kunnen vervangen door kosteneffectieve maatregelen. Op grond van ervaringen met pilots, gericht op het kosteneffectief halen van de doelen in de periode tussen 2015 en 2027, worden voor 2015 beslissingen genomen over deze innovatieve maatregelen in de landbouwgronden. De pilots zullen naar verwachting ook in onze regio plaats vinden;
- Het generieke landelijke en Europese brongerichte beleid voor het terugdringen van giftige stoffen als gewasbeschermingsmiddelen en zware metalen moet voortgezet worden.

Aanvullend is het nodig:

- Delen van het huidige waterschapsbeleid, die te maken hebben met inrichting en beheer, te intensiveren in de periodes 2009-2015 en 2015-2027. Het gaat hierbij onder meer om de aanleg van natuurvriendelijke oevers, hermeandering van beken, een betere passeerbaarheid van stuwen en sluizen voor vissen, een natuurvriendelijker beheer van oeverplanten en een vergroting van delen van de boezem. Op deze maatregelen wordt ingegaan in hoofdstuk 4.

Zie voor de rol van de gemeenten hoofdstuk 5.

3.10 Beschermde gebieden

In de KRW wordt aangegeven dat wanneer een gebied onder verschillende Europese richtlijnen valt de strengste doelstelling geldt. Relevant voor het oppervlaktewater zijn de Drinkwaterrichtlijn, de Zwemwaterrichtlijn, de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn.

Natura 2000
Natura 2000-gebieden zijn gebieden die aangewezen zijn op grond van de Europese Vogelrichtlijn en/of de Europese Habitatrichtlijn. De doelen voor de Natura 2000-gebieden worden de komende jaren vastgelegd in aanwijzingsbesluiten, en nader uitgewerkt in de Beheerplannen

Natura 2000. We kunnen daarop niet goed vooruitlopen omdat de doelen van de Natura 2000-gebieden nog niet allemaal vastgesteld zijn en daarnaast een gedetailleerdere uitwerking vereisen dan de KRW-doelen.
De waterschappen en het ministerie van LNV hebben geïnventariseerd in hoeverre de maatregelen vanuit het KRW-gebiedsproces tegemoet komen aan de instandhoudingsdoelen van Natura 2000. Daarbij is extra aandacht besteed aan de vier urgente gebieden (Schiermonnikoog, Wijnjeterper Schar, Âlde Feanen en Fluessen)
De algemene indruk is als volgt:

- de door de waterschappen voorgestelde watermaatregelen werken 'in de goede richting' voor de Natura 2000-doelen. In hoeverre ze afdoende zijn is niet altijd te zeggen.
- in een aantal gevallen zijn de watermaatregelen naar verwachting afdoende
- in enkele gevallen (bijvoorbeeld in de Alde Feanen en de Deelen) is niet geheel duidelijk wat er nog aan extra watermaatregelen genomen zou moeten worden, hetzij alle mogelijke maatregelen al genomen zijn, hetzij omdat het effect van eventuele extra maatregelen (bijvoorbeeld baggeren in de Alde Feanen) onzeker is, en zelfs negatief kan uitpakken

We zullen waar mogelijk in de waterplannen ingaan op de watercondities en de maatregelen voor Natura 2000. De KRW-maatregelen die nu gepland zijn, worden opgenomen in het Stroomgebiedbeheerplan.
Een volledige afstemming kan pas bij het opstellen van de Beheersplannen voor de Natura 2000-gebieden. Dat kan eventueel tot aanpassingen van de KRW-doelen en maatregelen leiden. Het opstellen van deze Beheersplannen gebeurt in nauw overleg met de streek.

De aanpak rond grondwater in Natura 2000 gebieden vindt u in hoofdstuk 6.

Zwemwaterrichtlijn
De zwemwaterrichtlijn stelt dat voor iedere zwemwaterlocatie een zwemwaterprofiel moet worden opgesteld, waarin ondermeer de mogelijke vervuilingsbronnen en benodigde maatregelen beschreven worden. In Noord-Nederland zijn procedureafspraken gemaakt over het opstellen van de zwemwaterprofielen. Verwacht wordt dat de zwemwaterprofielen niet leiden tot aanpassing van de KRW-doelen. Net als bij de Natura 2000-gebieden verwachten we dat eht KRW-maatregelenpakket positief zal bijdragen aan de waterkwaliteit op de zwemwaterlocaties.

Drinkwaterrichtlijn
In deze paragraaf gaan we in op drinkwater uit oppervlaktewater. Dit beperkt zich in Noord-Nederland tot de Drentsche Aa.
De drinkwaterrichtlijn stelt normen voor water dat gebruikt wordt voor menselijke consumptie. De KRW spreekt in artikel 7 over de wenselijkheid om het benodigde niveau van zuivering te verlagen.. Een vijftal gewasbeschermingsmiddelen wordt de laatste paar jaar bij het innamepunt voor drinkwater in de Drentsche Aa aangetroffen in gehaltes van twee tot driemaal de drinkwaternorm. Deze gehaltes lijken niet verder af te nemen. Een eenvoudige zuivering verwijdert geen gewasbeschermingsmiddelen. De KRW-normen voor prioritaire stoffen en overige relevante stoffen, waar gewasbeschermingsmiddelen toe behoren, zijn op dit moment nog in discussie op Europees niveau. De Vewin stelt voor om de normen aan te scherpen rond innamepunten voor drinkwater en stelt voor dat de lijst van overige relevante stoffen ook de probleemstoffen voor drinkwaterbereiding omvat. Afhankelijk van de uitkomsten van die discussie zullen wel of geen aanvullende maatregelen moeten worden getroffen.
Los van de uitkomsten van bovengenoemde discussie stellen we voor om gebiedsgericht te bekijken wat nodig is om de toestand voor de oppervlaktewaterwinning te verbeteren. Zo wordt de aanpak gelijkgetrokken met het voorstel voor kwetsbare grondwaterwinningen en sluit hij aan bij adviezen van het rijk om bij kwetsbare winningen gebiedsdossiers op te stellen.

De Drentsche Aa, als oppervlaktewater van waaruit water wordt onttrokken voor de drinkwatervoorziening, is een beschermd gebied conform de KRW. De wijze waarop dergelijke gebieden worden begrensd is landelijk nog in discussie. Besluitvorming hierover zal dan ook op een later tijdstip plaats vinden.

De aanpak rond de drinkwaterrichtlijn voor grondwater vindt u in hoofdstuk 6.

4. Maatregelen waterschappen

Wij vragen de algemene besturen van Wetterskip Fryslân, Waterschap Hunze en Aa's, en Waterschap Noorderzijlvest om in te stemmen met de typen en hoeveelheid KRW-maatregelen die in hoofdstuk 4 (oppervlaktewater) en hoofdstuk 6 (grondwater) voorgesteld worden voor uw waterschap. De kosten en baten van deze maatregelen vindt u in hoofdstuk 8.

4.1. Wat wordt er toegevoegd aan het huidige oppervlaktewaterkwaliteitsbeleid van de waterschappen?

De waterschappen hebben de afgelopen jaren heel veel gedaan om verontreinigingen terug te dringen. Door brongerichte maatregelen is de waterkwaliteit verbeterd. Nu komt de nadruk meer te liggen op inrichtings- en beheersmaatregelen. De KRW-maatregelenpakketten zijn te realiseren door:

- Het huidige waterkwaliteitsbeleid van de waterschappen uit te voeren en door te trekken tot 2015;
- Bij een beperkt aantal waterzuiveringsinstallaties aanvullende maatregelen te nemen;
- Een aantal inrichtings- en beheersmaatregelen uit het huidige beleid te intensiveren in de periodes 2009-2015 en 2015-2027;
- Het is mogelijk dat de beheersplannen Natura 2000 nog enkele aanvullingen opleveren op de KRW-maatregelen voor het oppervlaktewater. Deze beheerplannen worden voor 2010 in overleg met de regio opgesteld. Zie hiervoor Hoofdstuk 3.6.

4.2. Maatregelenpakketten

Wetterskip Fryslan

De zes Friese gebiedsgroepen hebben een voorstel gedaan voor een maatregelenpakket. Alle deelnemende partijen konden zich op hoofdlijnen hierin vinden. Hieronder is een korte samenvatting gegeven. Voor een meer uitgebreide beschrijving van de maatregelen wordt verwezen naar de bijlage van Wetterskip Fryslân.

Aanleg natuurvriendelijke oevers
We zetten zwaar in op de aanleg van natuurvriendelijke (of beter: watersysteemvriendelijke) oevers, zowel langs de boezem als in polders. Langs sommige wateren leggen we boezemlanden aan.

RWZI's
Wetterskip Fryslân heeft van al haar RWZI's bekeken in hoeverre verdergaande zuivering leidt tot waterkwaliteitsverbetering. Waar een verbetering van de waterkwaliteit kosteneffectief is, wordt geïnvesteerd in de rwzi. Dit wordt aangeduid met het waterkwaliteitsspoor voor RWZI's en komt overeen met de beleidslijn in de Decembernota 2006.

Vismigratie
Op prioritaire knelpunten in de vismigratie worden vispassages aangelegd. Bij renovatie of vervanging van gemalen zal worden gelet op de passeerbaarheid voor vissen.

Beekherstel

Langs de Linde en het Koningsdiep worden beekherstelmaatregelen genomen, zoals het herstellen van meandering, de aanleg van inundatiegebieden en het passeerbaar maken van stuwen voor vis.

Beheersmaatregelen
In een aantal waterlichamen zal via de weg van geleidelijkheid een deel van de brasem actief worden verwijderd, waarbij het uitgangspunt is dat de brasem commercieel kan worden weggezet. Waar mogelijk worden wateren extensiever beheerd, om waterplanten meer kans te geven.

Waterschappen Hunze en Aa's en Noorderzijlvest

Beekherstel
In de Drentsche Aa, Hunze, Westerwoldse Aa, Runde en Ruiten Aa, Dwarsdiep en Eelder- en Peizerdiep spelen diverse beekherstelprojecten, gericht op meandering, het wegnemen van barrières, het herstel van stroming en de aanleg van inundatievlaktes.

RWZI
De RWZI van Gieten wordt voorzien van een vierde zuiveringstrap. Daarmee wordt vooral de belasting van het Zuidlaardermeer sterk gereduceerd. In het beheergebied van Noorderzijlvest worden een aantal RWZI's voorzien van helofytenfilters.

Natuurvriendelijke oevers
Langs meren en kanalen is de aanleg van natuurvriendelijke oevers een belangrijke maatregel. In sommige kanalen met veel scheepvaart, zoals het Eemskanaal en het Van Starkenborgh-kanaal, is dit voorlopig niet aan de orde.

Baggeren
In het beheergebied van Hunze en Aa's worden een aan tal historische waterbodemveront-reinigingen gesaneerd. In het beheergebied van Noorderzijlvest zijn waterbodems geen bekend knelpunt.

Extensief onderhoud
Waar mogelijk worden watergangen extensief onderhouden, om waterplanten maximaal de kans te geven, maar wel de waterafvoer voldoende te garanderen.

Een overzicht van alle voorgestelde maatregelenpakketten vindt u per waterschap in bijlage 6 .

Fosfaat en stikstof

Watersystemen kunnen veel nutriënten (de belangrijkste zijn de meststoffen fosfaat en stikstof) opnemen zonder dat het de kwaliteit aantast. Bij een te hoge belasting wordt het water echter troebel, waardoor de leefbaarheid voor de gewenste algensoorten, waterplanten, vissen en kleine waterdiertjes sterk afneemt. De belasting is de afgelopen jaren al sterk teruggedrongen. De KRW geeft aan dat bij het opstellen van de ecologische doelen fosfaat en stikstof niet beperkend mogen zijn voor het bereiken van die doelen. Vooral in het gebied van Noorderzijlvest ligt, net als in de rest van Nederland, het resterende deel van het stikstof- en fosfaatprobleem vooral bij de landbouwgronden. Het mestbeleid is dan ook recent aangescherpt. In de Decembernota 2006 staat aangegeven dat aanvullende landbouwmaatregelen hierop nu nog als disproportioneel worden gezien. Er is innovatie nodig om tot kosteneffectieve maatregelen te komen. Op dit gebied gaan allerlei pilots lopen. Het is de bedoeling dat op grond van de pilots voor 2015 keuzes worden gemaakt. De pilots zullen naar

verwachting ook in onze regio plaatsvinden. Het generieke beleid gericht op waterzuiveringsinstallaties door de waterschappen en de basisinspanning door gemeenten wordt niet geïntensiveerd.

In Noord-Nederland kunnen in de meeste waterlichamen fosfaat en stikstof in de buurt van de gewenste KRW-niveaus komen door het generieke beleid uit te voeren en door het nemen van effectgerichte maatregelen. Voorbeelden hiervan zijn uitbreiding van natuurvriendelijke oevers, uitbreiding van boezemlanden en uitbreiding van waterberging in de polders. Zo wordt de omslag van troebel naar helder water bereikt.

In het noorden van Noord-Nederland komen door brakke kwel van nature hogere nutriëntengehalten voor. Dit vraagstuk van de nutriënten kan in een pilot nader uitgewerkt worden.

Koppeling met WB21
Veel van de voorgestelde maatregelen overlappen WB21-maatregelen. De waterschappen verhogen kades en vergroten de waterberging om te beschermen tegen hoog water. Door bij de aanleg van kades de oevers natuurvriendelijk af te werken, ontstaan ruimte voor oever- en waterplanten en paaiplaatsen voor vis. Bij de vergroting van de boezem ontstaan meer boezemlanden met allerlei oeverplanten. Vergroting van de boezem leidt evenals vergroting van de waterberging in de polders tot meer doorzicht in het water, wat uiteindelijk leidt tot meer waterplanten en een gevarieerde visstand in de boezemwateren. Ook het verwijderen van bagger en voedselrijk slib om de wateren op diepte te houden, werkt mee aan kwaliteits-verbetering. Het integreren van WB21-maatregelen met KRW-maatregelen leidt kortom tot kwalitatief betere oplossingen tegen lagere maatschappelijke kosten. Dit wordt de komende jaren verder geoptimaliseerd.

Koppeling en afstemming met andere activiteiten in Noord-Nederland
Werken aan water vraagt om een gezamenlijke inzet in Noord-Nederland. Vooral het nemen en uitvoeren van inrichtingsmaatregelen vergt goede afstemming en een slimme aanpak om zoveel mogelijk verschillende doelen te bereiken en kosten te besparen. Denk hierbij aan koppelingen met infrastructuur, recreatie, natuur, landbouw en woningbouw. Een concreet voorbeeld hiervan is de koppeling van KRW-maatregelen met maatregelen uit de provinciale meerjarenprogramma's Landelijk Gebied (ILG 2007-2013), zoals hermeandering van beken en inrichting en beheer van natuurvriendelijke oevers. Ook dit wordt de komende jaren verder geoptimaliseerd.
Daar waar het nu bekend is dat er maatregelen voor zowel KRW- als WB21-doelen worden geprogrammeerd, zijn deze cijfermatig in de tabellen in hoofdstuk 8 en in bijlage 6 opgenomen.

4.2. Bestuurlijke ruimte bij de fasering van de oppervlaktewater maatregelen

Volgens de KRW moeten de doelen en maatregelen in 2015 gerealiseerd zijn. Fasering tot uiterlijk 2027 is mogelijk; hierop wordt ingegaan in hoofdstuk 8.2. De meeste beken, kanalen en meren bereiken pas na 2015 de concept KRW-doelen (zie figuur 3 in hoofdstuk 3).
Er zijn twee belangrijke redenen om te faseren: het spreiden van de investeringen en daarmee het in de hand houden van de lastenontwikkeling, en de uitvoerbaarheid van maatregelen.
De uitvoerbaarheid van maatregelen speelt vooral bij maatregelen die ruimte vragen, zoals bijvoorbeeld de aanleg van natuurvriendelijke oevers. Voor die maatregelen moet mogelijk grond worden aangekocht. Dat betekent dat de uitvoering afhankelijk is van de beschikbaarheid van grond, of van de bereidheid van eigenaren om grond te verkopen.

Een mogelijke oplossing voor dit probleem is het aanbieden van groen-blauwe diensten. Door een beheervergoeding te betalen kunnen oevers mogelijk worden heringericht zonder dat de grond van eigenaar wisselt. De mogelijkheden hiervoor gaan we nader bekijken.

Per waterschap zijn de investeringskosten en lastenontwikkeling weergegeven; deze vindt u in hoofdstuk 8.

4.3. Grondwater

In Noord-Nederland is een aantal Natura 2000-gebieden waar maatregelen nodig zijn voor het verbeteren van de grondwaterstand. Vooruitlopend op de Natura 2000-beheersplannen, wordt voorgesteld de verdroging van de Natura 2000-gebieden uit te voeren volgens de vastgestelde provinciale meerjarenprogramma's Landelijk Gebied (ILG 2007-2013). Hierop wordt nader ingegaan in hoofdstuk 6 Grondwater en hoofdstuk 8 Kosten. De waterschappen, als beheerder van het ondiepe grondwater, vervullen daarbij een belangrijke rol. In het stedelijke gebied is de gemeente per 1 januari 2008 bevoegd gezag voor het ondiepe grondwater (kwaliteit en kwantiteit).

5. Maatregelen gemeenten

Wij vragen de gemeenteraden om in te stemmen met de aanpak zoals in hoofdstuk 5 voorgesteld wordt en kennis te nemen van de daaruit voortvloeiende KRW-maatregelen voor uw gemeente.

5.1. Gemeenten en water

De gemeenten hebben de afgelopen jaren veel gedaan aan de verbetering van de kwaliteit van het oppervlaktewater. Gemeenten hebben de zorgplicht voor een doelmatige inzameling en transport van riool- en regenwater. De gemeentelijke rioolstelsels zijn aangepast waardoor de vuiluitworp via overstorten is gehalveerd (de zogenaamde basisinspanning), de riooloverstorten die gevaar opleverden voor de volks- en diergezondheid zijn gesaneerd en woningen in het buitengebied zijn voorzien van een rioolaansluiting of IBA. Op het gebied van onkruidbestrijding kan gesteld worden dat de afgelopen jaren de toepassing en het gebruik van chemische middelen door gemeenten sterk is afgenomen. Een aantal gemeenten past zelfs in het geheel geen chemische onkruidbestrijding meer toe. Ook het gebruik van duurzame niet-uitloogbare materialen in woningen wordt door gemeenten gestimuleerd en in sommige bestemmings-plannen dwingend voorgeschreven. Ieder nieuw bestemmingsplan wordt gebaseerd op het principe van waterneutraal bouwen. Dit betekent onder meer dat er voldoende ruimte voor waterberging in een nieuwe woonwijk of bedrijventerrein wordt gerealiseerd.

De komende jaren zullen de gemeenten er een schepje boven op moeten doen. Zij zullen maatregelen moeten nemen om het rioolstelsel aan het veranderende klimaat aan te passen, de gemeenten krijgen de zorg voor het grondwater binnen de bebouwde kom en gemeenten zullen watergangen in het stedelijk gebied moeten gaan baggeren vanwege vaarwegbeheer. Kortom, water zal voor gemeenten de komende jaren hoog op de agenda staan.

5.2. Welke maatregelen nemen de gemeenten voor de realisatie van de KRW oppervlaktewaterdoelen?

De zorgplicht van de gemeenten voor de milieuverantwoorde afvoer van riool- en regenwater is een flinke opgave, zeker in het licht van de verwachte toename van de hoeveelheid regenwater als gevolg van klimaatverandering. Een belangrijke maatregel die een gemeente kan nemen is het afkoppelen van verhard oppervlak van de riolering. Met deze gemeentelijke maatregelen snijdt het mes aan twee kanten: de vuiluitworp uit het rioolstelsel neemt hierdoor af en de riolen lopen minder snel over. Om de basisinspanning te realiseren hebben de gemeenten in Noord-Nederland veel geïnvesteerd. Bij voltooiing in 2010 hebben de gemeenten de vuilemissie uit rioolstelsels met 50% gereduceerd ten opzichte van 1985, in kwetsbare gebieden zelfs met 90%.

De stedelijke wateropgave (beperken wateroverlast) is voor veel gemeenten nog niet uitgewerkt. De verwachting is echter dat de ontwikkeling van het neerslagpatroon in Nederland ertoe zal leiden dat er nog een aanzienlijke investering gedaan moet worden in afkoppelprojecten. Daarbij is maatwerk noodzakelijk, omdat de problemen van plaats tot plaats verschillen, en ook de uitvoering het beste tegelijk met andere projecten kan plaatsvinden, zoals bij voorbeeld groot onderhoud aan het riool.

In de gebiedsgroepen is de vraag gesteld of er extra rioleringsmaatregelen genomen moeten worden onder de vlag van de KRW. Overstorten lozen meestal niet direct op een KRW-waterlichaam, maar op kleinere, toevoerende wateren. Ook is de bijdrage van overstorten aan de totale stofbelasting niet groot. Daar tegenover staat dat het saneren van overstorten in ieder geval leidt tot een lokale verbetering van de waterkwaliteit. Ook het effect van afkoppelen op de waterkwaliteit is indirect. Het leidt tot minder overstortingen en draagt bij aan beter werkende rioolwaterzuiveringen. Het belangrijkste argument om de maatregelen niet onder de KRW te brengen is de geringe kosteneffectiviteit. De belangrijkste reden om een deel van de rioleringsmaatregelen wél in het stroomgebiedbeheerplan op te nemen is de KRW-eis dat de waterkwaliteit niet verder achteruit mag gaan (het 'stand-still'-principe). Daarnaast is naar voren gebracht dat de stedelijke wateropgave naar verwachting veel meer maatregelen vergt dan de KRW, en dat een evenwichtige spreiding van de KRW-inspanning over alle betrokken partijen tot meer draagvlak leidt. De oproep van de waterschappen was dan ook om een deel van de rioleringsmaatregelen aan te merken als KRW-maatregel en op te nemen in het stroomgebiedbeheerplan. De uitwerking daarvan verschilde per waterschap.

Een aantal gemeentebestuurders heeft in de gebiedsgroepen aangegeven een beperkte afkoppelopgave als KRW-maatregel acceptabel te vinden, mits die past binnen de inspanning die men toch al doet. Veel andere bestuurders staan echter op het standpunt dat ze pas een beslissing kunnen nemen over een dergelijke verplichting als de stedelijke wateropgave in beeld is.

Deze overwegingen leiden tot het volgende voorstel van de stuurgroep Water 2000+ en het RBO Rijn-Noord:

- Overstorten worden alleen gesaneerd als daartoe een noodzaak blijkt te bestaan vanuit de regionale of lokale omstandigheden.
- De gemeenten brengen, ondersteund door de waterschappen, vóór het einde van 2008 de stedelijke wateropgave in beeld, en bepalen per gemeente de optimale combinatie van maatregelen.
- Gemeenten en waterschappen onderzoeken welke afkoppelmaatregelen nodig zijn om de huidige vuiluitworp te handhaven. Deze maatregelen worden opgenomen in het stroomgebiedbeheerplan.
- Bovengenoemde afkoppelmaatregelen moeten passen binnen de inspanning die geleverd moet worden voor het waterkwantiteitsbeheer.
- Er worden in deze adviesnota geen algemeen geldende doelen vastgelegd over de omvang van de maatregelen.
- De mogelijkheid wordt uitdrukkelijk open gelaten dat waterschappen en gemeenten niet overal in Noord-Nederland tot dezelfde conclusie komen ten aanzien van de omvang van de uit te voeren maatregelen.

Gemeenten zijn niet alleen uitvoerder van KRW-maatregelen. Als primaire beheerder van de ruimte zorgen zij voor de ruimtelijke inpassing van KRW-maatregelen die andere partijen gaan nemen, zoals bij voorbeeld hermeandering van beken. Een belangrijk instrument daarbij is het bestemmingsplan. De gemeenten zullen de benodigde medewerking verlenen aan de planologische procedures en het verkrijgen van vergunningen. Samen met de provincie en het waterschap brengen de gemeenten in hun communicatie naar de burger de KRW voor het voetlicht. Zij nemen ook het belang van de oppervlaktewaterbescherming mee in de watertoets. Dit zijn allemaal activiteiten die passen in het huidige gemeentelijke beleid.

5.3. Welke activiteiten ontplooien de gemeenten voor de KRW rond de bescherming van grondwater?

De gemeente krijgt de zorg voor grondwater binnen de bebouwde kom. De KRW richt zich ook op de bescherming van het grondwater. In Noord-Nederland betreft het ondermeer de bescherming van drinkwaterwinningen. In hoofdstuk 6 wordt uitgebreid ingegaan op grondwater en vindt u de onderbouwing van de hieronder genoemde activiteiten van de gemeenten, die nodig zijn om de KRW-doelstellingen rond grondwater te realiseren.

Rondom drinkwaterwinningen is continuering en aanscherping van bestaand grondwaterbeschermingsbeleid noodzakelijk om ook in de toekomst schoon drinkwater te kunnen garanderen. De gemeenten dragen daarin bij door:

- een goede implementatie van de grondwaterbescherming in het bestemmingsplan;
- het goed vervullen van de gemeentelijke rol als vergunningverlener en handhaver (gemeente is bevoegd gezag voor de milieuvergunningen van bepaalde inrichtingen rondom winningen);
- het meenemen van het belang van de grondwaterbescherming in de watertoets;
- bij ruimtelijke ontwikkelingen de functies af te stemmen op het drinkwaterbelang.

Daarnaast wordt kritisch bekeken of bestrijdingsmiddelengebruik op verharding rond kwetsbare winningen kunnen worden teruggedrongen door het gebruik van alternatieve middelen. Dit is in lijn met landelijke ontwikkelingen ten opzichte van het gebruik van bestrijdingsmiddelen.

De gemeenten die bevoegd gezag zijn op het gebied van bodemsanering wordt gevraagd om het bodemsaneringsprogramma te herprioriteren. Daarbij gaat het om het uiteindelijk saneren dan wel beheersen van bestaande bodemsaneringlocaties zodanig dat de grondwaterwinning voldoende is beschermd. Zie voor de kosten hoofdstuk 8.

6. Grondwater

Wij vragen aan de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met de in hoofdstuk 6 geschetste aanpak om het grondwater tegen verontreiniging en uitputting te beschermen. De bijbehorende kosten en baten vindt u in hoofdstuk 8.

6.1. Inleiding

Grondwater is belangrijk voor de mens en de natuur. Voor de mens als bron voor drinkwater, voor de natuur als voeding voor planten. Ook Europa erkent het belang van grondwater. De bescherming ervan heeft dan ook een plek gekregen in de KRW en de daaruit volgende Grondwaterrichtlijn. Deze richtlijnen hebben onder andere als doel het grondwater tegen verontreiniging en uitputting te beschermen. Grondwater beschermen is niet nieuw. De KRW kent een grote overlap met nationaal en ander Europees beleid. De KRW stelt dat de strengste doelstelling geldt wanneer een gebied onder verschillende Europese richtlijnen valt. Relevant voor het grondwater zijn daarbij de Drinkwaterrichtlijn, de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn (Natura 2000 gebieden).

6.2 Doelen en maatregelen voor grondwaterlichamen

De milieudoelstelling die gehanteerd wordt voor de grondwaterlichamen is de Goede Grondwater Toestand. Deze is opgebouwd uit de goede chemische toestand (normen) en de goede kwantitatieve toestand (grondwatervoorraad, verdroging).

Goede Chemische Toestand
Naast de door Europa vastgestelde normen voor bestrijdingsmiddelen en nitraat moeten de lidstaten voor andere risicovolle stoffen normen vast leggen (zogenaamde drempelwaarden). Dat traject wordt in Nederland naar verwachting eind 2007 / begin 2008 afgerond. De normen kunnen daarbij per regio verschillen. Aangezien het landelijke traject om te komen tot drempelwaarden nog niet is afgerond wordt voorlopig uitgegaan van regionaal afgeleide concept toetswaarden (*lit: Grondwaterkwaliteit Noord-Oost Nederland, Haskoning, dec 2006*).

De KRW vraagt speciale aandacht voor de kwaliteit van het grondwater rondom de grondwaterwinningen voor menselijke consumptie. Doel daarbij is dat de zuiveringslasten op termijn zullen dalen. Vervuiling van grondwater moet daartoe worden voorkomen.

De kwaliteit van het grondwater wordt getoetst op dieptes van 15 en 25 m beneden maaiveld. Uit de analyses van de afgelopen jaren blijkt dat de grondwaterkwaliteit in Rijn-Noord en Nedereems in het algemeen redelijk op orde is. Wel worden lokaal normen voor nitraat en bestrijdingsmiddelen overschreden.

Wij gaan ervan uit dat generieke maatregelen voldoende zijn om de toestand van de grote grondwaterlichamen op orde te houden. Op de drinkwaterwingebieden wordt ingegaan in hoofdstuk 6.3.

Goede Kwantitatieve Toestand
De grondwatervoorraden zijn kwantitatief in orde in Noord Nederland. De onttrekkingen zijn in evenwicht met de aanvullingen (Karakterisering 2004). De goede kwantitatieve toestand van het grondwaterlichaam heeft ook betrekking op de beïnvloeding van terrestrische (verdroging) en

aquatische ecosystemen (oppervlaktewater). De beoordeling van de beïnvloeding van terrestrische vegetaties beperkt zich tot de grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden (verdroging); hierop wordt ingegaan in hoofdstuk 6.4.

6.3. Doelen en maatregelen bij onttrekkingen voor menselijke consumptie

Schoon drinkwater is van groot belang voor de volksgezondheid en vraagt om extra aandacht en waakzaamheid. Dat is ook de reden dat de Kaderrichtlijn Water bovenop de algemene doelen voor grondwater kwaliteit en –kwantiteit twee extra doelstellingen bevat voor onttrekkingen bestemd voor menselijke consumptie.

Vrij vertaald luiden die:

1. in de grondwaterlichamen waaraan water wordt onttrokken t.b.v. menselijke consumptie het (drink)water na zuivering voldoen aan de eisen van de Drinkwaterrichtlijn.
2. De kwaliteit van het onttrokken water mag niet zo achteruit gaan dat extra zuivering nodig is, en moet op termijn zo verbeteren dat er juist minder zuivering nodig is.

Provincies, rijk en waterleidingbedrijven gaan deze doelen nog nader invullen. Daarbij gaat het zowel over de mate van zuivering, als om de kwaliteit van het gebruikte grondwater. In de deelstroomgebieden Rijn-Noord, Nedereems en Rijn-Oost willen we bereiken dat in 2015 geen extra zuivering nodig is (stand still) en dat in 2021 de basiszuivering is gerealiseerd.

Grondwater zit diep in de ondergrond en als het eenmaal verontreinigd is, is het moeilijk schoon te maken. Wat we nu in het diepere grondwater aantreffen, is de weerslag van activiteiten van tientallen jaren terug. Maatregelen hebben daarom vaak een preventief karakter; we kunnen voorkomen dat nieuwe verontreinigingen de bodem in zakken. Ook kunnen we grote verontreinigingen opruimen voordat ze zich (verder) verspreiden. Aandachtspunt is dat verontreinigingen zich rondom winningen sneller verspreiden, omdat ze door het oppompen van het water sneller naar beneden zakken. Natuurlijk zijn er daarbij verschillen tussen winningen. Ze zijn niet allemaal even kwetsbaar en ook de mate van belasting aan maaiveld verschilt. Extra aandacht gaat vooral naar de kwetsbare winningen met relatief veel belastende activiteiten aan maaiveld. De onttrekkingen voor de openbare drinkwatervoorziening in Rijn-Noord en Nedereems zijn weergegeven op de kaarten in bijlage 7; het gaat om respectievelijk 13 en 7 grondwaterwinningen.

Europa heeft het in de richtlijn over winningen ‘ten behoeve van menselijke consumptie’. Dat zijn niet alleen onttrekkingen voor de openbare drinkwatervoorziening waarvoor we van oudsher een regionaal beschermingsbeleid hebben. Het gaat ook om kleine particuliere onttrekkingen, bijvoorbeeld op recreatieterreinen en om bepaalde industriële toepassingen. Landelijk is nog discussie over de industriële toepassingen. Drie categorieën; bier, frisdrank en conserven, zijn daarbij in beeld. Deze komen echter in Rijn-Noord en Nedereems niet voor. Zowel in Rijn-Noord als in Nedereems is nog een beperkt aantal kleine particuliere onttrekkingen. Voor deze onttrekkingen gaan we er vanuit dat de manier waarop het Rijk omgaat met deze particuliere winningen ‘KRW-proof’ is. De inventarisatie van deze onttrekkingen komt voor rekening van het Rijk. Het Rijk controleert de kwaliteit en bij gebleken problemen wordt de winning doorgaans stopgezet. Leidingwater vormt in dat geval een goed alternatief.

Rondom drinkwaterwinningen bevinden zich al jaren 'grondwaterbeschermingsgebieden' waarbinnen bepaalde risicovolle activiteiten verboden zijn. Het huidige grondwaterbeschermingsbeleid biedt dan ook een belangrijke basis voor het realiseren van de gewenste toestand rondom waterwinningen.

Belangrijke aandachtspunten daarbij zijn:
- de verankering van het grondwaterbeschermingsbeleid in de ruimtelijke plannen van de gemeente;
- het afstemmen van ruimtelijke functies op de waterwinfunctie;
- het opnemen van het belang van de grondwaterwinning in de watertoets.

Op een aantal punten zal dit beleid worden aangescherpt en verder ontwikkeld. Het zijn overigens wijzigingen die ook zonder de komst van de KRW zouden zijn voorgesteld.
We stellen voor om gebiedsgericht te kijken wat nodig is om de toestand in de meest kwetsbare winningen te verbeteren. Dit sluit aan bij voorstellen die het Rijk doet om voor kwetsbare winningen 'gebiedsdossiers' op te stellen.
In het gebiedsdossier bekijken we of maatregelen zich beperken tot de grondwaterbeschermingsgebieden of dat ook maatregelen daarbuiten noodzakelijk zijn. Te denken valt daarbij aan het gehele intrekgebied.

De meest kwetsbare winningen zijn inmiddels samen met de waterleidingbedrijven in beeld gebracht. Welke maatregelen effectief zijn, hangt sterk af van het grondgebruik in de omgeving en de kwetsbaarheid van de winning. Maatregelen kunnen variëren van het inzetten van extra voorlichting tot het stimuleren van het gebruik van andere middelen. Daarnaast zal via gerichte monitoring getoetst worden of de gewenste resultaten worden bereikt.
Bij het opstellen van de gebiedsdossiers werken waterleidingbedrijven, provincie en gemeenten samen. Hierover maken we nog nadere afspraken.

Naast de diffuse verontreinigingen, bevinden zich ook puntverontreinigingen in de bodem. Dit zijn bijvoorbeeld verontreinigingen die een bedrijf heeft achtergelaten. Vanuit zo'n plek kunnen stoffen 'lekken' en over langere tijd in de winning terecht komen. Om te bepalen of bijvoorbeeld een oud metaalconstructiebedrijf een verontreiniging achtergelaten heeft, is onderzoek noodzakelijk binnen de directe invloedsfeer van de winningen. De meest risicovolle locaties moeten vervolgens worden gesaneerd. Tot nu toe hebben deze puntbronnen geen prioriteit in het bodemsaneringsbeleid. We stellen daarom voor om bij het actualiseren van het bodemsaneringsbeleid de risico's van puntverontreinigingen in grondwaterbeschermingsgebieden met voorrang in beeld te brengen. Vervolgens krijgen de puntbronnen een plaats binnen het geactualiseerde bodemsaneringsprogramma.

In hoofdstuk 8 vindt u een overzicht van de grondwatermaatregelen en de daarbij behorende kosten.

6.4. Maatregelen in Natura 2000-gebieden

In grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden die zijn verdroogd moeten anti-verdrogings-maatregelen genomen worden om de natuurkwaliteit te waarborgen. In Rijn-Noord en Neder-eems zijn totaal 19 binnendijkse Natura 2000-gebieden, waarvan 12 grondwaterafhankelijk. Alle 12 grondwaterafhankelijke Natura 2000-gebieden zijn in meer of mindere mate verdroogd. De uitwerking van de doelen voor deze Natura 2000-gebieden wordt de komende jaren vastgelegd n de Beheersplannen Natura 2000. Binnen het bestaande beleid wordt echter nu al veel gedaan om de verdroging van de ecologische hoofdstructuur en Natura 2000 gebieden tegen te gaan. Dit uit zich in afspraken tussen het Rijk en de provincies in de meerjarenprogramma´s landelijk gebied (ILG 2007-2013), waarbij TOP-lijsten gehanteerd worden (dit zijn gebieden waar de verdroging met voorrang wordt bestreden). Landelijk wordt dan ook voorgesteld hierbij aan te sluiten; de nationale decembernota KRW/WB21 (2006) geeft in de periode tot 2015 zowel aan deze TOP-lijsten prioriteit als aan de verdrogingsaanpak van de Alde Feanen, de Oudegaaster-brekken-Fluessen, het Wynjeterperschar en de Duinen van Schiermonnikoog, die als ecologisch urgent aangemerkt zijn. Het beschikbare budget stelt grenzen aan zowel de plekken als de te nemen maatregelen.

Wij sluiten aan bij de provinciale meerjarenprogramma's landelijk gebied (ILG 2007-2013). De benodigde maatregelen voor Natura 2000 gebieden worden waar mogelijk opgenomen in de Stroomgebiedbeheerplannen, en worden in detail uitgewerkt in de Beheersplannen Natura 2000.

Bij de concrete uitwerking van de afzonderlijke maatregelen is een inhoudelijke inbreng van de waterbeheerder (het GGOR-traject zal een belangrijke bouwsteen zijn) en de terreinbeheerder van groot belang. Naast ingrepen in de waterhuishouding (verhoging peil, dempen en/of verleggen waterlopen, beekherstel) is lokaal ook grondaankoop nodig om de gewenste situatie te bereiken. Er zijn geen maatregelen opgenomen ten aanzien van de aanwezige grondwater-winningen.

Ook na 2015 zullen nog forse inspanningen nodig zijn om de verdroging van de Natura 2000-gebieden op te lossen; hierover zullen in de volgende meerjarenprogramma's Landelijk Gebied afspraken gemaakt worden. In hoofdstuk 8 vindt u een schatting van de kosten tot 2015.

7. Waddenzee en Eems-Dollard

7.1. Probleemstelling

Inleiding

Het waddengebied is een dynamisch natuurgebied waarin zich verschillende economische activiteiten ontwikkeld hebben, die het gebied mede hebben gemaakt tot wat het nu is. Het is een gebied dat vraagt om een duurzaam sociaal-economisch ontwikkelingsperspectief, dat de grenzen van het ecosysteem niet overschrijdt en dat ruimte biedt aan toerisme, visserij, havens en landbouw.

Een aantal fundamentele natuurlijke processen in het waddengebied verloopt niet (meer) zoals dat in een natuurlijk watersysteem hoort. Dit heeft in toenemende mate consequenties voor de natuurwaarden. Voorbeelden van 'verstoorde' natuurlijke processen en milieus zijn: veroudering en verstarring van duin- en kweldergebieden, het nagenoeg ontbreken van substraten als schelpenbanken en zeegrasvelden in de Waddenzee, het achterwege blijven van grootschalige verjongingsprocessen en de nivellering of juist verscherping van geleidelijke overgangen van zand naar klei, van zout naar zoet, van droog naar nat, van kalkrijk naar kalkarm, van voedselrijk naar voedselarm, van kaal naar begroeid. Ook de verandering van de waterkwaliteit van de Noordzee en Waddenzee kan als een grootschalige verstoring worden gezien. Deze verstoringen worden vaak veroorzaakt door de mens.

Ecologische opgave op grond van de KRW

- *Schoon water*. In de Waddenzee vormt het overmatige voorkomen van plaagalg (phaecystis) een probleem. De Eems-Dollard kent dit probleem overigens niet, maar dat is het gevolg van een ander probleem, het verminderde doorzicht. Een verdere afname van nutriëntenaanvoer is nodig.
- *Herstel dynamiek*. De overgang land-water aan de kustlijn van Groningen en Friesland is onnatuurlijk. Vanuit dit oogpunt is verbetering van de kwaliteit van kwelders aan deze kustlijn wenselijk. Daarnaast zijn er onvoldoende overgangen tussen zoet en zout water. De kwaliteit van de kwelders is matig door verruiging, zowel aan de vastelandskust als bij de eilanden;
- *Habitats herstellen.* Er is onvoldoende zeegras in de Waddenzee en het areaal mosselbanken is ontoereikend;
- *Verbeteren vispasseerbaarheid.* In de Eems-Dollard zijn onvoldoende soorten en aantallen vissen.

Chemische opgave op grond van de KRW

Voor de chemie zijn in het Waddengebied twee beleidskaders van belang; de KRW en de PKB-Waddenzee.

- Voor de KRW beperken de probleemstoffen zich op dit moment tot stikstof-totaal, tributyltin en PAK's. PCB's zijn niet toetsbaar, echter overschrijding van de norm is niet uit te sluiten.
- Volgens de PKB Waddenzee voldoen tributyltin en trifenyltin niet aan de norm (MTR), metalen, PAK's, PCB's en bestrijdingsmiddelen niet aan de streefwaarde en de nutriënten (stikstof en fosfaat) niet aan de waterkwaliteitsdoelstellingen.

7.2. Welke doelen streven wij na voor Waddenzee en Eems-Dollard?

Waddenzee

De Waddenzee heeft voorlopig de status van 'natuurlijk water'. Dit betekent dat volgens de systematiek van de KRW voldaan moet worden aan de goede ecologische toestand (GET). In een later politiek besluit zijn de zes zeehavens (Den Helder, Oudeschild, Den Oever, Terschelling, Harlingen en Lauwersoog) tot aparte waterlichamen benoemd en hebben alle de status sterk veranderd gekregen. Daarnaast zijn de vaste land kwelders uit het waterlichaam gehaald. In het gebiedsgroepenproces is samen met betrokken actoren onderzocht wat de consequenties zijn van dit politieke besluit. De volgende punten zijn daarbij naar voren gekomen:

- Het investeren in de randen van de Waddenzee door vanuit de dynamiek van de Waddenzee watergerelateerde ecologische waarden terug te brengen is vanuit de Kaderrichtlijn alleen mogelijk als dit gebied ook onderdeel is van het waterlichaam.
- Door de aparte waterlichamen voor de havens moet voor het beoordelen van de chemische waterkwaliteit in de directe nabijheid van de havens gemeten worden (meten aan de bron).
- Voor de kleine waterlichamen rond de havens zijn onvoldoende mogelijkheden om zinvolle ecologische doelen te formuleren en maatregelen te treffen.

Het gebiedsgroepenproces heeft uiteindelijk geleid tot een nieuw voorstel voor de indeling van de waterlichamen in de Waddenzee. Alle regionale partijen, vertegenwoordigd in de gebiedsgroepen, kunnen zich in het voorstel vinden. Het voorstel is tevens geaccordeerd in het RBO Rijn-Noord/Nedereems en in het Regionaal College Waddengebied.

Het voorstel houdt in dat er twee waterlichamen in de Waddenzee worden aangewezen: de Waddenzee inclusief de havens Oude Schild en West-Terschelling met de status natuurlijk en het waterlichaam Waddenzee Vastelandskust met de status sterk veranderd. Dit waterlichaam loopt van de Den Helder tot de Eemshaven. In het zuiden wordt het begrensd door de teen van de primaire dijk en in het noorden door een lijn 1-zeemijl noordelijk van de hoogwaterlijn.
De vastelandskwelders vallen in dit waterlichaam.
Dit voorstel biedt de mogelijkheid om realistische doelen te benoemen, waarbij rekening gehouden wordt met de huidige situatie waarin de zuidelijke grens wordt gekenmerkt door de bedijking langs de vastelandskust. Daarnaast zijn de belangen die ten grondslag liggen aan het politiek besluit om de zes aparte waterlichamen voor de havens en de kwelders buiten het natuurlijke waterlichaam Waddenzee te laten gewaarborgd. De eerder genoemde negatieve consequenties van het oorspronkelijke besluit zijn bovendien met dit voorstel weggenomen.

De provincie Friesland heeft begin februari 2008 namens de regionale vertegenwoordigers in het RBO een brief naar de staatssecretaris gestuurd met daarin het verzoek om in afwijking van de eerdere beslissing in de Waddenzee twee waterlichamen aan te wijzen.

Samengevat gelden voor de Waddenzee de volgende werkdoelen:

- beperken plaagalg: afname nutriënten;
- verbeteren kwaliteit kwelders;
- meer zeegras;
- meer mosselbanken.

Eems-Dollard
In de Eems-Dollard zijn nu twee waterlichamen, namelijk het overgangswater vanaf Emden tot en met de Eemshaven en het kustwater. In overleg met Duitsland is besloten om de beide kustwaterlichamen samen te voegen. Hiervoor gelden de volgende voorlopige KRW-doelen:

- afname nutriënten
- verbeteren kwaliteit kwelders
- meer zeegras
- grotere aantallen vissen
- meer vissoorten.

Voor de **Waddenkust** geldt het volgende werkdoel:

- beperken plaagalg: afname nutriënten.

7.3. Bestuurlijke afwegingen bij de doelen

In samenspraak met leden van de gebiedsgroepen is een nieuw voorstel voor begrenzing van de waterlichamen in de Waddenzee opgesteld. Dit voorstel wordt gedragen door de leden van de gebiedsgroepen, het Regionaal College voor het Waddengebied (RCW) en het Regionaal Bestuurlijk Overleg Rijn-Noord (RBO). De provincie Friesland heeft begin februari 2008 namens de regionale vertegenwoordigers in het RBO een brief naar de staatssecretaris gestuurd met daarin het verzoek om in afwijking van de eerdere beslissing het nieuwe voorstel voor begrenzing van de waterlichamen in de Waddenzee over te nemen . Een nadere toelichting staat beschreven in paragraaf 7.2.

Net als bij het binnenwater zit de bestuurlijke ruimte bij het vaststellen van de KRW-doelen in het begrip significante schade c.g. disproportionele kosten. In hoofdstuk 3.3 hebben we daar aandacht aan besteed.

Voor het natuurlijk waterlichaam Waddenzee geldt dat de uitvoering van het maatregelenpakket in 2015 nog niet leidt tot het behalen van het ecologisch doel (de goede ecologische toestand (GET)). Daarom wordt de termijn voor de realisatie van het ecologisch doel gefaseerd. Indien er in 2021 nog steeds geen zicht is op het haalbaar en betaalbaar realiseren van de goede ecologische toestand dan wordt een traject ingezet om de doelen aan te passen**.** Voor de ecologische kwaliteitselementen zeegras en fytoplankton is dit traject waarschijnlijk van toepassing. Voor de overige onderdelen lijkt de goede ecologische toestand gehaald te kunnen worden.

7.4. De voorgestelde maatregelen op hoofdlijnen

In samenspraak met de gebiedsgroepen Eems-Dollard en Waddenzee is een maatregelen-pakket samengesteld om te voldoen aan de KRW. Het maatregelenpakket bestaat uit maat-regelen die goed scoren op de doelen van de KRW en/of uit maatregelen die bijdragen aan het verbeteren van de waterecologie en berust op de volgende pijlers:

- herstel van de dynamiek voor zover dit bijdraagt aan de KRW-doelen, zoals herstel zoet-zoutovergangen vaste land en het, in overleg met de eilandbesturen, voorkomen van verdere achteruitgang van de kwaliteit van de eilandkwelders door het versterken van dynamiek;
- herstel van habitats, zoals het verbeteren van de kwaliteit van het kwelderareaal van de vastelandskust en het herstelprogramma ‘’biobouwers’’ ten behoeve van de ontwikkeling van zeegras en mosselbanken (voor zover dit past binnen de doelstellingen van de PKB-Waddenzee);

- herstel van niet natuurlijke gebieden, zoals kustverdediging op Rottum en de afvalberg van Brunnermond;
- verbeteren van de vispasseerbaarheid;
- helder water maatregelen, met name beperken van vertroebeling door bodemberoering;
- verminderen van milieubelasting door schepen (tributyltin, afval, vuilwater);
- kans op calamiteiten verkleinen en gevolgen zoveel mogelijk beperken;
- gedragsverandering en educatie.

Het pakket is door Rijkswaterstaat Noord-Nederland voor financiering ingediend in de netwerkbrede afweging van Rijkswaterstaat, zie kaart in bijlage 7. Deze afweging richt zich op knelpunten zoals die ook in Noord-Nederland aanwezig zijn. De maatregelen zijn in deze netwerkbrede afweging van Rijkswaterstaat afgewogen aan de hand van criteria als uitvoerbaarheid voor 2015, samenhang en synergie, significante schade aan functies, maatwerk en draagvlak. Tevens is een belangrijk criterium of maatregelen een relevante bijdrage leveren aan het halen van de KRW-doelen. Daarbij worden maatregelen voor de Waddenzee afgewogen tegen vergelijkbare maatregelen voor bijvoorbeeld de Westerschelde. Daarnaast zijn alle maatregelen in het basispakket opgenomen die reeds in het bestaande Herstel- en Inrichtingsprogramma van Rijkswaterstaat staan tot en met 2010. Daarna zal dit programma onderdeel vormen van het KRW-maatregelpakket. Ook het bestaande saneringsprogramma waterbodems is inherent onderdeel van het basispakket.
De maatregelen voor de Waddenzee die op basis van deze afweging zijn opgenomen in het basispakket, zijn in bijlage 8 opgenomen. Het gaat om maatregelen zoals een herstelprogramma voor ondergedoken riffen en mosselbanken, vergroten van de vispasseerbaarheid, onderzoek naar de slibhuishouding in de Waddenzee en Eems-Dollard en verkenning naar de kwelderafslag in de Eems-Dollard. . Deze maatregelen kunnen ten dele als cofinanciering dienen voor maatregelen die uit het Waddenfonds worden gefinancierd. Voor het budget Rijkswaterstaat wordt verwezen naar H 8.

Behalve dit basispakket is er aanvullende financiering beschikbaar voor regionale kwaliteitsmaatregelen waar ook grote projecten, zoals het Volkerrak-Zoommeer en de Randmeren uit gefinancierd gaan worden. Dit betreft maatregelen die niet KRW-proof zijn, maar wel een grote bijdrage leveren aan o.a. Natura2000-doelen en groot draagvlak in de omgeving hebben. Voor de Waddenzee houdt dit in dat maatregelen zoals Fishing for Litter (vuilvisproject) en de aanleg van extra afzuiginstallaties voor inname van het afvalwater van de chartervaart/pleziervaart hier mogelijk uit gefinancierd kunnen worden. Bij deze maatregelen kan ten dele cofinanciering plaatsvinden van maatregelen die uit het Waddenfonds worden gefinancierd. De maatregelen voor de periode na 2015 zullen met name gefinancierd worden uit dit aanvullende pakket. Over dit aanvullende pakket zal eind 2007 duidelijkheid ontstaan.

7.5. Afwenteling chemische stoffen

Op 14 september 2007 is bij Rijkswaterstaat Noord-Nederland met ondersteuning van de Waterdienst een werksessie afwenteling georganiseerd. Aanleiding was de afspraak om het onderwerp afwenteling in het deelstroomgebied Rijn-Noord en de Eems-Dollard te bespreken. Vertegenwoordigd waren de betrokken waterschappen en Rijkswaterstaat diensten.

Doel van de bijeenkomst was drieledig:
1. Bovenstroomse waterkwaliteitsbeheerders duidelijk maken wat de (mogelijke) probleemstoffen in het waddengebied zijn voor KRW en Vierde Nota Waterhuishouding, het aandeel per aanvoerroute en de gewenste reductie.
2. Probleemstoffen van de bovenstroomse beheerders in beeld brengen.

3. Uitwisseling van informatie over huidige en toekomstige maatregelen ten aanzien van probleemstoffen voor de KRW. Eventueel gezamenlijk agenderen van probleemstoffen.

Resultaten
De probleemstoffen, op basis van de voorlopige EU-normering en nationale toetsing voor de Kaderrichtlijn Water, beperken zich voor het Waddengebied tot stikstof-totaal, tributyltin en PAK's. PCB's zijn niet toetsbaar in totaal water, echter overschrijding van de norm is niet uit te sluiten.

De aanvoerroute- en bronnenanalyse laat zien dat vanuit Het Kanaal en de stroomgebieden van de Rijn, Maas en Schelde, via de kustzone en het IJsselmeer, de grootste vracht van stoffen getransporteerd wordt naar het Waddengebied. De belangrijkste achterliggende bronnen zijn atmosferische depositie, scheepvaart, RWZI's, verkeer en landbouwgronden. De bijdrage vanuit de provinciale zoetwaterspuien (2%) naar het Waddengebied is relatief gering.

Reductie van de vracht van tributyltin, PAK's en stikstof kan alleen worden bereikt met landelijke (bij voorbeeld mestbeleid) en Europese maatregelen (bij voorbeeld terugdringen atmosferische depositie). Reductie van de vrachten van deze probleemstoffen vanuit de provinciale zoetwaterspuien is niet kosteneffectief. Bovenstroomse maatregelen voor reductie van stikstof zijn alleen kosteneffectief als daarmee regionale binnendijkse problemen worden opgelost. Op dit moment is niet goed in te schatten welke vrachtreductie behaald wordt met het huidige beleid, aangevuld met de beoogde landelijke en regionale KRW-maatregelen.

Het gesprek over afwenteling in het Eems-Dollardgebied zal begin 2008 samen met Duitse partners worden opgepakt.

Een deel van de probleemstoffen binnen de KRW zijn dat ook op grond van de Vierde Nota Waterhuishouding. Maatregelen op basis van de KRW komen daardoor ook direct ten goede aan de doelstellingen van de Vierde Nota Waterhuishouding. Zie voor een uitgebreidere beschrijving van het onderwerp afwenteling en probleemstoffen www.waddenzee.nl (vanaf eind oktober).

7.6. Afstemming

Afstemming plannen voor het waddengebied

In de komende jaren verschijnen er allerlei beleidslijnen en beheerplannen voor het waddengebied. Deze plannen hebben in ieder geval één gemeenschappelijk kenmerk: verbetering van de ecologische en economische kwaliteit van het waddengebied. Het gaat met name om de stroomgebiedbeheersplannen voor de KRW, de beheersplannen Natura 2000-gebieden, de voordracht voor plaatsing op de Werelderfgoedlijst, het convenant vaarrecreatie en het Beheer- en Ontwikkelingsplan waddengebied. Deze beleidslijnen hebben ieder hun eigen tijdslijn en scope. Waar wenselijk is er afstemming en samenwerking om de onderlinge relaties en overlap goed in beeld te hebben en de stakeholders eenduidig te informeren.

Afstemming met Duitsland

Het Eems-Dollardgebied is een gebied waar mede vanwege het ontbreken van een overeengekomen grens, intensief wordt samengewerkt met Duitsland, in het bijzonder met de deelstaat Niedersachsen. Naar verwachting zullen Nederland en Niedersachsen zomer 2008 een gemeenschappelijk maatregelenprogramma voor de Eems-Dollard opstellen.

8. Kosten, baten en gevolgen voor de lastenontwikkeling

Wij vragen de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met de in H8 geschetste kosten voor het grondwater.

Wij vragen de Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Drenthe om in te stemmen met de in hoofdstuk 8 voorgestelde fasering in de uitvoering van de KRW maatregelen voor het oppervlaktewater en de daarbij behorende lastenstijging voor de burger. Provinciale staten geven de kaders aan voor de lastenstijgingen voor de burgers ten gevolge van de KRW. De bestuurlijke ruimte hierbij zit bij de KRW in de invulling van het begrip disproportionele kosten. Op grond van de invulling hiervan is in hoofdstuk 8 is een fasering voorgesteld in het uitvoeren van de maatregelen die nodig zijn om de KRW doelen te bereiken.

Wij vragen de algemene besturen van waterschappen om in te stemmen met de in hoofdstuk 8 voorgestelde fasering in de uitvoering van de maatregelen en de daarbij behorende lastenstijging voor de burger.
De waterschappen zijn verantwoordelijk voor het uitvoeren van de voor de verschillende waterschappen voorgestelde KRW maatregelen. De uitvoering mag daarbij niet leiden tot een onaanvaardbare lastenstijging voor de burger.

De kosten voor maatregelen door de gemeenten voor de KRW zijn, afgezien van specifieke maatregelen bij enkele gemeenten, nog niet in beeld. Nadat de stedelijke wateropgave uitgewerkt worden de KRW-maatregelen en de daaraan verbonden kosten na de zomer ter besluitvorming aangeboden aan de gemeenten..

8.1. Inleiding

In dit hoofdstuk behandelen we de financiële gevolgen van de maatregelen die we voor de KRW willen nemen. Alle betrokken overheden hebben de kosten én de baten van de maatregelen zo volledig mogelijk in beeld gebracht. Gezien de resultaatsverplichting die we aangaan, is dat van groot belang.
In paragraaf 8.2 gaan we in op de baten. Die zijn deels in geld uit te drukken, en deels vooral immaterieel, maar daarom niet minder belangrijk. In paragraaf 8.3 presenteren we een serie spelregels, waarmee we duidelijkheid willen geven over de verdeling van de kosten, en over de handelwijze bij financiële en praktische tegenslag in de komende jaren. In de paragrafen daarna gaan we in op de kosten van de maatregelen voor grond- en oppervlaktewater, de gevolgen voor de ontwikkeling van de waterschapslasten, en op de motieven om maatregelen uit te smeren na 2015.
De kosten worden door diverse bronnen gedekt: waterschappen, provinciale fondsen en bijdragen van derden zijn daarbij in beeld. Er blijkt een flinke overlap te zijn van de KRW-maatregelen met maatregelen die bijdragen aan het natuurbeleid: beekherstel, inrichting van de EHS en de bestrijding van verdroging in natuurgebieden. Die maatregelen worden voor een belangrijk deel (mede) gefinancierd uit het provinciale en rijksmiddelen uit het provinciale Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG), zoals opgenomen in de Provinciale Meerjarenprogramma's landelijk gebied (PMJP).
Geconstateerd is dat voor Noord-Drenthe een relatief groot beroep wordt gedaan op financiering vanuit het ILG/PMJP. Deze vraag is hoger dan de beschikbare middelen in het ILG/PMJP. Voor de provincie Groningen en Fryslân past dit wel binnen de in het ILG/PMJP genoemde middelen. Ook bij de waterschappen blijkt – ondanks een relatief hoge bijdrage vanuit het ILG/PMJP – er een bescheiden financieringstekort te zijn van ongeveer 5% ten opzichte van de totale kosten.

8.2. Baten

De baten van watermaatregelen zijn velerlei. Deels zijn ze in geld uit te drukken, zoals bijvoorbeeld de waardestijging van huizen aan helder en schoon water. Andere baten, met name de niet-materiële, zijn in ieder geval niet direct in monetaire termen te vatten. Wat is het ons waard dat we allemaal van onze meren, kanalen en beken kunnen genieten, terwijl we zwemmen, vissen, wandelen, fietsen of varen? Genieten van helder of in ieder geval minder troebel water met vele soorten waterplanten en vissen en van gevarieerde bloemrijke oevers. In de praktijk blijken pogingen om die baten op geld te zetten, vooral een hoop discussie op te leveren.
Het Landbouw Economisch Instituut (LEI) heeft in een proefproject een aantal posten genoemd waar de KRW-maatregelen daadwerkelijk geld opleveren. De belangrijkste posten zijn:

- De waardevermeerdering van huizen aan het water (eenmalige baat)
- natuurbaten (de niet-gebruikswaarde van de natuur)
- Hogere opbrengsten in de recreatiesector (jaarlijks terugkerende baat)
- Hogere opbrengsten in de sportvisserij (mits goede inrichting)
- Uitgespaarde beheerskosten in natuurgebieden

De verkennende MKBA laat zien dat er baten zijn van de KRW-maatregelen, maar dat de hoogte ervan erg onzeker is. De batenposten voor het Friese merengebied kwamen uit op enkele tientallen miljoenen per vijftig jaar voor een beperkt maatregelenpakket, tot enkele honderden miljoenen per vijftig jaar voor een uitgebreid pakket. Het uitgebreide pakket is door het MNP opgesteld met als doel om zoveel mogelijk meekoppeling te zoeken met andere beleidsvelden. Dit pakket bevat ingrijpende maatregelen als natuurlik peilbeheer op de boezem. Een grote batenpost bij dit pakket zijn de lagere beheerskosten in natuurgebieden.

8.3. De financiële spelregels

De waterschappen hebben de kosten in beeld gebracht voor de maatregelen rond het oppervlaktewater. De provincies hebben de kosten in beeld gebracht voor de maatregelen rond het grondwater. Wij stellen voor om voor de komende periode te werken volgens een aantal spelregels voor wat betreft de financiering van de maatregelen. Daarmee regelen we ook hoe we omgaan met tegenvallers in de financiering of de uitvoerbaarheid van de maatregelen.

Wij vragen de besturen van provincies, waterschappen en gemeenten om in te stemmen met de onderstaande spelregels, en ze de komende planperiode te hanteren bij de samenwerking.

A. Uitgangspunten Verdeling kosten over de organisaties

- Maatregelen op wettelijke grondslag
  Alle partijen financieren in principe zelf de maatregelen die een wettelijke grondslag hebben (bijvoorbeeld: gemeenten riolering, waterschap RWZI's, provincies: grondwaterbeheer)
- Bijdrage provincies aan maatregelen in landelijk gebied
  In principe gelden de gebruikelijke verdelingen van gelden conform het subsidiekader PMJP. Dit geldt ook voor grondverwerving. De PMJP's lopen tot 2013. De provincies vertalen de huidige PMJP systematiek door naar 2015 en gaan ervan uit dat zij de financiering continueren.
- Bijdrage waterschappen aan anti-verdrogingsmaatregelen

De waterschappen dragen bij aan de anti-verdrogingsmaatregelen van de TOPliijst verdroogde gebieden (PMJP). Voor Nedereems en Rijn-Noord zijn de kosten per project conform de huidige praktijk vastgelegd, in afspraken of een Prestatieovereenkomst .

- Bijdrage gemeenten aan baggerwerkzaamheden
  De gemeenten dragen bij aan baggerwerkzaamheden en waterbodemsanering conform de huidige praktijk.
- Bijdragen van derden
  Wij gaan ervan uit dat wij voor een aantal projecten nog aanvullende subsidiestromen kunnen benutten, zoals bijvoorbeeld Waddenfonds. Op voorhand zijn de bijdrages daarvan moeilijk in te schatten en niet opgenomen.
  We gaan bij natuurontwikkelingsprojecten aan de slag zoals we dat al jaren doen, op grond van deze ervaringscijfers gaan we ervan uit dat de terreinbeheerders gemiddeld circa 10% bijdragen.

B. Resultaatsverplichting

- **Financiële tegenslag bij uitvoering**

Mocht er onverhoopt onvoldoende dekking zijn bij een project, dan wordt allereerst een beroep gedaan op de betrokken organisaties conform de financiële spelregels. Mocht er dan onvoldoende dekking zijn, dan worden, afhankelijk van de betrokken organisaties/onderwerpen, de volgende stappen doorlopen:

- Er worden aanvullende gelden gevraagd aan het rijk (dit kan onder meer bij de tussentijdse evaluatie van het PMJP in 2009) en Europa (mogelijke subsidies).
- Er wordt een beroep gedaan op de algemene besturen die betrokken zijn.
- Indien dit niet succesvol is worden maatregelen doorgeschoven naar een volgende planperiode.
- De ambitie (het KRW-doel) wordt in principe niet aangepast. Pas in het uiterste geval wordt overgegaan tot doelverlaging.

- **Uitwisselbaarheid maatregelen**

Wanneer onverhoopt de uitvoering van een project, dat gepland is voor 2015 spaak loopt,gaan wij ervan uit dat tussen de waterlichamen binnen een waterbeheergebied uitwisseling mogelijk is met een project van na 2015. Indien gronden niet verworven kunnen worden, dan kiezen wij ervoor dit project door te schuiven naar het volgende SGBP en trachten een ander project naar voren te halen.

De staatssecretaris zet zich in Europees verband in voor deze flexibiliteit voor uitvoerbaarheid van de maatregelen. Als maatregelen uit het eerste SGBP om zeer valide maatregelen niet uitvoerbaar blijken voor 2015 wil zij de mogelijkheden laten benutten om ze uit te wisselen met de maatregelen die voor het volgende SGBP zijn voorzien.
De flexibiliteit geldt ook in de ruimte. Maatregelen hoeven niet strikt aan één waterlichaam gebonden te zijn, maar kunnen in meerdere waterlichamen worden uitgevoerd, afhankelijk van de mogelijkheden om grond te verwerven of om (tijdig) beheersovereenkomsten met de eigenaren af te sluiten.
Voorwaarden voor een dergelijke uitwisseling van maatregelen zijn een goede motivatie en het tenminste gelijk blijven van de inspanningen om de KRW doelen te bereiken.

- Niet uitvoeren maatregelen

Maatregelen die in de praktijk niet uitvoerbaar blijken te zijn voeren wij met een goede onderbouwing af.

8.4. De kosten van maatregelen in oppervlaktewater

In de onderstaande tabellen staat een samenvatting van de kosten voor de maatregelen in oppervlaktewater. Sommige maatregelen vergen niet alleen een investering in bijvoorbeeld infrastructuur, maar brengen ook (extra) jaarlijkse kosten met zich mee. Al deze kosten zijn zo goed mogelijk in beeld gebracht. Bij projecten uit het huidig beleid is gebruik gemaakt van de beschikbare begrotingen. De kosten van nieuwe activiteiten zijn op basis van eenheidsprijzen (bijvoorbeeld kosten per meter oever) geschat. Daarbij heeft iedere waterbeheerder zijn eigen prijzen gehanteerd. Die verschillen soms tussen de waterbeheerders. In deze adviesnota zijn de verschillen gehandhaafd, om goed aan te blijven sluiten bij de begrotingen van de waterbeheerders en andere partijen.

In Tabel 8.1 geven we een overzicht van de kosten in de beheergebieden van de drie waterschappen, en de voorgestelde verdeling van de kosten. We gaan in Noord-Nederland in de komende planperiode 494 miljoen euro investeren in maatregelen om de waterkwaliteit te verbeteren. Het overgrote deel (90-95%) is huidig beleid. Op een aantal punten intensiveren we het beleid, bijvoorbeeld bij de aanleg van natuurvriendelijke oevers en de aanleg van vispassages.

Tabel 8.1 Overzicht totale investeringskosten 2010-2015, en verdeling dekking over de partijen

	Waterschap Noorderzijlvest		Waterschap Hunze en Aa's		Wetterskip Fryslân	
Totaal investeringsvolume 2010-2015 (mln €)	**101,5**		**122,2**		**269,9**	
Waterschap	65,8	65%	44,2	36%	141,5	52%
Provincie Groningen PMJP	10,0	10%	26,0	21%	-	-
Provincie Drenthe PMJP	19,5	19%	36,1	30%	-	-
Provincie Fryslân PMJP	-	-	-		23,7	9%
Gemeente	0,8	1%	3,1	3%	1,6	1%
Landbouw	-	-	-		-	-
Derden	2,1	2%	6,4	5%	90,4	33%
Financieringat	3,2	3%	6,3	5%	13,4	5%
Totaal	101,5	100%	122,2	100%	269,9	100%

[1] Een belangrijk deel van dit bedrag bestaat uit investeringen door eigenaren van jachten in vuilwatertanks en de bouw van inzamelstations in jachthavens

Er is een overlap tussen de maatregelen die nodig zijn om de waterkwaliteit te verbeteren en anti-verdrogingsmaatregelen. Voor zover deze samenvallen is ervoor gekozen de kosten op te nemen bij de oppervlaktewatermaatregelen.

De gemeentelijke maatregelen worden de komende tijd nader in beeld gebracht. Daarom zijn de kosten in veel gevallen alleen als een p.m-post opgenomen. De bedragen die bij Hunze en Aa's

worden genoemd, zijn bestemd voor het saneren van enkele overstorten waarvan bekend is dat ze problemen veroorzaken.

Om de cijfers goed op waarde te kunnen schatten is het van groot belang om te weten welk deel al is opgenomen in het huidige beleid, al dan niet reeds gedekt in begrotingen, en welk deel echt nieuw is als gevolg van de KRW. Dit is in de tabellen in dit hoofdstuk gedaan voor de maatregelen in de periode 2009-2015.

Geconstateerd is dat voor Noord-Drenthe een relatief groot beroep wordt gedaan op financiering vanuit het ILG/PMJP. De bijdrage vanuit het ILG/PMJP in tabel 8.1 is hoger dan de beschikbare middelen in het ILG/PMJP. Voor de provincie Groningen en Fryslân past dit wel binnen de in het ILG/PMJP genoemde middelen.

Proces PMJP en financiering
Het hoofddoel van de PMJP's 2007-2013 is het vaststellen van programmakaders voor het landelijk gebied in termen van doelen, prestaties, middelen en werkwijze. Het PMJP geldt voor een periode van zeven jaar, op basis waarvan projecten worden ontwikkeld en uitgevoerd. Het is een programma, en geen lijst van projecten. Voor zover er in het PMJP projecten zijn genoemd, zijn het voorbeelden. In de PMJP's staan de doelen en prestaties, die gebiedspartners, gemeenten, waterschappen, belangenorganisaties en rijk gaan realiseren in het landelijk gebied. Deze doelen en prestaties worden gerealiseerd in samenwerking met de gebiedspartners. Het rijk blijft op afstand bij de uitvoering.

In het PMJP vindt een bundeling plaats van rijksgelden (Investeringsbudget Landelijk Gebied, ILG) en provinciale middelen. Ook Europese (POP2) gelden komen ter beschikking via het PMJP. In een aantal gevallen is ook een bijdrage nodig van gemeenten en waterschappen op deze doelen. Deze zijn doorgerekend, maar in de meeste gevallen nog niet door de partners geaccordeerd. Zij worden veelal per project uitgewerkt.
De KRW-maatregelen kunnen medegefinancierd worden uit de PMJP's via het doel 'Natuur'. Na 2013 zal de EHS nog niet volledig zijn gerealiseerd, en verwachten wij dat het rijk een vervolg op het huidige programma zal inzetten om het laatste deel (ongeveer een kwart) van de EHS te realiseren. Om goed invulling te geven aan deze opgave zetten de provincies in op een goede facilitering aan subsidieaanvragers. Daarbij hanteren ze in grote lijnen het principe 'wie het eerst komt die het eerst maalt'. Een verschil tussen provincie Groningen en de provincies Drenthe/Fryslân is dat de provincie Groningen geen jaarprogramma's maakt, de andere provincies wel.

Halverwege de programmaperiode (2010) vindt een evaluatie plaats, de 'mid-term review',. Deze tussentijdse beoordeling van de voortgang van de afspraken in de bestuursovereenkomst kan aanleiding geven tot wijzigingen van de inhoud van de overeenkomst, en mogelijk het PMJP te herzien. De afspraken met het rijk liggen echter tamelijk vast.

Onze inzet t.a.v. de financiering
In het PMJP zijn doelen en middelen opgenomen die aansluiten bij de wateropgaven zoals die voorliggen. Het betreft: verwerving en inrichting EHS, verdrogingsbestrijding TOP-gebieden, en verbeteren milieukwaliteit watergangen. Elk van deze doelen zal - in samenspraak met de waterschappen – uitgewerkt worden en in een uitvoeringsagenda opgenomen worden, zodat duidelijk wordt welk deel van de beschikbare middelen we willen bestemmen voor watergerelateerde maatregelen. Deze uitvoeringsagenda zal onder meer worden bepaald door:

- Het rendement van verschillende maatregelen;

- Realisatievermogen van uitvoeringspartijen, bv. blijkend uit concrete, obstakelvrije voorstellen;
- Beschikbare cofinanciering;
- Afstemming met andere doelen in het gebied. Voorstellen lopen dan ook via de betreffende gebiedscommissies.

Inzetten op additionele middelenverwerving
Tijdens de 'midterm-review' van de het ILG in 2010 is een herschikking van middelen over provincies mogelijk. Provincies die relatief ver zijn in de realisatie van prestaties zullen mogelijk extra middelen ter beschikking krijgen. De provincies willen in het eerste kwartaal van 2010 circa 100% van de beschikbare PMJP-middelen verplicht te hebben aan uitvoeringspartners en circa 50% van de opgave gerealiseerd te hebben. We streven naar een goede onderhandelingspositie voor de tweede helft van de ILG-periode.

Om de uitvoering van de KRW maatregelen te stimuleren heeft het Rijk een subsidieregeling opgesteld, de zogenaamde synergieregeling. Om het beroep op deze synergieregeling zo succesvol mogelijk te laten zijn worden de meest kansrijke projecten hiervoor ingediend. Als er, nadat het synergiegeld is besteed, blijkt dat er voor de uitvoering van KRW maatregelen nog een financieringstekort, zoals blijkt uit de voetnoten van tabellen 8.2, 8.3 en 8.4 of uit andere bronnen, overblijft zal bestuurlijk overleg plaatsvinden om de verdere mogelijkheden te onderzoeken, waaronder die binnen het PMJP, om een oplossing voor dit tekort te vinden. Mochten er na bestuurlijk overleg alsnog onvoldoende financiële middelen beschikbaar zijn om het financieringstekort op te heffen dan zal de uitvoering van de maatregelen getemporiseerd worden tot de periode ná 2015.

Een derde mogelijkheid is de inzet van zogenaamde blauwe diensten. Blauwe diensten zijn projecten en activiteiten op het gebied van water, landschap, natuur, cultuurhistorie en recreatie die de kwaliteit en toegankelijkheid van het landelijk gebied verhogen en die verder gaan dan de wettelijke plicht hiertoe. Ze worden uitgevoerd door particuliere grondgebruikers. Bij blauwe diensten gaat het nadrukkelijk om waterberging, waterconservering en verbetering van de waterkwaliteit van grond- en oppervlaktewater. De provincies zullen hiervoor een visie/kadernotitie gaan opstellen.

Waterschappen faciliteren in effectieve uitvoering
Het tempo van uitvoering van projecten wordt in belangrijke mate bepaald door de kansen die zich voordoen in de grondverwerving en werken die in het kader van andere doelen worden uitgevoerd. We stellen dan ook voor om de subsidietoewijzing aan waterschappen te baseren op een meerjarig projectenprogramma in plaats van individuele projecten, zodat de slagvaardigheid wordt vergroot. De provinciale gebiedscoördinatoren dragen zorg voor synergie met andere maatregelen.

Kosten van maatregelen in Fryslân

Uit de tabel blijkt dat het overgrote deel van de maatregelen al deel uitmaakt van het huidige beleid. De nadruk ligt op inrichting van oevers en kaden. Een grote post is de bouw van vuilwaterinzamelstations en de inbouw van vuilwatertanks in recreatievaartuigen, die vanaf 2009 wettelijk verplicht is. Hierdoor is het aandeel van derden in de kosten voor de KRW in Fryslân groter dan in de andere provincies.

Tabel 8.2 Kosten van de waterkwaliteitsmaatregelen in het beheergebied van Wetterskip Fryslân

Maatregel	Kosten in miljoen euro			Voorstel kostenverdeling periode 2010-2015[1]				
	Periode 2010-2015							
	Huidig beleid	Beleids-doelstelling	Periode 2016-2027 (GEP)[2]	Wetterskip Fryslân	Provincie Fryslân PM-JP/ILG	Gemeente	Landbouw	Derden
Rioleringsmaatregelen								
Saneren overstorten	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.		p.m.		
Afkoppelen hemelwater	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.		p.m.		
Saneren lozingen buitengebied	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.		p.m.		
RWZI's								
Optimaliseren proces RWZI	60,0	0,0	96,0	60,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inrichtingsmaatregelen								
Aanleggen natuurvriendelijke oevers	56,5	16,8	66,1	63,3	10,0	0,0	0,0	0,0
Beekherstel	10,1	0,0	7,0	2,4	4,0	0,0	0,0	0,0
Waterberging in deelsystemen	18,0	0,0	32,0	10,8	1,7	0,0	0,0	0,0
Uitbreiding boezemlanden	7,0	0,0	23,6	1,1	3,6	0,0	0,0	
Vismigratie	0,2	4,3	9,0	3,6	0,5	0,0	0,0	0,5
Beheermaatregelen								
Waterbodemsanering	10,5	0,0	21,0	2,6	3,9	1,6	0,0	0,5
Natuurlijk peilbeheer	p.m.		p.m.					
Uitvoeren actief biologisch beheer	p.m.		p.m.					
Overige maatregelen								
Reductie fosfaat & stikstof landbouw	p.m.		p.m.				p.m.	
Saneren diffuse bronnen	p.m.		p.m.					
Saneren lozingen binnenvaart	86,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	86,4
Totaal	**248,7**	**21,1**	**254,7**	**143,8**	**23,7**	**1,6**	**0,0**	**87,4**

[1] In het financieringsvoorstel 2010-2015 ontbreekt financiering voor € 13.350.000 (het financieringstekort)
[2] Het financieringstekort voor het GEP is nog niet bekend

p.m.: de gemeentelijke maatregelen worden per individuele gemeente verder uitgewerkt.

Kosten maatregelen in het beheersgebied van Waterschap Noorderzijlvest
In onderstaande tabel zijn de kosten voor de maatregelen in het beheergebied van Waterschap Noorderzijlvest.

Tabel 8.3 Kosten van de waterkwaliteitsmaatregelen in het beheergebied van Waterschap Noorderzijlvest

Maatregel	Kosten in miljoen euro			Voorstel kostenverdeling periode 2010-2015[1]					
	Periode 2010-2015								
	Huidig beleid	Beleids-doelstel-ling	Periode 2016-2027 (GEP)[2]	Waterschap Noorderzijl-vest	Provincie Groningen PM-JP/ILG	Provincie Drenthe PM-JP/ILG	Gemeente	Landbouw	Overig
Rioleringsmaatregelen									
Aanpakken overstorten gemengde stel-sels door afkoppelen	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
Opheffen ongezuiverde lozingen	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
RWZI's									
Optimaliseren proces RWZI	34,9	3,2	0,0	38,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Inrichtingsmaatregelen									
Aanleggen natuurvriendelijke oevers	1,0	16,2	7,1	5,2	8,8	0,6	0,8	0,0	0,0
Integrale inrichtingsprojecten	37,4	4,0	33,2	19,5	1,3	19,0	0,0	0,0	0,9
Vispasseerbaar maken kunstwerken	2,7	0,1	0,0	1,2	0,0	0,0	0,0	0,0	1,2
Beheermaatregelen									
Natuurvriendelijk schonen	0,0	1,8	3,1	1,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Visstandbeheer	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige maatregelen									
Saneren diffuse bronnen binnenvaart	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	**76,0**	**25,5**	**43,6**	**65,8**	**10,0**	**19,5**	**0,8**	**0,0**	**2,1**

[1] In het financieringsvoorstel 2010-2015 ontbreekt financiering voor € 3.206.000 (het financieringstekort)
[2] In het GEP ontbreekt financiering voor € 2.155.000 (het financieringstekort)

Kosten van maatregelen in het beheersgebied van Waterschap Hunze en Aa's

Waterschap Hunze en Aa's zet in op inrichting- en beheermaatregelen.
De bedragen die zijn opgenomen voor het saneren van overstorten zijn bestemd voor het aanpakken van enkele specifieke locaties in het Zuidlaardermeergebied.

Tabel 8.4 Kosten van de waterkwaliteitsmaatregelen in het beheergebied van Waterschap Hunze en Aa's

Maatregel	Kosten in miljoen euro			Voorstel kostenverdeling periode 2010-2015[1]					
	Periode 2010-2015								
	Huidig beleid	Beleids-doel-stel-ling	Peri-ode 2016-2027 (GEP)[2]	Waterschap Hunze Aa's	Provincie Groningen PMJP/ILG	Provincie Drenthe PM-JP/ILG	Gemeente	Landbouw	Derden
Rioleringsmaatregelen									
Afkoppelen									
Aanpakken overstorten	2,5	0,2	0,0	0,7	0,0	0,0	0,7	0,0	0,0
RWZI's									
Optimaliseren proces RWZI	20,0	0,0	0,0	20,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uitbreiden RWZI met vierde trap	2,0	0,0	3,4	1,0	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0
Inrichtingsmaatregelen									
Aanleggen natuurvriendelijke oevers	0,0	7,0	15,6	1,6	1,5	0,4	0,0	0,0	0,0
Hermeanderen/beekherstel	21,3	0,0	6,2	4,3	9,6	6,3	0,0	0,0	0,5
Integrale projecten	57,6	2,9	43,2	14,0	12,3	28,5	0,1	0,0	6,5
Vismigratie	0,1	0,9	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5
Beheermaatregelen									
Baggeren	4,2	3,1	45,0	2,1	2,5	0,0	2,4	0,0	0,0
Bufferstroken/akkerrandenbeheer	0,5	0,0	0,6	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Uitvoeren actief biologisch beheer	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Overige maatregelen									
Geven van voorlichting	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Totaal	**108,2**	**14,0**	**114,3**	**44,2**	**26,0**	**36,1**	**3,1**	**0,0**	**6,4**

[1] In het financieringsvoorstel 2010-2015 ontbreekt financiering voor € 6.317.900 (het financieringstekort)
[2] In het GEP ontbreekt financiering voor € 8.553.000 (het financieringstekort)

8.5. Faseren

Volgens de KRW moeten de doelen in 2015 gerealiseerd zijn. Fasering is echter mogelijk als de realisatie in 2015 tot disproportionele kosten leidt. De doelen moeten dan volgens de KRW uiterlijk in 2027 gerealiseerd zijn. Wij stellen voor te faseren tot 2021 en 2027. Faseren is zinvol:

- vanuit oogpunt van kostenbesparing voor burgers en bedrijven. Fasering leidt tot spreiding van kosten. We willen niet dat de lastenontwikkeling voor de burgers en bedrijven te groot wordt (zie hoofdstuk 8.6.)
- vanuit technische en praktische overwegingen. Het uitvoeren van projecten kost tijd en menskracht. De personele capaciteit binnen uitvoerende organisaties moet wel voldoende zijn. Dit is een reden om projecten in de tijd te spreiden.
- vanuit uitvoeringsefficiencyoverwegingen. Fasering vergroot de baten en meekoppelings-mogelijkheden met ruimtelijke ontwikkelingen in stad en land, doordat efficiënter gewerkt kan worden. Door te faseren kunnen we aansluiten op inrichtingsmaatregelen ten behoeve van het waterkwantiteitsbeleid, van WB21 en van de provinciale ILG uitvoeringsprogramma's (onder meer realisatie van de ecologische hoofdstructuur).
- fasering biedt voorts meer kansen voor ontwikkeling van innovaties, onder meer in de vorm van pilots, in de periode 2009 tot en met 2015 en het toepassen van succesvolle innovaties in de daaropvolgende beheerperiodes 2015-2021 en 2021-2027. Daardoor kunnen de doelen beter bereikt worden en de kosten verder beperkt.

8.6. Gevolgen voor de lastenontwikkeling waterschappen

De waterschappen zijn de partijen die een groot deel van de kosten voor hun rekening nemen. Via de waterschapsheffing worden die kosten direct bij de ingelanden in rekening gebracht. Daarom hebben de waterschappen de gevolgen van de plannen voor de waterschapslasten in beeld gebracht. De ontwikkeling van de waterschapslasten als gevolg van de KRW-maatregelen zien er als volgt uit:

Tabel 8.5 Geschatte stijging van de watersysteemheffing van de waterschapslasten als gevolg van KRW-maatregelen

Jaar	Waterschap Noorderzijlvest	Waterschap Hunze en Aa's	Wetterskip Fryslân
2010	< 0,5 %	< 0,5 %	< 0,5%
2011	< 0,5 %	< 0,5 %	< 0,5 %
2012	< 0,5 %	< 0,5 %	< 0,5 %
2013	< 0,5 %	< 0,5 %	< 0,5%
2014	< 0,5 %	< 0,5 %	< 0,5 %
2015	< 0,5 %	< 0,5 %	< 0,5 %
Totale stijging ten opzichte van het ijkjaar 2009			
2010-2015	2 - 2,5 %	2 - 2,5 %	1,5%
2010-2027	4 – 4,5 %	7,5 %	5 %

De stijging van de lasten hangt sterk af van het tijdstip waarop projecten worden uitgevoerd, en dus investeringen worden gedaan. Dit leidt ertoe dat de lastenstijging over de jaren, en tussen de waterschappen verschilt.
Bovengenoemde lastenstijgingen (conform berekeningswijze omslag 2008) geven alleen dat deel dat het gevolg is van *extra KRW-maatregelen.* Andere bronnen, zoals inflatie en uitgaven op andere terreinen zijn niet meegenomen.

8.7. Grondwater

In onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van de grondwatermaatregelen die van belang zijn om de goede grondwatertoestand van de KRW te realiseren. De aanvullende kosten boven op het huidige beleid zijn een voorlopige inschatting.

Veel maatregelen die nodig zijn om de waterkwaliteit te verbeteren vallen samen met maatregelen ten behoeve van antiverdrogingsmaatregelen. Voor zover deze samenvallen is ervoor gekozen de kosten op te nemen bij de oppervlaktemaatregelen.

Tabel 8.6 Geschatte kosten van grondwatermaatregelen (mln €)

	Nedereems	*Rijn-Noord*	*Trekker*
Maatregelen bestaand beleid			
Aanwijzen grondwaterbeschermingsgebied (GWB) openbare drinkwatervoorziening)	€ 0	€ 0	Provincie
Weren ongewenste functies in en activiteiten in GWB	€ 0	€ 0	Provincie
Aanwijzen verbodszone diepe boringen	€ 0	€ 0	Provincie
Implementatie grondwaterbescherming in (voorschriften) bestemmingsplannen	€ 0	€ 0	Gemeente
Belang grondwaterbescherming meenemen in Watertoets	€ 0	€ 0	Gemeente
Ruimtelijke functies afstemmen op waterwinfuncties, met name bij kwetsbare winningen	€ 0	€ 0	Gemeente
Registratie en controle particuliere onttrekkingen (recreatie)	€ 0	€ 0	VROM
Anti-verdrogingsmaatregelen in Natura 2000-gebieden (excl. grondaankoop)	€ 1,05[1]	€ 25,4 [2]	Provincie
Aanvullende maatregelen			
Risicoanalyse puntbronnen in GWB (historisch onderzoek)	€ 0,39	€ 0,07	Provincie/ gemeente
Aanvullende aandacht GWB: meten, registratie, voorlichting, handhaving	N.v.t.[3]	N.v.t.[3]	Provincie/ gemeente
Aanvullende stimuleringsmaatregelen bij kwetsbare winningen uiteenlopend van aanvullende voorlichting tot inzetten middelen gericht op vermindering gebruik mest en bestrijdingsmiddelen[3]	€ 0,03- € 0,06 (laag ingeschat, in discussie	€ <0,01 (laag ingeschat, in discussie)	Provincie/ waterleidingbedrijf
Terugdringen bestrijdingsmiddelen op verhardingen door inzet alternatieven (vanuit KRW vooral rondom kwetsbare gebieden)	€ 0	€ 0	Gemeente
Herprioriteren bodemsaneringsbeleid	€ 1,05	€ 0,32	Provincie/ gemeente

[1] Dit bedrag is opgebouwd uit € 500.000 voor Lieftingsbroek en € 552.000 voor Drentsche Aa (provincie Groningen
[2] Dit bedrag is opgebouwd uit € 23.000.000 voor Fryslân minus € 3.700.000 voor oppervlaktewatermaatregelen, plus € 6.075.000 voor het Fochteloërveen (Drenthe)
[3] Aanvullende kosten meten, registratie, voorlichting en handhaving maken onderdeel uit van pakket aan stimuleringsmaatregelen

Achtergrond en dekking van de kosten voor grondwatermaatregelen

Er zijn twee belangrijke posten bij de grondwatermaatregelen: herstel van verdroogde natuurgebieden, en maatregelen om de vervuiling van grondwater voor de bereiding van drinkwater te voorkomen.

De kosten voor het herstel of behoud van natuurgebieden zijn overgenomen uit de meerjaren-afspraak tussen rijk en provincies over de aanpak van de TOP lijst verdroogde Natura-2000 gebieden (ILG 2007-2013). Daarmee leidt de KRW niet tot verzwaringen ten opzichte van bestaande, door Europees beleid ingegeven, regionale inspanningen op het gebied van verdroging. Bovenop het ILG-budget is co-financiering nodig. Afhankelijk van het soort maatregelen kunnen ook andere partijen, zoals gemeente, waterbedrijf en terreinbeheerder meebetalen. Financiering zal per project nader uitgewerkt worden. De benodigde maatregelen zijn nog niet voldoende helder; een en ander wordt niet opgenomen in de Stroomgebiedbeheerplannen.
De anti-verdrogingsmaatregelen zijn nog niet tot in detail uitgewerkt. Een eerste ruwe schatting van deskundigen in 2006 kwam voor Rijn-Noord uit op een bedrag van 47 miljoen euro, aanzienlijk hoger dus dan het nu beschikbare bedrag. Op dit moment worden de kosten nader bekeken. Dit zou dus kunnen leiden tot de conclusie dat het nu beschikbare bedrag niet voldoende is. Daarvoor kan tijdens de 'mid-term review' van het ILG nader over gesproken worden met het rijk.

De financiering van de kosten voor aanvullende stimuleringsmaatregelen rondom kwetsbare winningen is nog in discussie. Daarbij zijn voorlopig nog twee opties in beeld. Een eerste mogelijkheid is dat waterleidingbedrijven en provincies in gezamenlijk overleg langjarige afspraken maken over het financieren van genoemde maatregelen. Daarbij kunnen zij zowel eigen middelen als beschikbare subsidies inzetten. Een tweede optie is om de grondwater-heffing in te zetten. Daarvoor moet eerst duidelijkheid komen over de wijze waarop in dat geval de waterwet al dan niet moet en kan worden aangepast.

Afhankelijk van de uitkomst van de landelijke discussie kan het RBO en Stuurgroep 2000+ een financieringsvoorstel formuleren en opdracht geven het voorstel verder uit te werken.

Inmiddels zijn de meeste provincies gestart met een risico analyse van puntbronnen in grond-waterbeschermingsgebieden. Voorlopig is een bedrag geraamd voor deze eerste fase van het onderzoek. Of nader onderzoek en sanering nodig is hangt uiteraard af van de eerste bevin-dingen. De bedragen voor het vervolgonderzoek en de eventuele sanering zijn op basis van vuistregels ingeschat (meestal wordt een half procent van de onderzochte locaties daadwerkelijk gesaneerd). Ook al zijn de ramingen onzeker, de verwachting is dat met name voor het vervolg aanvullende middelen noodzakelijk zijn. Voorgesteld wordt om – op basis van de nadere risico-analyse (waarmee inzicht ontstaat in de mate waarin puntverontreinigingen een risico vormen voor de grondwaterkwaliteit) extra budget bij VROM te vragen voor bodemsanering in grond-waterbeschermingsgebieden. Dit onderwerp is als speerpunt in het VROM-beleid opgenomen (decembernota 2006)**.** Bovendien is cofinanciering in grondwaterbeschermingsgebieden vaak niet mogelijk, omdat er nauwelijks mee te liften is met ruimtelijke ontwikkelingen en bovendien vaak geen fondsen beschikbaar zijn (zoals ISV en de bedrijvenregeling). Zonder extra middelen moet de oplossing worden gezocht in herprioritering binnen bestaande bodemsaneringspro-gramma, in combinatie met fasering.

8.8. Waddenzee en Eems-Dollard

De kosten van de Kaderrichtlijn Water maatregelen van Rijkswaterstaat Noord-Nederland voor de Waddenzee en Eems-Dollard zijn voor de periode 2010-2015 begroot op 10 tot 20 miljoen euro. Hierin zijn de maatregelen van het Herstel en Inrichtingsprogramma dat loopt t/m 2010 ook meegenomen. Het resultaat van deze maatregelen levert het beleidsdoel 2015.
Voor het behalen van het einddoel, te weten de goede ecologische toestand (GET) in de Waddenzee en Noordzeekustzone en het goede ecologische potentieel (GEP) in de Eems-Dollard en het nieuwe waterlichaam Waddenzee-vastelandskust, worden voor de periode na 2015 nog aanvullende maatregelen afgewogen. Deze maatregelen zijn niet uitvoerbaar voor 2015 of deze zijn de eerste planperiode nog onderwerp van studie. Hierbij kan gedacht worden aan maatregelen als verdere verkweldering Noord-Friesland buitendijks, maatregelen ter voorkoming van verdere achteruitgang van de kwaliteit van de eilandkwelders, aanvullende vismigratiemaatregelen en het realiseren van een zoet-zoutgradiënt in het Lauwersmeer in samenhang met de bouw van een nieuw gemaal (kosten van een dergelijk pakket bedragen naar schatting 20 miljoen euro).

Het totale basispakket van RWS voor Rijkswateren in Nederland van ca. 500 miljoen euro wordt op 1 oktober met de staatssecretaris voor goedkeuring besproken.

9. Van planvorming naar uitvoering

De afgelopen jaren heeft de planvorming van het waterkwaliteitsbeleid veel tijd en inspanning gevergd. In principe is de invoering van de KRW een herijking van bestaand beleid. . Door de nieuwe elementen uit de KRW en de complexe organisatie van het waterbeheer in ons land werd het een proces dat bij tijden een forse wissel op de betrokken partijen heeft getrokken. Het grote winstpunt van het pakket KRW-doelen en -maatregelen is het brede draagvlak voor de maatregelen en de sfeer van samenwerking waarin het tot stand is gekomen. Die samenwerking willen het RBO Rijn-Noord en de Stuurgroep Water 2000+ graag voortzetten.

Met het gereedkomen van de regionale waterplannen voor de periode 2010-2015, en de samenvatting daarvan in het Stroomgebiedbeheerplan, is het zaak om de uitvoering ter hand te nemen. Wij verwachten de resultaatsverplichting van de KRW waar te maken door de samenwerking voort te zetten. Met de spelregels voor de financiering, kostenverdeling en fasering van maatregelen, en de afspraken over financiering, hebben we de ingrediënten in handen om slagvaardig aan het werk te gaan, en toekomstige ontwikkelingen in goede banen te leiden. We mogen het ambitieniveau van het maatregelenpakket niet onderschatten. De grootschalige herinrichting van oevers en watergangen, een andere manier van onderhoud en aanvullende maatregelen voor het terugdringen van vervuiling vergen een grote inspanning. Daarbij is de medewerking van burgers en bedrijven onontbeerlijk. Het draagvlak dat het gebiedsproces heeft opgeleverd is dus van grote waarde.

Een belangrijk element bij de uitvoering is de medefinanciering van maatregelen door het rijk, in de vorm van de ‘synergie- en innovatiegelden’. Die bieden de mogelijkheid om combinaties te realiseren van waterkwaliteits- en waterkwantiteitsmaatregelen. Volgens de regionale partijen in RBO en Stuurgroep renderen de gelden het best als ze worden toegevoegd aan het ILG, en op dezelfde manier kunnen worden geprogrammeerd. Dat betekent dat rijk en regio afspraken maken over de doelen die gerealiseerd worden. De regio heeft vervolgens de gelegenheid om met een langjarige programmering de doelen gezamenlijk te realiseren. De vrijheid om te prioriteren is daar een onlosmakelijk onderdeel van.

Met een concreet maatregelenpakket, een goede samenwerking, en een adequate financiering zijn wij ervan overtuigd dat we de komende jaren een forse stap kunnen zetten op weg naar schoon en gezond water in Noord-Nederland.

10. Bijlagen

Bijlage 1 Hoofdpunten uit de kaderrichtlijnwater

De Europese Commissie onderkende in de jaren 90 dat de waterkwaliteit in Europa niet snel genoeg verbeterde. Grote verschillen in aanpak tussen de landen waren aan de orde en er werd afgewenteld. Zo werd er vanuit Frankrijk en België flink wat geloosd op de Rijn en Schelde, die vervolgens in Nederland uitkomen. De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW, 2000) richt zich op het handhaven en verbeteren van de kwaliteit van grond- en oppervlakte water in Europa.

Chemische, ecologische en kwantiteitsdoelen
In de KRW is sprake van verschillende soorten doelen. De ecologische doelen gelden voor de oppervlaktewaterlichamen: In Noord Nederland binnendijks zijn dit beken, meren en kanalen. De chemische doelen gelden voor alle oppervlaktewateren en richten zich alleen op de prioritaire stoffen; dat zijn gevaarlijke stoffen zoals zware metalen en bestrijdingsmiddelen. Op alle grondwaterlichamen zijn zowel chemische als kwantitatieve doelen van toepassing.

Geen achteruitgang (Stand still beginsel)
De KRW stelt dat de ecologische en chemische toestand van grond- en oppervlaktewaterlichamen niet achteruit mogen gaan. Afwijkingen zijn toegelaten onder voorwaarden:

- Tijdelijke Achteruitgang door overmacht
- Het afwijken bij bepaalde fysieke projecten die van hoger openbaar belang zijn.
- Er is geen sprake van afwenteling van problemen naar andere waterlichamen.

Stedelijk gebied
In het stedelijk gebied is bij de KRW geen ecologische opgave, wanneer er geen oppervlaktewaterlichamen zijn. In het stedelijk gebied gelden wel de chemische doelen. In het stedelijk gebied kunnen maatregelen nodig zijn voor het halen van de doelen in oppervlaktewaterlichamen buiten het stedelijk gebied. Dit wordt per gemeente inzichtelijk gemaakt.

Ecologische doelen
De KRW geeft aan dat de EU lidstaten de ecologische doelen zelf opstellen en wettelijk vastleggen, en schrijft alleen een methode voor. Dit maatwerk is nodig vanwege de regionale verschillen in watersystemen, maar ook vanwege verschillen in sociaaleconomische omstandigheden. De KRW vereist dat de wijze waarop de doelen en maatregelen tot stand komen, transparant is. De opstelling van de doelen en maatregelen gebeurt volgens een afgesproken stramien, de Praagse methode. Voor een beschrijving van deze methode; zie bijlage 2. De waterschappen hebben te samen met de gebiedsgroepen deze exercitie uitgevoerd en vastgelegd in gedetailleerde rapportages die nodig zijn als basismateriaal voor het Stroomgebiedbeheerplan.

Chemische doelen oppervlaktewater (normen)
Voor de prioritaire stoffen zijn voorlopige KRW normen beschikbaar. Deze normen zijn in juli 2006 bij de Europese Commissie ingediend en volgens planning zullen ze in 2009 in de EU-lidstaten van kracht worden. De goede chemische toestand is bereikt als uiteindelijk aan alle normen wordt voldaan. Een en ander is in onze aanpak meegenomen.

Chemische doelen grondwater
De normen zijn anders dan de oppervlaktewaternormen. Voor nitraat en bestrijdingsmiddelen staan normen in de in 2007 vastgestelde Grondwaterrichtlijn. De chemische doelen voor overige stoffen ('drempelwaarden') moeten nog worden afgeleid door Rijk en provincies, conform de Grondwaterrichtlijn. Daarover is nog geen duidelijkheid. Bij het afleiden van doelen worden relaties gelegd met grondwater als bron voor menselijke consumptie (waaronder drinkwater), grondwaterafhankelijke natuur en het oppervlaktewater.

Fasering en resultaatverplichting
De KRW doelen moeten in 2015 gehaald worden. Brussel staat toe dat deze datum bijgesteld wordt tot uiterlijk 2027, in geval realisatie in 2015 leidt tot disproportionele kosten. In 2006 (Decembernota 2006) is in Nederland afgesproken dat uitgegaan wordt van het gefaseerd uitvoeren van maatregelen. Er wordt dan ook onderscheid gemaakt tussen de drie planperiodes die de KRW kent (2009 – 2015, 2015 – 2021 en 2021 – 2027). De maatregelen die vervolgens opgevoerd worden tot 2015 (beleidsdoel 2015) zijn resultaatsverplichtingen.

Vaststelling en bijstelling van de ecologische doelen door de provincies
De doelen voor de natuurlijke wateren worden als richtwaarde vastgelegd in een Algemene Maatregel van Bestuur. De provincies stellen in Noord Nederland de ecologische KRW doelen voor sterk veranderde en kunstmatige wateren vast, als afgeleide van deze richtwaarden. Daarbij gaat het om alle wateren, uitgezonderd Waddenzee en Noordzee-kustzone. Voor die wateren stelt het Rijk de doelen vast. De motivering om af te wijken van de richtwaarden dient elke zes jaar geactualiseerd te worden. Da kan de ambitie in de richting van de natuurlijke watertypen schuiven, maar de fasering kan ook worden verlengd en uiteindelijk lager worden gesteld.. Een en ander moet dan wel met een uitgebreide onderbouwing aan Brussel worden gemeld.

Vaststelling van de grondwaterdoelen door de provincies
Er is nog geen helderheid is over de grondwaterdoelen, e.e.a. wordt vastgelegd in een algemene maatregel van bestuur.

Stroomgebiedbeheerplan
De richtlijn geeft aan dat de ecologische en chemische doelen en maatregelen om schoon, gezond water te bereiken in 2009 door de verantwoordelijke bestuurders vastgesteld moeten zijn en gerapporteerd aan Brussel in een stroomgebiedbeheersplan (SGBP). De maatregelen moeten binnen de in het Stroomgebiedbeheerplan afgesproken termijn gerealiseerd zijn.

Een Stroomgebiedbeheerplan karakteriseert het gebied en de daar voorkomende problemen, beschrijft de doelen voor het gebied en de maatregelen in tijd om deze doelen te bereiken. Voor Noord Nederland zijn de stroomgebieden de Rijn en Eems. Noord Nederland is weer verdeeld in drie KRW-deelstroomgebieden:

- Rijn Noord: Provincie Fryslân en delen van de provincies Groningen, Drenthe en de Waddenzee, exclusief Texel.
- Nedereems: het noordoostelijk deel van de provincies Groningen en Drenthe.
- Het internationale deelstroomgebied Eems-Dollard: Het Nederlandse en Duitse estuarium van de Eems inclusief de Dollard.

Het Rijk heeft het voortouw bij het opstellen van de Stroomgebiedbeheerplannen. De KRW geeft aan wat er minimaal gerapporteerd moet worden in de en dat is heel wat! Er is een conceptinhoudsopgave die een beeld geeft, van wat door ons verzameld en aan Brussel gerapporteerd gaat worden.

Bijlage 2 Kenmerken doelen en maatregelen per watertype.

Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste kenmerken, doelen en mogelijke maatregelen voor het belangrijkste KRW-oppervlaktewater in Rijn-Noord en Nedereems en Eems-Dollard.
We hebben de volgende onderverdeling gemaakt:

- Kanalen
- Meren
- Beken/rivieren
- Brakwater
- Waddenzee

Kanalen

Prinses Margrietkanaal, Van Starkenborghkanaal, Eemskanaal, Winschoterdiep

Kenmerken nu

- Beperkte tot intensieve (beroeps)scheepvaartfunctie
- Kanalen zijn gegraven voor de aan- en afvoer van water
- De oevers zijn steil en vaak beschoeid
- Vast peil
- Door scheepvaart ontstaat golfslag en een vertroebeling van het water
- Er zijn weinig ondiepe zones

Ecologische doelen

- Minder algen
- Waar mogelijk natuurvriendelijke oevers, waardoor oeverplanten en waterplanten toenemen
- Dit leidt tot een gevarieerdere visgemeenschap

Maatregelen

- Vermindering van golfslag door scheepvaart bij de aanleg van natuurvriendelijke oevers geschiedt door een vooroeververdediging
- Variatie in waterpeil in is niet mogelijk
- Gedifferentieerd en minder intensief beheer
- Vermindering van nutriënten

Toelichting

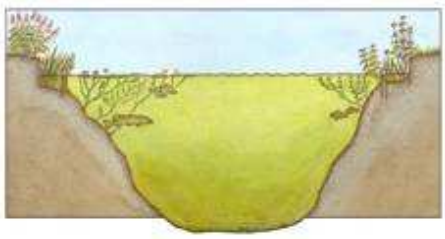

Op dit moment zijn de bestaande functies van grote scheepvaartkanalen bepalend voor de inrichting. Herinrichting van de oevers, eventueel achter een vooroeververdediging, draagt beperkt bij aan de ecologische doelstelling en worden alleen op kansrijke locaties voorgesteld. De gebruiksfuncties lijden significante schade als er minder gevaren gaat worden of het peilbeheer aangepast wordt; het water blijft daardoor troebel. De kosten worden vooral bepaald door de herinrichting van de oevers.

Meren

Friese meren, Schildmeer, Leekstermeer

Ecologische doelen

- Minder algen
- Brede soortenrijke zone met oeverplanten
- Gevarieerde begroeiing met drijfbladplanten, ondergedoken waterplanten en open water
- Soortenrijke visgemeenschap

Belangrijkste kenmerken
- Stilstaand, niet al te diep water
- Windwerking en verlanding

Maatregelen
- Fluctuatie van waterpeil is niet mogelijk
- Inrichting van natuurvriendelijke oevers
- Aanleg van inundatiezones
- Vermindering van belasting met nutriënten door aanpak RWZI's en belasting uit polders

Toelichting

De belangrijkste hydrologische knelpunten bij meren hangen samen met het vaste peil en de steile oevers. Hierdoor ontbreken natuurlijke inundatiezones die ecologisch van groot belang zijn voor bijvoorbeeld vissen. De hoogte van het ecologische doel wordt daarom vooral bepaald door de mogelijkheden voor flexibel peilbeheer en het creëren van inundatiezones. In de Friese meren die deel uitmaken van een boezemsysteem is flexibel peilbeheer niet mogelijk. Het peil van de hele boezem moet dan worden aangepast.

In de huidige situatie bestaat er bij meren een relatief groot verschil in nutriëntenbelasting. Dit verschil en de mate waarin de belasting kan worden teruggedrongen, zijn van invloed op het bepalen van de ecologische doelen voor de verschillende meren. Het bestaande beleid voor nutriënten is soms voldoende. De extra kosten voor de meren worden vooral bepaald door de aanleg van inundatiezones of peilbeheer. Hierbij is overlap aanwezig met de WB21 maatregelen om wateroverlast te voorkomen.

Beken

Voorbeelden: Drentsche Aa, Westerwoldse Aa, Ruiten Aa, Eelder- en Peizer Diep, Linde, Koningsdiep

Belangrijkste kenmerken in de toekomst
- Zuurstofrijk, stromend water
- Meandering
- Erosie en sedimentatie
- Beschaduwing

Ecologische doelen
- Minder algen
- Soortenrijke zone met oeverplanten
- Gevarieerde begroeiing met drijfbladplanten, ondergedoken waterplanten en open water
- Soortenrijke visgemeenschap
- Dwarsprofiel stromend water

Maatregelen
- (Her)meandering/ veranderingen van de vorm van de waterbodem en oevers
- Inrichting van natuurvriendelijke oevers
- Vrije migratie voor vis (visstuwen of verwijderen stuwen)
- Continuïteit in waterafvoer en daarmee stroming
- Gedifferentieerd en geëxtensiveerd beheer

Toelichting

De ecologische kwaliteit van beken wordt vooral beïnvloed door rationalisering van aan- en afvoer van water voor waterbeheer in stedelijke en landbouwgebieden. Beken zijn hiervoor meestal

genormaliseerd en gekanaliseerd, worden intensief onderhouden en kennen een sterk gestuurd peilbeheer met stuwen. In droge perioden wordt vaak ook extra water aangevoerd.

De hoogte van het ecologische doel hangt vooral af van haalbaarheid van hermeandering. Afhankelijk van de functie leidt hermeandering tot zichtbare schade. Het bestaande ruimtelijke ordeningsbeleid speelt hierbij een belangrijke rol, zoals de ligging van de Ecologische Hoofdstructuur. De EHS stelt immers ook bepaalde eisen aan de inrichting. Natuurvriendelijke oevers en/of inundatiezones vormen een goed alternatief voor gebieden waar hermeandering tot schade leidt. Voor nutriënten is het bestaande beleid meestal voldoende om het ecologische doel te halen.

Extra kosten voor maatregelen in beken worden vooral bepaald door de mate van hermeandering.

Brakwater

Belangrijkste kenmerken nu
- Hoog en wisselend zoutgehalte
- Zeer variabel in vorm en afmetingen
- Verbindingsweg tussen zee en zoet water

Doelen
- Meer karakteristieke internationaal zeldzame brakwatersoorten

Dwarsprofiel

Maatregelen
- Vispassages
- Onderzoek naar mogelijkheden voor verzilting
- Natuurvriendelijke oevers

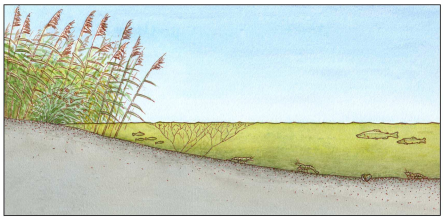

Toelichting
Brakke wateren voldoen niet aan de KRW. De twee belangrijkste oorzaken zijn de beperkte migratiemogelijkheden voor vissen en andere organismen, en het onnatuurlijke zoutregime. Dit laatste komt door het doorspoelen van de watergangen met zoet water voor de landbouwgronden.
De vismigratie kan door allerlei inrichtingsmaatregelen en door een aangepast beheer van zeesluizen worden verbeterd. Het laten verbrakken van het water, dus vermindering van de doorspoeling met zoet water, heeft belangrijke schade voor de landbouw tot gevolg .

Bijlage 3 De afleiding van de ecologische doelen volgens de KRW systematiek

In deze Bijlage vindt u een toelichting op het bepalen van de ecologische doelen voor sterk veranderde en kunstmatige waterlichamen. In onderstaand schema zijn de stappen ten opzichte van elkaar weergegeven. Vervolgens volgt per stap een toelichting.

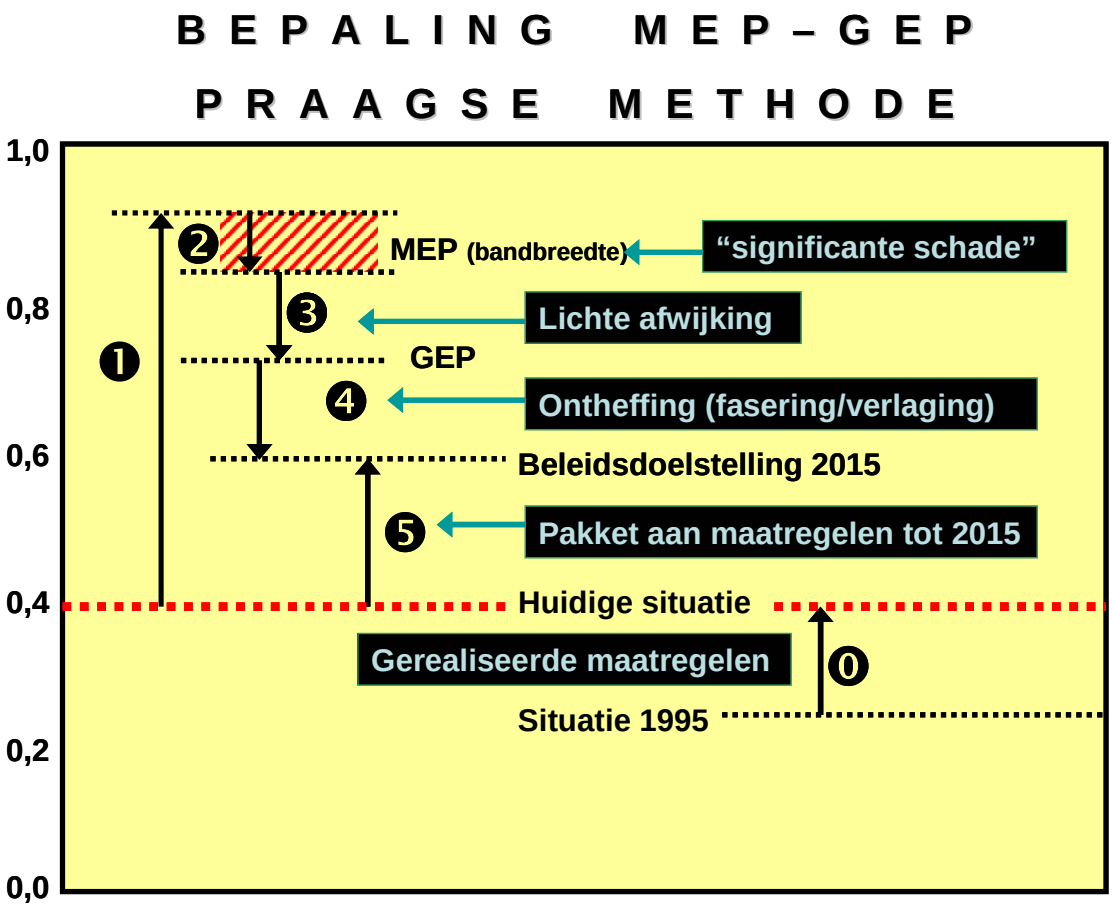

De maatschaal links is helaas verkeerd terecht gekomen.

Huidige situatie
De huidige ecologische toestand van een oppervlaktewaterlichaam wordt berekend aan de hand van de monitoringsgegevens van de waterschappen. Het gaat hierbij om de toestand van de parameters fytoplankton, macrofauna, vegetatie en vissen. Per waterlichaam wordt per parameter de ecologische toestand weergegeven op een schaal van 0 tot 1.

Herstel- en inrichtingsprojecten - verbeteringen aan bijvoorbeeld rioolwaterzuiveringsinstallaties en emissiereductie uit de landbouwgronden - hebben bijgedragen aan verbetering van de ecologische toestand. In veel gevallen is het zinvol aan te geven in hoeverre de ecologische toestand is verbeterd. Dit illustreert de samenhang tussen de huidige toestand, het goed ecologisch potentieel en de toestand in 2015 (beleidsdoelstelling).

❶
Bij de bepaling van het Goed Ecologisch Potentieel (GEP) moet in eerste instantie worden aangegeven welke maatregelen realistisch zijn om de ecologische toestand van oppervlaktewaterlichamen te verbeteren. In principe worden kosten en (omliggende) functies in deze fase nog niet bekeken. Uitvoering van alle mogelijke realistische maatregelen leiden tot het Maximaal Ecologisch Potentieel (MEP).

❷
Een aantal van de onder ❶ gedefinieerde maatregelen zal misschien leiden tot aanzienlijke schade aan andere functies die naast of op het waterlichaam aanwezig / van belang zijn. Bijvoorbeeld schade voor de landbouw, scheepvaart en schade aan voorzieningen in het stedelijke gebied. Deze inrichtings- en beheersmaatregelen kunnen weggelaten worden met de onderbouwing dat het om 'significante' schade gaat. Daardoor daalt de ecologisch te bereiken toestand. Een dergelijke ecologische toestand wordt wel de onderkant van de bandbreedte van het Maximaal Ecologisch Potentieel genoemd.
In de uiteindelijke rapportage zullen stap 1 en 2 als één stap worden beschreven.

❸
Het Goed Ecologisch Potentieel (de ecologische doelstelling) mag volgens de kaderrichtlijn slechts licht afwijken van het Maximaal Ecologisch Potentieel. Dit betekent in de praktijk dat maatregelen met een gezamenlijk gering effect op de ecologie van de oppervlaktewaterlichamen niet uitgevoerd hoeven te worden om de ecologische doelstelling (het GEP) te halen. De waterkwaliteit moet zodanig zijn dat deze de realisatie van het GEP niet in de weg staat.

❹
Het Goed Ecologisch Potentieel (GEP) is volgens de KWR in 2015 bereikt. Als dit vanwege onder andere buiten proportionele lastenverhoging voor burgers niet mogelijk blijkt, kan ontheffing worden aangevraagd. De ecologische doelstelling wordt in dat geval niet gehaald. Alleen de beleidsdoelstelling voor 2015 wordt dan geformuleerd. Ontheffing betekent in eerste instantie een verschuiving van de termijn voor het halen van de doelstelling naar 2021 of 2027. Dus geen verlaging van de ecologische doelstelling (GEP). Mocht het ecologisch doel dan nóg niet worden gehaald, dan kan voor doelverlaging worden.

❺
Na het doorlopen van de stappen ❶ t/m ❹ blijft het maatregelenpakket over. Dit moet tot 2015 uitgevoerd worden om de ecologische toestand zoals geformuleerd in de beleidsdoelstelling te kunnen halen. Binnen dit maatregelenpakket is onderscheid tussen de maatregelen binnen het huidige beleid en de zogenaamde KRW-maatregelen. De kosten die vallen binnen het huidige beleid zijn opgenomen in de (meerjaren)begrotingen van de verschillende (overheids)organisaties, de KRW-maatregelen brengen extra kosten met zich mee.

Bijlage 4 Getalswaarden waterkwaliteitdoelen

In de tabellen in deze bijlage staat een overzicht van de getalsmatige doelstellingen voor de waterlichamen in de beheersgebieden van de waterschappen Fryslân, Noorderzijlvest en Hunze en Aa's. Deze waarden zijn voorlopig. Pas met de vaststelling van de provinciale waterhuishoudingsplannen in 2009 worden ze formeel bekrachtigd. De tabellen staan in de beslisnota om de provinciebesturen een idee te geven over hetgeen ze moeten vaststellen.

Bij de beoordeling van de waterkwaliteit voor de natuurlijke wateren wordt een Ecologische Kwaliteitsratio (EKR) gehanteerd. De meest ideale toestand betekent een score van 1 en de meest slecht denkbare toestand – zuurstofloos water waar nauwelijks leven in voorkomt - heeft een score van 0. Op deze wijze worden 5 klassen onderscheiden. Volgens de KRW is een **natuurlijk waterlichaam** in een goede ecologische toestand (GET) als een score van 0.6 wordt gehaald.

Voor **de sterk veranderde en kunstmatige wateren** mag de doelstelling worden aangepast als het GET van het meest gelijkende natuurlijke watertype niet meer kan worden bereikt doordat wateren door menselijk ingrijpen onomkeerbaar zijn veranderd. De procedure daarvoor staat in bijlage 3. Die procedure leidt tot een 'streepje op de maatlat' (het Goed Ecologisch Potentieel of GEP), dat lager ligt dan het GET, omdat rekening is gehouden met menselijk gebruik. Als bijvoorbeeld de stuwen in een beek niet worden weggehaald omdat dat zou leiden tot significante schade, is de beek minder geschikt voor sommige vissoorten. Dat kan dan leiden tot een lager doel op de maatlat voor vissen.

In onderstaande figuur houdt dit in dat in dit geval het GEP ligt bij een EKR-score van 0,3. Op deze wijze kan op landelijk niveau worden nagegaan in welke mate de doelstellingen zijn aangepast en is tevens zichtbaar wat de ambitie is.

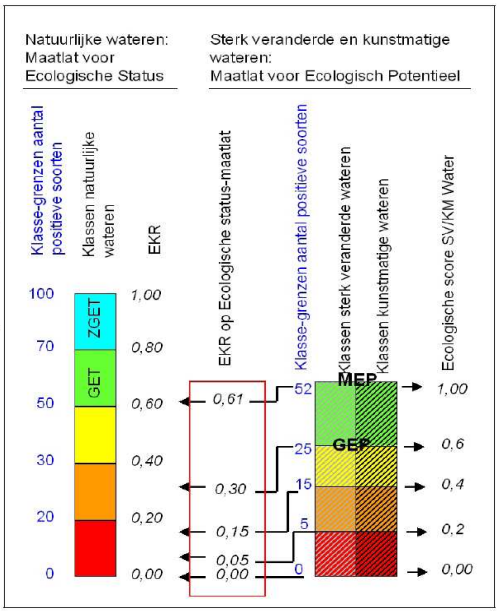

Relatie tussen maatlat voor natuurlijke wateren en maatlat voor sterk veranderde en kunstmatige wateren. Als voorbeeld is het aantal positieve soorten als variabele voor de klassengrenzen gegeven. De ZGET is gelijk aan 70 positieve soorten of meer, het GET aan 50 tot 70, het MEP aan 52 en voor dit waterlichaam is de norm, het GEP gesteld op 25 positieve soorten. Het figuur is bedoeld om te illustreren hoe de twee typen maatlatten zich van elkaar onderscheiden. In het cluster MRE van het LBOW is afgesproken dat in rapportages altijd de EKR (in rode kader) van de natuurlijke maatlatten moet worden gebruikt.

Wetterskip Fryslân (voorlopig KRW-doel (goed ecologisch potentieel)

waterlichaam	status	TYPE	Fytoplankton	Macrofyten	Macrofauna	Vissen	tot-fosfaat (mg/l)	tot-stikstof (mg/l)
Linde en Noordwoldervaart	SV	R5		0,6	0,5	0,4	0,14	4,0
Tjonger bovenloop	SV	R4		0,6	0,5	0,4	0,12	4,0
Tjonger midddenloop	SV	R5		0,6	0,4	0,35	0,14	4,0
Koningsdiep	SV	R5		0,6	0,5	0,4	0,14	4,0
Lauwers	SV	R6		0,4	0,4	0,4	0,14	4,0
Friese boezem - overige meren	SV	M14	0,5	0,4	0,5	0,3	0,09	1,3
Sneekermeergebied e.o.	SV	M14	0,5	0,4	0,5	0,3	0,09	1,3
Fluessen e.o.	SV	M14	0,5	0,4	0,5	0,3	0,09	1,3
Alde Feanen	SV	M14	0,5	0,4	0,5	0,3	0,09	1,3
Grote Wielen	SV	M14	0,5	0,4	0,5	0,3	0,09	1,3
Friese boezem - grote ondiepe kanalen	K	M6b	0,6	0,6	0,6	0,6	0,25	3,8
Friese boezem - grote diepe kanalen	K	M7b	0,6	0,6	0,6	0,6	0,25	3,8
Friese boezem - regionale kanalen met scheepvaart	K	M3	0,6	0,5	0,6	0,6	0,15	2,8
Friese boezem - regionale kanalen zonder scheepvaart	K	M3	0,6	0,6	0,6	0,6	0,15	2,8
Laagveenplassen Friesland	SV	M27	0,6	0,4	0,6	0,45	0,09	1,3
Nannewijd	SV	M14	0,5	0,5	0,5	0,4	0,09	1,3
Kleine Wielen	SV	M14	0,5	0,4	0,5	0,3	0,09	1,3
Fries kleigebied - zoete polderkanalen	K	M3	0,6	0,6	0,6	0,6	0,2	2,8
Zuidoost Friesland - vaarten met recreatievaart	K	M3	0,6	0,5	0,6	0,6	0,15	2,8
Zuidoost Friesland - vaarten zonder recreatievaart	K	M3	0,6	0,6	0,6	0,6	0,15	2,8
Midden Friesland - polderveenvaarten	K	M10	0,6	0,6	0,6	0,6	0,15	2,8
Noordwestelijke Wouden - regionale zandkanalen	K	M3	0,6	0,6	0,6	0,6	0,15	2,8
Polder eilanden - zwak brakke sloten	K	M1b		0,6	0,6	0,6		2,4
Fries kleigebied - zwak brakke polderkanalen	K	M30	0,6	0,5	0,5	0,5		1,8

K: kunstmatig; SV: sterk veranderd

Waterschap Hunze en Aa's voorlopig KRW-doel (goed ecologisch potentieel)

waterlichaam	status	TYPE	Fytoplankton	Macrofyten	Macrofauna	Vissen	tot-fosfaat (mg/l)	tot-stikstof (mg/l)
Westerwoldse Aa Noord	SV	R7		0.6	0.5	0.49	0.15	5
Kanalen Westerwolde	K	M14	0.6	0.55	0.6	0.53	0.15	3.5
Westerwoldse Aa Zuid / Ruiten Aa / Runde	SV	R5		0.6	0.6	0.6	0.1	3
Mussel Aa / Pagediep	SV	R12		0.48	0.42	0.51	0.15	3
Drentsche Aa	SV	R5		0.6	0.6	0.6	0.1	2.2
Noord-Willemskanaal	K	M14	0.6	0.33	0.41	0.42	0.2	4
Hunze	SV	R5		0.6	0.6	0.6	0.1	2.5
Boezemkanalen Eemskanaal / Winschoterdiep	K	M14	0.57	0.29	0.34	0.39	0.2	4
Zuidlaardermeer	SV	M14	0.6	0.53	0.6	0.6	0.1	2.2
Boezemkanalen Duurswold	K	M14	0.6	0.52	0.6	0.6	0.15	4
Schildmeer	SV	M14	0.6	0.5	0.6	0.57	0.1	3.5
Kanalen Hunze / Veenkoloniën	K	M14	0.6	0.53	0.6	0.6	0.15	3
Boezemkanalen Oldambt	K	M14	0.6	0.54	0.6	0.6	0.15	4
Hondshalstermeer	K	M14	0.55	0.46	0.53	0.5	0.2	4.5
Oldambtmeer	K	M14	0.6	0.6	0.6	0.6	0.1	4
Kanaal Fiemel	K	M14	0.49	0.41	0.51	0.47	0.2	4

K: kunstmatig; SV: sterk veranderd

Waterschap Noorderzijlvest: voorlopig KRW-doel (goed ecologisch potentieel)

Waterlichaam	status	TYPE	Fytoplankton	Macrofyten	Macrofauna	Vissen	tot-fosfaat (mg/l)	tot-stikstof (mg/l)
Maren Reitdiep	K	M14	0,6	0,54	0,53	0,46	0,15	2,5
Maren Fivelingo	K	M14	0,6	0,54	0,53	0,48	0,15	2,5
Damsterdiep	K	M14	0,6	0,53	0,53	0,48	0,2	2,5
Kanalen Hellend Gestuwd	K	M14	0,6	0,53	0,6	0,5	0,15	2,8
Masloot	K	M14	0,6	0,49	0,6	0,49	0,15	2,8
Boterdiep	S	M14	0,6	0,53	0,53	0,48	0,2	2,5
Leekstermeer	S	M14	0,6	0,6	0,6	0,47	0,09	1,3
Paterswoldsemeer	S	M27	0,6	0,48	0,45	0,5	0,09	1,3
Noordoosterlijke Kustpolders	K	M30	0,6	0,5	0,45	0,4	0,22	1,8
Lauwersmeer	S	M30	0,6	0,57	0,6	0,6	0,11	1,8
Van Starkenborghkanaal	K	M7b	0,6	0,32	nvt	0,4	0,25	4
Dwarsdiep	S	R12		0,6	0,57	0,6	0,14	4
Benedenlopen Eelder-Peizerdiep	S	R12		0,6	0,52	0,6	0,14	4
Bovenlopen Eelder-Peizerdiep	S	R12		0,56	0,57	0,6	0,12	4
Reitdiep	S	R7		0,5	0,49	0,4	0,19	4

Bijlage 5 Inrichtings- en Beheersmaatregelen

1. Inrichtingsmaatregelen:

Uitbreiding van natuurvriendelijke oevers geeft ruimte aan oeverplanten, creëert paaiplaatsen voor vissen en vermindert het meststoffen gehalte in het water. Dit laatste voorkomt overvloedige algengroei en geeft ruimte aan waterplanten/macrofauna.

Uitbreiding boezemlanden. Honderd jaar geleden kende Friesland ca. 100.000 ha boezemland. In deze boezemlanden vond sedimentatie van slib plaats met het hieraan gebonden fosfaat. Dit geeft een beter doorzicht en daardoor meer waterplanten. Het geeft paai- en opgroeiplaatsen voor vis.

Uitbreiding van waterberging in polders die water uitslaan op kanalen en meren. De fosfaat en stikstof belasting van kanalen en meren vindt voor een belangrijk deel plaats via het uitgeslagen polderwater. Verruiming van hoofdwatergangen geeft mogelijkheden voor uitbreiding van waterplanten en oeverplanten. Zo worden meer voedingsstoffen uit het water opgenomen. Het gevolg is ook minder fosfaat en stikstofbelasting in de kanalen en meren; dit schept meer mogelijkheden voor de gewenste waterplanten, vis en macrofauna.

Bufferzones langs kanalen en meren/bredere mestvrije zones
Op vrijwillige basis kunnen grondeigenaren deelnemen aan het ontwikkelen van akkerrandenbeheer. Hierbij worden aansluitend op de thans geldende, teelt, spuit- en mestvrije zones, een strook van ca 5 m langs hoofdwatergangen aangehouden. Daarbij zal deze strook niet worden bemest en bespoten. Hiermee wordt de levering van meststoffen en bestrijdingsmiddelen naar de watergang verminderd. Bufferstroken worden in eerste instantie aangelegd langs de waterlichamen in de gebiedsdocumenten en langs de hoofdwatergangen in beheer en onderhoud bij het waterschap.

Meandering beken
Meanderen van beken geeft verschillen in stroomsterkte en zuurstof. Het geeft variatie in erosie en sedimentatieprocessen. Dit alles zorgt ervoor dat er soortenrijke oevers en voor de beek karakteristieke planten en dieren er een plek vinden.

2. Onderhoud en Beheer Maatregelen ecologie Meren en Kanalen

Uitbreiding of instelling Gedifferentieerd onderhoud
Alle waterschappen stellen voor het onderhoud van de watergangen meer natuurvriendelijk in te richten.

Uitbreiding Visstandbeheer. Visstandbeheer betreft het wegvangen van vis. Hierdoor wervelt het bodemslib met daarin meststoffen minder op. Dit leidt tot meer doorzicht en waterplanten (met name brasem wegvangen). Deze maatregel wordt voorgesteld als pilot bij Wetterskip Fryslân.

Uitbreiding flexibel peilbeheer. Een peilbeheer dat zomers lage waterpeilen toestaat en ’s winters hoge peilen geeft meer mogelijkheden voor goed ontwikkelde oevervegetaties en vis en geeft mogelijkheden voor overstromingsvlakten, waarop slib/meststoffen kunnen bezinken. Dit

laatste geeft meer doorzicht, wat goed is voor de ontwikkeling van waterplanten, vis en macrofauna.

Uitbreiding verwijdering voedselrijk bodemslib, Verwijdering van voedselrijk bodemslib geeft meer doorzicht in het water, doordat de nalevering van meststoffen afneemt. Dit werkt positief uit op waterplanten, vis en macrofauna,

Afstemming gemaalbediening op vistrek

Bijlage 6 Tabellen (wordt gepubliceerd op Internet, en door individuele dagelijkse besturen meegestuurd naar algemene besturen)

Bijlage 7 Kaarten (in gedrukte versie, zie adviesnota)

Kaart 1 Waterlichamen oppervlaktewater

Kaart 2 Watertypen oppervlaktewaterlichamen

Kaart 3 Waterlichamen grondwater

Kaart 4 Beschermde gebieden Waterlichamen voor onttrekking voor menselijke consumptie

Kaart 5 Beschermde gebieden Natura 2000 gebieden

Kaart 6 Net

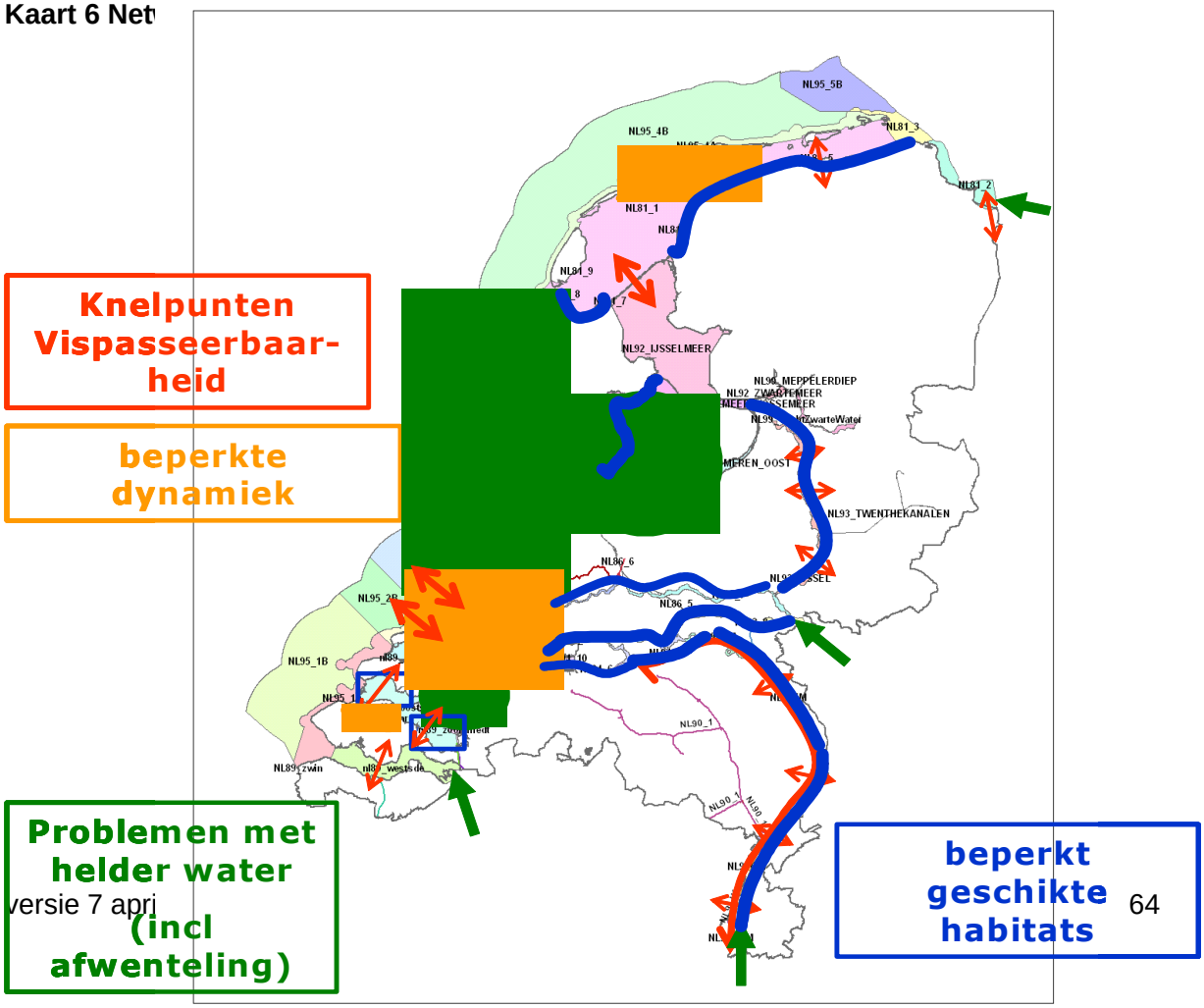

Bijlage 8 Voorlopige maatregelen RWS tot 2015

	KRW-maatregelen RWS Noord-Nederland tot 2015 :
	Verspreiden zeegras zaad dat beter is aangepast op de Hond / Paap (uitbreiden genetische diversiteit)
	Herstelprogramma habitats Waddenzee (ondergedoken riffen/mosselbanken/zeegras)
	Verbetering van de vismigratie in de Waddenzee
	Verbetering van de vismigratie in de Eems-Dollard
	Noorderslenk op Ameland
	Verdere verkweldering Noord-Friesland Buitendijks (Bildtpollen)
	Zoetwateruitstroom Noord Friesland buitendijks
	Natuurontwikkeling Ameland (oost)
	Versterken handhavingspakket zoals TBT verbod, aanpak vervuiling beroeps- en recreatievaart, onderwaterborstelbanen voor verwijdering aangroei
	Opruimen griesberg van Brunnermond in de Eems-Dollard
	Verkennen mogelijkheden geen verdere achteruitgang kwaliteit eilandkwelders + opzetten experimenten, waarbij rekening gehouden wordt met de wensen van de eilandgemeenten.
	Aanleg van extra afzuiginstallaties chartervaart/pleziervaart
	Fishing for litter
	KRW onderzoeken RWS Noord-Nederland tot 2015
	Verkenning optimalisatie slibhuishouding (o.a. optimaliseren bagger / stortbeleid) Eems-Dollard en Waddenzee
	Verkenning afslag kwelders Eems-Dollard
	Verkenning naar potentiële locaties robuuste natuurlijke zoet-zout overgangen (Afsluitdijk, Balgzandkanaal, Westerwoldse Aa, Lauwersmeer).
	Natuurontwikkeling Eems (verkenning: integraal managementplan Eems)
	KRW maatregelen agenderen bij derden vanuit belang KRW:
	Verkenning mogelijkheden verbieden visserij met wekkerkettingen vanuit belang Kaderrichtlijn Water
	Verkenning mogelijkheden saneren mechanische pierenwinning: uitkopen (kosteneffectiviteit uitkopen beoordelen vanuit belang Kaderrichtlijn Water)
	Verbeteren kwelderkwaliteit vastlandskust
	KRW maatregelen RWS Landelijk:
	Screen vergunningen jachthavens
	Versneld uitfaseren van tweetaktmotoren via inruil acties
	Introductie van biobrandstoffen
	eigen vloot milieukeur en voorzieningen (coating, vuilwater, schroefas)
	Ongezuiverde lozingen huishoudelijk afvalwater eigen werken
	Geen gebruik herbiciden, tenzij veiligheid in geding is
	Wegmeubilair, rekening houden met CIW rapport afstromend wegwater
	Contractbepalingen niet uitlogende materialen
	RWS gebruikt afbreekbare smeermiddelen en vervangt zinkanodes door aluminiumanodes
	RWS gaat na of er (nu nog onbekende) nieuwe bronnen van prioritaire en prioritair gevaarlijke stoffen zijn